

eBook HUMANITAS fiction

Autorul bestsellerului **Laur**

Evgheni Vodolazkin

Soloviov și Larionov

roman

EVGENII VODOLAZKIN
SOLOVIOV I LARIONOV

ISBN: 978-973-689-993-5 (epub)

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

Evgheni Vodolazkin

Soloviov și Larionov

Traducere din rusă și note de
ADRIANA LICIU

În memoria străbunicului meu

1

S-a născut la staţia de cale ferată cu numele insignifiant de Kilometrul 715. În ciuda numărului din trei cifre, halta era mică. Nu avea nici cinema, nici poştă, nici măcar şcoală. Nu era nimic în afară de şase case din lemn aşezate de-a lungul căii ferate. Băiatul a părăsit staţia la şaisprezece ani. A plecat la Petersburg, a intrat la universitate şi s-a apucat să studieze istoria. Era de aşteptat, având în vedere numele primit la naştere: Soloviov[1].

Profesorul Nikolski, conducătorul lucrărilor lui ştiinţifice, l-a numit un *self made man* tipic, venit în capitală cu un transport de peşte[2], dar asta, fireşte, era o glumă. Cu mult timp înainte de venirea lui Soloviov (anul 1991), Petersburgul încetase să fie capitală, iar la staţia Kilometrul 715 nu se găsise niciodată peşte. Spre marele regret al adolescentului Soloviov, acolo nu exista nici un râu, nici măcar un iaz. Citind una după alta cărţi despre călătorii pe mare, viitorul istoric îşi blestemase viaţa trăită pe continent şi hotărâse să-şi petreacă restul zilelor, încă destule la vremea aceea, într-un loc unde uscatul întâlneşte marea. Ca şi aspiraţia spre cunoaştere, atracţia către o apă mare a determinat opţiunea lui pentru Petersburg. Cu alte cuvinte, afirmaţia cu transportul de peşte ar fi rămas o glumă fără accentul atât de elegant pus de expresia englezească pe biruirea circumstanţelor iniţiale. Oricum am lua-o, istoricul Soloviov era un adevărat *self made man*.

Altfel stau lucrurile cu generalul Larionov (1882-1976). El a apărut pe lume la Petersburg, într-o familie de ofiţeri din tată-n fiu. Toţi fuseseră ofiţeri – cu excepţia tatălui viitorului general, care fusese director la căile ferate. Copil fiind, Larionov avusese norocul să-şi vadă străbunicul (cei din familie aveau tendinţa de a trăi mult), şi el, fireşte, general, un bătrân înalt, ţinându-se drept, care îşi pierduse un picior în bătălia de la Borodino.

Orice mişcare a străbunicului, până şi zgomotul făcut de piciorul de lemn lovind parchetul, avea o demnitate neobişnuită în ochii micuţului Larionov. Îi plăcea ca, fără să fie văzut de ceilalţi copii, să-şi îndoaie piciorul drept, să traverseze salonul cu stângul şi, aruncându-şi mâinile pe speteaza canapelei, să se lase pe ea cu un oftat din rărunchi. Bunicul lui Larionov, dar şi unchiul său cu mustăţi stufoase nu erau, în general vorbind, mai prejos decât străbunicul, dar nici brava lor înfăţişare ofiţerească, nici priceperea de a se exprima frumos (străbunicul era tăcut din fire) nu se puteau compara nici pe departe cu lipsa piciorului.

Singurul lucru care îl făcea pe copil să-şi accepte rudele cu două picioare era mulţimea medaliilor. Cel mai mult îi plăcea medalia *Pentru înăbuşirea revoltei poloneze*, primită de unul dintre unchi. Copilul, care nu avea nici cea mai mică idee despre polonezi, fusese fermecat de melodicitatea combinaţiei de cuvinte. Întrucât atracţia copilului pentru medalie era evidentă, unchiul i-a dăruit-o în cele din urmă. Băiatul a purtat medalia asta şi pe cea numită *Pentru victoria de la Şipka*, primită de la un alt unchi, până a împlinit şapte ani. Cuvântul *Şipka* era mult mai puţin sonor decât cuvântul *bunt*[3], dar frumuseţea medaliei ca atare suplinea imperfecţiunea fonetică. Pentru copil nu existau

clipe mai fericite decât acelea pe care le petrecea şezând cu cele două medalii pe piept, printre rudele sale, ofiţerii.

Aceştia erau încă ofiţeri ruşi *de pe timpuri*. Ştiau să folosească tacâmurile (inclusiv cuţitul pentru peşte, uitat acum), sărutau dezinvolt mânuţele doamnelor şi făceau o sumedenie de lucruri necunoscute ofiţerilor epocii de mai târziu. Generalul Larionov n-a fost nevoit să biruie circumstanţele iniţiale. Dimpotrivă: el n-a trebuit decât să asimileze, să se umple până la refuz cu elemente caracteristice mediului său. Asta a şi făcut.

Sămânţa de general s-a manifestat la el din fragedă copilărie, de la primii paşi, când alinia pe parchet în şiruri regulate husari de lemn. Văzându-l atât de absorbit, cei de faţă au rostit doar atât: general Larionov. Gândiţi-vă cât de firească e alăturarea celor două cuvinte: ele au fost create unul pentru altul, se rostesc fără pauză şi, trecând unul în celălalt, devin un întreg, cum un întreg devin în luptă călăreţul şi calul său. A fost primul şi singurul lui nume dat de cei ai casei, nume cu care el s-a obişnuit imediat şi pentru totdeauna. General Larionov. Auzindu-se chemat în felul ăsta, copilul se ridica şi, în tăcere, saluta milităreşte. De vorbit a învăţat pe la trei ani şi jumătate.

Întrebarea e ce anume a făcut să stea alături două personalităţi atât de diferite precum istoricul Soloviov şi generalul Larionov, dacă ni se îngăduie, fireşte, să vorbim despre un cercetător tânăr şi înfloritor şi despre un conducător de oşti istovit de lupte, plecat pe lumea cealaltă. Răspunsul vine aproape de la sine: istoricul Soloviov s-a apucat să cerceteze activitatea generalului Larionov. După absolvirea universităţii la Petersburg, el şi-a început aspirantura la Institutul de Istorie Rusă, generalul Larionov devenind tema disertaţiei sale. Nu încape îndoială că prin anul 1996 – exact despre anul ăsta e vorba – generalul Larionov aparţinea în întregime istoriei ruse[4].

Evident că nu Soloviov a fost primul care şi-a propus să studieze biografia renumitului general. Apăruseră deja, la date diferite, douăsprezece articole ştiinţifice consacrate etapelor din viaţa acestuia, şi, în primul rând, elementelor misterioase legate de numele lui şi rămase încă neelucidate. Numărul lucrărilor, nu puţine la prima vedere, pare total insuficient, în comparaţie cu interesul pe care generalul Larionov l-a suscitat întotdeauna, şi în Rusia, şi peste hotare. Nu e întâmplător faptul că numărul studiilor ştiinţifice e mult mai mic decât numărul romanelor, filmelor, pieselor etc. în care generalul apare fie ca personaj obişnuit, fie ca prototip al eroului. O astfel de situaţie pare să arate că, în ce-l priveşte pe răposat, mitologia e mai importantă decât cunoaşterea pozitivă.

Mai mult decât atât, din analiza critică a cercetătoarei franceze Amélie Dupont reiese că mitologia a pătruns chiar şi în articolele ştiinţifice referitoare la comandantul de oşti. Pentru oricine abordează tema pentru prima oară, câmpul investigaţiei devine câmp minat într-o anumită măsură. Chiar şi în articolele – despre lucrul ăsta scrie A. Dupont – în care adevărul e prezentat cu argumente ştiinţifice strălucite, sunt puse în lumină probleme şi episoade atât de particulare, încât importanţa adevărului relevat şi argumentat se apropie de zero. E semnificativ faptul că însăşi lucrarea lui A. Dupont (cartea a apărut în limbile franceză şi rusă) rămâne până acum singurul studiu monografic consacrat generalului Larionov[5]. Situaţia asta arată o dată-n plus puţinătatea surselor referitoare la problema respectivă. Dacă cercetătoarea franceză a reuşit să adune material pentru o monografie, aceasta se datorează exclusiv abnegaţiei şi interesului special acordat temei, numită de ea tema vieţii sale.

De fapt, nu e exagerat deloc să spunem că rostul vieţii lui A. Dupont e să facă investigaţii în legătură cu comandantul de oşti rus. În cazul de faţă, nu avem în vedere câtuşi de puţin datele privind

înfăţişarea cercetătoarei, pe care comunitatea ştiinţifică îşi permite să le ironizeze[6]. Se ştie doar că înţepăturile şi glumele pe seama unui mare specialist (în cercuri restrânse, lui A. Dupont i se spunea *mon général*) nu sunt de obicei decât o formă de manifestare a invidiei. Aşadar, prin faptul că destinul lui A. Dupont e strâns legat de tema respectivă înţelegem că a făcut pe dracu-n patru ca să descopere sursele cele mai importante, publicate de ea ulterior. Şi, ce-i drept, nu sunt departe de adevăr cei ce cred că mustăţile, care au provocat o reacţie neadecvată în cercurile ştiinţifice, i-au apărut datorită, în primul rând, pasiunii ei pentru temă. Ca să fim obiectivi, trebuie totuşi să menţionăm, între altele, că generalul Larionov nu purta mustăţi.

Toate fotografiile care s-au păstrat (a se vedea planşele din cartea lui A. Dupont) ne arată un bărbat foarte bine ras, cu părul tuns scurt şi pieptănat cu cărare. Cărarea este executată cu atâta precizie şi calitatea bărbieritului este atât de fără de cusur, încât, la o privire atentă, simţi fără să vrei mirosul apei de toaletă. Ca şi în multe alte cazuri, generalul luase singura hotărâre corectă în ceea ce priveşte înfăţişarea sa. Spre deosebire de ceilalţi ofiţeri, el nu adoptase stilul Alexandru III, considerând că trăsăturile extrem de regulate ale feţei n-au nevoie să fie încadrate. Interesant este că, în ciuda trăsăturilor regulate, faţa lui nu părea frumoasă. La maturitate, şi în special la bătrâneţe, ea devenise parcă mai vie. Nu de puţine ori se întâmplă, privind cu atenţie o fotografie din tinereţe a cuiva, să te uimească chipul imatur, aproape embrionar, în comparaţie cu modificările lui ulterioare. În astfel de cazuri simţi că-ţi pare rău că în viaţa celui din fotografie a existat o astfel de etapă. Sentimentul ăsta n-are nimic de-a face, bineînţeles, cu istoria. În ce-l priveşte pe general, ridurile de sub ochi şi cocoaşa de pe nas, apărute odată cu înaintarea în vârstă, au dat mai mult relief chipului său. Într-o anumită perioadă a vieţii, pe la treizeci-patruzeci de ani, cocoaşa şi expresia feţei îl făceau să semene cu cardinalul Richelieu. Asta e perioada de vârf a activităţii generalului şi a misterului din jurul ei. Să aibă vreo legătură misterul ăsta cu asemănarea lui Larionov cu Richelieu? Oricum ar fi, cu timpul s-a dus şi aceasta.

Chiar şi privind în fugă materialul ilustrativ al lui A. Dupont, nu mai ai nici un dubiu că foarte multe fotografii sunt din ultima perioadă de viaţă a generalului Larionov. Bătrânul nu se fotografia în mod special, dar nici nu făcea nazuri întorcând spatele aparatelor de fotografiat, ci le trata cu totală indiferenţă. O atare atitudine dădea chipului său o tentă naturală, foarte rară în portretistică. Oare nu datorită acestei naturaleţi au fost repurtate, la momente diferite, cele două victorii la concursurile internaţionale cu portretele lui?

Fără îndoială că aceia care nu cunosc activitatea generalului şi nici măcar n-au auzit de numele lui îşi amintesc totuşi de fotografia în alb-negru a bătrânului şezând pe un scaun pliant chiar la capătul unui dig (Ialta, 1964). E o fotografie clasică, aşa cum e aceea a locomotivei căzute pe fereastră într-o gară pariziană, sau aceea a farului în mijlocul talazurilor zbuciumate etc. În ciuda arşiţei zilei de vară, bătrânul e îmbrăcat în tunică albă şi stă aşezat picior peste picior, într-un cort semitransparent. Vârful pantofului alb, paralel cu solul, aproape că se uneşte cu digul, astfel încât pare că farul, aflat nu departe, se leagănă pe vârful încălţărilor elegante. Privirea bătrânului, îndreptată spre depărtări, e a unuia neinteresat de lucrurile aflate dincoace de linia orizontului. Bătrânul e generalul Larionov. Să nu mai vorbim de faptul că, în comparaţie cu fotografia asta, toate pozele mai vechi ale generalului pălesc, nu exprimă nimic şi nu merită nici o atenţie, dacă ai în vedere omul excepţional. Faptul că generalul a rămas în memoria urmaşilor în forma cea mai coaptă, ca să spunem aşa, poate fi

considerat un succes absolut al său. Un succes şi mai mare a fost, poate, faptul inexplicabil că nu l-au împuşcat la sfârşitul Războiului Civil.

În esenţă, tocmai asupra acestei enigme s-a concentrat istoricul Soloviov. Aici pot apărea câteva obiecţii: cum adică, e istoricul Soloviov capabil să descâlcească cel mai încâlcit ghem din istorie şi, în general, merită oare să ne punem speranţa în cineva care mai ieri era student, ba încă şi un *self made man*? Obiecţiile nu par justificate. E suficient să arătăm – fapt stabilit pentru prima dată de A. Dupont – că A.P. Gaidar[7] comanda la şaisprezece ani şi jumătate un regiment[8]. Cât despre *self made man*, în sensul larg al termenului, e considerat oricine a reuşit să obţină ceva în viaţă.

Despre cât de mult a lucrat cu sine Soloviov, e suficient să amintim un singur detaliu: a reuşit să-şi înlocuiască pronunţia ruşilor din sud cu pronunţia petersburgheză aristocratică. Bineînţeles că pronunţia din sudul Rusiei nu are în ea nimic ruşinos sau de natură să diminueze meritele oamenilor (aşa după cum, de exemplu, pronunţia poticnită a celor din Moscova nu-i poate discredita pe locuitorii capitalei). La urma urmelor, M.S. Gorbaciov a făcut perestroika pronunţând cuvintele ca ruşii din sud. Spre deosebire de Soloviov, Gorbaciov nu e istoric: el a făcut istorie fără să se sinchisească prea mult de latura ortoepică a problemei[9]. În ceea ce-l priveşte însă pe Soloviov, acesta, bolborosind în bucătăria căminului cuvinte greu de rostit repede, se ocupa în felul său de ceva mai serios decât punerea la punct a pronunţiei: scăpa de provincialism.

Un rol important în evoluţia lui Soloviov l-a avut coordonatorul său ştiinţific, renumitul profesor Nikolski. După ce a citit prima lui lucrare de curs având ca obiect asimilarea Orientului Îndepărtat de către Rusia, profesorul l-a invitat în cabinetul său şi, fără să scoată o vorbă, s-a apucat să sufle o vreme în muştiucul ţigării Belomor (prinsese patima ţigărilor lucrând la canalul cu acelaşi nume).

— Dragul meu, i-a zis profesorul trăgând un fum, ştiinţa e plictisitoare. Dacă nu te obişnuieşti cu ideea asta, îţi va fi greu să te ocupi de ea.

Profesorul l-a rugat pe Soloviov să înlăture din lucrare cuvintele „măreţ“, „biruitor“ şi „unica posibilitate“. De asemenea, l-a întrebat pe student dacă îi este cunoscută teoria conform căreia ruşii îşi irosiseră energia ce le fusese dată cucerind şi asimilând spaţii uriaşe. Teoria nu-i era cunoscută studentului. Până să apuce s-o cunoască, profesorul i-a cerut lui Soloviov să înlăture expresia „fenomen progresist“. Autorul lucrării acordase o atenţie deosebită notelor bibliografice folosite ca argument. Dacă le cercetai cu interes, reieşea că singura notă formulată corect era „*Idem*, p.12“.

Ca să fim sinceri până la capăt, majoritatea celor spuse de profesor i s-au părut lui Soloviov noduri în papură, şi totuşi, discuţia asta a marcat începutul prieteniei lui cu studentul. Nikolski se afla la vârsta când observaţiile sale nu mai puteau fi jignitoare pentru tânăr, iar istoria deloc simplă a vieţii lui Soloviov l-a făcut pe profesor să fie mai îngăduitor cu studentul său.

Profesorul Nikolski nu obosea să-i repete pupilului său că, de regulă, frazele frumoase din ştiinţă sunt false, că frumuseţea lor constă, chipurile, în caraterul lor general valabil, excepţiile lipsind cu desăvârşire. Dar că – ţigara din mâna profesorului desena o dâră de fum ca o elipsă – absenţa lor e aparentă. Că nu există adevăruri absolute (aproape nu există, s-a corectat profesorul, împăcând cele afirmate cu propria-i teorie). Pentru fiecare a se găsesc întotdeauna şi un b şi un c, şi încă ceva ce nu e transmis prin nici o literă. Cercetătorul onest ţine seamă de toate astea, dar comunicările lui încetează să fie frumoase. Aşa zicea profesorul Nikolski.

La un moment dat, romantismul din ochii albaştri ai lui Soloviov a fost înlocuit cu o accentuată dorinţă de exactitate, marcând perioada descoperirii unei frumuseţi aparte: frumuseţea cunoaşterii bazată pe dovezi certe. Lucrările tânărului s-au umplut cu note de subsol complete, impecabil formulate, care nu mai reprezentau doar un prilej de a-şi exprima respectul pentru predecesori, ci îi dezvăluiau faptul că nu există nici o zonă a cunoaşterii în care el, Soloviov, să fie primul şi că ştiinţa este în cel mai înalt grad un proces continuu. Notele reprezentau marea şi atotcuprinzătoarea cunoaştere, ţinându-l în frâu şi educându-l, scăpându-l de afirmaţiile incerte şi eronate, făcându-i praf expunerea şcolărească monotonă, fiindcă în text, ca şi în viaţă, există lucruri care trebuie explicate.

Soloviov punea notă după notă şi se întreba cum reuşise să se descurce fără ele la începutul carierei lui ştiinţifice. Când notele au început să-i însoţească aproape fiecare cuvânt, profesorul Nikolski a fost nevoit să-l oprească, spunându-i, printre altele, că, la sfârşitul carierei, savanţii obişnuiesc să se descurce fără note. Tânărul cercetător s-a simţit descurajat.

Oceanul Pacific, la care ajunsese în prima sa lucrare, nu a devenit, în ciuda aşteptărilor, tema principală a preocupărilor lui. Profesorul Nikolski a reuşit să-l convingă că evenimentele din istorie, cele mai importante de altfel, se petrec pe continent. Numai o bună cunoaştere a lor îi dă cercetătorului dreptul de a părăsi pentru un timp uscatul. Ca rezultat al unei complicate lupte cu sine însuşi, Soloviov a reuşit să mai aştepte o vreme până să iasă pe mare.

În cei cinci ani de universitate, Soloviov s-a impregnat de atmosfera Petersburgului. A început să poarte haine de calitate, dar nu stridente (pe măsura avansării spre sud – şi asta nu numai în Rusia –, îmbrăcămintea e tot mai colorată), să numească puterea scurt: „ei“, şi a făcut o pasiune pentru plimbările de seară pe Vasilievski Ostrov. Ulterior, când şi-a închiriat o cameră pe Petrogradskaia Storona (Jdanovskaia Naberejnaia nr. 11), a rămas cu obiceiul plimbărilor lungi. Odată terminat lucrul la bibliotecă, pleca acasă pe jos. Sadovaia, Grădina de Vară, podul Troţki. Iarna, când Grădina de Vară era închisă, aşa cum indica şi numele, iar statuile erau ferecate în lăzi, Soloviov alegea alt drum. O lua pe canalul Griboedov până la Neva şi, trecând pe lângă Palatul de Iarnă (deschis tot anul, spre deosebire de Grădina de Vară), cotea spre podul Dvorţovîi. Acasă îşi punea pe calorifer ghetele ude. De la sarea împrăştiată de portari, spre dimineaţă ele deveneau albe.

Lui Soloviov îi plăcea, mai ales iarna, atmosfera bibliotecii publice – silueta Ekaterinei în fereastra pe jumătate îngheţată, lămpile de dinainte de război, instalate pe mese şi şoapta abia auzită a celor care stăteau în fundul sălii. Îi plăcea mirosul inefabil de bibliotecă: mirosul cărţilor combinat cu mirosul rafturilor de stejar şi al preşurilor uzate. Aşa miroase în toate bibliotecile. Aşa mirosea în biblioteca din sat, de unde lua cărţi tânărul Soloviov – o clădire înzăpezită, fără etaj, la o oră şi jumătate de mers de la staţia Kilometrul 715. Trecea pe acolo după şcoală, înainte să se îndrepte spre casă. Stătea pe jumătate întors cu faţa spre masa bibliotecarei Nadejda Nikiforovna, o femeie nu tocmai tânără, în timp ce ea îi căuta cărţi în spatele dulapurilor. Aşteptând-o să revină, îşi cerceta degetele violete afundate în căciula din blană de iepure. Din când în când, se ivea capul ei din spatele dulapurilor.

— *Odiseea căpitanului Blood*?

— Am citit-o.

Citise tot. Biblioteca din sat îi provocase prima emoţie puternică, iar Nadejda Nikiforovna fusese prima lui dragoste. Spre deosebire de casele de lângă calea ferată, în bibliotecă era foarte multă

linişte şi nu mirosea a traverse de cale ferată. Aroma fabuloasă de ceai se amesteca cu mirosul parfumului Krasnaia Moskva.

— *Copiii căpitanului Grant*?

Vocea ei scăzută îi dădea fiori lui Soloviov. Înmuindu-şi degetul în salivă, Nadejda Nikiforovna extrăgea din sertar formularul şi făcea acolo însemnarea cuvenită. Soloviov urmărea vrăjit mişcarea degetelor ei groase, cu unghii mate. Pe inelar strălucea un inel cu camee. Punând cărţile pe raft, Nadejda Nikiforovna atingea lemnul cu inelul, şi cameea scotea un sunet surd, de plastic. Atât de diferit de zdrăngănitul vagoanelor cuplate, sunetul căpăta în urechile lui Soloviov o rezonanţă rafinată, dintre cele mai alese. Mai târziu, el avea să-l numească prima bătaie sfioasă a culturii universale la porţile sufletului său.

Adeseori, Soloviov venea la bibliotecă însoţit de Liza, fata care locuia în casa vecină. Lizei nu i se dădea voie să vină acasă singură, aşa că trebuia să-l aştepte pe Soloviov la bibliotecă. Şedea ceva mai departe şi urmărea în tăcere cum decurgea schimbul de cărţi. Câteodată, lua o carte dintre cele citite de Soloviov. Odată întors acasă, Soloviov uita imediat de Liza. Îşi rememora toate amănuntele vizitei la bibliotecă şi se lăsa în voia visurilor: visa la o viaţă conjugală alături de Nadejda Nikiforovna.

Să subliniem faptul că, la cei opt ani ai lui, visurile astea erau absolut neprihănite. Fiind departe de focarul civilizaţiei (şi de cenuşa depusă în visuri, după vorba Nadejdei Nikiforovna), Soloviov avea o imagine vagă despre scopul căsătoriei şi despre cum arată ea într-o formă concretă. Singura lui legătură cu lumea era biblioteca sătească, unde era exclusă nu numai prezenţa publicaţiilor erotice, ci şi a ilustraţiilor indecente din periodice. Astfel de lucruri erau masacrate fără milă de Nadejda Nikiforovna care, în timpul ei liber, cenzura toate noile intrări.

Nu e de mirare că după cinci ani, odată cu trezirea instinctelor, Soloviov şi Liza s-au văzut lipsiţi de orice îndrumare în *acest* domeniu, progresând literalmente numai pe pipăite. De altfel, chiar în vremea preocupărilor sexuale de mai târziu, adolescentul Soloviov n-a considerat că a trădat-o pe Nadejda Nikiforovna. Mai mult decât atât, ideea căsătoriei, care îl înfierbântase la vârsta copilăriei, nu-şi pierduse nici atunci puterea de seducţie. Schimbarea consta numai în conştientizarea faptului că existau lucruri care nu trebuiau cerute Nadejdei Nikiforovna.

Pentru povestea de faţă nu e lipsit de interes numele de familie al Lizei, Larionova, şi nici faptul că, în general, accentul e pus pe tot felul de similitudini şi coincidenţe, şi asta fiindcă în orice asemănare există un sens: descoperim o altă dimensiune, deschidem o nouă perspectivă, fără de care privirea ar rămâne aţintită în gol. Apucându-se să cerceteze viaţa şi activitatea generalului Larionov, Soloviov a luat în calcul şi numele cunoscut dinainte. Îl interesau asemenea lucruri. Desigur, tânărul cerecetător nu putea încă lămuri care avea să fie rolul Larionovilor în viaţa lui, dar simţea că nu vor juca un rol secundar.

Cum se întâmplă de cele mai multe ori cu evenimentele supuse legilor obiective, tema ştiinţifică ajunsese la Soloviov când se ivise prilejul. Până la el, la temă lucrase aspirantul Kaliujnîi, un băiat simpatic, lipsit, ce-i drept, de energia necesară unui cercetător şi, poate, lipsit de energie în general. Puterile nu-l ţineau decât atât cât să ajungă la mica berărie frecventată de academicieni şi să şadă acolo tot restul zilei. Kaliujnîi îl găsea simpatic pe general, iar soarta acestuia îi aţâţa curiozitatea. Nu înţelegea însă un lucru (degetul arătător al lui Kaliujnîi luneca pe sticla paharului), cel mai

important de altfel: cum de rămăsese generalul viu? Timp de câţiva ani buni, Kaliujnîi le tot povestise celor care se aşezau la masa lui ce cuprindea lucrarea-model a lui A. Dupont. Pesemne că-l storsese de puteri povestea repetată la nesfârşit, de vreme ce în toţi anii aceia nu scrisese un rând. Şi pe neaşteptate, adunându-şi ultimele puteri, aspirantul Kaliujnîi făcuse ce nu se hotărâse să facă la timpul său generalul: plecase în străinătate. De atunci nu s-a mai ştiut nimic de soarta lui.

Se ştie însă de soarta lui Soloviov, care, potrivit opiniei unanime a colegilor, trebuia să ia locul celui plecat. La câteva luni după intrarea la aspirantură, el s-a şi prezentat la o conferinţă cu referatul „Studiu asupra vieţii şi activităţii generalului Larionov: concluzii şi perspective“.

Concluziile la care ajunsese Soloviov şi perspectivele preconizate de el au impresionat în modul cel mai plăcut publicul savant. Referatul demonstra nu numai buna organizare a cunoştinţelor tânărului cercetător, ci, în egală măsură, şi o aprofundare serioasă a temei. Rectificările aduse datelor prezentate de monografia lui A. Dupont, considerate până în ziua aceea infailibile, au fost punctul forte al referatului care a animat sala.

Astfel, a reieşit că Regimentul 136 Taganrog al Diviziei 34 infanterie număra nu 483 de soldaţi, cum afirma A. Dupont, ci numai 469. A reieşit, de asemenea, că numărul soldaţilor Diviziei 2 Tuzemsk, brigada de cavalerie, a fost, dimpotrivă, micşorat de cercetătoarea franceză: 720 (numărul real fiind 778). Nu fusese lămurit în totalitate de A. Dupont nici rolul colonelului I.D. Noga (1878-?) în campania din Crimeea, dar fusese clar exagerată pregătirea ofiţerului: cercetătoarea indică în mod eronat că I.D. Noga absolvise şcolile de cadeţi Vladimirski şi Kievski, el absolvind, de fapt, numai şcoala de cadeţi Vladimirski (adică şcoala cu numele „Sf. Vladimir“ din Kiev). Soloviov avansase şi o serie de observaţii de mai mică importanţă, dar credem că în cazul de faţă e bine să ne limităm la cele menţionate, acestea dând seamă în suficientă măsură de calitatea lucrării tânărului savant şi de refuzul lui de a se încrede orbeşte în autoritatea predecesorilor.

Asta a fost ora astrală a lui Soloviov. Ascunzându-se după o coloană de marmură din sala de conferinţe, A. Dupont a ascultat referatul lui Soloviov. Potrivit mărturiilor tuturor celor de faţă, ochii istoricului francez erau scăldaţi în lacrimi. O persoană mai puţin devotată ştiinţei ar fi putut fi ofensată de rectificările aduse de Soloviov. Ar fi putut să se înverşuneze sau, mai ştii, ridicând din umeri, să scoată un „hm“ dispreţuitor. Să afirme, să zicem, că precizările enumerate au o importanţă relativă pentru explicarea evenimentelor din anul 1920 din Crimeea. A. Dupont nu era însă o astfel de persoană. La cuvintele „mulţumesc pentru atenţie“ ale lui Soloviov, ea a ieşit de după coloană alergând şi l-a îmbrăţişat pe autorul referatului. Îmbrăţişarea fierbinte a cercetătoarei a fost însoţită de plâns cu sughiţuri, de rimel scurs şi de înţepături făcute de mustăţi. Nu cumva au triumfat adevăratele valori, dovadă a indestructibilităţii internaţionalei cercetătorilor?

Stând la tribună cu rimelul curs pe faţă, A. Dupont i-a amintit pe toţi cei care, în diferite momente, s-au consacrat cercetării perioadei postrevoluţionare. Cu deosebită emoţie, l-a amintit pe I.A. Ratsimor, care a conceput, dar n-a reuşit să finalizeze, monumentala *Enciclopedie a Războiului Civil*.

— A murit la litera K, a spus despre răposat A. Dupont, dacă însă ar fi putut să mai reziste încă o literă, nivelul cunoştinţelor noastre despre generalul Larionov ar fi fost altul, cu totul altul. Iar acum – şi, cu aceste cuvinte, cercetătoarea l-a tras din nou spre ea pe Soloviov – vedem un demn înlocuitor al său. Acum putem pleca liniştiţi.

Soloviov a încercat din politeţe să reacţioneze într-un fel, rugând-o pe franţuzoaică să se ocupe şi mai departe de această lucrare importantă pentru toţi, dar ea nu l-a lăsat. Cu o mişcare a mâinii uriaşe, a scos parcă din văzduh monografia ei despre general şi a lipit-o cu putere de pieptul lui Soloviov. Sărutându-l după aceea încă o dată, A. Dupont a traversat în pas de marş sala de conferinţe şi a dispărut în semiîntunericul din coridor.

I-a telefonat de la Paris. Voia să ştie tot despre tânărul cercetător: opiniile lui privind istoria în ansamblu, pasiunea pentru metodologie şi chiar – lucru de neaşteptat – situaţia lui materială. Spre deosebire de toate celelalte domenii, la întrebarea despre situaţia materială n-a obţinut de la Soloviov un răspuns clar. La rubrica referitoare la situaţia materială a savantului rus A. Dupont a scris doar atât: fără.

Cutremurată de situaţia lui, A. Dupont s-a apucat să afle cauzele acestei stări de lucruri deloc îmbucurătoare. Reprezentanta ştiinţei franceze a istoriei a construit, de pe poziţia determinismului, un lung lanţ de cauze-efecte. Nu are rost să-l prezentăm în totalitate: evenimentele specificate de cercetătoare sunt ştiute de orice şcolar rus. Merită poate să ne oprim doar asupra câtorva principii de bază.

Dintre factorii care au mişcat societatea noastră, potrivit lui A. Dupont, un rol-cheie l-au jucat dorinţa slabă a ruşilor de a munci, tendinţa lor de a-şi însuşi averea altuia şi sentimentul acut al dreptăţii. În mintea cercetătoarei, lanţul cauză-efect, construit în felul ăsta, s-a încolăcit în cele din urmă şi a luat forma unui cerc, pe care, după o matură chibzuinţă, ea l-a considerat vicios.

Starea lucrurilor, într-adevăr, nu arăta prea roz: însuşirea averii altuia amplifica sentimentul dreptăţii, care, la rândul lui, diminua pofta de muncă. Evident că, la rândul ei, aceasta stimula dorinţa de însuşire a averii altuia, care ducea automat la o amplificare peste măsură a sentimentului dreptăţii şi la o mult mai scăzută poftă de muncă. În acest context, cercetătoarea a analizat rolul distructiv al revoluţiilor ruse, îndelungata guvernare a comuniştilor (în opinia ei, nu mai puţin distructivă) şi o serie întreagă de alte evenimente.

Asocierea factorilor de mai sus, explozivă prin ea însăşi („Molotoff-cocktail“, a tras un oftat A. Dupont), a fost agravată şi de factorul strict uman. Pe scena fluctuantă a istoriei ruse s-au succedat persoane care au făcut să se ascută contradicţile în cel mai înalt grad. Persoanele sunt cunoscute. De pe lista întocmită de A. Dupont îl amintim numai pe E.T. Gaidar[10], şi asta din două motive: în primul rând, fiindcă activitatea guvernului său, în opinia cercetătoarei, a fost o excepţie fericită. În ciuda amplorii fără precedent a fenomenului, însuşirea averii altuia a dobândit pentru prima dată la licitaţiile „credite contra acţiuni“ un aspect civilizat şi n-a produs dezgustul dinainte; al doilea motiv al menţionării numelui lui E.T. Gaidar, poate principalul, îl reprezintă faptul că povestea noastră nu ignoră firele misterioase care leagă vremurile, evenimentele, personajele etc.

Spre deosebire de bunicul său, E.T. Gaidar nu l-a cunoscut pe generalul Larionov şi n-a condus un regiment la şaisprezece ani[11]. N-a galopat prin praful de iulie la drumul mare, n-a lăsat să se înece ţăranii în apa plină de sloiuri în Hakassia, în schimb, la treizeci şi ceva de ani, a condus un guvern construit după reguli militare. Folosind terminologia militară, A. Dupont a numit reformarea economică a ţării o şarjă tipică de cavalerie[12]. E.T. Gaidar era nepotul lui A.P. Gaidar, şi însemnătatea istorico-culturală a înrudirii lor a zguduit imaginaţia cercetătoarei franceze. Lucrarea publicată de ea are un pronunţat caracter culturologic, avansând ideea că dacă E.T. Gaidar ar fi fost

nepotul lui M.A. Voloşin[13], privatizarea ar fi mers în Rusia pe o cu totul altă cale. *No comment*, cum a spus un celebru englez. În istorie nu există modul condiţional, iar ignorarea acestui fapt e punctul slab al metodei cercetătoarei franceze.

Construindu-şi lanţul cauză-efect, A. Dupont s-a încurcat, fără îndoială, într-o serie de probleme. Astfel, ea a demonstrat cât de mult se poate exagera rolul personalităţii în istorie, asta fiind, probabil, urmarea faptului că tema la care lucra era istoria unui general[14]. În plus, dialectica necesităţii şi întâmplării, atât de importantă pentru aprecierea corectă a evenimentelor istorice, a devenit pentru ea piatră de încercare. Nu s-a descurcat deloc cu datele furnizate de istoria Rusiei. La un moment dat, chiar a început să i se pară că în ţara noastră necesitatea este, într-o anumită măsură, întâmplare. Cu alte cuvinte, n-a putut formula clar cauza vieţii paupere a lui Soloviov. Şi atunci, a trecut cu toată energia ei nedomolită de la cauză la efect. A înlocuit căutarea răspunsurilor la blestematele probleme ruseşti cu căutarea banilor pentru nevoile tânărului cercetător.

După o perioadă scurtă de reflecţie, cercetătoarea franceză s-a adresat Fondului Unional pentru Ştiinţă din Rusia, cu speranţa vagă că instituţia avea să completeze cu ceva suma de bani insuficentă pe care statul le-o dădea savanţilor. După o scurtă discuţie la Moscova – căci cunoscătorii au sfătuit-o să-i contacteze personal pe responsabilii cu fondurile –, experţii de acolo au considerat că tema de cercetare nu priveşte în suficientă măsură Rusia ca întreg. La despărţire („Deasupra întâlnirii noastre a plutit umbra neînţelegerii!“, s-a plâns după aceea A. Dupont), aceştia i-au recomandat oaspetelui să se adreseze Fondului Rus pentru Lucrătorii din Domeniul Ştiinţei.

La Fondul Rus pentru Lucrătorii din Domeniul Ştiinţei, A. Dupont a fost ascultată cu mai multă bunăvoinţă, i s-a oferit chiar şi ceai cu fursecuri Stolicinîe. În timpul discuţiei, a fost întrebată dacă nu cumva colaborează sau se ocupă cu expertiza la vreunul dintre fondurile franceze. După ce au aflat că A. Dupont n-are de-a face cu fondurile franceze, au întrebat-o cine de la Fondul Unional pentru Ştiinţă din Rusia i-a recomandat să se adreseze Fondului Rus pentru Lucrătorii din Domeniul Ştiinţei şi ce anume i-a spus. Mirată de întrebare şi, mai ales, de tonul neobişnuit al celui care i s-a adresat, A. Dupont s-a înecat cu un fursec. I-au dat câţiva pumni în spate până a ieşit bucăţica nenorocită. Nu i-au pus alte întrebări, i-au dat paltonul şi i-au sărutat galant mâna, gest pe care ruşii nu-l fac mai rău decât parizienii.

A. Dupont a încercat a doua oară să-l ajute pe aspirantul petersburghez, luând legătura telefonic cu Fondul „S.M. Soloviov“. Fondul ce poartă numele marelui istoric rus, se gândea franţuzoaica, nu poate refuza să ajute un istoric, ba încă tânăr şi cu acelaşi nume. Oricât ar fi de ciudat, tocmai numele a ajuns să fie în acest caz un impediment. De teama acuzaţiilor de nepotism, cei de la celălalt capăt al firului i-au refuzat până şi analizarea cererii. Mirată de câte scrupule îşi fac cei de la fondurile ruse[15], A. Dupont a închis gânditoare telefonul.

În fine, la sfatul unor colegi, ea s-a adresat unui întreprinzător american, zice-se, om al contrastelor, care alterna speculaţiile la bursă cu activitatea filantropică. E posibil să fi fost exagerată vorba cu contrastele, căci, potrivit unor informaţii dobândite de ea mai târziu, activitatea filantropică avea să se dovedească, cu totul de neînţeles, extrem de profitabilă pentru întreprinzătorul american. Oricum stăteau lucrurile, A. Dupont i-a scris o scrisoare cuprinzătoare, în care a menţionat scrupulozitatea savantului şi, printre altele, a enumerat rectificările acestuia privind efectivul detaşamentelor.

Spre cinstea destinatarului, răspunsul nu s-a lăsat aşteptat. În scrisoarea lui, aprecia mult sârguinţa şi acribia lui Soloviov. Totodată, filantropul scria că-l interesează îndeosebi informaţiile privind armatele active în prezent, datele referitoare la anul 1920 nefiind de actualitate pentru el.

Era evident că nici măcar refuzul atât de galant n-o să-i convină cercetătoarei numită de colegi *mon général*. A. Dupont a pornit la un nou atac, scriindu-i lui mecena o scrisoare mult mai cuprinzătoare, în care analiza amănunţit lucrurile esenţiale din rectificările făcute de Soloviov – cu paralele istorice şi cu o scurtă comparaţie referitoare la datele din statistica armatelor europene. Iar în ce priveşte actualitatea datelor, i-a făcut cunoscută întreprinzătorului-filantrop o foarte veche teorie, conform căreia în istorie totul se repetă. Criticând teoria în chip constructiv, A. Dupont a adăugat totuşi că nu exclude posibilitatea creării la un moment dat în Crimeea a unei armate cu exact acelaşi efectiv. Singurul lucru, pe care cercetătoarea refuza categoric să-l accepte, era posibilitatea (chiar şi teoretică) a apariţiei în peninsulă a unui al doilea general Larionov. Încheind scrisoarea, ca să evite orice reticenţă din partea americanului, ea a adăugat că oameni asemenea generalului se nasc o dată la o mie de ani.

Nu se ştie care argument a fost mai tare – incursiunea în domeniul filozofiei istoriei, perseverenţa cercetătoarei sau dimensiunea scrisorii; fapt e că întreprinzătorul-filantrop a răspuns favorabil, făcând o observaţie în glumă în ceea ce-l priveşte pe ditamai generalul Larionov: chiar dacă exclude posibilitatea apariţiei lui în viitorul apropiat, rămân ceva speranţe după anul 2882. În aşteptarea acelor vremuri binecuvântate, el i-a acordat lui Soloviov o bursă mică, dar suficientă pentru un trai modest, pe întreaga perioadă a aspiranturii (adică pe trei ani). A fost o adevărată victorie.

Ştirea despre bursă l-a lăsat pe Soloviov cu gura căscată. Nu ştia nimic despre demersurile franţuzoaicei şi, auzind de un asemenea dar, s-a simţit cu adevărat fericit. Menţiunea că bursa a fost calculată pentru un trai modest n-a putut să-i strice buna dispoziţie. Pe de o parte, traiul lui fusese întotdeauna modest, iar pe de alta, Soloviov considera pe bună dreptate că ideea lui despre modestie era foarte diferită de aceea a binefăcătorilor lui. Oricât de bine erau informaţi, nu ştiau totuşi nimic despre cât de modest trăieşte omul de ştiinţă în Rusia[16].

— Trebuie să mergeţi la Ialta, i-a zis A. Dupont bursierului. Am măturat capitalele şi-n lung, şi-n lat şi am văzut de toate, dar n-am reuşit să ajung în Crimeea. Dacă e de găsit ceva nou undeva, locul acela e Ialta.

Acestea au fost spuse la începutul lui iulie. Vreo opt săptămâni Soloviov a stat să-şi facă ordine în hârtii. Între timp a aflat că în august urma să fie la Kerci o conferinţă cu tema „Generalul Larionov ca text“ (printr-o stranie coincidenţă, ea urma să fie finanţată de Fondul „S.M. Soloviov“) şi, neluând în seamă titlul bizar, şi-a trimis lucrarea.

Simţindu-se pregătit să lucreze în condiţiile din Crimeea, Soloviov s-a adresat directorului institutului cerând să fie trimis în delegaţie. După felul în care directorul încruntat a muşcat dintr-un braţ al ochelarilor, Soloviov a priceput că o atare cerere nu era ceva de la sine înţeles pentru şeful său. Abia în momentul acela, trecuseră deja trei săptămâni de când aflase vestea, tânărul savant şi-a amintit că Ialta e un oraş-staţiune şi i s-a făcut ruşine. A dat să explice motivul deplasării cu o înflăcărare neobişnuită pentru atmosfera dintr-un institut academic (de emoţie, a uitat să amintească de conferinţă) dar directorul, scoţând din gură braţul ochelarilor şi mişcându-i în aer, s-a arătat de

acord. La urma urmelor, nu era decât o absenţă motivată, fiindcă în ultimii ani, din lipsa banilor, delegaţiile nu se mai plătiseră. Aşa că Soloviov a primit permisiunea să plece.

El a părăsit clădirea fastuoasă a institutului şi a luat-o agale pe cheiul Tucikovaia. Cotind pe una dintre străduţe, s-a trezit pe neaşteptate într-o braserie. Nu-şi mai amintea când fusese ultima dată într-un asemenea loc şi a constatat cu uimire că traiul lui devine ceva mai bun. Cina pe care şi-a permis-o a considerat-o ca fiind de rămas-bun. Avea deja biletul de tren, şi-a vârât mâna în buzunarul sacoului şi l-a pipăit, nu fără satisfacţie. Luna august era, fără îndoială, cea mai potrivită lună pentru o delegaţie la Ialta.

Note

1. Aluzie la Serghei Mihailovici Soloviov (1820-1879) – unul dintre cei mai mari istorici ruşi, autor al *Istoriei Rusiei din cele mai vechi timpuri*. (N. tr.)

2. Aluzie la Mihail Vasilievici Lomonosov, fugit de acasă la nouăsprezece ani şi venit la Moscova cu un vagon care transporta peşte. (N. tr.)

3. Revoltă, răzmeriţă (rus.). (N. tr.)

4. A se vedea *Cine este cine în istoria rusă*, Moscova, 2005, pp. 1082-1088. (N. a.)

5. Dupont A., *Misterul unui general rus*, SPb., 1991. (N. a.)

6. Este vorba, în special, de înălţimea cercetătoarei (1,87 m) şi de mustăţile crescute după vârsta de patruzeci de ani. (N. a.)

7. Arkadi Petrovici Gaidar (1904-1941) – cunoscut scriitor sovietic pentru copii, participant la Războiul Civil şi la Marele Război pentru Apărarea Patriei. (N. tr.)

8. Merită arătat că descoperirea franţuzoaicei are un caracter accidental şi e legată de principalul obiect al cercetării ei: la terminarea Războiului Civil, când A.P. Gaidar începuse să fie publicat, generalul Larionov fusese copleşit nu o dată de tristeţea de a nu-l fi pus la zid atunci când trebuia. (N. a.)

9. Chiar şi ulterior, ieşind la pensie şi având toate oportunităţile pentru autoinstruire, omul de stat nu a găsit în el puterea de a renunţa nici la fricativul „g“, nici la consoanele sonore de la sfârşitul cuvântului. (N. a.)

10. E.T. Gaidar (1956-2009) – om politic şi de stat, economist, doctor în ştiinţe economice, ministru al economiei şi finanţelor în 1991-1992, unul dintre principalii ideologi ai reformei economice de la începutul anilor ’90 în Rusia. (N. tr.)

11. A se vedea Gnatiuk N., *Soarta toboşarului*, Moscova, 2002. (N. a.)

12. A se vedea Dupont A., „Călăreţul fără cap“, în *Căile privatizării ruseşti*, Moscova, 1999, pp. 48-71. (N. a.)

13. Maksimilian Aleksandrovici Voloşin (1877-1932) – poet, traducător din franceză, pictor acuarelist şi critic literar. (N. tr.)

14. Este de mirare faptul că, în privinţa părerilor politice, A. Dupont s-a arătat întotdeauna o gaullistă convinsă. (N. a.)

15. Referitor la aceasta, a se vedea Otkatov U.E., „Fonduri ştiinţifice şi de binefacere: forme de întrajutorare“, în *Probleme ale dezvoltării pieţii ruse a fondurilor*, nr. 3/2000, pp. 231-280. (N. a.)

16. Mai în detaliu, a se vedea Pridvorov E.A., *Oameni sărmani*, Kimrî, 2006. (N. a.) [În spiritul pseudoistoric al cărţii, sunt concepute şi unele trimiteri şi referinţe bibliografice, uneori fictive, alteori înşelătoare, atribuind titluri ce aparţin clasicilor ruşi unor scriitori de după revoluţie. Aici, lui E.A. Pridvorov (1883-1945), poet şi activist social, agitator politic în Armata Roşie în timpul Războiului Civil, cunoscut sub numele de Demian Bednîi (*bednîi* – sărac, sărman), i se atribuie printr-un joc de cuvinte titlul primului roman al lui Dostoievski, *Oameni sărmani* (*Bednîe liudi*) – N. tr.].

2

Chiar în ziua următoare, trenul Sankt-Petersburg–Simferopol l-a dus pe Soloviov în sud. Inutil de spus că trenul nu era pentru tânărul istoric doar un mijloc de transport. După cum se orânduise viaţa savantului, orice om priceput cât de cât în ale chiromanţiei putea să vadă în palma lui Soloviov o linie de cale ferată paralelă cu linia vieţii. Trenurile trecând ca vântul pe lângă mica staţie fuseseră primele care îi dezvăluiseră că dincolo de marginile ei exista lumea mare şi frumoasă.

De calea ferată erau legate mirosurile şi sunetele întipărite din copilărie în mintea şi simţurile lui. Ţiuitul locomotivelor Diesel îl trezea dimineaţa, iar seara adormea în zăngănitul ritmic al roţilor. Când trecea un tren, patul lui tremura uşor, iar pe tavan alergau luminile portocalii ale compartimentelor. Când îl lua somnul, nu mai deosebea unde – acolo ori în dosul ferestrei –, avea loc mişcarea aceea lină, dar zgomotoasă. Patul cu măciuliile lui de fier zăngănind prindea încet viteză şi-l ducea în lumea viselor luminoase.

Pe tăbliţele trenurilor de cursă lungă (această titulatură nu apărea niciodată prescurtată) Soloviov a învăţat să citească. Merită să menţionăm că tocmai viteza trenurilor l-a deprins cu citirea rapidă, uşurându-i mai târziu parcurgerea informaţiilor despre general, pe cât de numeroase, pe atât de fanteziste. Tot din tăbliţe a aflat Soloviov pentru prima dată mulţimea oraşelor spre care alergau şinele pe sub ferestrele lui, în ambele sensuri, direct spre nord sau spre sud. În miezul lumii se afla staţia Kilometrul 715.

Soloviov se ducea cu Liza Larionova să vadă trenurile. Urcând pe peron, se aşezau pe banca decolorată de multă vreme şi se apucau să urmărească ce se întâmplă. Se bucurau când trenurile de cursă lungă îşi reduceau viteza în staţie, puteau să vadă nu numai tăbliţele, ci şi saltelele făcute sul în cuşete, şi paharele în suporturi şi, ce era mai important, pasagerii – reprezentanţi ai lumii misterioase din care apăreau trenurile. Nu putem spune că le plăceau trenurile pentru că visau neapărat la lumea necunoscută lor. Îi atrăgea mai degrabă ideea de tren de cursă lungă.

Întâmpinau mai puţin entuziasmaţi trenurile electrice şi marfarele. Pe cei din trenurile electrice îi cunoşteau mai mult sau mai puţin, cât despre trenurile de marfă, în ele nu erau pasageri, erau îngrozitor de lungi şi-i plictiseau la culme.

Din fragedă copilărie, Soloviov cunoştea orarul tuturor trenurilor care treceau prin staţie. Informaţiile din orar puteau să-i încurce inutil pe unii, dar pentru viitorul istoric aveau un rol nu lipsit de importanţă. De la începutul vieţii lui conştiente, Soloviov prinsese gustul pentru informaţiile adevărate[17], asta în primul rând. În al doilea rând, datorită datelor exacte din orarul trenurilor i se dezvoltase un simţ acut al timpului, atât de necesar pentru preocupările lui. Cifrele din orarul trenurilor nu erau niciodată rotunde, acolo nu-şi aveau locul notaţiile aproximative, cum ar fi „după prânz“, „în prima jumătate a zilei“ sau „cam pe la miezul nopţii“. 13:31. 14:09. 15:27 – atât. Timpul

astfel ciopârţit, la fel ca viaţa plină de asperităţi, avea un fel aparte de frumuseţe: frumuseţea autenticităţii.

Nu era o întâmplare că Soloviov cunoştea mersul trenurilor. La trecerea de nivel de lângă staţie lucra mama lui, ca agent de circulaţie. Şi, deşi acolo nu era mai nimic de făcut (puteau să treacă zile întregi fără ca trecerea de nivel să fie traversată), cu trei minute înainte de apariţia unui tren, mama lui Soloviov cobora bariera şi, punându-şi chipiul, ieşea din gheretă. În silueta ei nefiresc de dreaptă, în imobilitatea şi severitatea trăsăturilor feţei ei era ceva milităros. Uneori, în toiul nopţii, trezit de zgomotul trenului, o privea de la fereastră. Îl fascina poziţia ei neclintită, cu bastonul-pilot în mână. Şi-a întipărit-o în memorie exact aşa, din profil – în zdrăngănitul roţilor de tren, în fulguraţia luminilor. Mai târziu, când Soloviov a citit despre bisericile din satele părăsite din nord, despre cum preotul slujea în pustiu, s-a gândit că asta făcea şi mama lui. Serviciul ei devotat şi lipsit de sens era invariabil acelaşi, ca răsăritul soarelui, fără să-i pese de schimbarea guvernelor, de mersul zilei şi al nopţii sau de condiţiile atmosferice.

Şi tocmai condiţiile atmosferice îi fuseseră fatale. Într-o noapte geroasă de iarnă o pătrunsese rău frigul şi făcuse pneumonie. La început se tratase cu votcă şi cu miere. Mama ei, bunica lui Soloviov, lua la răstimpuri fanionul şi se ducea să ţină locul fiicei ei la trecerea de nivel. După o vreme, când starea bolnavei se înrăutăţise, bătrâna îi făcea frecţii pe piept şi pe spate, în casă răspândindu-se un miros înăbuşitor de terebentină. După câteva zile, mama lui Soloviov spusese pe neaşteptate că o să moară. Bătrâna se îngrijorase, nefiind obişnuită cu exagerările celor din familie. Nu avea rost să trimită după ajutor în satul apropiat: nu era nimeni acolo în afară de beţivanul de felcer. Bătrâna dăduse fuga la gheretă să încerce să oprească un tren. În vreme ce mama lui Soloviov murea, ea agita fanionul. Nu reuşise să oprească nici un tren.

Trenurile nu opreau aproape niciodată. Doar rareori, mai ales vara, când linia secundară era supraîncărcată, garniturile, pufăind din greu, se opreau în staţie. Pe plăcile ciobite ale peronului coborau conductorii cu mers de adevăraţi stăpâni. După ei – grăsani în maiouri, femei în pantaloni de trening care plesneau pe ele. Rar vedeai copii. Aveau voie cel mult pe platforma vagonului, unde se smulgeau din mâna bunicelor neatente. Adulţii fumau, beau bere direct din sticle şi omorau ţânţari pocnindu-i cu zgomot. Când se iveau copii pe platformă, micul Soloviov ieşea în fugă din casă şi nu se mai sătura să-i urmărească ascuns după tufişuri. În astfel de momente, trenul era cercetat de toate cele şase case din jurul staţiei. Locatarii lor, numai ochi şi urechi, se lipeau de ferestre, stăteau în uşi sau, prefăcându-se că sapă în grădină, aruncau scurte priviri celor abia sosiţi. Nu se cuvenea să se apropie de peron.

În apropierea pasagerilor stătuse numai mama lui Soloviov – cât fusese în viaţă. Pasagerii, al căror aer sărbătoresc era însoţit de mina concentrată a impiegatei, nu arătau că ar vrea s-o întrebe ceva. O simplă privire îi lămurea că nemişcarea ei are ceva special. Fără să dea vreo atenţie pasagerilor, mama lui Soloviov îşi pironea privirea în locul unde se întâlneau şinele – atentă parcă la apropierea morţii. Citind după aceea despre privirea rămasă celebră a bătrânului general, lui Soloviov nu i-a trebuit mult să şi-o imagineze. Şi-a amintit cum se uita în depărtări mama lui.

Bunica lui Soloviov nu privea aşa. Şedea adesea cu obrazul sprijinit în palmă şi se uita la ce se petrece în faţa ei. Îi supravieţuise fiicei câţiva ani şi murise cu puţin timp înainte ca Soloviov să

termine şcoala. Moartea ei îl determinase să se mute la Petersburg. Acolo a auzit pentru prima dată de generalul Larionov.

Nu e întâmplător faptul că Soloviov şi Larionov erau copii de feroviari. Poate că tocmai lucrul ăsta îi făcuse să semene în multe privinţe, în ciuda deosebirilor aparente. Slujba de feroviar este una specială în Rusia, pentru că şi rolul căilor ferate e altul decât în celelalte ţări. Durata călătoriei se măsoară la noi în zile. Ai timp suficient să stai de vorbă pe îndelete – asta în cazurile fericite –, ba chiar să-ţi aranjezi soarta. Cum ai putea să ţi-o aranjezi în expresul München – Berlin, cu fotolii înşirate unul în spatele altuia şi cu prize pentru radio pe braţele lor? Probabil că n-ai putea.

Toţi cei care au vreo legătură cu calea ferată sunt îndeobşte oameni cumpătaţi, care n-au nici o grabă. Sunt maeştri în lupta cu distanţele, ştiu să asculte cu atenţie bătaia măsurată a roţilor şi nu vor fi cuprinşi niciodată de agitaţie: au atâta timp la dispoziţie. Iată de ce străinii, oameni care privesc lucrurile cu seriozitate, aleg să călătorească o dată pe an o săptămână- două pe magistrala transsiberiană. Mai trebuie oare să spunem că ei preferă trenul avionului? În toate cazurile, mai puţin în călătoriile transatlantice. Americanii nu-i lasă să aleagă.

Tatăl generalului Larionov n-a avut nici el posibilitatea să aleagă. La data când hotărâse să-şi lege viaţa de calea ferată nu zburau avioanele. La drept vorbind, nici calea ferată nu devenise încă o cale obişnuită de deplasare. Ca s-o poată folosi, pasagerii aveau nevoie de o anumită doză de curaj şi de o mentalitate progresistă. Având din plin calităţile astea, Larionov, director al Departamentului căilor ferate, îşi petrecuse jumătate din timp pe roţi. Avea la dispoziţie un vagon-salon clasa întâi, ataşat la coada trenului. Cu el pleca şi la odihnă în Crimeea. Fiind om cu scrupule, directorul plătea călătoria familiei sale cu vagonul special, deşi cei de la căile ferate conveniseră ca de privilegiul ăsta să se bucure şi rudele lui. Guvernanta mergea cu acelaşi tren la clasa a II-a, iar servitorii la clasa a III-a, fapt care a dat mai târziu prilejul unor speculaţii şi chiar unor verdicte severe, referitoare la caracterul vădit nedemocratic al relaţiilor din casa Larionovilor.

Un răspuns la astfel de acuzaţii ar putea fi ideea avansată de I.A. Ratsimor, cum că, dintr-o serie de motive, la sfârşitul secolului al XIX-lea ideologia de clasă era mai puternică decât cea democratică[18]. Tot el a emis şi ideea că democraţia nu este o noţiune universală şi că, în general, nu e obligatoriu ca ea să existe în toate epocile şi la toate toate popoarele. Instaurată în ţări nepregătite pentru ea, democraţia poate da roade demne de plâns. Potrivit convingerii istoricului, divizarea netă a Rusiei în pături sociale a reglat relaţiile între oameni mult mai eficient decât procedeele democratice. Pe baza datelor din biografia generalului, el a demonstrat în mod convingător că, pe vremea când era cadet, Larionov era obligat să meargă la clasa a II-a, iar când a devenit iuncher, obligaţia lui era să călătorească numai la clasa a III-a. Fiind consideraţi grad inferior în armată, iuncherilor li se interzicea să meargă cu celelalte două clase[19].

În privinţa relaţiilor democratice din familia Larionovilor, opiniile erau mai puţin radicale. Astfel, aspirantul Kaliujnîi a emis ipoteza (doar în formă orală) că plasarea în clase de confort diferite se datorase nu atât lui Larionov, şef de departament, cât prezenţei la gară a bătrânului general Larionov, incapabil, se spune, să se împace cu cei care nesocotesc structura pe pături sociale a Rusiei. Într-adevăr, acesta din urmă era cunoscut pentru conservatorismul său, exprimat, între altele, şi prin dispreţul faţă de calea ferată. Activitatea feroviară i se părea nedemnă de neamul lor, ea arătând în ochii lui lăcrimoşi ca o bufonerie de la circ. Numai funcţia de şef de departament dădea o notă de

seriozitate activităţii rudei sale şi-l împăca oarecum pe bătrân cu alegerea asta bizară. Şi cu toate că mersul cu trenul era considerat de eroul de la Borodino nepotrivit pentru persoana lui, el se ducea invariabil la gara de la Ţarskoe Selo să-şi conducă familia. Mergând cu piciorul de lemn de-a lungul şirului de vagoane, se oprea neaşteptat de temător lângă locomotivă şi privea îndelung aburul irumpând din cazane. Pe urmă ridica demonstrativ din umeri, făcea repede semnul crucii asupra servitorilor şi, în sunet puternic de metal, pleca şontâc spre ieşire. Presupunem că în clipele acelea numai la plasarea pasagerilor nu-i era gândul.

Aceste călătorii s-au păstrat în amintirea viitorului general ca una dintre cele mai luminoase pagini ale copilăriei lui. În *Schiţe pentru o autobiografie*, găsite şi publicate de A. Dupont, generalul Larionov descrie în detaliu călătoriile pe calea ferată din copilăria sa[20]. Cea mai mare încântare i-o producea vagonul propriu-zis – cu clanţele care străluceau de curate ce erau, cu lambriurile de stejar, dar, mai presus de orice, cu peretele de sticlă din spate, prin care se vedea tot drumul lăsat în urmă. Micului Larionov i se părea că vagonul pus la dispoziţia lor avea puterea să scoată de sub el, asemeni unui păianjen gigantic, două fire de oţel, care fugeau şi se uneau la orizont.

Îl emoţionau la culme apusurile, le vedea dăruindu-şi culorile feerice pădurii de pe ambele părţi ale terasamentului. Cu fiecare clipă ce trecea, culorile păleau, copacii se întunecau şi se apropiau tot mai mult de terasament. Viitorului general, familiarizat nu din auzite cu basmele populare ruseşti, mişcarea trenului îi amintea de fuga din pădurea vrăjită. Ţinându-se bine de măciulia de nichel a patului, urmărea neliniştit cum se legănau vârfurile brazilor, de unde, după părerea lui, era cel mai lesne de atacat duşmanul invizibil. Abia după o vreme, când se făcea întuneric, iar peretele de sticlă începea să reflecte luxul confortabil al vagonului, copilul se liniştea şi, desfăcându-şi degetele amorţite, dădea drumul măciuliei nichelate. Generalul Larionov se surprinsese făcând gestul ăsta mult mai târziu, când, într-o seară de vară a anului 1920, dăduse drumul manetei trapei trenului blindat. Dinspre câmpul îngheţat venea o mireasmă de pelin. Lupta lăsase în urma ei o linişte neaşteptată, şi doar de undeva de jos, din măruntaiele nevăzute ale trenului, se auzeau zgomote metalice.

Luptele din Crimeea, la care participase, se sfârşiseră la fel de brusc pe cât începuseră. Fuseseră la fel de imprevizibile ca şi deplasarea trenului blindat al generalului prin Crimeea. Lui Larionov nu o dată i se imputase, în parte pe bună dreptate, că abuzase de transportul pe calea ferată. Cu rezerva că reţeaua de căi ferate din Crimeea nu e prea dezvoltată nici în ziua de azi. Partea centrală a Crimeii este legată, după cum se ştie, numai cu trei oraşe de pe litoral: Kerci, Sevastopol şi Eupatoria. De aici rezultă că abuzurile generalului, chiar şi în forma lor cea mai urâtă, nu puteau fi decât foarte limitate.

Există totuşi şi o latură pozitivă a pasiunii generalului. Incomodat de puţinătatea căilor ferate, el s-a implicat în construirea lor. Înainte să ajungă în Crimeea, el construise cu titlu de probă o cale ferată cu ecartament îngust într-o pădure de lângă Kiev[21]. A intrat însă în istoria căilor ferate ca omul care a construit în Crimeea terasamentul de reală importanţă dintre Djankoi şi Iuşun.

Impresiile de copil ale generalului s-au dovedit a fi atât de puternice, încât şi-a ales chiar ca locuinţă în Crimeea un vagon blindat. Despre vagonul ăsta există o mulţime de legende, dar din tot ce se cunoaşte despre el sunt susţinute de documente numai prezenţa vremelnică a patru păsări (un cocor, o cioară, o rândunică şi un graur) şi frecventarea ospitalierului vagon de către A.N. Vertinski, care îi cânta generalului celebra romanţă *Nu ştiu la ce şi cui îi foloseşte asta*[22]. Potrivit martorilor,

generalul Larionov avea de pe atunci privirea dusă departe, aşa cum se vede în fotografia din anul 1964, amintindu-i lui Soloviov de privirea răposatei lui mame[23].

Zburând ca vântul pe lângă treceri de nivel, cantoane şi impiegaţi cu fanioane, Soloviov îşi aminti de privirea asta. Stătea în picioare lângă fereastra deschisă, iar în dreapta lui se zbătea perdeaua ca o pasăre împuşcată. Pe mâna lui, care simţea răceala metalică a ramei, se mişcau iute firişoarele de păr luminate de soare. I se părea că vântul dogorâtor de august le face mai aspre şi că strălucirea lor era semnul că se prefac încet-încet în miere. Pentru o clipă îşi lipi buzele de firişoare, apreciindu-le parcă asprimea, dar ele se arătară surprinzător de moi.

Soloviov era pasagerul tipic din trenul de cursă lungă. Fără să scoată linguriţa, bea ceai din paharul pus în suport, se ducea la toaletă cu prosopul pus pe umăr şi se plimba prin staţii în tricoul de sport al Universităţii din Petersburg. Dar cel mai important lucru era că, pentru prima dată, călătorea într-un vagon de dormit. Încuind pe timpul nopţii uşa compartimentului, îşi admiră în treacăt imaginea în oglindă. Din spatele lui se reflectară beculeţele cu lumină slabă, sticlele cu paharul de plastic întors pe gâtul lor, domnul cel tăcut în costum sport şi cele două studente tinerele. Adică tot ce însemna confortul chinuitor al trenurilor, efemera adunare la un loc înainte de despărţirea pentru totdeauna. Întins pe cuşeta de sus, Soloviov asculta, delectându-se, şoaptele studentelor. Nici nu-şi dădu seama când a adormit.

L-a trezit lumina care îi cădea pe faţă. Trenul staţiona. Fereastra lui Soloviov nimerise în faţa unui felinar din gară. Încet, ca să nu-i trezească pe ceilalţi, coborî rama grea, şi în compartiment pătrunse o adiere de vânt noptatic. Vânt de Rusie centrală, se gândi într-o doară Soloviov, neştiind unde oprise trenul. Numele staţiei pustii era ascuns în întuneric: lumina părea că vine numai de la felinarul din faţa ferestrei. Pustietatea asta era însă înşelătoare. În fundul staţiei, unde pe fondul contururilor întunecate ale clădirii luceau sfios geamurile ferestrelor, doi bărbaţi discutau cu voce scăzută. Trăgându-se în partea cu umbră a cuşetei, Soloviov desluşi pe o bancă siluetele lor nemişcate, îndreptate una către cealaltă. Aşa cum stăteau încovoiaţi, cu bărbia în palmă, îşi dădu seama că-i cunoaşte bine, dar nu şi-i putea aminti.

Discuţia celor doi era legată de locul unde staţionase trenul. Fără îndoială că persoanele pomenite de ei erau de aici, din staţie, dar nu aveai cum să înţelegi detaliile amintite de ei, fără să fi trăit multă vreme în acele locuri. Senzaţia chinuitoare de déjà-vu nu-l părăsea pe Soloviov. Străduindu-se să-şi amintească unde le văzuse figurile, Soloviov îşi rememoră toate staţiile prin care i se întâmplase să treacă, dar nu-i veni nimic în minte. Unde mai pui că lucrurile arătau altfel în fiecare staţie. Peste tot (şi poate chiar în acelaşi timp), văzuse tot felul de oameni, asta însemna că dacă trenul s-ar fi oprit noaptea într-o sută de staţii, el ar fi auzit o sută de istorii diferite. Atâta diversitate îl făcu să ameţească.

Între timp, cei doi tăcuseră. Cel din dreapta scoase ţigările şi îşi servi interlocutorul. În întuneric se iviră alternând două luminiţe, amintind de semaforul plasat lângă trecerea de nivel.

— Totu-i de rahat, zise cel din stânga.

Soloviov îşi aminti unde văzuse nişte siluete ca astea. Erau garguiele de la catedrala Notre-Dame, desenate pe coperta manualului de istorie.

A doua zi, la ora trei, trenul sosi la Simferopol. Ploua în capitala Crimeii. Probabil că abia începuse, pentru că din asfaltul încins se mai ridicau încă aburi. După ce stătu la o coadă mică la

casă, Soloviov cumpără un bilet de troleibuz până la Ialta. Se decise să folosească uimitoarea linie interurbană de troleibuz, poate unică în lume. Drumul de la Simferopol la Ialta îl uimise chiar şi pe generalul Larionov, greu de impresionat la vremea aceea, care apucase ziua dării ei în folosinţă. În mintea lui nu încăpea decât calea ferată, imaginaţia nu-i şoptise niciodată că poate exista o altfel de cale de transport interurban.

Generalul îşi amintea perfect cum făcea drumul ăsta cu trăsura (birourile lui erau la parterul hotelului Oreanda), după cum îşi amintea şi de trăsurile cu roţi de cauciuc, şi de schimbarea cailor la Aluşta. Nu reuşea să priceapă de ce troleibuzul trebuia să le înlocuiască pe toate. Îşi dădea seama că, spre deosebire de calea ferată, linia de troleibuz nu era adecvată pentru transportul armamentului greu sau al unui număr cât de cât semnificativ de trupe. Totuşi, în ciuda faptului că linia de troleibuz nu avea importanţă strategică, generalul începuse, în cele din urmă, să privească inovaţia cu bunăvoinţă şi, cum- necum, într-o primăvară, călătorise cu troleibuzul până la Gurzuf.

Odată venit troleibuzul, Soloviov se aşeză pe scaunul din spate, la fereastră, conform locului indicat pe bilet. Călătorii urcau pe la uşa din faţă şi îşi puneau bagajul pe platforma din spate, blocând complet uşa rămasă oricum închisă. Aproape toţi cei din troleibuz erau vilegiaturişti. Se trânteau pe scaune şi îşi ştergeau năduşeala cu marginile tricoului. Excepţie făceau, judecând după cum arătau, un muncitor cu o fetiţă de vreo zece ani, aşezaţi nu departe de Soloviov. Nici bagaje nu prea aveau.

În ciuda ploii, zăduful nu se domolea. Aerul deveni respirabil numai când troleibuzul ieşi din oraş şi luă o viteză neobişnuită pentru un astfel de vehicul. Ca la comandă, perdelele pestriţe de nailon zburară afară şi izbiră faţa exterioară a geamului, fluturarea lor sincronă dădu troleibuzului un aspect sărbătoresc, chiar de alai cu nuntaşi. Când începu urcuşul prin defileul Ciongar, fetiţei muncitorului îi veni să verse. Tatăl scoase un chibrit din cutie şi o sfătui să-l sugă. Remediul popular se dovedi ineficient. Fetiţa se uită la chibrit şi la degetele lui aspre şi începu să verse.

După defileul Ciongar, vremea se schimbă cu totul. Norii de ploaie rămaseră în spatele părţii de nord a lanţului, iar parbrizul troleibuzului, care începuse să urce prudent serpentinele, fu izbit de soare, care, luând pe neaşteptate locul ploii, strălucea pe cerul de un albastru curat. Soarele şi cerul deopotrivă se reflectau ca într-o oglindă undeva departe, jos, revărsându-şi mozaicul de culori printre chiparoşii care treceau plutind prin dreptul ferestrei. Aşa ajunse Soloviov să vadă marea pentru prima dată.

Era familiarizat, desigur, cu amintirile din copilărie ale generalului Larionov, găsite într-o arhivă a emigraţiei şi publicate de aceeaşi A. Dupont. În ciuda faptului că textul era fragmentar şi că autorul îşi exprimase dorinţa să-i fie studiate datele biografice referitoare numai la vârsta maturităţii[24], se păstrase totuşi descrierea primei lui întâlniri cu marea, din care rezulta că familia viitorului comandant de armată ajunsese la Ialta tot de la Simferopol, deşi exista şi atunci posibilitatea de a merge pe calea ferată la Sevastopol, iar de acolo la Ialta – de-a lungul litoralului.

La cei cinci ani ai lui, Larionov reuşise să ţină minte că familia se deplasase cu două trăsuri pe arcuri. Expresia „pe arcuri“ o ţinuse minte foarte bine, pentru că o repetase tot drumul (după cum menţionam, până la trei ani şi jumătate copilul nu vorbise, recuperând mult după aceea). Trăsura lui Larionov cel mic era condusă de un tătar în vârstă, un bărbat frumos, îmbrăcat dichisit, a cărui limbă rusă era, fără doar şi poate, sub nivelul celei vorbite de ceilalţi călători. Fiind comunicativ din fire,

el reacţionase imediat la cuvintele „pe arcuri“ şi se aplecase de fiecare dată de pe capră ca să arate cu codirişca locul unde se aflau arcurile. Memorialistului i-a rămas în minte doar imaginea cu vizitiul aplecat într-o parte, cu broboane mici de năduşeală pe frunte şi cu un zâmbet binevoitor.

Ca şi pe Soloviov, pe viitorul general îl uimise schimbarea bruscă a vremii în defileul Ciongar. În notele publicate a amintit de jocul petelor de soare pe valuri, printre chiparoşii ce se deplasau încet-încet. A menţionat în mod special prospeţimea vântului, suflând nu dinspre crângurile pline de praf de la marginea drumului, ci dinspre văzduhul de peruzea, răcoros, unde cerul se unea pe nesimţite cu marea. Vântul făcea să freamete şuviţele deschise la culoare ale guvernantei englezoaice, rochia uşoară a mamei şi panglicile de toate culorile împletite în coama calului.

Memoria asociativă a generalului l-a făcut să vorbească şi despre vântul pătrunzător din defileul Ciongar, la data de 1 noiembrie 1920, când, istoviţi de luptele inegale, cei rămaşi să apere Crimeea se retrăseseră spre porturi. Potrivit părerii lui A. Dupont, descrierea amănunţită a momentului retragerii se găsea în fragmentele pierdute. În sprijinul acestei idei vine aluzia voalată a generalului, care poate fi privită ca o intenţie de a reveni la tema atinsă doar în treacăt. Dintre evenimentele din noiembrie el îl aminteşte doar pe acela când, potrivit propriei mărturii, urmărind prin viscolul din Ciongar retragerea Armatei Albe (mai albă ca niciodată), nu văzuse nimic în afară de cele două trăsuri pe arcuri, coborând fără grabă spre mare.

Troleibuzul înainta de-a lungul ţărmului. Acum pasagerii puteau să vadă marea şi să-i simtă răcoarea cam sărată. De vreo două ori, la ordinul miliţiei, maşinile de pe şosea se opriră, lăsând să treacă alaiul guvernamental. Privind maşinile care goneau ca vântul, puteai mai degrabă să ghiceşti decât să vezi feţele preocupate ale miniştrilor. Se duceau la odihnă cu gândul că finanţarea peninsulei e la pământ. Asta se vedea, în primul rând, după felul cum arătau palatele nobilimii ruse. Nici starea drumurilor nu era mai bună. Soarele verii şi ploile iernii, combinate cu procesul de erodare, lăsaseră nenumărate găuri şi crăpături. Crăpăturile fuseseră astupate pe ici, pe colo, asta se întâmplase numai pe traseul oficial – dar şi acolo parţial, după cum ghici Soloviov, săltând din când în când pe scaunul din spate. Transferul Crimeii către Uzbekistan i se păru ilogic.

În timp ce se apropiau de Ialta, soarele avu timp să se ascundă după muntele Ai-Petri. Lumina lui era întunecată de norul lăţit pe culme şi forma nişte raze stranii, foarte drepte, ca de reflector. Munţii înconjurau staţiunea din trei părţi, lăsând liber numai bulevardul ce cobora repede spre mare. La Ialta începu să se simtă prospeţimea serii şi, odată cu ea, inima lui Soloviov fu cuprinsă de nelinişte. Era sentimentul obişnuit al celui care urmează să înnopteze într-un loc necunoscut.

Soloviov coborî din troleibuz şi fu înconjurat de femei. Îi propuneau, întrerupându-se una pe alta, să închirieze o cameră. Posibilităţile erau atât de numeroase, încât tânărul istoric se pierdu cu firea. Putea alege între un pat la comun, o cameră separată sau o vilă. Îl pofteau să se instaleze ba lângă cinematograful Spartak, ba lângă Muzeul „Cehov“ sau chiar pe strada Leningradskaia. Soloviov nu cunoştea oraşul. La presiunea femeilor entuziaste, se chinui să-şi aleagă, între atâtea oferte, viitoarea locuinţă. Inima aspirantului petersburghez îi dădea ghes să aleagă vecinătatea lui Cehov, dar era vorba de o vilă întreagă, pentru care nu i-ar fi ajuns toată bursa primită. Strada Leningradskaia, dată fiind revenirea oraşului la numele iniţial, suna inacceptabil. După oarecare ezitări, optă pentru cinematograful Spartak, aproape de strada Palmiro Togliatti, unde se afla una dintre locuinţele propuse.

Soloviov îşi aminti de momentul când, lovind raftul cu inelul cu camee, Nadejda Nikiforovna scosese din el şi-i înmânase solemn romanul *Spartacus* de Giovagnoli. Îşi aminti de asemenea că discutaseră pe urmă cartea şi Nadejda Nikiforovna, emoţionată de povestea inventată, vărsase lacrimi amare, cum i se întâmplase şi tânărului Soloviov. Se vede treaba că tare îl mai compătimise pe gladiator. În clipa aceea, Soloviov luase hotărârea fermă să se însoare cu ea. În ce-l priveşte pe Palmiro Togliatti, numele suna frumos, îi plăcea lui Soloviov, deşi îl bănuia de legături cu comuniştii.

Până la Spartak merseră cu troleibuzul. Traversară şi ajunseră pe strada Togliatti – o stradă îngustă, liniştită şi plină de verdeaţă. Curtea casei îi plăcu lui Soloviov. Ca şi numele străzii, toată atmosfera era italienească: terasele, scările întortocheate ce duceau la ele, frânghiile cu rufe întinse între ferestre, platanul stufos acoperindu-le pe toate. Aşa, cel puţin, îşi imagina Soloviov Italia.

Urcând scara abruptă de lemn în urma doamnei care îl luase în grijă, Soloviov îi examină picioarele nerase, care reuşeau să scoată din trepte (ca, de altfel, şi picioarele lui Soloviov) nişte zgomote puternice: un fel de bocănit, de scârţâit şi ţiuit, ceva de necrezut. Zgomotul asurzitor îl făcu pe tânăr să-şi imagineze un imens instrument dezacordat. După ce traversară o terasă garnisită cu ghivece cu flori, Soloviov şi însoţitoarea lui intrară pe un culoar slab luminat. Când ochii i se obişnuiră cu întunericul, Soloviov văzu câteva plite cu gaz şi se gândi că a nimerit într-o *comunalkă*. Era chiar o *comunalkă*, pe care, prin nişte soluţii arhitecturale complicate, reuşiseră s-o separe de camerele destinate lui Soloviov. Intrarea, care nu se vedea în primul moment, era ascunsă după un ieşind al peretelui. Doamna scoase din gentuţă cheia şi, făcându-i cu ochiul lui Soloviov, deschise uşa.

Apartamentul consta din două camere alăturate şi o verandă vitrată. Uşa spre cea de-a doua cameră era încuiată. Soloviov fu înştiinţat că acolo se aflau lucrurile proprietarilor, care nu erau destinate chiriaşilor. Dar că prima cameră, cea cu ieşire la verandă, era la dispoziţia lui. Veranda ţinea loc şi de bucătărie: acolo se găseau o plită, o masă mică şi un dulăpior cu veselă. Într-un colţ mai îndepărtat al verandei era amplasată o construcţie acoperită cu placaj, semănând cu o cabină telefonică.

— Toaleta, zise însoţitoarea şi, ca să fie mai convingătoare, trase apa.

Femeia notă datele din buletin ale lui Soloviov, luă banii pe două săptămâni în avans şi, făcând cu ochiul la fel de misterios, dispăru pe uşă. Când tropăiturile pe scară se stinseră, Soloviov închise uşa pe dinăuntru şi începu să-şi desfacă bagajul. Mai întâi, îşi scoase din geanta de voiaj chiloţii de baie. Şi-i puse pe el, apoi scoase un prosop pluşat şi-l introduse frumuşel într-un rucsac mic. Vârî cheia în buzunarul şortului şi aruncă o privire în jur. Era pregătit pentru prima lui întâlnire cu marea.

Note

17. Oare nu din această cauză atitudinea tânărului istoric faţă de mitologia din jurul generalului Larionov avea să fie atât de intolerantă? (N. a.)

18. Ratsimor I.A., „Lăstare ale democraţiei în mediul militar rus la sfârşitul secolului al XIX-lea – începutul secolului XX“, în *Viaţa militară*, nr. 3/1992, pp. 55-83. (N. a.)

19. Depăşind în sintezele sale tema lui Larionov, I.A. Ratsimor remarca faptul că amprenta sărăciei, existentă în majoritatea faptelor puterii sovietice, a fost generată, în primul rând, de pierderea statutului păturilor sociale. Fără a reuşi să conducă statul, bucătăresele s-au şi dezvăţat total, în opinia cercetătorului, să gătească. Dintre toate pasiunile vechii elite, noua elită, date fiind indubitabilele ei abilităţi pentru trasul cu arma, şi-a putut însuşi numai vânătoarea. (N. a.)

20. General Larionov, *Schiţe pentru autobiografie /* Articol introductiv şi comentarii de A. Dupont, SPb., 1996. (N. a.)

21. Vezi Ostrovski N., *Pădurea* (*Boiarka*), 1927. (N. a.) [Aici, titlului *Pădurea* al unei piese ce aparţine clasicului Aleksandr

Nikolaevici Ostrovski (1823-1886) îi este alăturat numele micii staţii Boiarka, din regiunea Kiev, devenită cunoscută datorită romanului *Aşa s-a călit oţelul* al lui Nikolai Alekseevici Ostrovski (1904-1936) – N. tr.]

22. Prima strofă a romanţei: „Nu ştiu la ce şi cui îi foloseşte asta, / La moarte cine i-a trimis cu o mână ce n-a tremurat, / Şi-atât de nemilos, atât de crud şi fără rost, / Păcii veşnice i-a lăsat“. (N. tr.)

23. A se vedea Voronov A.A., *Vagonul albastru* / *Materiale referitoare la istoria Războiului Civil*, Moscova, 1994, vol. 18, pp. 12-25. (N. a.)

24. Pe acest lucru se şi baza, de altfel, convingerea lui A. Dupont că exista o continuare pierdută. (N. a.)

3

La cele prezentate înainte trebuie să facem o rectificare: conform datelor cât se poate de precise, printr-un decret dat de N.S. Hruşciov, Crimeea a fost transferată Ucrainei[25]. Menţionăm că problema îl interesase şi pe generalul Larionov. Alipirea la Ucraina produsese asupra lui o impresie nu mai puţin puternică decât lansarea liniei de troleibuz. Cu toate acestea, bătrânul general nu dramatizase deloc situaţia.

— Nu plângeţi după Crimeea, ruşilor! zisese el şezând pe dig într-o zi de mai a anului 1955.

Declaraţiile publice ale generalului fiind o raritate, o mulţime de oameni se strânsese imediat în jurul lui. Excelând în erudiţie, generalul le împrospătase memoria afirmând că, în epoci diferite, Crimeea aparţinuse grecilor, genovezilor, tătarilor, turcilor etc. Şi, deşi stăpânirea lor nu fusese de lungă durată, socotind timpul cu măsura folosită în istorie, toţi îşi lăsaseră aici amprenta culturală. Referindu-se la urmele lăsate de ruşi, generalul schiţase din câteva tuşe energice un tablou impresionant – de la parcurile şi palatele elegante până la doamna cu căţelul. Îşi încheiase expunerea scurt, milităreşte:

— Ca om care a apărat aceste locuri, vă spun: e imposibil să te menţii pe poziţii aici. Nimeni nu poate. E caracteristica peninsulei.

Generalul ştia ce vorbeşte. În anul 1920 îi fusese dat să apere Crimeea în două rânduri: în ianuarie şi în noiembrie. Evenimentele din octombrie–noiembrie însemnaseră înfrângerea definitivă a albilor. El nu putuse să rămână pe poziţii în Crimeea.

Şi totuşi, prima luptă defensivă, cea din ianuarie (nimeni nu o considera atunci posibilă), avusese succes. Ea amânase cu aproape un an ocuparea peninsulei de soldaţii roşii. Situaţia creată la începutul anului 1920 este evaluată, cu mici diferenţe, la fel de cercetători. În momentul acela sfârşitul mişcării albilor era tot mai evident.

— Nu mergem la târg, venim de la târg, aşa îi şoptise generalul calului la ureche într-o dimineaţă însorită de ianuarie.

Celor care văzuseră scena, spusele generalului le apăruseră, din pricina gerului, ca nişte aburi scoşi pe gură. Rămâne totuşi următoarea enigmă: cum se face că, în lipsa martorilor, fraza rostită a devenit un bun public. Nu o dată proza istorică a semnalat, bineînţeles, relaţiile de încredere dintre cal şi generalul Larionov, care îşi numea animalul „prietenul meu“ şi-i vorbea ca unui om. Ar fi absurd totuşi să ne imaginăm că putea calul să-i răspundă generalului, şi cu atât mai puţin să trăncănească în dreapta şi-n stânga despre cele auzite de urechile lui.

De altfel, exact cu aceleaşi cuvinte se adresase generalul trimisului englez în luna noiembrie a aceluiaşi an. Textul sosise prin telegraf, fiindcă generalul, care asigura retragerea armatei din Crimeea, conducea ultimul aliniament de apărare. Este de la sine înţeles că în telegrama către trimisul englez (ea s-a păstrat) nu i se comunicase acestuia faptul că fraza nu-i fusese adresată numai

lui. Oricum, în literatura ştiinţifică textul respectiv este citat cu referire la luna ianuarie[26], şi este citat destul de des, fiind întrecut în popularitate numai de celebra definiţie a cauzelor care au dus la înfrângerea albilor[27].

Aşadar, situaţia creată la începutul lui ianuarie 1920 nu era deloc simplă. Bulgărele ucigător, descris atât de elegant de general, se rostogolea prin Taurida de nord – pridvorul Crimeii, şi nu se întrevedea nici o forţă în stare să-l împiedice. La drept vorbind, conducătorii Armatei Albe nu se pregăteau să apere Crimeea. Principalele forţe ale albilor se retrăgeau în două direcţii – Caucaz şi Odessa, de unde, după după un scurt răgaz şi o regrupare a forţelor, plănuiau să înceapă contraatacul. În cazul unei evoluţii favorabile a evenimentelor, roşiii din Crimeea urmau să fie zdrobiţi prin însuşi faptul reîntoarcerii trupelor albilor şi prin înconjurarea peninsulei de către două coloane care să se îndrepte spre nord. Dar asta se putea petrece în viitor. În ianuarie 1920 însă, Crimeii i se sortise în mod tacit să se predea. Numărul forţelor aruncate în apărarea ei le înlătura tuturor ultimele îndoieli. Ale tuturor, dar nu ale generalului Larionov.

După cum se ştie, lista cu trupele numărate scrupulos, de care dispusese generalul pentru apărarea Crimeii, a fost publicată de aceeaşi A. Dupont în articolul „Leonidas şi copiii lui"[28]. Ca să-l scutim pe cititor să caute articolul, greu accesibil, vom da o listă scurtă a datelor prezentate în el:

Divizia 13 infanterie – 800 de baionete
Divizia 34 infanterie – 1200 de baionete
Regimentul 1 trăgători Caucaz – 100 de baionete
Regimentul Slavianski – 100 de baionete
Regimentul Cecenski – 200 de săbii
Brigada de cavalerie Donskaia – 1000 de săbii
Escorta statului-major al corpului de armată – 100 de săbii

Trupele de mai sus dispuneau de douăzeci şi patru de tunuri uşoare şi de opt tunuri trase de cai. În cursul organizării defensivei, generalul Larionov reuşise să procure şase tancuri (trei grele şi trei uşoare), precum şi opt trenuri blindate. În ciuda faptului că toate trenurile blindate nu erau în stare de funcţionare, pentru fiul şefului căilor ferate ele reprezentau un important sprijin moral.

Pentru cine înţelegea câtuşi de puţin ce înseamnă o forţă armată, lista prezentată nu lăsa loc îndoielilor: comandamentul suprem al armatei albilor hotărâse să părăsească Crimeea. Pentru apărarea frontului, care se întindea pe patru sute de verste, fuseseră aruncaţi cu totul 3500 de luptători. Generalul şi-a dat seama că, în Taurida de nord, Crimeea nu poate fi apărată. Şi nu s-a apucat s-o facă.

Generalul Larionov s-a inspirat, fără doar şi poate, din ideea genială a regelui spartan Leonidas, care hotărâse să se apere de perşi într-o trecătoare îngustă. După cum se ştie, numărul luptătorilor lui Leonidas era foarte mic (de zece ori mai mic decât cel de care dispunea generalul Larionov, fără a mai vorbi despre lipsa trenurilor blindate), dar asta nu-l împiedicase să se bată în modul cel mai onorabil. Viitorul general studiase, la vremea lui, detaliile acestei lupte la cursurile tactice de la Corpul de cadeţi nr. 2. Eroismul lui Leonidas produsese asupra cadetului Larionov o impresie de neşters.

Viaţa a făcut ca luptele, la care îi fusese dat generalului să participe, să se desfăşoare pe teren deschis. Erau lunci inundabile, câmpuri nesfârşite de secară sau stepe crăpate de atâta uscăciune. Luptase în munţi în Primul Război Mondial, dar munţii aceia erau Carpaţii, destul de erodaţi pe la 1914 şi nu tocmai buni pentru acţiuni defensive. Generalul Larionov binecuvântase în gând soarta că, în condiţii neprielnice din punct de vedere tactic, nu-i era hărăzit să-i înfrunte pe perşi. Abia în ianuarie 1920 a simţit că-i sosise momentul. Precum celebrul spartan, generalul rus a înţeles bine că singura şansă pentru reuşita apărării era îngustarea frontului. A renunţat la apărarea Tauridei de nord şi şi-a deplasat trupele spre Perekop.

Istmul Perekopului e, probabil, locul cel mai nenorocit din sudul Rusiei. În arşiţa verii, acolo e greu de respirat din pricina emanaţiilor apei stătute a Sivaşului. Din când în când se stârneşte vântul, rostogolind algele uscate pe pământul sărat, dar asta nu împrospătează aerul. Vântul e o adevărată pacoste iarna, când, transformându-se în vifor şfichiuitor, goneşte pe întinderea pustie şi îngheţată, fără nici un tufiş care să-l domolească. Îţi spulberă orice nădejde să găseşti un loc cald. Pătrunde pe sub poalele mantalelor şi îngheaţă mâna pe ţeava puştii, stinge focurile aţâţate cu bucăţi de lemn smulse din căruţă şi umple cu cenuşă peisajul lunar al Perekopului. Nu e de mirare că un asemenea loc nu i-a plăcut generalului Larionov. Şi a decis să nu-l apere.

Familiarizat cu istoria apărării nordului Crimeii, generalul a atras atenţia asupra faptului că greşeala celor din apărare fusese de fiecare dată alimentată de dorinţa de a se menţine neapărat pe valul de pământ al Perekopului, în condiţiile climatice descrise. Numai simpla staţionare pe istmul Perekop însemna epuizarea puterilor soldaţilor, a spiritului lor combativ, şi consum inutil de mijloace de luptă, fiindcă nu e nimic mai păgubos pentru o armată decât statul în tranşee pe ger. După ce apărătorii erau aruncaţi de pe valul Perekopului, drumul spre Crimeea era liber. Ca să nu repete experienţa predecesorilor săi, generalul isteţ a procedat altfel. A hotărât să lase duşmanului pustiul măturat de zăpadă, fără urmă de suflare omenească. Roşiii au fost aşteptaţi nu pe istmul Perekop (acolo a fost lăsată doar o mică pază, al cărei rol se reducea la a anunţa atacul), ci la ieşirea de pe istm.

Roşiii i-au îndreptăţit generalului aşteptările. Cavaleria, întărită de infanterie, s-a desfăşurat pe istm imediat după ce trupele albilor îl părăsiseră. Străbătând pustiul îngheţat o zi întreagă şi neîntâlnind pe nimeni cu care să se lupte serios, roşiii au intrat, pe la asfinţit, în panică. Li s-a părut periculos să înainteze în toiul nopţii. Au hotărât să rămână peste noapte în stepa îngheţată, au crezut că aleg un rău mai mic.

Numeroşi cercetători afirmă că, în ianuarie 1920, trupele roşii din sectorul Crimeii erau comandate de Dmitri Petrovici Jloba (1887-1938)[29], fiu de ţăran, absolvent al Şcolii de Aviaţie din Moscova (1917). Există şi o opinie contrară, potrivit căreia, în preajma lui ianuarie 1920, D.P Jloba executa zboruri de antrenament, fiindcă nu efectuase toate orele de zbor prevăzute de programa şcolară[30].

Toţi cei ce cunosc istoria vieţii acestui aviator ştiu, desigur, şi despre complicatele lui relaţii cu ceilalţi elevi ai şcolii de aviaţie. Fiind mult mai tineri decât D.P. Jloba, ei îşi băteau joc de înfăţişarea lui (de fruntea lui mică, de cei doi dinţi în plus în şirul de sus) şi foloseau orice mijloc ca să-l ţină departe de aparatele de zbor. Încolţit de colegii mai tineri, elevul şcolii de aviaţie n-a zburat decât noaptea, calificându-se într-o singură direcţie. I s-a permis până la urmă să efectueze, în timpul

zilei de data asta, numărul necesar de ore, şi s-a conformat ordinului, zburând mai bine sau mai rău până în 1920. L-au numit, în sfârşit, comandant al primului corp de cavalerie, punându-se astfel capăt periculoaselor sale experienţe în spaţiul aerian.

Jloba-cavaleristul a avut mai mult succes decât Jloba-aviatorul. A ştiut să aibă autoritate asupra efectivelor sale, mai cu seamă asupra cailor. Animalele ascultau orbeşte de glasul răsunător, de nesuportat la distanţă mică, al fiului de ţăran şi, de la primul răcnet, se năpusteau la atac. Aruncându-se asupra duşmanului cu sabia scoasă din teacă, D.P. Jloba îşi imagina că-i are în faţă pe foştii colegi de la Şcoala de Aviaţie din Moscova. Furia lui impresiona nu numai duşmanul. De la o vreme, corpul de armată aflat sub ordinele lui a început să-l asculte cu atenţie încordată.

Nimeni n-a îndrăznit să ridice glasul când Jloba a anunţat că vor înnopta la Perekop. Chiar dacă ar fi existat un plan de luptă cât de cât acceptabil, e puţin probabil că ar fi îndrăznit cineva să-l contrazică pe comandant. Dar un astfel de plan nu exista şi nici nu putea să existe. Tot ce au păţit trupele lui Jloba s-a datorat planului generalului Larionov. Roşiii au petrecut o noapte sub cerul îngheţat al Perekopului. A urmat a doua noapte. N-a folosit nimănui covârşitorul lor avantaj numeric. Neavând posibilitatea să-şi desfăşoare formaţiile de luptă, roşiii nu s-au hotărât să-i atace ei primii pe albi. A părut că, deşi dorea să lupte, Jloba intrase în mare încurcătură.

După cea de-a treia noapte petrecută la Perekop, jumătate din efectivul corpului de armată s-a îmbolnăvit, şi absolventul şcolii de aviaţie a înţeles că risca să-şi piardă trupele fără să lupte. A hotărât să treacă la acţiune. În zorii celei de a patra zile, roşiii s-au deplasat spre ieşirea din Perekop şi au nimerit sub cel mai aprig foc pe flancul dinspre Iuşun. Atacul lor s-a sfârşit cu o fugă în dezordine şi cu mulţi prizonieri. Să menţionăm că prizonierii au îngroşat rândurile armatei albilor, luând arma în mână şi înaintând exact în direcţia opusă, luptându-se cu aceeaşi dârzenie cu care luptaseră înainte să cadă prizonieri. Aşa au stat lucrurile în războiul acela.

D.P. Jloba a plecat ca să aibă de unde să se întoarcă. Adunându-şi forţele, a încercat din nou să răzbească în Crimeea, dar, ca şi prima dată, n-a reuşit să treacă mai departe de Perekop. Liniile de apărare construite de general păreau de neînvins. Larionov ştia însă că sunt vulnerabile. Generalul Winter, care, după spusele unui comandant rus, le făcuse un mare serviciu albilor îngheţând atacul roşiilor, ameninţa să treacă de partea duşmanului. Iarna anului 1920 a fost atât de aspră, încât s-a produs un fenomen neaşteptat: Sivaşul cel sărat, ca un butoi cu castraveţi, a început să îngheţe. În zilele când Jloba se bătea cu îndârjire la ieşirea din istm blocată, generalul Larionov trimitea soldaţii să urmărească pe Sivaş formarea gheţii.

La început au fost nişte foiţe subţiri ca sticla, care acopereau apa golfului dimineaţa. Când au încetat să se topească la soare, generalul a aşteptat înfrigurat. După câteva zile, gheaţa era atât de rezistentă, încât putea ţine un infanterist cu armament uşor. Noaptea, ca să-şi învingă temerile, generalul a început să trimită pe Sivaş căruţe încărcate, ca să verifice rezistenţa gheţii. Dacă gheaţa devenea – doamne fereşte! – şi mai consistentă, planul „de la Termopile“ s-ar fi dus pe apa sâmbetei cât ai zice peşte. Pe gheaţa Sivaşului ar fi trecut şi infanteria, şi cavaleria, şi tot armamentul greu al roşiilor. Pare-se că a şi îngheţat tare preţ de câteva zile, dar Jloba, preocupat de următorul asalt al Perekopului, a ignorat cu totul situaţia.

Panica stârnită în Crimeea, după ocuparea istmului de către roşii, a scăzut treptat. Instituţiile şi-au despachetat hârtiile aruncate în grabă în lăzi din placaj. În acele zile, planul de evacuare era deja pus

la punct. Odată cu armata, se pregăteau de evacuare miile de refugiaţi din Rusia centrală, care scăpaseră din mâinile bolşevicilor şi se temeau de moarte să nu nimerească iar sub roşii. Chiar aşa spuneau – se temeau ca de moarte, şi nu erau departe de adevăr. Au rămas în viaţă doar puţini dintre cei care n-au reuşit ulterior să plece la Constantinopol.

Este interesant faptul că tema de studiu, dată de profesorul Nikolski lui Soloviov în anul patru, a fost instalarea puterii sovietice în Crimeea. La vremea aceea, Soloviov nu ştia că avea să se ocupe mai târziu de soarta generalului, dar se apropia încet, încet de viitoarea sa lucrare importantă prin tematica abordată. Soloviov s-a aplecat cu meticulozitate asupra problemei şi a găsit în arhive câteva fragmente din memoriile nepublicate. Ele au stat la baza lucrării lui de an.

Mărturiile priveau mai ales Sevastopolul, prima rândunică vestitoare a primăverii comuniste. Soloviov a descris cum au apărut în oraş afişe care îi invitau pe toţi *foştii* să se adune la circul oraşului, ca să li se găsească un loc de muncă. În ciuda eforturilor depuse, viitorul cercetător n-a reuşit să lămurească de ce roşiii aleseseră tocmai circul. Să fi prevestit asta o victorie a absurdului împotriva bunului-simţ, să fi fost o aluzie la fiarele care se sfâşiau în arenele din Antichitate, sau, pur şi simplu, circul era singurul loc cunoscut de bolşevici – fapt e că nimeni dintre *foşti* n-a prevăzut ce se punea la cale. Aceştia erau *foştii* care nu luptaseră, pentru că cei care luptaseră se aflau deja la Costantinopol. *Foştii* contabili, secretare, guvernante – aceştia, docili, s-au adunat în piaţa din faţa circului. Când piaţa s-a umplut, au înconjurat-o cu trupe şi sârmă ghimpată. Cei adunaţi erau aşa de mulţi, că nu aveau cum să stea jos. Câteva mii de *foşti* au aşteptat în picioare în piaţă două zile şi două nopţi. În cea de-a treia zi au fost duşi în afara oraşului şi împuşcaţi[31].

Acesta a fost doar începutul. Adunând date referitoare la toate oraşele Crimeii, Soloviov a ajuns la concluzia că în primele luni ale puterii sovietice au fost executaţi în peninsulă în jur de 120 000 de oameni, ceea ce depăşea cu 15 000 cifrele date în enciclopedia lui I.A. Ratsimor[32]. Erau diferenţe considerabile în privinţa numărului bătrânilor, al femeilor, al copiilor şi al răniţilor.

Soloviov a elaborat lucrarea de an ca un profesionist, iar bogatul material faptic a beneficiat de 102 note. La minusuri profesorul Nikolski a trecut modul de susţinere a lucrării, care i s-a părut prea încărcat emoţional. El l-a rugat pe Soloviov să scoată întrebările retorice, precum şi pasajele care exprimau atitudinea cercetătorului faţă de acţiunile roşiilor. Din punctul de vedere al profesorului, cele mai elocvente au fost cifrele, nefiind nevoie de comentarii suplimentare.

În anul cinci, Soloviov şi-a întocmit lucrarea de diplomă cu tema „Rolul puşcaşilor letoni în Revoluţia din Octombrie şi pierderea independenţei Letoniei în anul 1939“, prezentând cele două evenimente ca aflându-se într-un raport de cauză-efect, legate între ele prin elemente ce ţin de morală. Luptând de partea puciştilor, puşcaşii letoni au susţinut, în opinia lui Soloviov, regimul care a înghiţit după aceea şi Letonia, şi independenţa ei şi pe ei înşişi. De data asta, lucrarea n-a avut întrebări retorice. Au fost puţine comentarii.

În ciuda caracterului paradoxal al gândirii tânărului istoric (dar poate tocmai datorită lui), profesorul Nikolski i-a publicat lucrarea[33]. La câteva luni după aceea, într-o publicaţie cu mare audienţă din Riga, a apărut o mică, dar pătimaşă recenzie la articolul lui Soloviov, semnată „Consiliul veteranilor“[34]. Autorii ei nu vedeau nici o legătură între evenimentele în cauză şi, la rândul lor, analizau o altă variantă ca alternativă la cele întâmplate în anul 1939, potrivit căreia

evenimentele o luau pe alt făgaş. Ei vedeau viitorul ipotetic al Letoniei în culorile cele mai luminoase.

Profesorul Nikolski, care a considerat necesar să intervină în favoarea studentului său, a publicat un „Răspuns dat veteranilor din Riga“[35], începând cu o introducere teoretică, în care a argumentat importanţa factorului moral în istorie. În opinia cercetătorului, declinul moral al statelor le-a lipsit de energia necesară pentru o existenţă prosperă, le-a devastat pe dinăuntru şi le-a transformat într-un înveliş gol, smuls de prima rafală de vânt. În acelaşi context, el a analizat decăderea marilor state din Antichitate (Grecia, Roma) şi din epoca nouă (URSS, SUA). Referindu-se la statele mai mici, profesorul Nikolski a dat ca exemplu Polonia, care a încheiat un tratat cu bolşevicii în 1920 şi a fost înghiţită de ei în 1945[36].

În acelaşi timp, fidel teoriei sale despre inexistenţa adevărului absolut, profesorul a arătat că se poate vorbi numai despre o tendinţă, şi nu despre o regulă. Ca o excepţie de la regulă, a dat exemplul englezilor şi americanilor, care au purtat în anul 1920 discuţii separate, generalul Larionov nefiind informat, cu bolşevicii şi n-au avut de suferit după aceea. Deznodământul fericit pentru englezi şi americani a fost influenţat în mod hotărâtor, după părerea profesorului, de factorul distanţă şi de faptul că ambele state sunt înconjurate de apă. Factorul geografic le-a permis să întârzie intrarea în al Doilea Război Mondial până ce s-a limpezit oarecum situaţia. În ambele cazuri – şi aici Nikolski i-a dat apă la moară lui Soloviov –, oceanul a jucat rolul hotărâtor.

De altfel, a recunoscut profesorul trăgând concluziile necesare, e posibil ca modul în care vede el lucrurile să fie extrem de sumbru, că, poate, Letoniei i s-a răpit un mare viitor naţional-socialist. În opinia profesorului Nikolski, scepticismul său poate fi explicat prin faptul că, în general, cei mai mulţi istorici sunt oameni pesimişti, fiindcă au de-a face frecvent cu morţi. Istoria este o ştiinţă despre morţi, şi-a încheiat în chip surprinzător eseul profesorul rus, în ea e foarte puţin loc pentru oamenii vii.

Desigur, forma aforistică a expunerii era menită, în primul rând, să sublinieze distanţa luată faţă de materialul cercetat. Cu toate acestea, observaţia profesorului a produs asupra lui Soloviov o impresie de neşters. În vederea aspiranturii, a intrat la Institutul de Istorie Rusă şi se simţea destul de deprimat. Marmura marii săli de conferinţe, unde şi-a dat examenul de admitere, îl ducea cu gândul la o sală de disecţie. În ceea ce priveşte personalităţile din istorie de care trebuia să se ocupe, Soloviov se împăca doar cu ideea că fuseseră cândva oameni vii.

Plecarea aspirantului Kaliujnîi l-a salvat pe veci de criza spirituală. Pe lângă tema ştiinţifică, admiratorul melancolic al generalului i-a lăsat lui Soloviov problema răspunsului la întrebarea de bază (de ce a rămas generalul în viaţă?) şi o singură fişă bibliografică, una singură, conţinând – evident! – informaţiile din cartea lui A. Dupont. Citind cartea, Soloviov a găsit că tema este interesantă şi doar în mică măsură cercetată. În plus, generalul Larionov era cât se poate de mort, tocmai bun pentru o cercetare ştiinţifică. Chiar şi cele mai severe reguli acceptau că se poate lucra cu el.

Dar generalul nu era pur şi simplu mort. În viaţă fiind, el, spre deosebire de multe personalităţi din istorie, privea moartea ca pe un fapt indispensabil vieţii.

— Uitaţi-vă la ei, zicea el despre tot felul de personalităţi, acţionează ca şi cum n-ar şti că îi aşteaptă moartea.

Generalul ştia că îl aşteaptă moartea. Se pregătea pentru ea în timp ce mărşăluia în zona subcarpatică sau inspecta posturile de pază la Perekop. Mai târziu, când îi bătea cineva la uşă noaptea, îi trecea întotdeauna prin minte că e moartea. Pe urmă, bătrân fiind, o aştepta şezând pe dig, în scaunul său pliant. Se mira că întârzie atât de mult, dar nu regreta acest lucru.

Odată, generalul s-a fotografiat într-un sicriu. Luând cu el un fotograf, s-a dus la pompe funebre şi a cerut permisiunea să folosească puţin un sicriu. Nu l-au putut refuza. Generalul şi-a netezit cutele tunicii, s-a culcat în sicriu şi, punându-şi mâinile pe piept, a închis ochii. În tăcerea alarmată a celor care se ocupau de ritualul înmormântării, fotograful a făcut câteva fotografii. Cea mai reuşită dintre ele e aproape la fel de cunoscută ca fotografia făcută pe dig. Ea apare în tot ce se publică despre general. Puţini ştiu că fotografia a fost realizată în timpul vieţii acestui om remarcabil. Nebănuind până unde se poate merge cu ideile deştepte, unii cercetători au remarcat absenţa semnelor morţii din fotografie. Mai mult decât atât, utilizând figura de stil îndeobşte folosită în asemenea ocazii, ei s-au exprimat aşa: „generalul arată ca şi cum ar dormi". În realitate, generalul nu dormea. Pe sub pleoapele mijite, el urmărea reacţia celor de faţă şi îşi imagina ce ar zice ei în cazul morţii lui reale.

Este posibil să-i fi părut rău că nu avea să vadă propria înmormântare şi să fi hotărât să facă un fel de repetiţie. Nu este exclus ca genul ăsta de fapte să fi fost o încercare fie de a înşela moartea (am murit demult, la ce bun mă mai cauţi?), fie de a se ascunde de ea. Da, generalul nu se ascunsese de moarte în anii tinereţii, dar la bătrâneţe oamenii se schimbă…

Mai potrivită pare a fi o altă explicaţie, decurgând din relaţia veche, intimă a generalului cu moartea. Nu au fost oare toate cele întâmplate cu el un fel de joc amoros cu moartea sau – ceea ce e întru totul plauzibil – un fel de a cocheta cu ea, cum fac bătrânii? Nu putem da un răspuns precis la aceste întrebări, după cum nu putem furniza certitudini despre viaţă şi moarte în ceea ce priveşte soarta cuiva. Se poate doar constata că în cele din urmă generalul s-a întâlnit cu moartea. Când a fost nevoie, ea l-a găsit fără mari strădanii.

Reflectând la tema morţii în istoria generalului Larionov, Soloviov se străduia să înţeleagă psihologia celui în a cărui profesie disponibilitatea de a muri e cea dintâi şi principala condiţie. El încerca să se pună în pielea omului aflat înaintea unei bătălii, când acţiunile, gândurile şi amintirile lui pot fi ultimele. Te poţi obişnui cu aşa ceva? Se ştie că, în seara din ajunul unei bătălii, generalul se privea îndelung în oglinda de campanie, ca şi cum încerca să-şi întipărească în minte chipul. Răsucindu-şi uşurel mâna, părea că şi-o vede căzută în tranşeea din vecinătate. În asemnea seri, i se părea un lucru exagerat faptul că părţile corpului nu pot exista separat.

Soloviov s-a întrebat, de asemenea, dacă în împrejurările războiului e îndreptăţit ataşamentul faţă de cineva sau de ceva. Prietenia în condiţii de luptă este trăită cu acuitate, după cum la fel de puternică e şi pasiunea unora pentru război: simţi că joci ultima carte. E şi motivul pentru care oamenii le trăiesc cu maximă intensitate sau, dimpotrivă, renunţă la ele definitiv.

Generalul a ales să-şi scrie memoriile. El şi-a prelungit viaţa retrăindu-şi trecutul, cu gândul cu nu avea să apuce ziua de mâine.

Şi-a amintit simţind fizic atingerea mătăsii tapetelor din salon pe care îi luneca umărul când se furişa, ca să nu-l vadă musafirii sau vreun servitor intrat pe neaşteptate (din dispoziţia părinţilor) în împărăţia zecilor de lumânări, a trabucurilor şi a ferestrelor înalte până în tavan, larg deschise în ziua de Crăciun, dând spre Petersburgul aflat în semiîntuneric. Generalul îşi amintea perfect că, în ciuda

regulilor obişnuite, ferestrele stăteau larg deschise. I s-au întipărit atât de bine în minte, încât a continuat mult timp să creadă că vine vremea caldă în ziua de Crăciun. Acum, amintindu-şi de asta, ştia că se înşelase.

Generalul şi-a amintit de serile dinaintea luptei şi de ceva anume în legătură cu asta: prima întâlnire cu plaja de la Ialta, descrisă în detaliu în cartea de memorii dată publicităţii[37]. Să lăsăm la o parte o serie de amănunte şi să ne oprim la momentele-cheie ale acestui eveniment. Mai întâi de toate, pe copil îl uimise forţa calmă a mării, puterea valului înspumat, care se spărsese la picioarele lui şi-l luase cu el, de cum se apropiase de apă. Spre deosebire de cei ai casei, el nu se speriase. Sărind pe mal, căzuse înadins chiar acolo unde se spărgeau valurile, lăsând stihia să-i rostogolească trupşorul rozaliu. De preaplinul senzaţiilor, sărea, ţipa şi chiar făcuse pipi, urmărind cum firişorul neobservat de nimeni dispare în valul agitat. Era anul 1887.

Din ziua aceea, plaja avea să ocupe un loc aparte în viaţa copilului. În 1890 şi după aceea, când împrejurările nu permiteau întotdeauna să apară gol pe plajă, bucuria prilejuită de întâlnirea cu marea era la fel de intensă. Întâmpina valurile cu un strigăt victorios, aşa cum făcuse şi altădată, dar acum era stăpân pe sine, faptele care îi marcaseră prima întâlnire cu stihia fiind de domeniul trecutului.

În ciuda stilului ceremonios din secolul al XIX-lea, puteai şi atunci să răsufli liber, neîncorsetat de convenţii. În anii aceia, când rochia abia dacă se ridica puţin deasupra gleznei, iar la genunchi goi nici nu puteai să visezi, să te dezbraci în pielea goală era într-un fel mai simplu decât acum. Nu era ceva neobişnuit să vezi în satele ruseşti ţărani şi moşieri scăldându-se în pielea goală, şi în nici un caz lumea nu-i privea ca dedându-se orgiilor[38]. Simplitatea moravurilor se manifesta uneori şi la cei care făceau plajă. Potrivit amintirilor prinţului P. Urusov, la începutul secolului XX, „oamenii obişnuiau să înoate şi să stea la plajă goi numai pe o proprietate privată“[39].

Şi totuşi, obiceiul vacanţei petrecute la plajă a venit din vestul Europei, aducând cu ea şi o serie de reguli. Cerinţa era să te îmbraci într-un fel anume: nu în lenjeria de corp obişnuită, ci într-un costum de plajă cu un model special – cu dungi şi mulat pe corp. Neajunsul lui era că, întocmai ca îmbrăcămintea din acea vreme, nu lăsa să se vadă nici un loc descoperit.

Participând la lupte pe continentul european, generalului îi venea mereu în minte plaja – umezeala sărată a vântului, mireasma abia perceptibilă a tufelor de coarnă şi legănarea ritmică a algelor pe pietrele de lângă mal. Odată cu plecarea valului, algele reluau docil forma pietrelor, aşa cum părul scufundătorului, strălucitor de la apa ce se scurgea, i se aşeza pe cap ca o cască. Îşi amintea mirosul pietrişului încins când cădeau pe el primele picături de ploaie, auzea zgomotul specific plajei – zgomot înăbuşit şi parcă îndepărtat, strigăte de copii, mingii lovite şi freamătul valurilor rostogolite pe ţărm.

Plaja era pentru general locul unde triumfa viaţa, aşa cum câmpul de luptă era locul unde triumfa moartea. Nu este exclus ca dorinţa lui de a vedea plaja (fie şi de departe) să-l fi adus ani de-a rândul pe dig – şezând picior peste picior în acelaşi scaun pliant, sub umbrela crem, legănată de vânt. La plajă se uita doar din când în când, cu corpul pe jumătate întors, dar asta îi procura o plăcere de nedescris. Bucuria generalului era întunecată doar de două lucruri.

Primul era venirea iernii, când, acoperită de zăpadă, plaja se transforma într-un loc pustiu, deşi menirea ei dintâi era să fie plină de lume. Al doilea era faptul că muriseră de mult toţi cei care îl însoţeau la mare. Hipnotizat de atmosfera optimistă ce domnea pe plajă, generalului nu-i trecea prin

minte, la vremea aceea, că pot muri oamenii alături de care şedea pe şezlong, destupa o sticlă cu limonadă sau muta piesele de şah. Spre marea lui dezamăgire, nici unul dintre aceia nu mai era în viaţă. E adevărat că nu muriseră pe plajă (asta îi absolvea de oarece vină), dar muriseră, îşi zicea generalul clătinând trist din cap. Putem constata acum, după atâta amar de vreme, că nici el nu mai e în viaţă.

Note

25. A se vedea *Dicţionarul enciclopedic sovietic*, Moscova, 1985, p. 660. La pagina 28 a cărţii de faţă, în loc de „Transferul Crimeii către Uzbekistan i se păru ilogic“ se va citi „Transferul Crimeii către Ucraina i se păru ilogic“. (N. a.)

26. A se vedea, spre exemplu, Romanciuk V., *În amurg / Materiale referitoare la istoria Războiului Civil*, vol. 21, Moscova, 1996, p. 578. (N. a.)

27. Cauzele înfrângerii au fost formulate de general în prefaţa la amintirile descoperite de A. Dupont. Formularea este de o francheţe dezarmantă şi sună în felul următor: „Prin Rusia s-a rostogolit un bulgăre de căcat de mărime medie. Cu o viteză uluitoare, el a crescut prin prinderea de material asemenea, care, vai, se găsea în Rusia din belşug. Noi am fost striviţi de acest bulgăre“. A se vedea Generalul Larionov, *Schiţe pentru autobiografie*, p. 41. (N. a.)

28. Dupont A., „Leonidas şi copiii lui“, în *Revista de studii slave*, vol. 57, Paris, 1987, pp. 35-59. (N. a.)

29. Dmitri Petrovici Jloba – comandant militar sovietic în timpul Războiului Civil. (N. tr.)

30. A se vedea Bugmeister E.Ţ., *Dmitri Petrovici Jloba* (Seria *Viaţa oamenilor de seamă*), Moscova, 1954, pp. 87-88. Spre comparaţie, *În lumea lui Jloba*, Culegere interuniversitară de lucrări ştiinţifice, Saratov, 1948, p. 17. (N. a.)

31. A se vedea Sapojnikov A., „Crimeea în toamna anului 1920“, *Ieşirea armatei ruse a generalului Vranghel din Crimeea*, elaborare, redactare ştiinţifică, prefaţă şi comentarii S.V. Volkov, Moscova, 2003, p. 605. (N. a.)

32. Ratsimor I.A., *Enciclopedia Războiului Civil.* A-K, p. 590. Ulterior a reieşit că în articolul „Execuţii“, la care trimite Soloviov, I.A. Ratsimor i-a avut în vedere numai pe cei împuşcaţi (cca 110 000 de oameni). Pe cei înecaţi, sufocaţi şi măcelăriţi (cca 15 000 de oameni) cercetătorul i-a specificat în articolul „Atrocităţi“. (N. a.)

33. *Trecut şi prezent*, 1996, nr. 1, pp. 35-78. (N. a.)

34. *Unser Kampf*, Riga, 1997, Bd. 273, S. 13-17. (N. a.)

35. *Trecut şi prezent*, 1997, nr. 3, pp. 55-96. (N. a.)

36. Ca exemplu de previziune istorică, profesorul a dat aici scrisoarea generalului Larionov către Pilsudsky. Scrisoarea conţinea îndemnul de a nu merge la compromis, date fiind posibilele consecinţe negative pentru Polonia. Este interesant că, exceptând detaliile, scenariul acestor consecinţe a fost schiţat de general destul de exact. (N. a.)

37. General Larionov, *Schiţe pentru autobiografie*, pp. 52-58. (N. a.)

38. A se vedea Volkov-Muromţev N., *Tinereţea. De la Viazma la Feodosia*, Moscova, 1997, p. 88. (N. a.)

39. Urusov P., „Din amintirile unui timp dispărut“, în albumul *Crimeea. Feodosia*, Moscova, 2002, p. 59. (N. a.)

4

La douăzeci de ani după moartea generalului, pe plaja Ialtei apăru istoricul Soloviov. Prima lui întâlnire cu marea nu semăna deloc cu evenimentele trăite în copilărie de Larionov. Soloviov era bărbat în toată firea, aşa că i se păru un lucru nelalocul lui să se rostogolească în valuri ca un copil bezmetic. În afară de asta, cunoştea din memoriile generalului ce i se întâmplase acestuia pe plajă în copilărie, situaţie care îl punea în încurcătură: cum să-şi permită să facă exact ce îşi permisese cândva generalul Larionov? Ar fi o încercare forţată, ar simţi că repetă gesturile generalului. Ca discipol al profesorului Nikolski, Soloviov considera că, în general, evenimentele nu se repetă, pentru că niciodată nu se repetă condiţiile care le precedă. Să ne mai mirăm atunci că încercările de a copia mecanic o acţiune sau alta din trecut întâmpinau opoziţia cercetătorului? Că le considera nişte simulări ieftine?

Soloviov procedă altfel decât Larionov. Tânărul istoric scoase din rucsac prosopul şi-l întinse pe pietrişul cald la vremea înserării. După ce îşi scoase şortul şi maioul, le puse frumos pe prosop, se îndreptă din şale şi, brusc, îşi dădu seama că e dezbrăcat. Simţi vântul mângâietor al Ialtei trecându-i prin firişoarele de păr şi pe pielea goală nearsă de soare. Ştia din auzite că aşa stă lumea la plajă, dar nu putu să-şi stăpânească tremurul. Braţele i se lipiră instinctiv de corp, spatele i se încovoie, picioarele i se împlântară în pietriş. Venea pentru prima oară în viaţă la mare, dar nu numai atât: era pentru prima oară la plajă.

Forţându-se să-şi stăpânească tremurul, merse la apă cu picioarele ca butucii. Pietrişul, lustruit de mare, i se păru uimitor de dur şi tăios sub tălpile goale. Înaintă cu picioarele îndoite pe jumătate, şchiopătând când cu un picior, când cu celălalt, ţinându-şi echilibrul cu braţele şi muşcându-şi disperat buza de jos. Mişcările astea îl ajutară să răzbească până la locul strălucitor, unde se spărgeau valurile. Se numeşte uscat doar în mod convenţional – o clipă de răgaz între valul care se duce şi cel care vine. Chiar şi în clipa aceea locul e acoperit cu pietricele mărunte şi nisip adus de mare. E o plăcere să stai acolo.

Soloviov simţi atingerea caldă ca laptele a apei şi rămase încremenit. Avusese aceeaşi senzaţie când atinsese buzele Lizei Larionova. Cu picioarele intrate în apă până la glezne, Soloviov nu mai ştia care atingere îl emoţionase mai mult. Se uită la cele două vârtejuri mici de apă de la picioarele lui şi simţi că îl apucă ameţeala. Ca să nu cadă, făcu câţiva paşi înainte. Acum, apa îi ajungea la genunchi. În jurul lui valurile nu mai clocoteau, ci erau mişcate de ceva necunosct, aflat sub ele, aşa cum joacă muşchii sub piele. Marea, care se zvârcolea înaintea lui cu spumă şi stropi, nu era deloc agitată în locul unde se afla el, la câţiva paşi de ţărm. Îl întâmpină pe Soloviov cu ritmul puternic al valurilor suind şi coborând, cu adâncul ei curios de liniştit. El se opri când apa îi ajunse la piept. Soloviov nu ştia să înoate.

După cum spuneam, la halta Kilometrul 715 nu existau bazine cu apă. Fantezia adolescentului se hrănea cu aventurile pe mare descrise în cărţi şi povestite în emisiunile radiofonice (radioul din perete era singurul mijloc de informare din casa lui Soloviov). Halta se afla pe uscat, nu avea cum să-i înfierbânte prea tare imaginaţia. De ce nu se făcuse Soloviov marinar? Nici el nu putea răspunde la această întrebare. Da, iubea nemăsurat de mult marea şi tot ce era legat de ea, şi totuşi… Explicaţia poate fi alta. Există oameni care au darul contemplării, care nu se amestecă şi nu creează evenimente, zicându-şi că acestea se petrec oricum, fără participarea lor. Ei încearcă să le înţeleagă după ce s-au petrecut. Nu cumva atitudinea asta faţă de lume poate face din unii oameni nişte istorici adevăraţi?

Oricât ar fi de curios, contemplarea îi era proprie, într-o oarecare măsură, şi generalului Larionov. Poate că se manifesta într-un chip aparte şi nu dintr-odată, dar ne punem întrebarea: sunt mulţi generali care au darul contemplării? Nu, sunt puţini. Sarcinile unui general vin în contradicţie cu starea de contemplare. Dar, văzând că ochii comandantului de oşti sunt înceţoşaţi, că în clocotul luptei privirea îi încremeneşte în punctul cel mai îndepărtat din peisaj – acolo unde nu mai zăreşte nici ariergarda inamicului –, deci văzând toate astea, oricine se gândeşte că e om un contemplativ.

Aşa gândeau şi cei care îl însoţeau pe generalul Larionov în campania din Crimeea, din anul 1920. El arăta cufundat în gânduri în pauzele dintre bătălii, ca şi în cursul lor, fapt remarcat de tovarăşii săi de luptă. Şi nu de puţine ori acesta devenea subiect de discuţie. Discuţiile erau, bineînţeles, confidenţiale şi apăreau numai în mărturiile ulterioare ale participanţilor (generalul nu era omul care să-ţi dea atât de uşor prilejul să-l foarfeci), dar ele au existat, prin urmare a existat şi un motiv ca ele să apară.

Mulţi dintre cei care avuseseră posibilitatea să-l urmărească în timpul evenimentelor din anul 1920 aveau în minte imaginea unui om dus pe gânduri şi chiar uşor înstrăinat. Impresia era cu atât mai neaşteptată cu cât în nici una dintre campaniile precedente nu observaseră la el nimic de felul ăsta. Dimpotrivă: părea întruchiparea omului de acţiune, hotărât în tot ce întreprinde. Erau tocmai calităţile care îl făcuseră general.

Ca să fim drepţi, nu toţi îşi dăduseră seama de schimbarea petrecută cu el. Astfel, o serie de memorialişti par a se bizui pe impresiile lor de mai târziu şi, subliniind cât de absent era generalul, exagerează în mod evident gradul de intensitate al înstrăinării, raportând-o la anul 1920. Unii acceptă fără prea multă convingere interpretarea asta, probabil din politeţe, spunând că, dată fiind starea de spirit de mai târziu a generalului, nu pot nega că aşa se întâmplase şi în 1920. Punând cap la cap mărturiile[40], constatăm că în preajma anului 1920 purtarea generalului Larionov lăsa să se întrevadă un anumit fel de înstrăinare. Cu trecerea anilor, atitudinea lui contemplativă a căpătat accente puternice, şi până la urmă generalul a sfârşit prin a se gândi numai la mare.

Gândul ăsta ultim al generalului Larionov a devenit prima obsesie a istoricului Soloviov, care l-a împiedicat însă să-şi aleagă o profesiune legată de mare. Cum era fire contemplativă, el se temea că apropierea de mare îi poate provoca deziluzii, făcându-l să nu mai iubească forţa ei irezistibilă. Stând până la piept în apă, tânărul cercetător începu să aibă îndoieli (putem să le numim oscilaţii, dată fiind poziţia lui instabilă), întrebându-se dacă nu cumva se află în relaţii prea apropiate cu obiectul dragostei sale.

Pe lângă oscilaţiile astea, absolut noi pentru el, Soloviov se întrebă pentru a nu ştiu câta oară dacă alegerea (pentru plăcerea lui, să zicem) temei ştiinţifice a fost corectă. Aceeaşi întrebare i-o pusese la un moment dat profesorului Nikolski, când îi propusese pentru prima dată să-şi ia o temă în legătură cu uscatul, şi nu cu apa.

— Omul începe să se analizeze pe sine înainte să aleagă o temă, îi răspunsese enigmatic profesorul. Ai în vedere, tinere, că teme alese la întâmplare nu există.

Vorbele ieşiseră din gura profesorului învăluite în fum de ţigară, şi, fiind vădit înţelepte, ele avuseseră un rol hotărâtor în viaţa lui Soloviov, determinându-l să nu-l bată atâta la cap pe profesor cu marea şi să se apuce cu pasiune de cercetarea unor evenimente petrecute pe continent. Propunându-i-se ca în timpul aspiranturii să studieze soarta generalului Larionov, Soloviov s-a dus din nou la profesorul Nikolski şi i-a pus vechea întrebare despre alegerea temei. Bătrânul nu mai fuma, îi interziseseră doctorii. În rest, răspunsul lui a fost acelaşi de acum câţiva ani.

„Mă analizez oare pe mine când cercetez soarta generalului Larionov?“ se întrebă Soloviov. Problema era dificilă. Simţind că începe să îngheţe în apă, el îşi dădu seama că nu avea suficient timp s-o rezolve. În plus, statul nemişcat atrăgea atenţia celor rămaşi pe plajă. Soloviov hotărî să lase problema deschisă şi se îndreptă încet spre mal.

Stătuse mult în apă. Îşi studie pielea de găină pe corpul de culoare albăstruie. Jena lui absurdă, care îl paralizase înainte să se scalde, fu înlocuită pe drumul înapoi de nişte mişcări automate, care nu aveau nici o legătură cu mersul. Articulaţiile îi erau înţepenite, şi doar printr-un efort de voinţă îşi târî trupul până la prosop. După ce se şterse, Soloviov se simţi mai bine. Nici apa mării, nici aerul nu erau reci în seara aceea. „Cât de dăunătoare e lipsa de mişcare“, se gândi Soloviov.

Soarele nu mai lumina plaja. La Ialta, soarele părăseşte devreme plajele înconjurate la vest de munţi, apunând după culmile lor, dar lumina lui dispersată se prelinge încă mult timp deasupra mării liniştite, a cabinelor şi a pescăruşilor care ciugulesc coji de pepene. După ora şase, plaja oraşului arată neobişnuit. Culorile ei şterse găzduiesc galbenul soarelui ascuns, aşa cum sunt impregnate fotografiile alb-negru ale plajelor din anii trecuţi. „O fi plaja Ialtei pe înserat, se întrebă Soloviov, o rămăşiţă din ce vedea micul Larionov? Sau: n-o fi asta plaja văzută cu ochii micului Larionov după trecerea atâtor decenii?“

Soloviov uitase să-şi ia cu el chiloţii uscaţi, aşa că îşi puse şortul peste slipul ud. La urma urmelor, nu avea nici cea mai mică experienţă de turist venit pe plajă. După ce se aşeză ca să-şi încheie sandalele, conturul slipului ud îi apăru la spate pe şort, asemeni unei hârtii fotografice mototolite, dar el nu avea cum să-l vadă. Îşi apucă rucsacul şi o luă gânditor în direcţia falezei.

Merse de-a lungul apei cu privirea înainte şi brusc încetini pasul vădit surprins. Chiar la capătul digului, într-un scaun (asemănător celui văzut în fotografie), şedea cineva. O femeie. Doamna nu era tânără, cu siguranţă, deşi distanţa nu îi permitea lui Soloviov s-o examineze în detaliu. Şedea nemişcată în stilul lui Larionov, picior peste picior, iar briza îi mişca uşor poala rochiei lungi. De bună seamă că femeia ştia ce efect are o anumită poziţie.

Prima pornire a lui Soloviov fu să se apropie de ea, dar nu se mişcă din loc. Habar nu avea ce s-o întrebe sau cum să intre în vorbă cu ea. Mai mult decât atât, nu avea idee cum să abordeze o astfel de femeie. Trebuia să-i sărute mâna sau era suficient să se încline? Nu era exclus ca în cazul de faţă să aibă succes dacă îşi loveşte voiniceşte tocurile unul de altul şi îşi înclină uşor capul. Poate că

Soloviov s-ar fi hotărât la un moment dat să se apropie de necunoscută, dar, ştergându-şi mâinile de şort, descoperi că erau ude. Urma slipului reuşise să se facă bine văzută şi în partea din faţă a şortului. Arăta oricum necuviincios, în plus, şortul era ud, asta excludea orice posibilitate de a face cunoştinţă. După ce oscilă o clipă, Soloviov se repezi acasă să se schimbe.

Zbură pe scară, reuşi s-o facă să nu scoată nici un sunet sub paşii lui mărunţi şi iuţi, în schimb, cheia alunecă pe tabla bătută în jurul broaştei, scoţând un scrâşnet îngrozitor. După ce deschise uşa, Soloviov azvârli rucsacul într-un colţ, îşi scoase şortul şi slipul şi, într-o secundă, ieşi din casă îmbrăcat în pantaloni albi şi uscaţi.

S-a grăbit degeaba. Văzu de pe mal că digul e pustiu. Continuă să meargă din inerţie, nepricepând cum reuşise să plece atât de repede o doamnă în vârstă şi cu o rochie atât de lungă. Ba chiar cu scaun cu tot. Nici nu mai era sigur că o văzuse. Soloviov se opri în loc. Era 2 august, ziua morţii generalului Larionov. Data îi apăruse în minte la fel de brusc cum apăruse necunoscuta pe dig. Oare chiar fusese acolo? I-ar fi fost mai simplu lui Soloviov să califice apariţia ei drept o iluzie optică. Măcar nu-i părea atât de rău. Având în vedere data evenimentului, Soloviov preferă, în cele din urmă, să-i dea o explicaţie metafizică: era sufletul generalului care făcuse o vizită pe dig.

Înainte să se întoarcă acasă, Soloviov decise să se plimbe pe celebra faleză din Ialta. Începea să se însereze, pe faleză se aprindeau primele felinare. Erau demodate, în stilul anilor ’30-’50, cu abajurul bombat, cu flori pe ramuri stufoase din fontă. Fără a fi un mare admirator al bizarului imperiu sovietic, Soloviov vădi oarece interes pentru el, ba poate chiar simpatie. Construcţiile durate în timpul imperiului, nesemănând cu nimic din lumea asta şi, în acelaşi timp, amintind de tot ce există în ea, îi supravieţuiseră. Arătând ca nişte bătrâne sălbăticite, pensiunile, casele de creaţie şi taberele de pionieri se iveau din când în când din verdeaţa falezei. Erau ultimele clădiri care cunoşteau tainele odihnei sindicaliştilor, doar ele mai păstrau amintirea beţiilor liniştite ale oţelarilor, a glasurilor zglobii ale asistentelor de la proceduri şi a orgasmelor gâfâite ale activului de partid. Cei care se odihniseră din plin între pereţii ăştia trecuseră cu toţii în nefiinţă, după cum de pe faleza Ialtei o luaseră în aceeaşi direcţie miliţienii în cămăşi albe, încinse cu curea, purtătorii de ordine şi medalii în pantaloni sfidător de largi, vânzătorii de mied, instructorii de pionieri, fanţii, huliganii – toţi cei pe care îi observa cu coada ochiului generalul Larionov, îmbătrânind puţin câte puţin.

Uitându-se la obiectele din epocile acelea, Soloviov tânjea adesea după vremurile necunoscute lui, rămânând şi el uimit de ce simte. Nu dorea să fi trăit în acele vremuri, nu le considera nici bune, nici măcar interesante, dar de tânjit tânjea. Tânărul se mira degeaba: era vorba de dorul după *ceva străin de el*, de dorinţa de a-l avea, pentru că îi lipsea tocmai ceea ce nu ştiuse niciodată că ar fi al său. Fără a fi conştient de asta, Soloviov încerca sentimentul părintesc al istoricului care înfiază un timp străin.

Mergea pe faleză şi se uita cum se reflectă ea în marea calmă. Firmele de neon, reclamele şi felinarele tremurau în plină noapte pe luciul apei încreţite, când şi când şalupele le despicau siluetele tremurânde în sunete stridente de karaoke. Sub copertine de pânză îl aşteptau vânzătorii de îngheţată, de floricele şi de brăţări fosforescente. De sub palmieri îi făceau semne fotografii cu maimuţe apatice în zgardă. În faţa fiecărui restaurant îl întâmpinau chelneriţe în fuste negre şi bluze albe ca zăpada, transparente. Îi plăcea sudul fără doar şi poate, dar tânărul avea şi el rezervele lui. Nu intră în nici un restaurant şi nu-şi cumpără brăţară fosforescentă.

Intră, în schimb, în magazinul alimentar din centru şi îşi cumpără o bucată de salam uscat. După ce se gândi puţin, îşi mai cumpără pâine, brânză, unt, măsline şi două sticle de bere. Ocoli faleza în drum spre casă şi o luă pe o stradă paralelă, liniştită – strada Cehov. Trecu pe lângă biserica luterană, pe lângă o clădire în stil maur, pe lângă un magazin pentru adulţi, tapetat cu hârtie roşie. Cum mai avea puţin până să ajungă adult, el avu un moment de ezitare, dar se stăpâni numaidecât şi trecu pe lângă el. Socotea că e nedemn pentru un istoric să frecventeze un asemenea stabiliment.

Odată ajuns acasă, se spălă mai întâi pe mâini. După zăpuşeala de afară, apa i se păru neaşteptat de rece. Curgea pe ţeavă cu o presiune uimitoare pentru zona asta din sud – semăna cu cascada Uchan-Su despre care Soloviov nu avea ştiinţă şi la care fusese poftit de câteva ori pe faleză. După ce se şterse pe mâini cu un prosop găurit, se apucă să mănânce.

După baia în mare şi plimbarea făcută, Soloviov avea o foame de lup. Mâncă sendviş după sendviş şi bău berea locală, neţinută la rece. Radioul transmitea reclamele urbei. Cutia cu o formă imposibilă, groaznic de neagră pe peretele alb, te îmbia să cumperi obiecte de dimensiuni uriaşe („vindem blocuri- motor, preţuri moderate“) care nu-şi aveau locul, ca şi ea, într-o staţiune. Vocea era a unei femei în vârstă, cu un uşor accent al ruşilor din sud. Cam aşa suna vocea radioului de acasă, de la halta Kilometrul 715. Rareori (la ora de înviorare şi la ştirile de la centru), trecea fără jenă la pronunţia lui o neaccentuat ca a. Şi de arătat arăta la fel – din ebonită, grosolană. Ba vorbea, ba cânta, de tăcut nu tăcea defel.

Soloviov îşi începu dimineaţa cu o vizită la Consiliul Orăşenesc. Luându-şi adeverinţa de aspirant, se duse în Piaţa Sovietskaia nr. 1. La Direcţia pentru Cultură îl primi o femeie grasă, placidă, cu sânii mari. Şedea în faţa lui Soloviov, cu pieptul revărsat pe mâinile ţinute pe masă. Cum stătea aşa, temeinic aşezată, te gândeai că poate asta era poziţia cucerită de cultură la Ialta, una împăciuitoristă. Uitând frazele pregătite înainte, Soloviov expuse degajat scopul venirii lui. Doamna cea grasă nu-l întrerupse. După ce îşi adună ideile în minte, el îi povesti istoricul preocupărilor lui legate de viaţa generalului şi – în mod neaşteptat pentru el – aminti de aspirantul Kaliujnîi, a cărui indolenţă îi deschisese drumul spre aceste cercetări.

Şefa culturii din Ialta ştia să asculte. Ea primi explicaţiile lui Soloviov cu tot atâta bunăvoinţă pe cât de nemişcată stătea. Zâmbetul reţinut n-o părăsi o clipă. Când elocinţa oaspetelui secă definitiv, ea îi dădu răspunsul venit, oricum, cu întârziere.

Din explicaţiile ei rezulta că, o dată pe an, de ziua morţii generalului, vine la Ialta Nina Fiodorovna Akinfeeva – femeia care îl îngrijise în ultimii lui ani de viaţă. Nina Fiodorovna vine pe dig (funcţionara îşi eliberă una din mâinile ca fierul de puternice şi arătă în direcţia ferestrei) şi şade acolo câteva ore în memoria generalului. După aceea dispare într-o direcţie necunoscută, pentru a se întoarce din nou în oraş peste un an.

— Ziua morţii generalului a fost ieri, zise femeia.

Sânul suspendat încremeni din nou pe mâna pusă sub el, compensând parcă firea nestatornică a Akinfeevei. Soloviov se întristă. El îi povesti interlocutoarei cum, aflându-se la câteva zeci de metri de Nina Fiodorovna (ce nume simple au enigmele), nu riscase să se apropie de ea cu petele de udătură de pe şort, cum alergase să se schimbe şi… De ciudă, tânărul îşi lovi genunchiul cu pumnul şi se scuză numaidecât. Şi lovitura, şi scuzele fură primite cu tot atâta bunăvoinţă.

Lăsându-l pe tânărul din Petersburg să-şi verse oful, reprezentanta culturii din Ialta îi comunică următorul fapt important: Akinfeeva N.F., în ciuda faptului că nu avea un domiciliu stabil, o trecuse în spaţiul locativ de la Ialta (26,2 m), la care nu renunţase, pe fiica ei, Akinfeeva Zoia Ivanovna, născută în 1976, necăsătorită, studentă la fără frecvenţă la Institutul Pedagogic din Simferopol.

— Ivanovna e un patronimic de formă. Femeia grasă zâmbi. Nimeni nu l-a văzut pe Ivan ăsta.

Judecând după tenul tuciuriu al copilei, se prea poate să nu fi existat nici un Ivan. După o lungă tăcere plină de înţeles, şefa de la cultură îi povesti lui Soloviov istoria familiei Akinfeev.

La începutul anilor ’70, în locuinţa comună a generalului Larionov (cum adică, aşa locuia generalul?) s-a mutat un nou locatar, N.F. Akinfeeva. I-au dat camera din Fondul Locativ Orăşenesc şi ordinul de repartiţie a fost eliberat de Muzeul „A.P. Cehov“, pe lista căruia figura Akinfeeva cu cererea de locuinţă. La data instalării noii locatare, generalul era de mult văduv. Aici povestitoarea făcu o scurtă pauză semnificativă.

Despre moartea soţiei generalului, pe la mijlocul anilor ’60, Soloviov ştia din cartea lui A. Dupont. Neavând informaţii detaliate despre această femeie, cercetătoarea franceză o amintise doar în treacăt. Tot în treacăt vorbise şi despre fiul generalului, doamna savant nereuşind să dea de urma datelor despre soarta lui la vârsta adultă. Despre soarta lui – doar câteva date – reuşise să afle bugetara de la Ialta. Privindu-l pe Soloviov fără să clipească, ea îi aduse la cunoştinţă că unicul fiu al generalului căzuse în patima beţiei şi plecase de acasă. Ea nu-şi aminti dacă băiatul căpătase mai întâi darul beţiei şi pe urmă plecase de acasă sau invers. Chiar şi în lipsa datelor precise privind cronologia faptelor, era clar pentru povestitoare că ele existaseră, ambele emoţionând-o la culme. Ea încetă să zâmbească, se lăsă pe speteaza scaunului şi îşi potrivi maşinal, pe sub bluză, bretelele sutienului. Lui Soloviov i se păru că se uită la un film vechi, doar că nu-şi amintea sfârşitul.

La începutul anilor ’70, N.F. Akinfeeva avea în jur de patruzeci de ani şi trăia singură, ca şi generalul. După ce se mutase în locuinţa comună, Nina Fiodorovna aflase pe neaşteptate care e sensul vieţii ei. Generalul devenise obiectul stimei şi grijii ei, ocupându-i gândurile, puterile şi timpul. Se apucase să citească despre mişcarea albilor, restrângându-şi considerabil activitatea de cercetare legată de Cehov, care fusese până atunci ocupaţia ei de căpătâi. Încet-încet, colegii de muzeu ai Ninei Fiodorovna observaseră alarmaţi că A.P. Cehov nu se mai afla în centrul preocupărilor ei.

Este greu de spus ce anume a determinat renaşterea spirituală a salariatei muzeului. Să fi avut aici vreun rol orgoliul (fapul că locuia în aceeaşi casă cu marele om) sau, dimpotrivă, mila (cum să stea marele om într-o locuinţă comună?)? Să fi fost forţa de atracţie magnetică a generalului, care comandase cândva armate întregi şi care acum putea, bineînţeles, s-o supună voinţei sale pe muzeografa singură pe lume? Până la urmă, poate că fusese doar o intrigă de alcov, dat fiind traiul în comun, aşa cum înclinau să creadă o parte dintre lucrătorii Muzeului „Cehov“ (părerea era întărită de aluziile la temperamentul imprevizibil al colegei lor). Trebuie totuşi să menţionăm că alţi funcţionari din muzeu respingeau categoric posibilitatea unor relaţii nelalocul lor cu bătrânul general. În cursul unei dispute, izbucnită spontan, s-a făcut auzită şi ipoteza că N.F. Akinfeeva ar putea să aibă o asemenea relaţie şi cu A.P. Cehov.

Faptul că legătura celor doi oameni singuri a fost pur platonică e demonstrat indirect de următoarea întâmplare semnificativă: într-o bună dimineaţă (asta s-a petrecut după un şir de ani de slujire devotată a generalului), Nina Fiodorovna îl îmbrăţişase pe cel care constituia obiectul

veneraţiei sale şi, fără să spună un cuvânt, fugise de acasă. Se întorsese după vreo trei săptămâni arătând de nerecunoscut. Faţa îi era plină de zgârieturi, iar hainele rupte. Fugara respira greu. Adusese cu ea miros de pădure şi de ţigări ieftine şi carnetul de economii golit de bani. Generalul o primise fără să-i pună vreo întrebare. După câteva săptămâni, printre hohote sfâşietoare de plâns, îi mărturisise generalului că e însărcinată. Generalul, care şedea în fotoliu, îşi ridicase uimit capul. În mâna întinsă de el Nina Fiodorovna îşi pusese degetele tremurânde, şi Larionov i le ţinuse strâns, fără să scoată o vorbă.

Nici cei de la muzeu, nici cei de la secţia de cultură, unde se fuma în draci, nu aflaseră prin ce încurcături trecuse Nina Fiodorovna în zilele fugii sale. O lege a naturii, veche de când lumea, o îmboldise pe funcţionara de la muzeu să-şi perpetueze specia, să se lase pradă instinctului primar, pornirilor sălbatice. Direcţia muzeului considerase că era un caz fără precedent, care nu trebuie repetat. Având în vedere însă că N.F. Akinfeeva rămăsese însărcinată la limita vârstei fertile (în caracterizarea făcută de sindicat se sublinia că e ultima şansă pentru tovarăşa membră), i se acordase un ajutor material în valoare de 75 de ruble. Funcţionarei, ajunsă într-o stare degradantă, i se înmânase şi culegerea de versuri *Piciorul de lemn* a directorului muzeului[41]. Ulterior, muzeul nu-şi regretase fapta. Când, după mulţi ani, Akinfeeva părăsise Ialta într-o direcţie necunoscută, locul mamei în instituţia de promovare a culturii fusese ocupat de fiică.

Viaţa în locuinţa comună nu se schimbase. Nina Fiodorovna se întorsese la obligaţiile dinainte, luate de bunăvoie. În fiecare zi (dis-de-dimineaţă, iar uneori şi seara), ea îl însoţea pe general pe dig, cărând scaunul pliant şi cortul. După căderea întunericului se dedica pregătirii cărţii de memorii. Înainte vreme, generalul le scria singur, dar după ce trecuse de optzeci de ani, când mâna încetase să-l asculte, fusese nevoit să renunţe. Odată cu apariţia în viaţa lui a Ninei Fiodorovna, ajutorul lui de nădejde, generalul se apucase să-i dicteze memoriile.

Chiar înainte să nască, Nina Fiodorovna îl întrebase pe general ce nume să-i pună copilului.

— Zoia, îi zisese generalul.

Nu se ştie dacă, în alegerea numelui, el avusese în vedere esenţa optimistă a celor petrecute sau pur şi simplu se orientase după calendarul bisericesc. Femeia îl mai întrebase ce nume să-i dea copilului dacă se naşte băiat, dar generalul îi răspunsese că va fi fetiţă.

Câteva zile mai târziu o transportaseră la maternitate. După ce-i indicase să ia de pe pervaz o iconiţă a sfântului Panteleimon, medicul-şef indicase să i se facă cezariană, dată fiind vârsta femeii. În cele nouă luni ale sarcinii, Nina Fiodorovna se temuse de complicaţiile naşterii şi, vai, temerile ei se adeveriseră.

Complicaţiile fuseseră provocate de o pensă uitată în timpul operaţiei în burta pacientei. Trebuie să dăm totuşi doctorilor ce-i al lor: auzind vaietele în momentul rezecţiei abdomenului, din multitudinea de cauze posibile ei o aleseseră pe cea corectă (diagnosticul fusese pus de asistenta medicală care uitase pensa), fapt care asigurase succesul celei de a doua operaţii.

Nina Fiodorovna ieşise din spital după vreo douăzeci de zile. Când trecuse pragul locuinţei în braţe cu Zoia, încinsă cu o panglică roz, generalul nu mai era acolo. Murise.

Soloviov se uită în ochii adânci ai şefei de la cultură. Văzu în ei o profundă cunoaştere a vieţii culturale a oraşului şi disponibilitatea de a împărtăşi altora ştiinţa ei. Mai văzu multă compătimire pentru soarta generalului Larionov şi a celor din jurul său.

Interlocutoarea lui oftă adânc şi-i zise în încheiere că influenţa comitetului executiv orăşenesc din Ialta asupra soartei oamenilor are limitele ei.

Note

40. Ca sinteză a lor a se vedea Blagoi V.V., „A lui prietenă, îngândurarea…“, *Factorul social, profesional şi de vârstă în devenirea şi modificarea modelelor comportamentale*, Culegere de articole sub redactarea lui Iu.I. Behterev, Moscova, 1995, pp. 57-80. (N. a.) [„A lui prietenă, îngândurarea…“ – parafrazare a unui vers din *Evgheni Oneghin* de Puşkin – N. tr.]

41. Ursuliak G.V., *Piciorul de lemn*, *Versuri din diferiţi ani*, Simferopol, 1971. (N. a.)

5

La amiază, Soloviov plecă la Muzeul „Cehov“. Îi luă o groază de timp să urce străduţa întortocheată, încinsă de soare. Trecea de pe un trotuar pe altul ca să găsească puţină umbră. Suişul în pantă îi amintea de munca ştiinţifică: din cât pricepuse până acum, văzuse că nu urmează o linie dreaptă. Traiectoria ei este imprevizibilă, şi ca să te apuci s-o explici trebuie să recurgi la vreo sută de poveşti. Orice cercetare seamănă cu mişcarea câinelui care adulmecă urmele. Mişcarea e haotică (privită din afară), seamănă uneori cu o învârtire în loc, dar e singurul drum posibil spre un rezultat. O cercetare are nevoie ca ritmul ei propriu să fie corelat cu ritmul fenomenelor studiate. Şi dacă ele intră în rezonanţă, dacă pulsează la fel, cercetarea se încheie şi începe soarta. Aşa zicea profesorul Nikolski.

Soloviov dădu, în sfârşit, de locul pe care îl căuta. În faţa lui se deschidea o piaţetă care, în cartierul cu clădiri îndesate una într-alta, arăta ca un crater făcut de o explozie. În perimetrul ei era amplasat un grup de statui monstruoase din bronz, reprezentând, în mintea sculptorului, cele mai cunoscute personaje cehoviene. De fapt, sculpturile nu păreau să aibă vreo legătură cu Cehov. Dând impresia că le e jenă să se apropie prea mult de casa scriitorului, se înghesuiau stinghere lângă copacii care încadrau piaţa.

Muzeul propriu-zis era format dintr-o clădire administrativă din beton şi o vilă elegantă de început de secol (casa lui Cehov). Odată intrat în clădirea de beton, Soloviov ceru, întâmpinat de priviri curioase, să vorbească cu Zoia Ivanovna. Sunară pe cineva la telefon. În aşteptarea Zoiei Ivanovna, Soloviov ieşi să ia aer. După câteva minute, se auzi zgomotul făcut de portiţa grădinii de la casa lui Cehov şi apăru de acolo o fată oacheşă. Nuanţa ciocolatie a pielii şi părul întunecat nu lăsau nici o umbră de îndoială: era Zoia Ivanovna în persoană. Tocmai patronimicul ei îi nedumerise pe cei de la Consiliul Orăşenesc. Zoia avea în ea ceva de mulatră, de participantă la carnavalul de la Rio, de fiinţă din perioada de început a civilizaţiei. Şi, în mod cert, nu avea nici o legătură cu Cehov. Putea să joace cu brio într-un western. De pildă, în rolul fiicei căpeteniei de indieni. Avea o figură impasibilă.

Prin rochia ei vaporoasă, aproape transparentă se zăreau toate micile detalii ale lenjeriei intime, care îl tulburară pe tânărul cercetător. El se apucă să-i povestească încurcat că studia viaţa generalului Larionov, amintind, cine ştie de ce, de aspirantul Kaliujnîi. Supărat că-l luase gura pe dinainte, trecu brusc la analiza erorilor din cartea lui A. Dupont şi sfârşi tot atât de brusc cu răspunsul dat de profesorul Nikolski veteranilor letoni.

— Să vă arăt muzeul? îl întrebă scurt Zoia Ivanovna.

— Da, zise Soloviov.

O urmă pe Zoia (numai să nu-mi spuneţi Ivanovna!), imitându-i maşinal pasul uşor, ca al indienilor. Da’ de unde Ivanovna…

În casa lui Cehov era răcoare. Intrând aici din arşiţa Ialtei, Soloviov blagoslovi în gând literatura rusă. Îi trecu prin minte că răcoarea din casă era izvorul renaşterii literaturii naţionale. Îi plăcu fraza şi i-o comunică Zoiei.

— Din păcate, ea atinse cu palma peretele, aici e răcoare nu numai vara.

Zoia îi povesti că, iarna, nu puteau încălzi casa cum trebuie. O făcuse un arhitect din Moscova, care, neştiind nimic despre clima din Ialta, nu se pricepuse, probabil, să proiecteze ceva satisfăcător. Degetele subţiri ale Zoiei alunecară frumos pe romburile tapetului. În povestea Zoiei apărea pe fundal imaginea Rusiei nemărginite, distrusă sistematic de Moscova. Tânărul din Petersburg era pentru ea un ascultător atent, plin de bunăvoinţă.

Turul casei cuprindea toate obiectele ce trebuiau văzute în amănunţime. Soloviov trecu prin încăperile casei lui Cehov – chiar şi prin acelea care nu erau destinate vizitelor obişnuite. I se permise să ridice receptorul telefonului în care răsunase cândva vocea lui L.N. Tolstoi, când îl sunase pe Cehov din Gaspra. În dormitor atinse aşternutul marcat de spălătorie cu litere cusute A.C. Cu aerul unui scamator care scoate din pălărie ultimul şi cel mai frumos porumbel, Zoia îl aşeză lângă ea pe patul scriitorului. Aşezat pe pat, tot un exponat al muzeului, Soloviov aproape că uită de Cehov. Îl tulburau la culme formele trupului tuciuriu al ghidului, zărite prin albul rochiei.

După aceea ieşiră în grădină („am ieşit în grădină“, îi şopti Soloviov). Ocolind bambusul sădit de Cehov, Zoia îl duse pe vizitator la două bănci care făceau un unghi drept în capătul grădinii şi-i propuse, cu un gest prezidenţial rezervat, să se aşeze fiecare pe câte o bancă, aşa cum se procedează la tratative. Soloviov îi comunică iar scopul venirii lui la Ialta – de data asta era mai calm, vorbea răspicat.

Zoia îl asculta cu spatele aproape de speteaza băncii, dar fără s-o atingă. Soloviov îşi aminti că aşa obişnuiau cei de la şcoala de cadeţi să-şi controleze ţinuta dreaptă. Îi vorbi fetei şi despre demersul său la Consiliul Orăşenesc al Ialtei, trecând, ce-i drept, sub tăcere detaliile care o priveau personal. Când ajunse cu povestea la întoarcerea Ninei Fiodorovna de la maternitate, Zoia îl întrerupse.

— Când mama şi cu mine am venit acasă, din camera lui se furase tot. Noul locatar ne-a întâmpinat în papucii generalului.

Pentru o fetiţă abia născută, încinsă cu o panglică roz, Zoia manifesta un simţ al observaţiei remarcabil.

În camera generalului se instalase familia Kozacenko. Nu erau din Ialta. Nimeriseră pe „Riviera rusă“ din nişte locuri uitate de Dumnezeu – ori din zona Ternopolului, ori din zona Lvovului. Era puţin probabil ca viaţa dintr-un fund de provincie să-i determine s-o ia din loc. N-o simţeau ca pe o povară. Pur şi simplu, se întâmplase ca Piotr Terentievici Kozacenko, specialist în apărare civilă, să se îmbolnăvească de tuberculoză, boală nu prea des întâlnită la cei cu profesia lui, mai frecventă la cei cu o viaţă boemă.

Aflat la tratament la Alupka, Piotr Terentievici aflase că Institutul Vinului „Magaraci“ din Ialta are nevoie urgentă de un specialist în domeniul lui. Oferindu-şi serviciile, îl acceptaseră pe loc şi se întorsese pe meleagurile sale ca funcţionar la Institutul Vinului. Familia lui P.T. Kozacenko fusese luată prin surprindere de noul său loc de muncă. Soţia lui Piotr Terentievici, Galina Artiomovna, era uimită că soţul hotărâse de capul lui şi a refuzat categoric să se mute. În scena de familie care a

urmat, ea s-a folosit de fiul lor, Taras, şi, arătând spre el, l-a acuzat pe Piotr Terentievici de iresponsabilitate. Taras, în vârstă de zece ani, s-a uitat într-o parte, şi din ochii lui s-au rostogolit din belşug lacrimi tăcute.

În altă situaţie, probabil că Piotr Terentievici ar fi cedat (adică ar fi cedat sigur), dar lupta iscată pe neaşteptate pentru mutare i s-a părut a fi o luptă pentru propria viaţă. El s-a arătat inflexibil, aşa cum nu era în general în relaţiile cu soţia. Sub ploaia zilnică a blestemelor ei, s-a scos din toate evidenţele în care figura, a demisionat din vechea slujbă şi, îngrijorat, îşi tot pipăia nodulii limfatici de la subsuori.

Galina Artiomovna, care şi înainte de călătoria soţului ei în Crimeea (boala i-o lua cât se poate de în serios) se plângea în gând de îndărătnicia lui, s-a îngrijorat. Cu ideea morţii soţului o împăcase speranţa că va putea să păstreze locuinţa de serviciu, alocată lui ca reprezentant al AC şi, după cum se zvonea, şi al altor câtorva acronime. Temându-se de febra călătoriei care îl apucase, s-a interesat pe furiş de drepturile ei asupra spaţiului locativ şi, cu durere, s-a convins că, în cazul morţii soţului, bunul imobiliar se întoarce la stat. Drept urmare, Galina Artiomovna s-a înmuiat. Morţii i-a preferat plecarea.

Din partea Institutului „Magaraci“, familia Kozacenko a primit numai o cameră într-un cămin. Supărat din această cauză, Piotr Terentievici a început să caute sprijin la alte foruri şi chiar a propus să facă nişte rapoarte despre cum le fermentează mintea celor din instituţia care îl primise. Forurile respective au reacţionat destul de moale. Potrivit informaţiilor lucrătorilor cu muncă de răspundere cu care comunica P.T. Kozacenko, numai tulburelul Massandra fermenta la Institutul „Magaraci“. Oamenii de acolo nu aveau frământări, erau cât se poate de calmi. Vigilenţa lui Piotr Terentievici a fost recunoscută ca fiind meritorie şi i-au stimulat-o repartizându-i camera eliberată într-o locuinţă comună.

— Şi uite aşa s-au mutat la noi, oftă Zoia.

Îşi îndreptă rochia străvezie, şi privirea lui Soloviov se opri fără voie pe genunchii ei. Coroanele chiparoşilor din grădina lui Cehov fremătară la cea dintâi adiere a serii.

Familia Kozacenko s-a mutat fără bagaje. Plecând în necunoscut, îşi vânduseră mobila în Ternopolul natal. În camera spaţioasă a generalului au fost aduse numai trei paturi pliante, câteva ligheane de diverse mărimi şi un ficus cumpărat la talciocul din Ialta. Într-un colţ, departe de fereastră, sub un ştergar brodat, au atârnat portretul poetului ucrainean T.G. Şevcenko (1814-1861). Le-a rămas mult spaţiu liber.

Senzaţia de spaţiu gol era amplificată de faptul că, numai cu o zi înainte de mutarea familiei Kozacenko, lucrurile generalului fuseseră scoase de vecinul Ivan Mihailovici Kolpakov. Acesta a pus stăpânire pe bunurile răposatului dând buzna cum fac soldaţii în vreme de război. Într-o noapte, Ivan Mihailovici a dezlipit de pe uşa generalului peticul de hârtie cu ştampilă şi, cu complicitatea soţiei, Kolpakova Ekaterina Ivanovna, a mutat în camera lui tot, până şi ochelarii generalului şi cartea *Piciorul de lemn* de G.B. Ursuliak, răsfoită cândva de acesta, la rugămintea Ninei Fiodorovna. A fost complicat cu şifonierul de stejar cu vulturi bicefali în relief, pe care Kolpakovii n-au avut putere să-l ridice. După un ceas şi jumătate de opinteli zadarnice (Ekaterina Ivanovna s-a ales cu un brânci în spate), şifonierul, zgâlţâit zdravăn, a fost târât cu greu pe căpăcele de plastic puse sub el. Ekaterina Ivanovna a dat bine cu mătura pe podeaua camerei generalului.

Operaţiunea întreprinsă de cei doi soţi, profani în ale mutatului, nu avea cum să nu fie descoperită, mai ales că, din pricina dimensiunilor şifonierului, uşa cămăruţei lor nu s-a mai închis, lăsând să se vadă paturile unul lângă altul şi pachetele cu cărţi necitite vreodată de Kolpakovi. Ultima încercare a Ekaterinei Ivanovna de a şterge urmele nu putea induce în eroare pe nimeni.

Un funcţionar vigilent de la Apărarea Civilă i-a prezentat lui Kozacenko în detaliu toate cele întâmplate. Acuzându-i pe Kolpakovi că şi-au însuşit bunuri – proprietate de stat –, Kozacenko le-a comunicat că intenţionează să informeze pe cei de la spaţiu despre prejudiciul adus. Kolpakov a procedat nediplomatic, aplicându-i numaidecât un pumn în figură. Băieţelul Taras, care stătea în uşa camerei, a început să plângă. La acuzaţia de însuşire a bunurilor – proprietate de stat – s-a adăugat acuzaţia de vătămare corporală gravă.

I.M. Kolpakov s-a văzut pus într-o situaţie fără ieşire şi s-a îmbătat până n-a mai ştiut de el. Nu mică i-a fost mirarea când, dimineaţă, l-a trezit chiar Piotr Terentievici cu un pahar de bere în mână. Uitându-se la vânătaia în toate culorile curcubeului din jurul ochiului vecinului, Kolpakov a crezut probabil că-l vizitează *un extraterestru* şi chiar a respins mâna întinsă cu paharul. Abia după ce a băut berea şi şi-a revenit din spaima trasă, a fost în stare să-l asculte pe Kozacenko.

P.T. Kozacenko i-a dat să înţeleagă lui I.M. Kolpakov că afacerea putea fi încheiată într-o altă variantă: lucrurile răposatului, de care era ticsită camera Kolpakovilor – Kozacenko şi-a mişcat braţul pe deasupra bunurilor înstrăinate –, puteau să fie împărţite juma-juma între părţile aflate în conflict. Şifonierul, ca obiect original, ar trebui dat statului, ca să se evite scandalul. În afară de asta (aici, glasul lui Kozacenko a căpătat tonul acuzator al procurorului), drept compensaţie pentru maltratările cauzate, familia Kozacenko primea cărţile generalului luate de Kolpakovi.

Kolpakov a acceptat fără o vorbă planul de acţiune. Lucrurile au fost împărţite juma-juma, cărţile au intrat în posesia lui Kozacenko (cu excepţia culegerii *Piciorul de lemn*, al cărei titlu îl intrigase pe Kolpakov), iar şifonierul urma să fie dat statului.

Statul s-a arătat mai întâi interesat, dar în cele din urmă a fost nevoit să renunţe. Fiind introdus în apartamentul ticsit cu lucruri şi reparat cu destule modificări, şifonierul nu mai putea fi scos. S-a constatat că, în zecile de ani ai puterii sovietice, uşa de la intrare se micşorase. Kolpakov a refuzat să ţină la el un obiect care împiedica închiderea uşii şi, după îndelungate tergiversări din partea lui Piotr Terentievici (avea ce avea cu vulturii bicefali), şifonierul a fost cărat la vechiul loc.

Mai complicată s-a dovedit a fi soarta cărţii-trofeu. Când s-a lămurit că printre cărţile generalului nu se găseşte nici o ediţie din T.G. Şevcenko, P.T. Kozacenko şi-a pierdut interesul pentru ele şi le-a dus, fără să-l vadă nimeni, la anticariat. Când Nina Fiodorovna s-a întors şi i-a întrebat insistent pe vecini unde sunt cărţile generalului, el a tăcut încruntat. În cele din urmă, adevărul a ieşit la iveală şi Nina Fiodorovna s-a repezit la anticariat ca să răscumpere barem ce mai rămăsese din ele. Din păcate, nu rămăseseră prea multe.

I.M. Kolpakov a încercat să citească niscaiva poezii din culegerea *Piciorul de lemn*, dar l-au dezamăgit. Nefiind familiarizat cu teoria versificaţiei, n-a priceput de ce versurile sunt puse pe coloană[42]. Tot atât de străine i s-au părut şi figurile de stil folosite de G.V. Ursuliak, destul de simple, la drept vorbind. În fine, nu s-a putut dumiri de ce ediţia care îi căzuse în mână avea titlul ăsta. Fără să-l anunţe pe Kozacenko, el a dus cartea la anticariat şi, în felul ăsta, părea că s-a încheiat istoria ei. Dar nu, fiindcă *habent sua fata libelli*[43].

Într-o bună zi, Ursuliak a trecut pe la anticariat şi, văzând pe un raft culegerea *Piciorul de lemn*, a citit dedicaţia. Era a lui. Directorul şi poetul G.V. Ursuliak a cumpărat propria carte şi i-a dăruit-o din nou Ninei Fiodorovna, spunându-i că fiecare om trebuie să aibă şi lucruri nevandabile. În general vorbind, acesta nu era primul caz de când practica poezia: cumpăra uneori de la anticari câte o carte cu semnătura lui şi le-o dăruia celor care o aveau, dar n-o citeau, cu dedicaţia „A doua oară“. Încă din pragul magazinului vedea în raft culegerea *Piciorul de lemn*. Vânzătorii din anticariat erau la curent cu strategia lui şi acceptau bucuroşi cartea.

— Zoia, închidem, strigă cineva dincolo de grădină.

— Închidem, zise tristă Zoia.

Deschise portiţa, aşteptă să iasă oaspetele şi o închise cu zgomotul cunoscut lui Soloviov. Fără să scoată o vorbă, intră în clădirea administraţiei. Rămas pe loc, tulburat, Soloviov se lipi de portiţă. Nu-l invitase să intre, nici măcar nu-şi luase la revedere…

N-a vrut să fie insistent, n-a întrebat-o dacă poate s-o conducă acasă, deşi voia s-o însoţească. Pe de altă parte, nu i-ar fi plăcut ca Zoia să-i ceară s-o conducă, i s-ar fi părut ciudat.

— Sunteţi încă aici? întrebă Zoia fără să se arate mirată.

Soloviov dădu din cap afirmativ. Ieşiră. Zoia n-o luă spre treptele pe care coborâse Soloviov la muzeu venind dinspre piaţă. Ocoliră clădirea administraţiei şi ieşiră pe altă poartă, din dreptul căreia, după câteva zigzaguri printre pavilioanele unui sanatoriu, începea o alee pietonală.

— Ce s-a întâmplat cu memoriile pe care generalul i le-a dictat Ninei Fiodorovna? întrebă Soloviov. Erau tot în camera generalului?

Fata ridică distrată din umeri.

— Probabil… În brambureala de atunci…

Coborâră spre râul Uchan-Su şi, după ce merseră vreo cinci sute de metri de-a lungul lui, se pomeniră pe un pod de piatră. Sprijinindu-se cu braţele de balustradă, Zoia urmărea cum apa îşi croieşte neobosită drum spre mare printre bolovani şi buşteni. Se uită calmă la Soloviov.

— Sunt foarte importante memoriile pentru dumneavoastră?

— Da.

Pe malul opus se afla o mică piaţă. La propunerea Zoiei, cumpărară un pepene verde şi intrară în parcul din apropiere. După ce se aşeză pe bancă, Zoia scoase din gentuţă un briceag elveţian. Fata asta avea întotdeauna la îndemână lucrurile trebuincioase.

Soloviov tăie pepenele în două şi puse o jumătate deoparte, pe ambalajul de celofan. Din cea de a doua jumătate tăie frumos semicercuri subţiri, le împărţi în fragmente mici şi le puse pe acelaşi celofan. Se simţea bărbatul din el când mânuia briceagul, asta exprimau ochii Zoiei urmărindu-i mâinile. Vedea şi el că totul îi iese uşor, ceea ce îl şi miră puţin. Pepenele era cu adevărat dulce.

— Nu aveţi drept de proprietate asupra bunurilor generalului? Nu vi l-a transmis mama dumneavoastră?

— Oficial, ea n-a avut nici un drept.

— Cum de a continuat să locuiască împreună cu cei care…

— …au jefuit-o ? Normal. Asta-i viaţa.

Viaţa a învăţat-o să facă faţă şi altor situaţii. I-a fost greu Ninei Fiodorovna să emită pretenţii, ba chiar să se arate supărată. Putea să-i înfrunte la tribunal pe cei care o ofensaseră, sau măcar pe

stradă, când îi întâlnea. Dar era legată de mâini şi de picioare, fiindcă dădea cu nasul de ei în fiecare zi, folosind în comun toaleta şi încurcând între ele castroanele cu supă în bucătăria comună. Ninei Fiodorovna nu-i trecuse supărarea, mai degrabă i se tocise. Se mai enerva când dădea peste unele lucruri mărunte ale generalului (multe dintre ele primite în dar de la el) folosite de cele două cupluri, dar, în mare, conflictul se stinsese.

Mai mult decât atât. Oricât ar părea de ciudat, când nu făcea tratament, P.T. Kozacenko intra în vorbă cu ea. Aşezat pe colţul lui de masă din bucătărie, îi povestea Ninei Fiodorovna cum se foloseşte masca de protecţie în casă, cum se pune atela când ai de-a face cu o fractură, despre injecţiile antibacteriene şi despre acţiunea vaporilor de clor asupra căilor respiratorii superioare. El, care niciodată nu dăruise nimic nimănui, s-a trezit aşa, din senin, să-i dăruiască planul de evacuare a fabricii de produse din beton armat, precum şi macheta, făcută de mâna lui, a unei piese de siguranţă la uşa de incendiu. De ziua de naştere a Ninei Fiodorovna, chiar a vrut să-i dea colecţia lui de substanţe toxice, dar, aflând din întâmplare de intenţia soţului ei, Galina Artiomovna s-a opus categoric. În treacăt fie spus, ea era la curent cu relaţia lor. Mai întâi, a tratat-o cu ironie, dar a tăcut ca peştele. Părea că îi convine situaţia.

De fapt, o lăsau indiferentă preocupările profesionale care îl frământau pe Piotr Terentievici. N-o impresiona nici cea mai detaliată clasificare a gazelor care paralizează sistemul nervos, pe care el o ştia la perfecţie, nici capacitatea lui de a stabili cu ochii închişi tipul şi dimensiunile unei măşti de gaze. Poate că relaţia lui cu Nina Fiodorovna, care îl asculta politicoasă, suplinea tocmai ceea ce nu găsise specialistul în propria familie. Piotr Terentievici o simpatiza pe Nina Fiodorovna şi pentru sarcina ei apărută atât de târziu, amintindu-i că el şi Galina Artiomovna puteau să conceapă un copil la cei aproape patruzeci de ani ai lor.

S-au schimbat nişte lucruri în familia lor. Am fi putut spune despre ei că s-au îndepărtat unul de altul, dacă ar fi fost apropiaţi înainte. Dar nu fuseseră. Absorbit cu totul de boala sa (nu atât de îngrozitoare, după cum i se păruse soţiei la început), Kozacenko, după ce îşi încheia programul de lucru, colinda farmaciile din Ialta. Compara preţurile medicamentelor, încercând de fiecare dată să înţeleagă rostul adaosului comercial.

S-a întâmplat însă ca, într-una din seri, soţia lui să fie ţinta provocărilor sexuale venite din partea lui I.M. Kolpakov, care, în stare de ebrietate, a confundat-o cu propria soţie. Cum Galina Artiomovna nu s-a împotrivit defel, el a perseverat în greşeală, făcând ce-i şoptea fantezia lui săracă. Din momentul acela, Kolpakov a repetat greşeala cu regularitate, cu singura diferenţă că Galina Artiomovna i-a sugerat de fiecare dată să fie mai insistent cu micile lui explorări, la care ea nu se aştepta din partea specialistului în AC.

Fără să bănuiască nimic, Piotr Terentievici îşi continua relaţia platonică cu Nina Fiodorovna. I-a cerut să-i povestească piesa *Livada cu vişini*, care i-a amintit de poezia lui favorită *Sadok vâşnevîi kolo hatî*[44]. Într-un rând, a rugat-o să-i arate Muzeul „Cehov“. Auzise multe lucruri despre Cehov. În timp ce unchiul Vania Kolpakov făcea dragoste cu soţia lui Kozacenko, acesta din urmă vizita cabinetul lui Cehov, împreună cu un grup de excursionişti. I-au curs lacrimile când a auzit cum s-a luptat Cehov cu aceeaşi boală fatală pe care o avea şi el, şi pentru o clipă a simţit că e chiar Cehov. Poate că în adâncul sufletului său Piotr Terentievici a vrut să-i spună doctorului neamţ: „*Doktor, ich sterbe*“[45], dar nu văzuse în viaţa lui doctori nemţi şi nici nu avea cum să dea de ei.

S-a gândit la moartea lui tot plimbându-se prin muzeu şi a hotărât să-şi aranjeze nişte funeralii cu muzică. Era singurul lucru frumos pe care şi-l putea permite. Şi-a scris testamentul în care a specificat că suma de 500 de ruble sovietice, pusă sparat pe un carnet de economii, era destinată cheltuielilor de înmormântare, părându-i-se mai mult decât suficientă pentru muzica lui Chopin, cântată sub cerul liber. Nu avea de gând să moară, dar ideea cu funeraliile a dat vieţii lui o notă de măreţie tragică.

Modul în care i s-a curmat viaţa n-a fost deloc cehovian. Întorcându-se într-una dintre zile la o oră nepotrivită, Piotr Terentievici a văzut *o scenă de amor revoltătoare*, petrecută în patul lui. Cuvintele i-au ieşit din gură chiar în momentul acela. Clocotind de furie, s-a năpustit cu pumnii asupra lui Kolpakov, lovindu-l cu putere. Fiind moleşit de băutură, Kolpakov a îndurat la început loviturile, dar pe urmă şi-a ieşit din fire şi, fără să-şi controleze vorbele, l-a aruncat cât colo pe Kozacenko. Piotr Terentievici s-a lovit cu ceafa de unul dintre capetele vulturului bicefal, sculptat pe şifonier, pierzându-şi cunoştinţa.

Doctorul de la salvare, sosit cam la vreo oră şi jumătate după anunţul telefonic, a constatat că traumatismul lui P.T. Kozacenko este incompatibil cu viaţa. I.M. Kolpakov, molfăind cuvintele din diagnostic, l-a înhăţat pe doctor de guler şi i-a cerut să răspundă la obiect: e viu sau mort?

— Mort, a răspuns scurt doctorul şi a plecat fără să-şi ia rămas-bun.

Prevăzător, Ivan Mihailovici a dus-o pe Galina Artiomovna la el în cameră şi a convins-o să nu pomenească de adevărata cauză a morţii soţului ei, când avea să fie interogată de poliţie. Culmea e că femeia nu trebuia convinsă. Nu era sigură că Piotr Terentievici va trăi mult, şi îndoielile astea nu erau de azi, de ieri, aşa că a impresionat-o, poate, modul în care a murit, nu faptul în sine. În mod neaşteptat, Kolpakov, acum treaz de-a binelea, şi-a demonstrat calităţile de orator. Primele cuvinte pe care le-a rostit au nimerit direct la ţintă: i-a promis văduvei că se însoară cu ea.

Fără nici un fel de ezitări şi fără cine ştie ce nazuri, Galina Artiomovna a venit în întâmpinarea dorinţei lui. Cei doi le-au comunicat poliţiştilor sosiţi la faţa locului că Piotr Terentievici, slăbit de boală, a avut ameţeli. Galina Artiomovna şi-a agitat mâinile ca să arate cum a căzut leşinat soţul ei. Văduva neconsolată a fost aşezată pe patul aranjat, cu trei perne umflate, una peste alta, iar vecinilor li s-a indicat s-o trateze cu valeriană. Într-un colţ al odăii stătea în picioare Taras, băiatul de paisprezece ani, şi ţinea în mâini capul rupt al vulturului. Din ochii lui picurau încet lacrimi mari.

P.T. Kozacenko n-a fost înmormântat aşa cum şi-a dorit. Descoperind cele 500 de ruble de care nu ştia nimic, Galina Artiomovna, revoltată la culme, l-a dus la groapă fără muzică. În afară de Taras şi de Galina Artiomovna, în urma sicriului au mers Ivan Mihailovici, Nina Fiodorovna cu fetiţa ei mică, Zoia, şi reprezentantul unei organizaţii fără nume (când era întrebat, el îşi ducea misterios un deget la gură). Mai târziu a reieşit că răposatul Kozacenko avusese, cât trăise, strânse legături cu ea.

Această organizaţie s-a îngrijit de partea solemnă a evenimentului: avându-se în vedere faptul că răposatul fusese instalat în camera unui general al armatei albilor, moartea cauzată lui Piotr Terentievici de vulturul bicefal a fost apreciată ca fiind moartea unui erou cu convingeri antimonarhice. Pe mormântul lui Kozacenko, necunoscutul a pus un trepied cu o stea şi o *budionovkă*[46]. Colegii de serviciu ai răposatului n-au fost prezenţi. Nu se ştie de ce. Totuşi, Institutul Vinului „Magaraci“ a alocat pentru parastas cincisprezece litri de vin, numai că Galina Artiomovna a

contramandat parastasul, toţi cei cincisprezece litri fiind băuţi de I.M. Kolpakov, logodit cu ea în secret.

Kolpakov nu s-a grăbit deloc să facă cunoscut evenimentul. A socotit, poate, că a trecut pericolul demascării faptei lui, sau că preţul plătit ar fi prea mare. Fapt e că pur şi simplu n-a mai pomenit de făgăduiala făcută văduvei. Mai mult decât atât, au încetat să-l intereseze până şi micile bucurii sexuale care îl legau de Galina Artiomovna. Relaţiile s-au redus la scurte vizite, când Kolpakov se dregea dimineaţa, după beţie, cu spirtul medicinal rămas de la Piotr Terentievici.

Într-o dimineaţă, s-a produs însă o altă *scenă revoltătoare*, care a grăbit mult deznodământul. Aşteptând ca Ivan Mihailovici să elibereze lavoarul (el se spăla pe îndelete, făcând gargară, grohăind şi expectorând), văduva i-a reproşat zicându-i că mai au nevoie şi alţii să se spele. Kolpakov a început să urle „Spală-te! Na, spală-te“, şi i-a aruncat în faţă apa dintr-o cană mare de tablă aflată la îndemână. Apa era rece, dar curată.

Galina Artiomovna s-a simţit jignită şi a cerut explicaţii, zicându-i bădăranului că asemenea acte sunt inadmisibile şi amintindu-i totodată că-i promisese s-o ia în căsătorie. Ca să-i arate fără înconjur ce crede despre ea, Ivan Mihailovici a dus-o pe femeia udă leoarcă la oglindă şi i-a sugerat să-şi aducă aminte câţi ani are de fapt. Omul ăsta, care îşi încălcase promisiunea de a o lua de nevastă, i-a recomandat să se gândească nu la căsătorie, ci la înmormântare. Drept răspuns la ameninţarea ei că va spune la poliţie tot adevărul, Kolpakov a izbucnit într-un râs homeric.

El a subapreciat-o pe Galina Artiomovna. E adevărat că ea nu s-a dus la poliţie. Ce să le spună poliţiştilor după declaraţiile elocvente pe care le dăduse? Dar cuvântul „înmormântare“ folosit de Ivan Mihailovici a îndemnat-o să acţioneze într-o direcţie neaşteptată. După ce a chibzuit puţin, a hotărât să moară în aceeaşi zi cu ursitul ei. În timpul cât l-a aşteptat (nu era mare lucru să-l aştepte), Galina Artiomovna a dizolvat în spirt substanţele toxice din colecţia soţului ei şi, când Kolpakov a venit să se dreagă după băutură, cum îi era obiceiul, i-a dat soluţia preparată de ea. După câteva minute, Ivan Mihailovici s-a sfârşit în braţele Ekaterinei Ivanovna, soţia lui legitimă, până la care a apucat să ajungă. Convinsă de eficacitatea preparatului, Galina Artiomovna a băut tot ce mai rămăsese.

— Au fost înmormântaţi în gropi diferite, îşi încheie Zoia trista poveste. Taras a rămas singur. Stă şi acum în apartamentul nostru.

Cojile de pepene stăteau înşirate pe banca lor ca nişte pene scurte de despicat lemne, egale ca mărime. Soloviov le strânse frumos şi le duse la coşul aflat nu departe de ei (pentru ştersul mâinilor se găsi imediat în gentuţa Zoiei un pachet de batiste de hârtie). Mai rămăsese exact o jumătate de pepene, pe care o puseră în hârtia de celofan.

Ieşiră din parc şi se îndreptară spre mare. În semiîntunericul serii, semnalul farului lua tot mai mult forma unei raze care creştea în lăţime. Ritmul, în care apărea lumina lui, te făcea să aştepţi atent următorul flash, numărând secundele. Briza uşoară de seară te făcea să-ţi dai seama cât de cald fusese peste zi.

— Mâine am zi liberă, zise Zoia. Vreţi să mergem la plajă?

— Nu ştiu să înot.

Soloviov vorbea ca unul care nu are nici o şansă să scape, ca un bărbat fără experienţă ajuns în patul unei femei pricepute în dragoste.

— Vă învăţ eu, promise Zoia după o pauză. Nu e deloc complicat.

Când se apropiară de casa Zoiei de pe strada Botkinskaia, se întunecase de tot. Casa era o clădire cu etaj, cu ferestre ogivale înalte. Uite deci unde a trăit generalul, îşi spuse în gând Soloviov. De zidul acoperit cu viţă-de-vie al casei se desprinse o siluetă, pe care n-o observară în primul moment.

— Bună seara, Zoia Ivanovna. Am trecut… Am văzut că nu e lumină la ferestre, şi mi-am zis să aştept puţin.

Soloviov se uită la necunoscut în lumina felinarului. În faţa lui stătea un bărbat la vreo şaizeci de ani, într-o cămaşă de culoare deschisă, cu o croială semimilitară. Înfăţişarea lui – de la pantalonii călcaţi cu grijă până la părul pieptănat pe spate – aducea cu lustrul de modă veche, pe care el şi-l închipuia în Studebakere şi Hispano-Suize lăcuite, nicidecum în fluxul maşinilor care se vedeau la Ialta.

— E-n ordine, zise Zoia fără să se mire.

Făcu câţiva paşi spre intrarea principală şi, fără să se uite la nimeni, adăugă:

— Noapte bună.

Note

42. Referitor la acest lucru, vezi Jirmunski V.M., *Teoria versului*, Leningrad, 1975. (N. a.)
43. Cărţile au soarta lor (lat.). (N. tr.)
44. *Mica livadă cu vişini de lângă casa ţărănească* (ucr.). (N. tr.)
45. Doctore, mor (germ.). (N. a.)
46. Cască din postav ce făcea parte din uniforma Armatei Roşii. (N. tr.)

6

Când, pe la zece dimineaţa, Soloviov şi Zoia ajunseră la plajă, acolo era deja plin de lume. Păşiră cu grijă peste braţe răşchirate, nasuri acoperite şi funduri ca de tablă strălucind de cremă. În iarmarocul ăsta vedeai numai bucăţi din corp, nu trupuri întregi. Printr-un tertip, pe care îl credea uitat, Soloviov zări un loc liber lângă un stâlp cu un colac de salvare. Cât să încapă două prosoape. Era fără îndoială o victorie să găsească un colac de salvare. Îl avea la îndemână dacă ajungea într-o situaţie critică.

Nu avu nevoie de el. În chip cu totul neaşteptat pentru el, Zoia avea calităţi înnăscute de profesor de înot. Intrară în apă, ea îi ceru sever să stea pe burtă la suprafaţa apei. Când corpul lui neobişnuit cu apa începu să se scufunde, Zoia îl ţinu uşor, dar sigur, cu ambele braţe. El se fâstâci văzând cum stă ca bebeluşul pe braţele fetei, dar recunoscu că e plăcut să înveţi să înoţi.

Ieşiră din apă şi se strecurară cu grijă până la prosoapele lor. Zoia se întinse pe spate, cu un braţ de-a lungul corpului şi cu celălalt acoperindu-şi ochii, ca să-i ferească de soare. Soloviov şedea cu bărbia sprijinită pe genunchi, poziţia fătului, ideală pentru un observator. Plaja văzută la orele dimineţii era ceva nou pentru Soloviov şi-i stârnea curiozitatea.

Îl interesau tătăroaicele care vindeau baclavale şi sugiuc. Ele se lăsau pe vine lângă cumpărători, scoteau de la brâu o foaie de celofan şi, vârându-şi mâna în ea ca într-o mănuşă, luau de pe tarabă produsele orientale. Pe feţele lor luceau broboane mari de sudoare. După ce se socoteau cu amatorii de baclavale, tătăroaicele se ridicau uşurel, fără să arate că ar fi obosite, şi îşi continuau drumul pe pietrişul încins. Strigătele lor, abia estompate de zgomotul valurilor, răsunau pe întregul întins al plajei, amestecându-ae cu strigătele vânzătorilor de cvas, de cola, de bere, de plătică uscată şi de şaşlâk din moluşte afumate.

Soloviov examina trupurile oamenilor eliberate de îmbrăcăminte, neincomodate de nimic, expuse fără pic de jenă. Vedea voinici musculoşi, cu pielea de un cafeniu închis, culoare ideală, apropiată de cea a altei rase, obţinută prin statul neîntrerupt pe plajă. Bronzul ăsta acoperea până şi tatuajele făcute de mult timp. Se îndreptau spre apă cu un mers aparte. Era mersul *regilor plajei*: cu un balans al corpului şi cu braţele uşor depărtate. Când ieşeau să se usuce, prin slipul lipit se vedea bine sexul. Cunoscând ce efect are mersul lor, *regii plajei* depărtau elasticul slipului cu două degete şi, cu un pocnet bine studiat, îi dădeau drumul. Slipul îşi pierdea imediat din forma care evidenţia excesiv anatomia. Date fiind meritele lor evidente, *regii plajei* nu aveau nevoie de reclamă suplimentară.

Alături de ei – şi în aceasta constă marea egalitate a celor de pe plajă – leneveau posesoare de sâni veştezi, eliberaţi curajos de sutiene, cu burţi uriaşe şi picioare bătrâne diforme, cu vene ca nişte curmeie de tei întreţesute cu firişoare violete. Tot ce ar fi generat în altă situaţie proteste, pe plajă părea aceptabil, nestârnind cine ştie ce indignare.

Soloviov se lăsă pe spate şi se sprijini în coate. După ce se convinse că ochii Zoiei sunt bine acoperiţi cu mâna, începu s-o studieze. De la subsuorile rase ale Zoiei, privirea îi alunecă pe coapsele unite de linia subţire a bikinilor. Nu-şi putu lua ochii de la mişcarea abia perceptibilă, molatică a pântecului. Ridicând ochii, întâlni privirea Zoiei şi zâmbi surprins.

Când intrară din nou în apă, Zoia îi ceru să se întoarcă pe burtă şi să încerce să facă mişcările de broască (pe care i le arătase înainte). Braţele puternice ale Zoiei, care îi susţineau mişcările de broască, lunecau pe gâtul, pieptul şi pântecul cursantului, atingându-i uneori – la adâncime totul e posibil – cele mai sensibile puncte ale corpului. Când Zoiei i se părea că mişcările lui Soloviov nu seamănă suficient cu mişcările broaştei, se strecura sub el şi, sincronizând ritmul ambelor corpuri, îi arăta cum ar trebui să înoate. Cei de pe mal urmăreau lecţia cu un interes nedisimulat.

Metodele[47] netradiţionale, poate cam extravagante, ale Zoiei nu puteau să nu dea roade. În urma eforturilor reciproce, Soloviov înotă câţiva metri, încercând fantastica senzaţie de *prima oară*.

O astfel de senzaţie încercase în viaţa lui doar de două ori. Prima dată i se întâmplase pe la şapte ani, când, după obositoarea lecţie de mers pe bicicletă (bunica, obosind să alerge după bicicletă, dăduse drumul şeii), se pomeni că merge. I se întipărise pentru totdeauna în minte cum îşi ţinuse echilibrul: mersul în gol, lin, asemănător planării, pârâitul conurilor de pin sub roată.

A doua senzaţie de felul acesta o încercase la sfârşitul următorului ciclu de şapte ani. Era perioada când nu mai depindea de ajutorul bunicii, situaţia era ceva mai delicată şi nu avea legătură cu mersul pe bicicletă. Nadejda Nikiforovna îi cenzura numai sursele tipărite, în timp ce informaţiile interzise se răspândeau şi pe cale orală. Colegii de clasă îi furnizau detalii despre relaţiile între sexe, i le prezentau însă în forma mecanică, îngrozitor de grosolană. Educaţia lui în direcţia asta avansa atât de unilateral şi de haotic, încât, având deja o imagine asupra esenţei vieţii sexuale, nu-i era totuşi clar, nu se ştie de ce, că în urma actului sexual apar copiii.

Legătura acestor două fenomene s-a dovedit a fi o adevărată surpriză, una neplăcută pentru el. Nu voia să asocieze evenimentul atât de luminos şi de aşteptat, cum era apariţia unui copil, cu respingătoarele mişcări ritmice pe care i le arătau în hohote de râs colegii de clasă. Nu este exclus ca în adâncul sufletului său, îndrăgostit platonic de Nadejda Nikiforovna, să se fi încăpăţânat să-i creadă. O judecată la rece a lucrurilor îi şoptea învăţăcelului Soloviov că pe calea asta nu-i era sortit să aibă copii cu Nadejda Nikiforovna.

Zguduit de această descoperire, la una dintre şedinţele de la şcoală, Soloviov şi-i imaginase pe toţi părinţii prezenţi, luaţi pe rând unul câte unul, născându-i pe colegii lui de clasă. Mergând mai departe cu imaginaţia, şi-i închpuise în acelaşi fel pe profesorii de la şcoală, inclusiv pe directoare („Viii“[48] era porecla ei), o femeie masivă care nu zâmbea niciodată, cu nişte cozi complicat aranjate pe cap. Bazându-se pe faptul că aveau copii, Soloviov a ajuns la concluzia de netăgăduit că fiecare dintre ei se ocupase cu *asta* – cel puţin o dată în viaţă. Inclusiv directoarea, deşi îi venea greu să creadă aşa ceva. Dacă, în ceea ce priveşte restul profesorilor, scenele de acuplare i se conturau mai mult sau mai puţin în minte, în privinţa directoarei, fantezia lui Soloviov se dovedea a fi neputincioasă. Îl liniştea doar gândul că înfiorătorul eveniment avusese loc numai o dată şi că nu avea să se mai repete.

După ce a epuizat sursele de informare directă din anturajul său, le-a abandonat, atenţia fiindu-i atrasă de persoanele ale căror portrete atârnate pe pereţii clasei îl priveau de ani buni. Produs al

perioadei sovietice târzii, Soloviov n-a dispus de o ofertă prea mare. Portretul din centru, cel mai mare din clasă, era al lui V.I. Ulianov (Lenin). Tocmai el i-a atras atenţia adolescentului.

Ca să-l apropie pe Lenin de soţia lui, N.K. Krupskaia, care ocupa în panteon un loc modest, între A.V. Lunacearski şi A.S. Makarenko, a trebuit să-şi întoarcă întruna capul de la unul la altul. Ori fantezia lui Soloviov şi-a luat o pauză de odihnă, ori îngemănarea imaginilor aflate la distanţă a avut un efect optic, nu se ştie precis, dar tabloul final a ieşit ceva mai expresiv decât cel cu directoarea.

— Lenin a avut copii? s-a pomenit întrebând Soloviov la ora de biologie.

— N-a avut, a zis profesoara. Asta te-ai găsit să întrebi la lecţia despre amfibii?

— Da, a răspuns Soloviov.

Profilul basedowian al Nadejdei Krupskaia şi partenerul ei cu mişcări mici şi nervoase, puşi alături, semănau clar la înfăţişare cu o amfibie[49]. De bună seamă că nu aveau copii, fiindcă erau pur şi simplu scârbiţi unul de altul.

Cu Karl Marx s-a încheiat perioada portretelor. Oricât s-a luptat Soloviov, acesta se cupla în imaginaţia lui numai cu Friedrich Engels. Neştiind că o astfel de alianţă era posibilă, tânărul i-a lăsat pe fondatori în plata Domnului.

Soloviov a avut prima experienţă „de cuplu" la staţia Kilometrul 715. Dacă avem în vedere circumstanţele vieţii lui, nu era ceva neaşteptat. Mai tot ce s-a întâmplat cu el în perioada adolescenţei era legat într-un fel sau altul de halta asta. Excepţie au făcut numai relaţiile lui cu Nadejda Nikiforovna şi cu şcoala: şi una, şi cealaltă se aflau la o oră şi jumătate de mers pe jos de la casa lui. Este de la sine înţeles că experienţa delicată, despre care e vorba, nu putea fi dobândită nici la şcoală, nici – cu atât mai mult – la biblioteca Nadejdei Nikiforovna. Ea a fost dobândită în casa lui Soloviov.

Casa era o construcţie destul de veche, se compunea dintr-o săliţă, o bucătărie şi două odăi mici care răspundeau în ea. Ferestrele camerelor dădeau spre rambleul de cale ferată acoperit cu iarbă, care în locul acela nu era înalt. După moartea mamei, Soloviov, care locuise în aceeaşi odaie cu bunica, s-a mutat în odaia răposatei. A făcut asta din nevoia inconştientă de a umple golul lăsat de mama sa. Datorită faptului că stătea în camera ei, că dormea în patul ei şi că scândurile duşumelei scârţâiau, nu i se mai părea că plecarea ei e chiar fără întoarcere. În fine, în afară de Soloviov şi bunica lui, golul din odaie mai era umplut şi de Liza Larionova, care a început să treacă pe acolo.

Liza venea şi înainte la Soloviovi. În toată staţia Kilometrul 715, ea era singura de aceeaşi vârstă cu Soloviov, alţi copii nu mai erau. După ce se întorcea de la şcoală cu Soloviov, ea se ducea acasă să mănânce şi după o oră îşi făcea apariţia la ei. Îşi făceau împreună lecţiile. Liza asculta de părerile lui Soloviov când rezolvau problemele, nu-l contrazicea aproape niciodată. Când Soloviov întâmpina dificultăţi, ea îi sugera cu sfială – adesea sub formă de întrebare – calea corectă de rezolvare. Câteodată, lui i se părea că şi atunci când el nu avea dreptate, ea, ca să nu-l jignească, scria în caiet ce scria şi el. Fără nici o îndoială că pentru Liza adevărul nu era un scop în sine.

Liza putea să ajungă premianta clasei, cum i se zicea în alte vremuri. Avea o minte limpede, dar, pentru o carieră de premiantă (ca, de altfel, în orice carieră), Lizei îi lipsea o însuşire esenţială: ambiţia.

Mersul lor împreună în pas de marş la şcoală şi de la şcoală înapoi nu însemna mai mult decât o relaţie obişnuită a doi copii vecini. Cel puţin, la început. Au mers împreună din clasa întâi, fiindcă, în

opinia părinţilor, erau mai în siguranţă. În familiile lipsite de bărbaţi (Liza locuia cu mama ei), cuvântul „siguranţă“ avea o greutate deosebită.

Micul Soloviov se jena să meargă la şcoală cu Liza. Îl supăra la culme faptul că erau numiţi „logodnic“ şi „logodnică“, lucru destul de obişnuit în astfel de situaţii. Felul ăsta de a-i tachina era cu atât mai jignitor pentru Soloviov cu cât, în secret, o considera logodnica lui pe Nadejda Nikiforovna. În momentul când se apropiau de şcoală, de fiecare dată, Soloviov se depărta mult de cea cu care părea că venise. Viitorul istoric se răsucea în loc, rămânea în urmă şi se scălămbăia în spatele Lizei – într-un cuvânt, părea că nici n-o cunoaşte, cu toate că la întoarcere mergeau împreună.

Soloviov era neîndurător cu Liza în prezenţa Nadejdei Nikiforovna. Ce-i drept, nu făcea nimic din ceea ce putea fi considerat ca nefiind *comme il faut*: ştia că aleasa lui nu putea să sufere năzbâtiile. La bibliotecă, Liza trebuia să-i suporte privirea îngheţată şi răspunsurile scurte, scrâşnite. Spre necazul lui Soloviov, Nadejda Nikiforovna nu înţelegea cât zel pune băiatul în ce face de dragul ei. Din când în când, se adresa chiar ea Lizei. Oricât ar părea de ciudat, fetiţa era o cititoare asiduă a cărţilor din dulapul Nadejdei Nikiforovna, în ciuda faptului că pentru ea alegerea lor nu se făcea la fel de solemn. Citea mult, poate mai mult decât Soloviov.

Pe la paisprezece ani, Liza s-a transformat într-o fată drăguţă şi zveltă. Nu era nici premiantă, nici o mare frumuseţe. Înzestrată de natură cu trăsături regulate care nu frapau, cu păr de culoarea grâului şi ochi cenuşii, putea să-şi aleagă un stil dintr-o mulţime de stiluri. Dacă s-ar fi hotărât să devină frumoasă, desenul discret al trăsăturilor ar fi dat chipului ei acea uşoară notă impresionistă care lipseşte figurilor *strălucitoare*. Dar asta nu s-a întâmplat.

A spune că Liza *nu voia* să devină frumoasă n-ar fi corect. Asta ar presupune o voinţă direcţionată cumva, o atitudine conştientă adoptată de ea în chestiunea frumuseţii. Liza se comporta ca şi cum această problemă nu exista pentru ea. Cum ştiau că Liza e fată săracă, colegele îi ofereau cosmeticele lor, dar ea le refuza politicos. Spre deosebire de celelalte fete care sclipeau în toate culorile fardurilor ce se puteau găsi într-o provincie rusească, Liza nu se bucura de atenţia colegilor de clasă la reuniunile şcolare, aceştia preferându-le pe cele cu o înfăţişare misterioasă, arătând a fiinţe venite de pe altă planetă din cauza culorii violete din jurul ochilor. Cu ele dansau istovitoarele dansuri lente.

Într-o zi, cu gândul la dansurile astea, şi numai după ce şi-au făcut împreună temele (ocupaţie nu foarte excitantă), Soloviov a simţit erecţia ca pe o arsură şi, lucru surprinzător pentru el, s-a lipit cu tot trupul de Liza. Surprinzător nu era faptul că nu-şi imaginase o astfel de posibilitate. Dimpotrivă: noaptea, când din odaia vecină începea să se audă sforăitul bunicii, tabloul îi apărea cu toate detaliile. Îşi simţea mâinile ca fiind ale Lizei şi, încercând plăcere amestecată cu ruşine, sentiment vechi de când lumea, semănând cu trezirea din inocenţă, încremenea pe cearşaful umed. Surpriza consta în faptul că nu se gândise niciodată ca vreuna dintre fanteziile lui erotice să se petreacă în realitate, şi totuşi s-a petrecut. Putea Soloviov să-şi învingă pornirea provocată de excitaţie? În anumite condiţii – da. De exemplu, dacă era în casă bunica lui. Dar în momentul acela lipsea.

Simţind cum tremură, Soloviov a luat palma Lizei şi a apăsat-o pe pantalonii de sport umflaţi. Fiindcă ce se petrecea era interzis, fiindcă se contopeau două fiinţe atât de opuse (lui i se părea că tocmai opoziţia asta radicală genera interdicţia fermă), aproape că şi-a pierdut cunoştinţa. În stropul de conştiinţă rămas treaz, pulsa gândul de a-i atinge Lizei tot ce e mai tainic pe lume. Niciodată după

aceea nu l-a tulburat în asemenea măsură deosebirea dintre sexe: acest fel de unire a opuselor avea să i se pară la maturitate un fapt banal, dar, într-o abordare dialectică, inevitabil. Ceea ce i se păruse cândva atât de ascuns şi de inaccesibil, s-a dovedit a nu fi în realitate chiar obiectul cel mai solicitat. Încredinţându-l Lizei atât de insistent, viitorul cercetător nu-i cunoştea încă rolul în istoria culturii, dar şi al istoriei în ansamblu. El acţiona fără a se gândi prea mult la predecesori.

Stând lipită de Soloviov, Liza se uita la el cu o privire liniştită şi uşor mirată. Ca şi în cazul temelor pentru acasă, numai ea părea că ştie rezolvarea corectă. Şi, într-adevăr, o ştia. Liza i-a atins uşurel buzele cu buzele ei şi şi-a pus capul pe umărul lui. Prinzând curaj, el şi-a vârât mâna sub bluza ei. I-a atins spatele, pântecul şi ce era mai jos.

N-a reuşit să desfacă nici una dintre copcile ascunse sub bluză. Le-a desfăcut Liza şi pe urmă şi-a scos restul hainelor. L-a dus pe Soloviov de mână şi s-a întins docilă pe pat. Pe durata întregii scene, el n-a scos o vorbă. Liza ştia că Soloviov avea un tremur natural, şi numai după mişcările lui spasmodice (singurul lucru pe care el reuşise să-l ducă la capăt fusese să se dezbrace), Liza a ghicit ce se aşteaptă la o adică de la ea. De fapt, n-a fost nevoie de prea multă perspicacitate.

Însoţit de scârţâitul disperat al arcurilor (scârţâitul reda întocmai starea trupului său), el s-a căţărat pe Liza şi a încremenit. Neîndrăznind să facă imediat mişcarea de unire a celor două trupuri, nu ştia cum să procedeze în continuare. Liza a luat şi acum totul în mâinile ei. El a înţeles direcţia în care e condus şi, ca un sportiv neobosit, a început să execute mişcările scârboase arătate de colegii de clasă. După câteva clipe a simţit orgasmul. Era *prima dată* cu o femeie. Şi era o senzaţie mult mai puternică decât plăcerea mersului pe bicicletă.

Soloviov s-a mirat că nu vede sânge. Când, după plecarea Lizei, a cercetat petele de pe cearşaf, n-a descoperit nimic care să aducă a sânge. Nu i-a trecut prin minte că Liza nu mai e fată mare. Soloviov ştia cum îşi petrece ea timpul minut cu minut. Îi cunoştea bine anturajul. De fapt, el era anturajul.

Trebuia să fie sânge, o ştiau toţi la staţia Kilometrul 715. Până şi Nadejda Nikiforovna, care trecea prin cuţitul cenzurii orice referire la viaţa sexuală, informaţia despre sânge ca rezultat al primei nopţi conjugale a lăsat-o netulburată. O oprea, probabil, de la gestul necruţător gândul că, pentru cine intenţionează să aibă o legătură sexuală, prezenţa sângelui putea fi un serios factor restrictiv. În cazul unei evoluţii în rău a evenimentelor, adică în cazul intrării în relaţia respectivă, posibila absenţă a sângelui l-ar fi dezamăgit, în opinia Nadejdei Nikiforovna, pe cel care făcea obiectul pasiunii şi l-ar fi reţinut de la repetarea încercărilor.

Spre liniştea lui Soloviov cel dornic de sânge, cu ocazia unuia dintre cursurile următoare de amor, cearşaful s-a înroşit. Asta s-a întâmplat, în lipsa bunicii, la cea de a treia sau a patra întâlnire. Până atunci – Soloviov nu înţelegea ce se petrece din lipsă de experienţă –, contactul lor însemnase doar mişcări spasmodice, haotice. Când însă inevitabilul s-a produs, a curs atât de mult sânge, încât cearşaful a trebuit spălat degrabă. Soloviov a adus de la fântână apă rece ca gheaţa, iar Liza a spălat cearşaful, suflând mereu în mâinile înţepenite: n-au avut timp să încălzească apa. Cum n-au putut să usuce cearşaful ziua, au fost nevoiţi să-l aştearnă ud pe pat. Abia noaptea, când a auzit sforăitul bunicii, Soloviov a întins cearşaful pe două scaune, iar el a dormit pe plapumă, învelindu-se cu scurta.

Jocul lor amoros a continuat cu regularitate. Bunica pleca rar, se duceau din când în când acasă la Liza, când, bineînţeles, nu era nimeni acolo. Treaba era complicată, fiindcă apariţia mamei Lizei, revizor de cale ferată, era imprevizibilă. Durata reviziilor depindea de gradul de oboseală al femeii, de starea ei sufletească şi de ceva principii înalte, a căror esenţă era cunoscută numai iniţiaţilor[50]. Nici Liza, şi cu atât mai puţin Soloviov, nu se numărau printre ei, aşa încât s-au aflat de câteva ori pe marginea prăpastiei încercând să facă dragoste. I-a salvat zgomotul găleţii goale aşezate de ei lângă portiţă. Metoda nu era deloc sigură, iar alt mijloc prin care să atragă atenţia nu aveau. S-au întors iar la casa Soloviovilor.

Soloviov şi Liza, copii de feroviari, au hotărât să folosească la maximum calea ferată – apropo, azi e adesea subapreciată. Cunoscând la perfecţie orarul trenurilor de călători şi de marfă, ei au descoperit fără greutate că, de câteva ori pe zi, garniturile treceau aproape neîntrerupt prin staţie. În cazul cel mai fericit, trenurile treceau în ambele direcţii în zece-douăsprezece minute. Absolut suficient pentru o partidă scurtă, dar furtunoasă. Zgomotul trenului înghiţea orice sunet. În primul rând, trosnetul arcurilor. Bunica lui Soloviov nu avea obiceiul să intre în odaie în timpul lecţiilor de amor, iar, în situaţiile de urgenţă, cursanţii foloseau pentru scurt timp cârligul de la uşă.

Referitor la sunete. Bagajul cunoştinţelor lui Soloviov cu privire la componenta feminină a sexului nu se limita la *sânge*. Când şi-a început viaţa sexuală, ştia ceva şi despre *gemete*. Aşa cum le interpretau colegii de clasă, gemetele erau mai puţin atractive decât mişcările. Împărţirea rolurilor pe sexe, aşa cum o învăţase de la ei, nu se potrivea cu practica, fiindcă Liza nu răspundea cu gemete de femeie la mişcările lui de bărbat. Fiind la un moment dat asigurat de colegii de clasă că una duce garantat la cealaltă, Soloviov s-a alarmat de-a binelea. După ce i-a împărtăşit Lizei dubiile sale, ea a început să geamă încetişor. Fiind atent la gemetele ei, Soloviov nu le-a găsit convingătoare, lucru care l-a necăjit şi mai rău. Uneori chiar i se părea că Liza geme din datorie, şi nu pentru că-i era imposibil, fiziologic, să nu geamă.

Mai mult decât atât. Din când în când, lui Soloviov îi venea ideea că de relaţiile acelea interzise şi, în orice caz, premature în care intraseră Liza avea mult mai puţină nevoie decât el. Nu-l deranja că micile lor nebunii nu erau niciodată iniţiate de ea (asta se putea atribui pudorii feminine), ci impasibilitatea ei. Liza nu trebuia înduplecată niciodată, ceda imediat, dar tocmai asta era, ceda calmă, binevoitoare, fără nerăbdarea şi tremurul lui Soloviov. Părea că şi în acest domeniu, ca şi în multe altele, ea nu voia să-l amărască. În general vorbind, disponibilitatea Lizei părea infinită. Uneori, când Soloviov era deosebit de nerăbdător şi nu se întrezărea posibilitatea de a fi singuri, făceau amor fără nici o pregătire deosebită şi fără să se mai dezbrace. Liza marşa şi la asta.

Amintindu-şi mai târziu de aceste raporturi haotice şi – în ciuda conţinutului lor adult – copilăreşti în esenţă, Soloviov nu contenea să se mire că Liza nu rămânea însărcinată. Singurul lucru pe care-l ştiau despre prevenirea sarcinii erau zilele periculoase şi cele nepericuloase. Fiind câştigătoare la olimpiada de matematică, Liza ţinea socoteala lor. Cât despre mijloacele contraceptive, era imposibil să le cumpere într-un loc unde-i cunoştea toată lumea. Soloviov se dusese de câteva ori la centrul raional şi, transpirat tot de emoţie, cumpărase prezervative. Prezervativele se terminaseră repede, iar ca să meargă la centrul raional îi trebuia o zi întreagă. Singurul mijloc contraceptiv de care dispuneau întotdeauna era întreruperea contactului. Asta cerea un serios efort de voinţă şi de

câteva ori dăduse greş. Absenţa consecinţelor era socotită de Soloviov un noroc extraordinar: la staţia Kilometrul 715 ar fi fost o catastrofă pentru amândoi ca Liza să rămână însărcinată.

Că norocul celor doi adolescenţi a fost într-adevăr extraordinar nu încape îndoială. Ei se ocupau tot timpul cu amorul – nu numai în casă, ci şi sub cerul liber. Pe drumul de întoarcere de la şcoală, Soloviov şi Liza intrau uneori în pădure şi se dedau amorului pe patul de muşchi şi de licheni, pe care tocmai îi studiaseră la biologie. Când Liza se ridica de jos şi se scutura, contururile lor erau imprimate pe funduleţul ei roz. Nu o dată făcuseră *asta* şi pe zăpadă – aşternând paltonul lui Soloviov şi topind stratul îngheţat cu degetele lor fierbinţi. Şi totuşi, locul principal al intimităţii lor era odaia lui Soloviov. Potrivirea întâlnirilor cu orarul trenurilor nu numai că impunea o anume disciplină, lucru rar în atari situaţii, dar le şi dădea o neaşteptată notă pavloviană: garniturile care treceau prin staţie îi provocau lui Soloviov o erecţie spontană.

El simţi erecţia fără vreo legătură cu căile ferate. Deschise ochii şi îşi dădu seama că s-a trezit din somn. Primul lucru pe care-l văzu a fost privirea Zoiei care se uita la el fără să clipească. Se întoarse pe burtă. Cu o mişcare de crocodil adună sub el pietrişul fierbinte şi îşi miji ochii. Înţelese că de data asta era om în toată firea, care ştia să înoate. Hotărât lucru, Zoia îi plăcea.

Note

47. A se vedea Ţihlidis G.P., *Curs pentru tânărul înotător*, Odessa, 1981. (N. a.)

48. Personaj din infern în mitologia slavă răsăriteană, ai cărui ochi sunt acoperiţi de pleoape şi gene imense, pe care nu le poate ridica fără ajutor şi a cărui privire ucide. (N. tr.)

49. Spre comparaţie, *Viaţa animalelor*, vol. 5, *Amfibieni. Reptile*, red. A.G. Bannikov, Moscova, 1985, pp. 52-107. (N. a.)

50. A se vedea Grigorianţ K.K., *Cartea de căpătâi a revizorului de cale ferată*, Perm, 1957. (N. a.)

7

Zoia îl invită pe Soloviov în seara aceea la ea. El veni cu un buchet de flori, dar încă din prag înţelese că nici vorbă nu era să se întâmple ce plănuise el. În afară de Soloviov, în camera Zoiei se aflau domnul de modă veche văzut de el cu o zi în urmă şi o bătrânică firavă. Ea avea o pălărie neagră cu voaleta ridicată şi mănuşi ajurate, negre şi ele. După câteva minute se auzi soneria şi intră un bărbat cu înfăţişare de viteaz din baladele ruseşti. Arăta a om trecut de şaizeci. În ciuda vârstei, sub cămaşa de bumbac purtată peste pantaloni, cum poartă pensionarii, se ghiceau nişte bicepşi de dimensiuni remarcabile. Grupul i se păru lui Soloviov pitoresc. În prima clipă, nu înţelese ce-i făcuse pe oamenii ăştia atât de diferiţi să se adune acolo.

Îi adunase generalul Larionov. Lucrurile se lămuriră în momentul când Zoia făcu prezentările. În primul moment, Soloviov crezu că n-a auzit bine. Reieşi că bătrânica era prinţesa Meşcerskaia, cu toate că – în vocea Zoiei se auzi ceva care suna a scuză – se născuse după revoluţie.

— Asta nu m-a împiedicat niciodată să fiu prinţesă, zise bătrânica întinzându-i lui Soloviov mâna.

El se înclină să-i sărute mâna întinsă şi-i simţi ţesătura ca o plasă a mănuşii. Săruta mâna unei prinţese (şi, în general, a unei femei) pentru prima dată în viaţa lui. Nici la Petersburg, şi cu atât mai puţin la staţia Kilometrul 715 nu avusese un asemenea prilej.

Cei doi domni prezenţi erau copiii unor albgardişti salvaţi de generalul Larionov de la moarte. Acest fapt le permisese, după expresia lor, nu numai să aibă o adâncă stimă pentru general, ci şi să vadă lumina zilei. Din cele câteva fraze rostite de ei, Soloviov deduse că dragostea şi devotamentul lor faţă de general trecuseră asupra Zoiei, care fusese pentru răposat – chiar dacă n-o văzuse – un fel de fiică adoptivă. Această situaţie, îmbucurătoare în felul ei, îl puse în gardă pe Soloviov. Amintindu-şi de întâlnirea din ajun cu Şulghin (ăsta îi era numele), se indispuse de tot. În condiţiile unei tutele luate atât de în serios, îi rămâneau puţine şanse să aibă relaţii mai apropiate cu Zoia.

Pregătindu-se să aducă ceaiul, Zoia îl rugă pe Soloviov s-o ajute, şi plecară amândoi la bucătărie. Acolo stătea în picioare un bărbat chel, cu vreo cinci-şapte ani mai în vârstă decât Soloviov. Nu putea fi numit grăsan în sensul strict al cuvântului, era mai degrabă puhav. Fără vlagă. Gata să se prăbuşească sau să-şi piardă suflarea. Nu stătea chiar în picioare, ci cumva strâmb, sprijinindu-se de ceva solid din spatele lui. Zoia abia schiţă un salut şi puse ceainicul pe flacăra aprinsă. Ca să evite momentul penibil, Soloviov îl salută. Răspunzând cu un „sal'tare“ (încet, şi poate chiar stânjenit), necunoscutul se făcu nevăzut în camera lui. Fără să-l fi cunoscut, Soloviov îşi dădu seama imediat cine era: Taras Kozacenko.

Până să dea ceainicul în clocot, Soloviov cercetă cu interes bucătăria spaţioasă în care – timp de mai bine de o jumătate de veac – apărea zilnic legendarul general.

— Asta a fost masa *lui*.

Zoia arătă spre ceva masiv din lemn, acoperit cu muşama, de care se rezemase Taras. Muşamaua avea tăieturi mărunte (de la mărunţitul legumelor) şi era pătată cu sos uscat. Lângă un pahar cu mărar veşted zăcea o piatră de polizor incredibil de mare şi lângă ea – ca o ilustrare a ceea ce putea să facă – două cuţite cu lamele tocite în formă de lună. Chiar pe colţul mesei era un borcan cu ceai mucegăit, legat cu tifon. Asta era masa *lui*.

Soloviov dădu la o parte cu grijă muşamaua lipicioasă şi atinse suprafaţa mesei. Încercă să şi-l imagineze pe general ştergând masa cu cârpa, potrivind flacăra primusului pe care sfârâiau ouăle ochiuri.

— Generalul nu gătea aproape niciodată, îi aduse la cunoştinţă Zoia.

Din cele spuse de ea, pe general îl ajutase la treburile menajere Varvara Petrovna Nejdanova, intrată cu chirie în apartamentul lui în anul 1922. Era o fată liniştită şi tăcută, venită la Ialta de la Moscova şi rămasă la Ialta. Găsindu-şi un post la Consiliul Orăşenesc ca dactilografă, primise o cameră în casa generalului.

— Pot să vă gătesc, îi zisese o dată Varvara Petrovna.

— Gătiţi-mi, îi răspunsese scurt generalul.

După doi ani se cununaseră.

La ceai, Zoia le vorbi celor prezenţi despre Soloviov. Reieşi că tovarăşul lui Şulghin – numele lui de familie era Nesterenko – îl ştia pe Soloviov. Aflându-se cu treburi la Petersburg, fusese la o conferinţă la Institutul de Istorie Rusă şi audiase acolo referatul lui Soloviov „Studiu asupra vieţii şi activităţii generalului Larionov: concluzii şi perspective“, care produsese o impresie atât de puternică asupra tuturor. Pe Nesterenko îl mâhnise la început faptul că volumul concluziilor trase de tânărul cercetător se dovedise a fi mult mai mic decât ar fi dorit admiratorii sinceri ai generalului. Situaţia dezamăgitoare în privinţa concluziilor fusese compensată totuşi de mulţimea perspectivelor, fapt care îl făcuse pe Nesterenko să prindă aripi în drum spre casă.

Tot discutând pe teme ştiinţifice, îşi amintiră şi de conferinţa „Generalul Larionov ca text“, care trebuia să aibă loc peste câteva zile la Kerci. Nici Şulghin, nici Nesterenko nu înţelegeau de ce conferinţa se ţinea la Kerci, şi nu la Ialta. Înşirară cu lux de amănunte motivele pentru care conferinţa trebuia să se ţină la Ialta, şi nu în altă parte. Meşcerskaia, dovedind o gândire practică, neobişnuită pentru o prinţesă, avansă ipoteza că la Kerci erau mult mai mici preţurile la hoteluri. Totodată (şi aici ieşi la iveală erudiţia prinţesei în domeniul semioticii), ea recunoscu cu adâncă mâhnire că, spre deosebire de Ialta, Kerci nu era un loc *semnificativ*[51] pentru istoria vieţii generalului. Până la urmă, prinţesa se exprimă în favoarea titlului conferinţei – în ciuda atacurilor lui Şulghin şi Nesterenko, care refuzau categoric să şi-l reprezinte pe generalul Larionov sub formă de text.

Discuţia se însufleţi şi mai mult când cei de faţă aflară că Soloviov se pregătea să vorbească la conferinţă. Întrucât nu toţi (în special, Zoia) aveau posibilitatea să plece din Ialta în zilele conferinţei, îl rugară să le citească referatul. Soloviov, mişcându-şi brusc ceaşca şi împroşcând puţin ceai pe faţa de masă – nu avu nimic împotrivă. Socotea că e o onoare pentru el să citească referatul într-o asemenea societate şi, în primul rând, într-o *asemenea* casă. Cum nu avea textul referatului la el (şi, după cum îl încredinţară cei prezenţi, ar fi fost şi ciudat să-l poarte cu sine), căzură de acord ca prezentarea să aibă loc într-una dintre zilele apropiate. Nu puteau nici măcar visa la o prezentare într-un loc mai *semnificativ*.

Cât despre potenţialii auditori ai lui Soloviov, aveau şi ei ce povesti. Cu excepţia Zoiei, toţi îl cunoscuseră pe generalul Larionov. De altfel, mediul în care îşi făcuse educaţia îi furnizase Zoiei atât de multe date despre general, încât, în cursul amintirilor despre general care urmară după ceai, ea îşi îngădui să completeze şi chiar să corecteze cele spuse de musafiri. Lipsa de experienţă personală a angajatei Muzeului „Cehov“ era compensată de o memorie excepţională. Din relatările persoanelor adunate în casa generalului în acea seară de august a rezultat că soarta postrevoluţionară a generalului se prezenta în felul următor.

Sosirea roşiilor fusese întâmpinată de general în timp ce stătea între pereţii vilei sale de la Ialta (arătând spre pereţi, prinţesa Meşcerskaia făcu o mişcare circulară cu mâna). Acolo locuia în timpul lui liber, când nu stătea în trenul blindat. În mod surprinzător, generalul nu numai că scăpase de moarte, dar nici nu fusese scos din casă. Îi *reduseseră spaţiul de locuit*.

La parterul vilei sale fusese plasată celula de comsomol locală. Înainte vreme, nici prin minte nu i-ar fi trecut cuiva că încăperea putea adăposti un număr atât de mare de persoane cu *budionovkă*. Când se întâlneau la intrare, îşi îndreptau ţinuta şi se salutau milităreşte. La etaj, o cameră i se repartizase Varvaraei Petrovna, o cameră fusese dată marinarului participant la revoluţie, K.I. Sereghin, şi o cameră îi revenise generalului. Cum la etaj nu exista bucătărie, salonul fusese reamenajat în acest scop.

Casa cu ferestre gotice fusese construită de familia Larionovilor la mijlocul anilor ’90 ai secolului al XIX-lea. În ciuda numeroaselor relaţii pe care le aveau în armată, vila fusese construită cu muncitori civili, plătiţi de Larionovi din banii lor[52]. Asemeni celor mai multe vile de la Ialta, ea avea numai parter şi un etaj, dar erau înalte şi unul, şi altul. Viitorul general trecuse pragul casei la vârsta când cuvintele miraculoase Art Nouveau, rostite de mama lui în hol, nu erau pentru el doar vorbe goale. Nu o dată auzise cele două cuvinte franţuzeşti la Petersburg. Ele însoţiseră întregul proces de construcţie a casei şi fuseseră rostite de părinţi cu aerul că ştiau oarecum ce însemna progresul. Când le arătau vecinilor din Ialta casa, părinţii generalului se ţineau ţanţoşi precum Columb şi, la drept vorbind, aveau şi de ce: nu numai la Ialta, dar chiar şi în capitală, stilul ăsta era aproape necunoscut.

Stilul îi era necunoscut şi lui K.I. Sereghin, care intrase în casa generalului în 1921. Stilul modern îl deprimase pe reprezentantul flotei. În primele două zile ale şederii lui în casa generalului, Sereghin îşi părăsise treaba (făcea parte din unitatea de puşcaşi a flotei roşiilor) şi se ocupase de amenajarea camerei repartizată lui. Nu voia să vadă în faţa ochilor ornamentele complicate, considerându-le excese burgheze, aşa că le scosese de pe plafon cu dalta. Vopsise lambriurile de stejar cu vopsea verde păstoasă şi, găsind culoarea interesantă, dădu-se cu ea şi pe parchetul de stejar. Generalul urmărise calm războiul stilurilor şi nu-i făcuse nici o observaţie maestrului în arta împuşcării. În comparaţie cu transformările din întreaga Rusie, evenimentele din propria casă nu-l mai puteau tulbura cu adevărat.

Deşi era scandalagiu din fire, Sereghin se cam temea de general, pe care îl socotea un fenomen nu mai puţin ciudat, ba chiar mai ciudat decât stilul modern, dar nu putea să procedeze cu el la fel cum procedase cu ornamentele de pe plafon. În ciuda conştiinţei lui revoluţionare şi a pasiunii pentru cocaină, marinarul vedea că vecinul său că e general mai întâi de toate.

Reflexul lui de slugă era amplificat şi de faptul că o dată, încercând să se lupte corp la corp cu generalul, marinarul roşu fusese într-o clipă trântit la pământ, scos pe uşă şi cufundat în hârdăul cu

apă de ploaie. O vreme voise să-şi scoată pârleala cu Varvara Petrovna, ca martoră a celor întâmplate, dar văzând bunăvoinţa generalului faţă de ea, se lăsase păgubaş. Înainte să se potolească definitiv, se interesase pe ascuns la locul de muncă asupra perspectivelor generalului de a fi împuşcat. Ca să nu-şi împovăreze tovarăşii cu o sarcină în plus, propusese s-o rezolve chiar el, adică acasă. Fusese refuzat categoric, rămăsese foarte mirat, dar începuse să-l respecte şi mai mult pe general. În treacăt fie spus, Sereghin era primul care pusese întrebarea-cheie pentru biografia generalului: de ce nu-l împuşcaseră?

Sereghin a locuit în casa generalului şapte ani. Odată prins în vârtejul revoluţiei, nu s-a mai întors la viaţa paşnică. Conştiinţa revoluţionară, sporită de consumul de cocaină, l-a împins la acţiuni şi cuvinte (iar cuvintele sunt tot acţiuni, după cum a spus un membru al troicii OGPU[53], L.B. Umanski) inacceptabile pentru tânăra putere sovietică. Sentinţa troicii în ceea ce-l priveşte pe Sereghin a fost executată de propria lui echipă de puşcaşi. Potrivit amintirilor tovarăşilor, aceasta a fost singura lui consolare[54].

În camera lui Sereghin s-a mutat L.B. Umanski, în persoana căruia generalul l-a recunoscut pe comandatul soldaţilor roşii care îl arestaseră pe Sereghin. Până l-au legat pe locatarul care opunea rezistenţă, Umanski a inspectat starea cercevelelor şi a uşilor şi s-a informat la Varvara Petrovna asupra suprafeţei exacte a camerei rămasă liberă. După cum s-a văzut ulterior, Umanski, care deocamdată nu avea o locuinţă la Ialta, făcea acest lucru la fiecare arestare pe care o opera. Nu încape îndoială că suprafaţa i-a convenit, căci Sereghin a fost împuşcat în cel mai scurt timp.

Umanski se deosebea de Sereghin fiindcă nu făcea tămbălău noaptea. Dacă aducea uneori dame, le punea să-şi scoată pantofii şi le dădea papuci anume pregătiţi. Femeile erau comsomoliste răpite de Umanski din celula de la parter. Cele care îşi petreceau noaptea cu el considerau că e bărbat cinstit şi că trebuie să le ia în căsătorie. Ca să nu-i fie pusă la îndoială cinstea, el a judecat drept declarând că nu poate să le ia în căsătorie pe toate deodată.

Conducerea celulei de comsomol, sesizându-se la scandalurile regulate de la etaj, a purces la o analiză a problemei numită „amoralitate“. Foarte speriat, Umanski a trebuit să meargă la celulă şi, în prezenţa activului de comsomol, să explice de ce căsătoria trebuie considerată un fenomen perimat. Asupra activului, format în întregime din bărbaţi, cuvântarea lui a produs o impresie destul de bună. Femeile a fost mai reţinute, dar nu s-au încumetat să obiecteze în mod deschis.

Din ziua aceea, în camera lui Umanski n-a mai călcat picior de comsomolistă. Pe de o parte, fetele din celulă erau prea ofensate ca să mai urce la etaj. Pe de altă parte, după ce a stat şi a reflectat adânc, Umanski însuşi a hotărât să se descurce cu damele de pe faleză, poate că mai puţin apropiate din punct de vedere ideologic, dar preferabile în sensul stăpânirii tehnicii sexuale. Concepţia marxistă nu le împiedica să îngenuncheze[55] când era cazul, spre deosebire de comsomoliste, a căror inflexibilitate îl enerva teribil pe Umanski.

La drept vorbind, el nu era cel mai rău vecin dintre toţi cei pe care i-a fost dat generalului să-i vadă în *comunalkă*. În anii vecinătăţii cu Umanski a dispărut din toaletă mirosul puternic de urină, apărut acolo odată cu mutarea în apartament a lui Sereghin. Umanski (de obicei, prin intermediul uneia dintre damele care-l vizitau) participa în mod constant, când îi venea rândul, la spălarea podelei din bucătărie şi din locurile de folosinţă comună. Din punctul de vedere al generalului,

murdăria dinăuntrul lui era compensată, într-o anumită măsură, de aspiraţia la curăţenia exterioară şi la ordine.

Generalul îl considera un nemernic şi nu prea ascundea acest lucru. În acelaşi timp, relaţia lui cu Umanski avea şi o latură sentimentală de un anumit fel, care a ieşit la iveală ulterior, când generalul şi-a exprimat regretul în legătură cu eliberarea înainte de vreme a camerei vecine. În ceea ce-l priveşte, Umanski era măgulit de faptul că locuieşte în acelaşi apartament cu o persoană atât de celebră. La un moment dat, ce-i drept, îl ispitise gândul să-şi mărească suprafaţa locativă prin arestarea generalului şi a soţiei acestuia, dar, spre cinstea funcţionarului OGPU, plăcerea unei bune companii a precumpănit în sufletul lui asupra intereselor strict materiale.

De altfel, după mulţi ani, a ieşit la iveală că, înainte de victoria bunelor sentimente ale lui Umanski asupra celor rele, el încercase totuşi să elibereze apartamentul. Dar o forţă misterioasă a împiedicat şi de data asta arestarea generalului. Mai mult decât atât, Umanski, tot încercând să-l aresteze pe general, a lămurit şi faptul că Larionov, care i se păruse a fi şomer, figura în calitate de consultant la Muzeul de Istorie al oraşului, şi chiar primea un salariu pentru asta.

Ştiind ca nimeni altul că generalul aproape că nu părăsea locuinţa (excepţie făceau plimbările lui pe dig), Umanski n-a pregetat să trimită în scris la Muzeul de Istorie al oraşului o cerere în care solicita să fie informat despre munca depusă de fostul general şi despre natura consultaţiilor date de el[56]. În mod neaşteptat, răspunsul a venit chiar de la departamentul unde lucra Umanski şi, judecând după tonul lui, nu lăsa loc unei continuări a interogatoriului. Pragmaticul L.B. Umanski, care, prin firea lui, nu aparţinea de fapt categoriei satrapilor, s-a oprit aici. El a hotărât că, la urma urmelor, un apartament poate fi găsit şi în altă parte, dar un alt general nu va reuşi să găsească.

Mânat de gândurile astea, chiar a încercat să câştige bunăvoinţa generalului. Culmea e că şi generalul, care îşi redusese sfera relaţiilor la un minimum absolut, discuta uneori cu Umanski. Fiind persoane cu temperamente şi convingeri opuse, îi mâna curiozitatea, fără doar şi poate, să afle ce hram poartă şi unul, şi celălalt. Discutau despre tactica de adoptat în vederea apropiatei lupte şi cât de acceptabilă e pacea de la Brest, despre oportunitatea prezenţei femeilor în armată şi despre funcţionarea bucătăriilor mobile în perioada toamnă–iarnă, iar în momentele când generalul se afla într-o dispoziţie filozofică, şi despre problematica morală în *Suflete moarte*, roman numit poem de N.V. Gogol.

Viaţa în preajma generalului i se părea lui Umanski atât de instructivă, încât l-a şi distras pentru o vreme de la problema apartamentului. Şi chiar când s-a ivit ocazia să se mute într-o locuinţă separată şi complet amenajată, funcţionarul OGPU a şovăit la început. Numai după ce şeful lui, G.G. Piskun, i-a comunicat că pentru îmbunătăţirea condiţiilor de trai ale subalternului a fost împuşcat un etaj întreg, Umanski a considerat inoportun să nu se mute în apartamentul eliberat. Primind repartiţia, el a organizat la vechiul domiciliu un banchet de rămas-bun, pentru care nu şi-a cruţat raţia specială impresionantă de la OGPU.

Banchetul a întrecut toate aşteptările – atât în privinţa calităţii celor servite, cât şi a felului în care a avut loc despărţirea. Când acţiunea se apropia de sfârşit, au sunat la uşă şi apartamentul s-a umplut de bărbaţi în scurte de piele. Recunoscându-şi colegii de muncă, sărbătoritul a crezut că e o modalitate ingenioasă de a-i spune adio, foarte potrivită cu departamentul OGPU şi, emoţionat, i-a poftit să bea. Trântit la pământ şi pus cu faţa în jos, le-a zis celor prezenţi că gluma a mers prea

departe, dar nimeni n-a râs. În ciuda aşteptărilor lui Umanski, nici scoaterea lui din apartament n-a fost una veselă – după cum n-a fost nici împuşcarea lui la o săptămână după arestare. Treabă făcută la fel de serios.

Mai târziu s-a aflat că motivul aparent al arestării lui Umanski L.B. au fost damele aduse de el de pe faleză. Vizitele lor fuseseră semnalate de comsomolistele vigilente, respinse de cel aflat în anchetă. După prima confruntare cu damele şi cu comsomolistele, el a recunoscut dezordinea legăturilor sale sexuale şi s-a căit sincer pentru ele. În procesul-verbal al interogatoriului a fost consemnată şi declaraţia lui cum că, în pofida numeroaselor legături întâmplătoare, singurul organ căruia el, Umanski, i s-a devotat cu adevărat a fost OGPU.

În realitate, nu legăturile lui amoroase cu damele de pe plajă erau marea problemă, ci faptul că, la una dintre rarele vizite făcute la Ialta de nişte vase străine, damele reuşiseră să comunice cu echipajul coborât pe ţărm şi să transmită probabil peste hotare informaţii importante. S-a stabilit, de asemenea, că legăturile sexuale întâmplătoare gândite ca acoperire erau fictive, iar cetăţencele care îl vizitau pe L.B. Umanski nu erau decât veriga de legătură între el şi unsprezece[57] servicii străine de spionaj.

Umanski a obiectat spunând că legăturile lui erau întâmplătoare, dar nu fictive (în treacăt fie spus, faptul a fost confirmat de cele unsprezece figurante), şi că singurul lucru care a ajuns la el prin veriga de legătură a fost o blenoragie[58], dar asta n-a ajutat la nimic. La scurt timp, zdrobit de greutatea probelor, cel anchetat a recunoscut toate acuzaţiile şi chiar a adăugat câteva episoade necunoscute până atunci, anchetatorii rămânând plăcut surprinşi.

Generalul Larionov şi Varvara Petrovna se aşteptau să fie arestaţi şi ei, din zi în zi: faptul că generalul era vecin cu Umanski trebuie să fi fost în ochii anchetatorilor una dintre principalele dovezi ale vinovăţiei acestuia din urmă. Cei doi n-au fost însă arestaţi. Totul s-a explicat prin faptul că G.G. Piskun, şeful lui Umanski, care la început fusese binevoitor cu el şi chiar eliberase pentru el un apartament mare şi bine amenajat, a fost criticat cu asprime la un moment dat de propria soţie. Ea i-a semnalat faptul că acum condiţiile de locuit ale subalternului Umanski L.B. sunt mult mai bune decât cele ale lui. Zguduit de adevărul celor spuse, Piskun a început să caute o ieşire din situaţia creată. Întrucât codul de onoare al instituţiei nu presupunea rerepartizarea directă a spaţiului locativ (frate-frate, da' brânza-i pe bani, cum a remarcat V.I. Tviordohleb, membru al PMSDR[59] din anul 1903), Piskun a hotărât ca Umanski să fie împuşcat. Abia după aceea, dat fiind faptul că pentru cel împuşcat un spaţiu atât de mare nu-şi mai avea rostul, a socotit că poate să intre el în apartament. Pe G.G. Piskun nu l-a interesat nici camera care aparţinea generalului şi nici persoana generalului.

La scurtă vreme după împuşcarea lui Umanski, a venit la Ialta mama lui – oricât ar suna de ciudat –, tocmai de la Uman. Ea a strâns lucrurile fiului ei în trei geamantane de pânză, iar ce n-a încăput a pus într-o cuvertură de pluş, legându-i capetele câte două. A ajutat-o generalul să ajungă la autogară. Ducând cu o mână unul dintre geamantane, el împingea cu cealaltă căruciorul de copii al vecinilor, pe care era pusă legătura de pluş. Celelalte două geamantane (cele care erau mai uşoare) le ducea mama lui Umanski. Mergeau pe strada Moskovskaia în dimineaţa însorită de octombrie a anului 1934, potopiţi de frunzele plopilor. Mama lui Umanski punea din când în când geamantanele jos, ca să-şi tragă sufletul. Într-unul dintre aceste răgazuri, femeia a spus că n-a fost niciodată de acord ca fiul ei să lucreze la OGPU şi şi-a amintit cu duioşie de vremea când el era un renumit trişor la cărţi în

oraşul Uman. I se părea mai rentabilă ocupaţia asta şi – în ciuda scandalurilor şi bătăilor care aveau loc regulat – nu atât de periculoasă.

La începutul anilor ’70, aceste plimbări autumnale ca însoţitor se contopeau în memoria generalului cu altele, tot autumnale, dar care se petrecuseră mult mai târziu şi deveniseră un caz tipic de déjà-vu (ceea ce, de fapt, a şi făcut ca evenimentele să se contopească în mintea lui). În mod uimitor, generalul a specificat anul 1958 ca an al plimbărilor ca însoţitor, dar nu-şi putea aminti împrejurările în care avuseseră loc. A trecut şi numele doamnei pe care o condusese: Sofia Hristoforovna Pospolitaki. Generalul cărase şi atunci un geamantan şi împinsese un cărucior – de data aceea, cu un copil în el. Copilul tăcea, arcurile căruciorului scoteau un ţipăt strident, aproape isteric. Sofia Hristoforovna se arăta stânjenită de zgomotul neplăcut, deşi nu-l făcea ea. Cu un surâs confuz, ea îşi băga capul între umeri. Câteodată, încurcând anii, generalului i se părea că şi în cel de al doilea caz o însoţise pe mama lui Umanski, când îl ducea pe fiul ei mic, neîmpuşcat încă, departe de Ialta, cât mai departe de păcat.

Al cui era copilul? Din câte îşi amintea generalul, era puţin probabil ca el să fi fost al Sofiei Hristoforovna, dată fiind vârsta ei. Generalul nu putea afirma în mod cert decât că nu era al lui. Tot aşa căzuseră pe ei frunzele plopilor. De la o rafală de vânt, câteva frunze ajunseseră pe gulerul pardesiului Sofiei Hristoforovna. Oprindu-se, generalul luase frunzele de pe guler, şi ea îi mulţumise – neaşteptat de mult şi de călduros. Lui Larionov îi era greu să-şi aducă aminte cine era doamna şi cu ce prilej o condusese.

Situaţia asta i-a sugerat ideea că majoritatea evenimentelor din îndelungata sa viaţă au ajuns să se repete – şi nu numai o dată. Ca să nu le lase să se contopească definitiv, generalul a hotărât să revină la munca de istoric pe care o abandonase.

— Acela a fost momentul, când a început să-i dicteze în continuare maică-mii memoriile lui, zise Zoia

După împuşcarea lui Umanski, camera acestuia a rămas neocupată. G.G. Piskun a acţionat atât de repede împotriva colegului său, încât n-au mai apucat să-l scoată pe Umanski din evidenţele contabile. Chiria plătită de locatarul Larionov, responsabil cu evidenţa chiriaşilor, a ferit de ochii celor de la spaţiul locativ drama sângeroasă, cu adevărat shakespeariană, care s-a jucat între cei doi cekişti. Lucrătorii de la spaţiul locativ n-au aflat că a murit persoana născută în oraşul Uman. În timpul vieţii, mare admirator al lui N.V. Gogol, împuşcatul Umanski, printr-un ciudat concurs de împrejurări, a intrat în categoria „sufletelor moarte“, scutindu-l pe general de necazul cu subînchirierea camerei. Viaţa tăcută de pe lumea cealaltă a lui L.B. Umanski s-a infiltrat în evidenţele biroului spaţiului locativ doisprezece ani bătuţi pe muchie – până la revizuirea situaţiei locuinţelor de după război, din 1946, când în apartament s-a mutat cel care avea să devină tatăl lui I.M. Kolpakov.

În apartamentul eliberat, generalului i s-a născut un fiu. Dacă apartamentul fără chiriaşi l-a îndemnat să aducă pe lume un copil sau dacă a fost vorba de circumstanţe de natură mai personală (se spunea că până la treizeci de ani Varvara Petrovna fusese sterilă), probabil că deja nu se mai poate afla. După părerea prinţesei Meşcerskaia, nefiind convins că va rămâne în viaţă, generalul pur şi simplu nu voise să conceapă un copil. Gândul unei posibile arestări era atât de înrădăcinat în mintea lui încât, chiar după cununia cu Varvara Petrovna în 1924 (făcută în secret), generalul n-a înregistrat-

o la organele sovietice, ca să nu-şi expună nevasta neplăcerilor. Pe de altă parte – şi aici punctul de vedere al prinţesei a fost realmente combătut de Şulghin –, de ce ar fi trebuit să se schimbe părerile generalului asupra propriului viitor tocmai la mijlocul anilor ’30? O analiză nepărtinitoare a situaţiei socio-politice nu dădea nici cel mai mic motiv pentru aşa ceva.

Oricum va fi fost, copilul a apărut. Întâmpinând-o pe Varvara Petrovna în holul maternităţii, generalul se uita cu repulsie la o placă de un galben murdar a pardoselii. Micul pătrat, asociat cu mirosul de clor, avea în el ceva insuportabil de sovietic, fără nimic omenesc. Generalul a încercat să-şi amintească mirosul din spitalele militare – doar şi acolo se spăla cu clor, cu ce altceva să se fi spălat? –, dar, nu se ştie de ce, nu era un miros atât de pătrunzător. Surorile treceau neauzite de la un pat la altul, cu părul strâns sub basmale albe cu cruce roşie pe mijloc.

Uşile de sticlă (cu tuşe date cu alb de zinc, îndreptate în toate direcţiile), care îşi pierduseră transparenţa, s-au deschis. Mai întâi a ieşit o soră medicală cu un sul legat cu o panglică albastră. Din spatele ei, Varvara Petrovna se uita sfioasă la soţ. Generalul a luat sulul de la soră şi s-a uitat la el. L-a privit îndelung şi atent, ca şi cum ar fi vrut să citească soarta pe faţa zbârcită, aproape monstruoasă a nou-născutului.

— Seamănă, a zis sora descifrând în felul ei privirea generalului. Mai mult de atât nici că se poate.

Generalul i-a întins în tăcere cincizeci de ruble. I se spusese în ajun că personalului medical i se arată recunoştinţa în felul următor: pentru băiat – cincizeci de ruble, pentru fată – treizeci de ruble. Despre egalitatea între sexe nu putea fi vorba în 1936.

Nu, băieţelul nu-i semăna. Mai exact spus, trăsăturile lui – forma nasului, linia buzelor, tăietura ochilor – arătau întocmai ca ale generalului, dar asemănarea aparentă nu făcea decât să sublinieze cât de mare era diferenţa dintre ei. Dublurile din ceară ale marilor oameni n-au nimic în comun cu originalele, tocmai pentru că nu transmit ceea ce este mai important: forţa lor imensă. Când, după mulţi ani, figura de ceară i-a fost expusă la Muzeul „Madame Tussauds“, generalul n-a manifestat nici un pic de interes. După ce a privit distrat fotografia trimisă, a pus-o într-o carte şi a uitat de ea pentru totdeauna. Copia de ceară nu putea să-l lase cu gura căscată. O văzuse de-a lungul anilor când se uita la fiul său.

I-au dat numele Filip. A văzut lumina zilei într-o vreme când, după părerea generalului, era mai bine să nu te naşti bărbat. Şi dacă gândeai adânc, era mai bine să nu te naşti deloc.

— Vremea robilor, a definit-o pe scurt generalul, împingând la deal căruciorul cu Filip, pe strada Botkinskaia.

Era căruciorul vecinilor, cu care fuseseră duse la autogară lucrurile lui L.B. Umanski. Cu ocazia naşterii primului copil, vecinii îl predaseră familiei generalului. La momentul predării, căruciorul arăta a exponată de muzeu, dar pe atunci generalul era şi el încadrat pe post de consultant la muzeu. Aşa stând lucrurile, el n-a avut nici un motiv să refuze darul. Generalul a tăiat frumos patru fâşii înguste din porthartul său şi a înlocuit curelele uzate. Dintr-un sac din cea mai fină piele de viţel, a lucrat un acoperământ nou pentru cărucior şi i-a nituit marginile pe scheletul metalic.

— Ăsta nu-i cărucior, repeta angajata de la lăptărie, Ţilia Borisovna Prozument. E o capodoperă de artă aplicată.

Larionov se bucura de stimă la lăptărie. I se dădea cel mai bun lapte, era numit „tătic“, iar Varvara Petrovna – „mămică“. Tare îi mai plăcea generalului. La rândul lor, angajaţii de la lăptărie erau

încântaţi că ditamai generalul avea ocupaţii atât de paşnice. Îl vedeau ca pe un simbol a ceva ce nu puteau exprima clar, făcându-i faţă numai prin întrebări retorice (ce ziceţi de un asemenea general?) sau prin interjecţii.

Spre deosebire de tatăl său, Filip a început să vorbească devreme. Cu toate acestea, din cele rostite de Filip în mica copilărie nu s-a păstrat nimic memorabil, în schimb, tăcerea, care ascundea temperamentul viitorului general, a fost mai elocventă. Ca s-o spunem pe-a dreaptă, menţionăm că Filip, în ciuda manifestării timpurii a darului vorbirii, nu prea avea chef să-l folosească. Cuvintele aveau legătură numai cu obiectele necesare lui, dar, cum nevoile erau uimitor de mici, era zgârcit la vorbă.

Filip nu era un copil prost. La nevoie, făcea faţă celor mai complicate sarcini – la şcoală şi în afara ei. Spre deosebire de tatăl său, extrem de puţine sarcini pe lume reprezentau pentru Filip o necesitate. Tot ce nu făcuse în viaţa lui generalul era pentru el o necesitate – alte motive nu avea ca să acţioneze. Ce anume (se întreba la timpul său A. Dupont[60]) din viaţa generalului s-a transformat din *se poate* în *trebuie*, ce anume din viaţa lui a forjat un lanţ continuu de necesităţi? Sentimentul datoriei? Ambiţia? Setea de acţiune? Toate la un loc, înţelese ca forţă vitală? Pe toate acestea (afirma A. Dupont) le avea generalul, şi nu le avea Filip (afirma Zoia).

Când Filip a împlinit zece ani, mama lui, după ce a stat să cumpănească lucrurile, l-a dat la cercul de filatelie. Băiatul a învăţat să ia timbrele cu penseta, dar nu s-a arătat prea interesat de filatelie.

— Asta ajută, îi plăcea Varvarei Petrovna să repete.

— Asta-l îmbrobodeşte, a spus o dată generalul.

Lui Filip i se părea a fi o treabă mediocră să colecţioneze timbre şi a încetat să se ducă la cercul filateliştilor.

După terminarea şcolii, a intrat, la insistenţele mamei, la Facultatea de Industrie Uşoară, la secţia fără frecvenţă. Industria uşoară nu era vocaţia lui şi n-a intrat niciodată în sfera lui de interese (nu se ştie dacă a existat realmente o astfel de sferă de interese). Şi totuşi n-a arătat că nu-i place industria uşoară – simţea chiar în denumirea ei că e vorba de ceva aerian – şi n-a obiectat împotriva intrării la facultate.

Fiind student la fără frecvenţă, Filip a lucrat ca laborant la Institutul „Magaraci". După absolvirea facultăţii a devenit laborant principal. Şi, deşi avansarea sa în carieră s-a oprit aici, a făcut, pentru prima oară în viaţa lui, o adevărată pasiune pentru degustarea vinurilor. Nu au dreptate deplină cei care explică pasiunea asta ca fiind, chipurile, o slăbiciune înnăscută pentru alcoolism. Chiar şi generalul avansase la un moment dat ideea că alcoolismul e apanajul oamenilor nu prea energici. A spus-o în alt context, fără să explice ce trebuie înţeles prin a fi energic, dar, după o vreme, fraza a fost atribuită fiului generalului.

Degustarea vinurilor a fost, de fapt, cea dintâi pasiune a lui Filip. După câţiva ani de muncă la „Magaraci", el recunoştea deja fără greutate, după gust, nu numai orice marcă de vin din Crimeea şi anul recoltei, dar numea şi locul exact unde se găsea via pe panta dealului. Angajaţilor Institutului „Magaraci" le-au rămas în memorie sesiunile de degustare ţinute de el, la care, vorbind despre particularităţile unui anumit soi, agita vinul cu o mişcare uşoară a mâinii şi urmărea scurgerea lui lentă, uleioasă, pe pereţii pocalului.[61]

Era invitat la cele mai importante degustări din Crimeea. Vorba lui liniştită şi degetele lungi, molatice impresionau elita de partid. Şi cu toate că, în timp ce le povestea despre beciurile Goliţîn, cereau să se scoată şi o sticlă-două de Stolicinaia (ţinute împreună cu nişte castraveţi muraţi la frigider, pentru orice eventualitate), înalţii oaspeţi continuau să-i poarte acelaşi respect pentru cunoştinţele lui.

E adevărat că Filip a dat în patima beţiei. Desigur că asta nu s-a întâmplat imediat, cum sunt înclinaţi să afirme unii angajaţi ai Institutului „Magaraci". Afirmaţiile lor sunt explicabile, întrucât au la bază încercarea de a face diferenţa între degustare şi alcoolism şi de a apăra în felul ăsta onoarea instituţiei. Specificând anul 1965 ca dată a alunecării laborantului principal pe panta alcoolismului, ei au închis ochii asupra faptului că şi înainte de 1965 consuma alcool depăşind limita unei degustări[62] obişnuite. Anul ăsta însă i-a fost fatal lui Filip. E cu totul altceva, dacă-l privim prin prisma istoriei decăderii lui: în 1965 a murit Varvara Petrovna. Era singurul om care îl împiedica să nu alunece în prăpastia deasupra căreia se clătina de mult.

Cu tatăl său se purta respectuos, dar respectul nu poate fi numit dragoste. O fi fost şi dragoste la mijloc, băiatul preferând însă să nu se întâlnească, pe cât se poate, cu obiectul iubirii lui. A evitat să comunice cu tatăl său de la cea mai fragedă vârstă. Generalul nu s-a purtat niciodată brutal, nici măcar n-a ridicat vocea la el, dar asta n-a făcut ca relaţiile lor să devină mai calde.

Freud nu are ce căuta aici. Dacă Filip era gelos pe tatăl său pentru ceva anume, aceea era mai degrabă soarta, care împărţise daruri atât de diferite unor oameni atât de apropiaţi. El se simţea ca o umbră a tatălui său, şi asta îl irita. Dacă facem abstracţie de însuşirile lui Filip, este cazul să ne întrebăm: putea fi iubit un om cum era generalul? Varvara Petrovna considera că putea fi iubit.

Au ajuns până la urmă să doarmă separat: generalul într-o cameră, Varvara Petrovna cu fiul în alta. În cartea de imobil repartizarea pe camere se prezenta ireproşabil. Într-o cameră locuia familia Kolpakovilor, în alta – generalul, iar în a treia – Varvara Petrovna cu Filip, al cărui tată n-a fost recunoscut oficial niciodată. De altminteri, nici paternitatea stabilită oficial n-ar fi anulat diferenţa izbitoare dintre general şi fiul său.

Moartea Varvarei Petrovna a făcut ca înstrăinarea dintre ei să se adâncească şi mai mult. Aproape că nu mai comunicau. Când se întorcea de la slujbă, Filip îşi încuia camera pe dinăuntru. Puteai pricepe ce se întâmplă în cameră numai după ieşirile lui noaptea la toaletă – târşâindu-şi picioarele ca un paralitic şi pipăind cu mâini tremurânde pereţii decoloraţi ai coridorului. Nu se ştia nimic nici despre ce se petrecea cu el la serviciu, deşi întoarcerile devreme acasă în zilele friguroase ridicau semne de întrebare, mereu aceleaşi pentru familia Kolpakovilor. Din când în când, cunoscuţii generalului îi spuneau că fiul lui stă ore întregi pe băncile din Ţarski Sad. Că, prăvălit pe balustradă, stă pe micul pod de peste râul Ucian-Su sau, pur şi simplu, moţăie la bufetul autogării. Drept răspuns, generalul dădea tăcut din cap. L-a găsit o dată pe faleză în timpul zilei şi a înţeles că Filip nu mai lucrează. S-a oferit să-l ajute (inclusiv cu bani), dar băiatul a refuzat. A dispărut până la urmă.

Ceea ce ulterior au numit-o dispariţie a fost, mai curând, o plecare neaşteptată. În timpul uneia dintre obişnuitele plimbări ale generalului pe dig (toată lumea îi ştia orele de plimbare), Filip şi-a făcut apariţia în apartament cu un geamantan mare. Potrivit spuselor lui I.M. Kolpakov, care tocmai îşi terminase serviciul militar, era vorba despre valiza unui soldat lăsat la vatră, cu stele de aluminiu prinse de el, cu o copertă de revistă (din RDG), cu portretul unei frumoase necunoscute şi cu literele

VDV[63] scrise lăbărţat. Potrivit lui Kolpakov, Filip era perfect treaz. A stat în cameră mai bine de o oră şi jumătate, după aceea a ieşit cu geamantanul (cumpărat, după părerea aceluiaşi Kolpakov, la talciocul din Ialta) şi, fără să spună nimic, a închis uşa camerei cu cheia. Nu l-a mai văzut nimeni de atunci.

— Ba nu, l-a văzut cineva, se corectă după o pauză Zoia. A venit la scurt timp după moartea generalului. S-au uitat la el ca la un marţian.

Camera lui Filip a stat liberă câţiva ani – până când absenţa lui a fost consemnată oficial. Generalul n-a avut nici un drept asupra camerei: căsătoria lui cu Varvara Petrovna nu era înregistrată, iar Filip nu-i purta numele. Printr-o hotărâre a Consiliului Orăşenesc, camera i-a fost repartizată Ninei Fiodorovna Akinfeeva. Cuvântul „golită“ a fost pronunţat de comisia pentru locuinţe, venită să ia camera în primire. Când au spart uşa încuiată de Filip, cuvântul a căpătat sens. Dincolo de uşă nu erau nici mobilă, nici cărţi, nici măcar ghivece de flori. În cameră nu era nimic.

Note

51. A se vedea mai în detaliu *Lucrări referitoare la sistemele de semne*, Tartu, 1964-2003. Seria 1-30. (N. a.)

52. Este interesant faptul că, şi după un secol, la vestitele procese pentru vilele generalilor, părţile în litigiu nu au considerat perimată o astfel de practică la construcţia vilelor . A se vedea Samoilenko Iu.A., „La vila mărturiilor“, *Omul şi legea*, 1996, nr.12, pp. 45-68. (N. a.)

53. Direcţia Politică Generală de Stat. (N. tr.)

54. A se vedea Bulîga A.A., *Ultimul din UDG*, Moscova, 1956, p. 97. (N. a.) [A.A. Bulîga este pseudonimul de partid al scriitorului Aleksandr Aleksandrovici Fadeev (1901-1956), autorul romanului *Tânăra gardă*. Titlul real al romanului la care face trimitere E.V. este *Ultimul dintre udeghei*. Udegheii sunt o populaţie indigenă puţin numeroasă din Extremul Orient – N. tr.]

55. Spre comparaţie, Ibárruri D., *Iscusitul Hidalgo*, Moscova, 1979, pp. 80-190. (N. a.) [Dolores Ibárruri (1895-1989), lider republican spaniol şi eroină a Războiului Civil din Spania, supranumită „La Passionaria“ – N. tr.]

56. A se vedea *Buletinul Muzeului de Istorie al oraşului Ialta*, Simferopol, 1929, pp. 15-16. (N. a.)

57. Ancheta a reuşit să scoată la iveală unsprezece persoane care l-au vizitat pe L.B. Umanski. (N. a.)

58. La dosar a fost cusut certificatul de vindecare dat de venerolog. (N. a.)

59. Partidul Muncitoresc Social-Democrat rus. (N. tr.)

60. Dupont A., *Enigma unui general rus*, p. 11. (N. a.)

61. Schor I.Ia., *Însemnările unui degustător*, Simferopol, 1975, p. 209. (N. a.)

62. *Idem*, p. 210. (N. a.)

63. Trupe de desant aerian. (N. tr.)

8

A doua zi, la opt dimineaţa, Soloviov auzi soneria. Era Zoia.

— Azi e sâmbătă, zise Zoia. Mă duc la plajă. Vreţi să veniţi cu mine?

Soloviov nu izbutea să se trezească. I se părea că visează în continuare, era un vis ciudat, poate nu absolut nevinovat, în care ba Zoia, ba Liza Larionova îl trezeau dis-de-dimineaţă…

— Vreau.

Liza Larionova îl trezea în copilărie, şi lui îi plăcea. Apărea neauzită, ca prima zăpadă care îşi vesteşte sosirea doar prin lumina deosebită pe care o dă odăii şi prin albeaţa de necrezut a tavanului. Lăsa uşa întredeschisă şi-l privea în tăcere. Privirea aceea îl trezea.

— Sigur că vreau.

Era gata s-o invite pe Zoia la micul dejun şi să pună ceainicul, dar Zoia zise că micul dejun se poate lua şi pe plajă. Refuză să se aşeze şi, cu o jumătate de zâmbet, urmări cum Soloviov îşi potrivi în grabă cămaşa în şort. Cumpărară pe plajă câteva turte cu carne de oaie şi două sticle de Cola. După ce se aşezară pe prosoape, începură să mănânce. Turtele erau atât de fierbinţi şi de grase, încât Soloviov încremeni aşteptând buimac, cu spatele drept şi braţele desfăcute. Grăsimea uleioasă i se scurse printre degete şi, fumegând, dispăru în pietriş. Zoia scoase din gentuţă batistele igienice, şterse fără grabă, deget după deget, mâinile lui Soloviov şi-i arătă cum se ţine corect turta. Angajata Muzeului „A.P. Cehov“ nu se pierdea cu firea nici în situaţiile cele mai complicate.

În schimb, Cola era rece – foarte rece. Şi nu era grasă. Soloviov duse sticla la gură şi-i urmări mişcarea vijelioasă dinăuntru. Sucul clocotea împreună cu valurile sparte la ţărm, şi clocotul lui i se păru mai puternic decât zgomotul lor, atunci când i se prelinse pe gâtul groaznic de uscat cu forţa valului zburdalnic de la ţărmul Mării Negre. Bău toată sticla dintr-o suflare.

După micul dejun urmă baia. Se apropiară de apă (Zoia îl luă pe Soloviov de mână), făcură câţiva paşi prin spuma valului care se retrăgea şi intrară în valul care le venea în întâmpinare. Senzaţia de *prima dată* nu-l părăsea pe Soloviov. Mirat de propria nesăbuinţă, o urmă pe Zoia în apa adâncă. Bălăceala lui de broască jucăuşă nu se potrivea defel cu plastica mişcărilor Zoiei, şi totuşi înota fără ajutorul nimănui.

Superioritatea vădită a Zoiei nu-l descuraja, ba dimpotrivă, îl excita puţin. La urma urmelor, să fii perfect în stihia apelor nu însemna încă nimic (pe uscat totul putea să ia o cu totul altă întorsătură). Exista însă un „dar“. Dar ştacheta ridicată tot mai sus îi trezea lui Soloviov interesul competiţiei, acel interes care – reflectând mai târziu la el – îi lipsise în relaţiile cu Liza. De ce se jena oare Liza de calităţile ei?

Soarele nu mai era cel matinal şi, încremenind undeva deasupra părţii centrale a plajei, ardea cu putere pretutindeni. Zoia scoase o cremă lichidă şi, cu un zgomot gâfâit, o stoarse pe spinarea încinsă

a lui Soloviov. El o simţi imediat întinsă în cercuri concentrice pe gât, pe omoplaţi, pe coapse. Prospeţimea răcoritoare a cremei devenea o calitate a degetelor Zoiei.

— Ştii, mă tot gândesc la ce i-a dictat maică-mii generalul. Tu asta vrei să găseşti, nu?

Trecuse la „tu“. Cu atâta naturaleţe.

— Da.

Degetele Zoiei masau coapsele lui Soloviov. El simţea cum îi tresar picioarele în ritmul mişcărilor. I se părea că toată plaja îl invidiază pentru plăcerea provocată de masaj şi nu-l lasă să se bucure pe deplin.

— Hârtiile acelea nu puteau să dispară fără urmă. Te doare?

Soloviov simţea mişcarea ritmică a mâinilor Zoiei undeva mai jos de genunchi.

— Cred că ştiu unde sunt.

Zoia făcu o pauză. Soloviov se întoarse cu faţa în sus, simţind că fata nu va continua până nu-şi va trage sufletul.

— Unde?

— La Kozacenko. Cât a stat maică-mea cu mine la maternitate, scarabeii ăştia au ras tot ce au găsit.

Soloviov îşi imagină o balegă rotundă, rostogolită de soţii Kozacenko, pe care se vedeau ici şi colo, lipite de ea, foile albe cu memoriile generalului. Zoia credea că băiatul lor n-o să le dea aşa uşor hârtiile, nu pentru că ar avea nevoie de ele (ce să facă cu ele?), ci fiindcă regula bătută-n cuie era să nu laşi din mână ce ţi-a picat pe nepusă masă.

Zoiei îi veni în minte un plan de acţiune (plecaseră de la plajă şi acum mergeau agale pe strada Botkinskaia). Soloviov se uita din când în când la părul ca pana corbului al angajatei muzeului, încâlcit după baia în mare, şi o descoperea din nou. Planul propus de ea nu avea nici o legătură cu Cehov. Zoia credea că singura şansă de a obţine manuscrisul era să facă pe ascuns o percheziţie în camera lui Taras Kozacenko. Scuturându-şi pietricelele din sandale, Zoia se rezemă de umărul lui Soloviov.

— Poate că… zise Soloviov ţinând-o stângaci de talie. N-am putea să-l întrebăm mai întâi pe Taras?

— În nici un caz. Va face cumva să dispară definitiv manuscrisul şi nu-l mai vedem în vecii vecilor. Atuul nostru e că nu ştie *ce* anume căutăm.

Soloviov se uită neîncrezător la Zoia, căreia nu-i scăpă privirea lui.

— În definitiv, pun la cale toate astea de dragul tău…

Soloviov simţea lucrul ăsta. Rămas cu o jumătate de pas în urma Zoiei, el atingea cu umerii ramurile sălciilor plecate până aproape de trotuar şi se gândea cât de impredictibilă este munca unui istoric.

Când se apropiară de casa Zoiei, ea îl rugă să intre. Fiind sâmbătă, erau acasă toţi locatarii. În afară de Taras, în bucătărie se afla Ekaterina Ivanovna Kolpakova, despre care Soloviov ştia numai din auzite. Cei din casă rămaşi în viaţă erau în relaţii cât se poate de paşnice, în ciuda faptului că soţul Ekaterinei Ivanovna fusese otrăvit de mama lui Taras, Kozacenko G.A., în ciuda faptului că o înşelase pe Ekaterina Ivanovna cu aceeaşi Kozacenko şi că tatăl lui Taras, Kozacenko P.T. fusese omorât de el, în fine, în ciuda faptului că în urma tuturor acestor evenimente, Galina Artiomovna

Kozacenko îşi pusese capăt zilelor. Relaţiile astea puteau fi numite chiar prietenoase până la un anumit punct, date fiind condiţiile de trai într-o locuinţă comună.

La ruşi vendeta ia sfârşit la fel de brusc şi fără motiv precum începe. Duşmănia se stinge acoperită de un şir de evenimente prea puţin interesante, aşa cum e înăbuşit ecoul într-o pădure de pini încinsă de arşiţă din Crimeea, aşa cum ajung în paragină, înecate de buruieni, mormintele în cimitirele naţionale. Ekaterina Ivanovna şi Taras mergeau deseori împreună la cimitirul din Ialta, faptă remarcabilă, având în vedere obiceiurile ruşilor. Nu era atât o împăcare solemnă, cât o treabă comodă pentru amândoi, poate chiar reciproc avantajoasă. Ekaterina Ivanovna cumpăra pentru cele trei morminte petunii ieftine, iar Taras căra cu căruciorul o canistră de douăzeci de litri cu apă, de care cimitirul ducea atâta lipsă. Îşi vizitau rudele („compatrioţii“, cum îi numea câteodată în glumă Ekaterina Ivanovna) şi împărţeau în mod egal petuniile şi apa, destinate fiecărui mormânt.

Zoia şi Soloviov îşi salutară vecinii şi rămaseră în bucătărie. Spre mirarea lui Soloviov, însoţitoarea lui nu numai că intră în vorbă cu cei prezenţi, dar îl rugă chiar să le povestească despre Ermitaj – adică ce mi-ai povestit mie astăzi (?) –, după care plecă în camera ei, lăsându-l pe povestitorul ciudat în mijlocul bucătăriei. Taras şi Ekaterina Ivanovna stăteau într-un colţ, rezemaţi de dulăpiorul generalului şi, cu tot caraghioslâcul situaţiei, arătau pregătiţi să-l asculte. În timp ce le spunea că Luvrul şi Ermitajul sunt cele mai mari muzee din lume, Soloviov urmărea cum Zoia, nevăzută de ascultătorii lui, ţinându-şi degetul la buze, părăsea odaia. Le vorbi despre numărul exponatelor de la Ermitaj (un oftat reţinut al Ekaterinei Ivanovna), în timp ce fata, avansând lipită de perete, se strecură pas cu pas până la uşa lui Taras. Soloviov, uluit, se poticni în mijlocul frazei. Zoia făcu o mutră îngrozită şi, adunându-şi degetele în chip de cioc, îi arătă vorbitorului că nu trebuie să-şi întrerupă discursul.

Dacă stai treizeci de secunde lângă fiecare exponat (Zoia dispăru în camera lui Taras), şi la Ermitaj stau oamenii zilnic, de dimineaţă până seara, ca să vadă *toate* exponatele, îţi trebuie opt ani.

— Opt? întrebă Ekaterina Ivanovna.

Zoia apăru în uşa lui Taras şi, lovindu-şi fără zgomot palmele una de alta, dispăru iar în adâncul camerei.

— Cel puţin opt, confirmă Soloviov.

Taras scoase din frigider o sticlă cu iaurt, o agită şi îşi turnă într-un bol cu marginile ciobite. După ce alese o porţiune scăpată teafără, îşi lipi de ea buzele groase. Taras nu întrebă nimic despre Ermitaj. Îl asculta tăcut pe Soloviov şi, din când în când, îşi trecea limba peste mustăţile mari, albe. Soloviov însă, care n-ar fi pătruns niciodată prin efracţie în camera lui Taras, se simţea ca un adevărat complotist, măcar pentru faptul că trebuia să-i ţină de vorbă pe cei de faţă. Descrierile lui deveneau din ce în ce mai încărcate emoţional, stârnind interesul ascultătorilor, însoţit de o uşoară uluială. Uluiala crescu, când pe neaşteptate (Zoia închise fără zgomot uşa după ea şi se strecură în camera ei) povestirea se întrerupse şi Soloviov, luându-şi din mers la revedere, dispăru în camera Zoiei. Cei din bucătărie rămaseră cu senzaţia că povestea n-a fost spusă până la capăt.

— N-am găsit manuscrisele, zisese Zoia când Soloviov închise uşa după el. Dar uite ce-am găsit într-unul dintre sertare.

Şi învârti pe deget o legătură mică de chei.

— Sunt sigură că manuscrisul e la el. Luni, când o să plece la serviciu, o să avem timp să ne uităm cu atenţie la tot.

— Zoia…

A fost singura obiecţie pe care Soloviov şi-a permis s-o rostească. Zoia îi puse degetul cu cheile pe buze şi aruncă o privire pe coridor. După ce se convinse că în bucătărie nu mai era nimeni, se furişă în vârful picioarelor până la uşa de la intrare, o deschise şi-i făcu semn lui Soloviov să vină. Repetând fără voia lui mişcările Zoiei, el merse câţiva paşi în direcţia uşii. Se opri între Zoia şi uşă. Mâna ei atinse cârligul masiv trecut prin inelul de pe tocul uşii. Alunecând în adâncitura care se formase de-a lungul anilor, cârligul se balansă uşor.

— Pendulul lui Foucault, îi şopti ea la ureche. Luni îmi iau zi liberă.

Soloviov îşi petrecu dimineaţa de duminică la biserică. Era biserica Sf. Aleksandr Nevski, fastuoasă, cu cinci cupole. Se înălţa deasupra străzii Kirov (fostă Autskaia). În timp ce urca scara de piatră, Soloviov şi-l imagină pe general intrând în biserică.

De câte ori venea la Ialta, generalul venea des aici. În iarna lui 1920 zbura pe scară, ca o pasăre mare de pradă – cu poalele mantalei atârnând desfăcute pe trepte, cu cei din suită răsfiraţi de-o parte şi de alta. Vara urca mai încet, privind înapoi, spre piaţă, la şirurile dezordonate de săraci adunaţi acolo din toată Rusia imensă. Mergând la un pas în urma lui, ordonanţa le arunca mărunţiş.

Vara te sufocai în biserică. Nu venea răcoare nici prin uşa laterală dată de perete, nici prin ferestrele larg deschise. Pe acolo intra zăpuşeala umedă a Ialtei, care mirosea a mare şi a salcâmi şi tremura deasupra flăcării nemişcate a lumânărilor. În razele soarelui, care străbăteau semiobscuritatea bisericii, se vedea cum la fiecare mişcare a preotului de pe nasul şi bărbia lui zburau picături mari de sudoare. Până şi generalul, care de obicei nu transpira, îşi ştergea întruna fruntea şi gâtul cu o batistă de mătase. Chiar şi în aceste slujbe complicate el vedea farmecul deosebit al sudului, mai ales că la terminarea slujbei, mergând o sută de metri pe Morskaia, se trezea pe ţărmul care scânteia în bătaia valurilor şi, descheindu-şi nasturii de sus ai tunicii, respira în voie.

Venea aici şi la adânci bătrâneţi. Cu bastonul, într-un sacou de pânză, cu buzunarul tras în jos de tocul masiv al ochelarilor. Oamenii îl recunoşteau, cum îl recunoscuseră şi odinioară. Se dădeau la o parte, tot ca odinioară, făcându-i drum, se plecau până la pământ pentru mărunţişul primit. El mergea cu pasul ferm al celui care vrea să-şi menţină echilibrul (se clătina uneori). Din când în când se oprea şi, punându-şi mâinile una peste alta pe bastonul de chiparos, îşi privea cu luare aminte vârful pantofilor. Uneori şedea în curte pe o bancă şi se uita din umbră cum oamenii, cu un aer preocupat, intrau în biserică cu pruncii, îndreptându-le din mers bonetele de dantelă, cum în capătul îndepărtat al curţii apa din furtun bătătorea praful, iar primele picături căzute pe asfalt se prefăceau în abur. În astfel de clipe, faţa lui era lipsită de orice expresie, parcă se făcea din ce în ce mai mică, amintind de o mască, şi prindea viaţă doar la un uşor molfăit din buze, cum vezi la bătrâni.

După cum arăta generalul, era greu să-ţi dai seama dacă observă ce se petrece în jur sau, cum spunea un poet necunoscut lui, ochii îi erau îndreptaţi spre alte zile. Cei care l-au urmărit pe general în astfel de clipe (inclusiv în interes de serviciu) au afirmat ulterior că, în ciuda imobilităţii feţei, privirea lui nu era fixă. Putea fi o privire stinsă, tulbure, absentă – dar nicidecum fixă.

Da, ochii generalului Larionov erau îndreptaţi spre alte zile. Şi, cu toate astea, nu le scăpa nimic. Îi veneau în minte imagini cu figurile nenorociţilor din 1920, îmbrăcaţi în tunicile cu găuri în locul

epoleţilor, cu căruţele aducând la biserică butoaie cu apă (rostogolite pe scânduri de douăzeci de ţoli), şi, în acelaşi timp, nu se putea să nu vadă dincolo de gardul bisericii, pe fosta stradă Autskaia, cum treceau fără zgomot troleibuzele cu enoriaşii din anul 1970 şi cum, în pridvor, femeile îşi scoteau din genţi basmalele împăturite în patru şi le puneau degrabă pe cap, ascunzând cu degetul mare şuviţele scăpate. De ce nu erau bărbaţi acolo?

Când, luni dimineaţă, Soloviov apăru la Zoia, în apartament nu mai era nimeni. Zoia închise uşa de la intrare după el şi fixă, zăngănind, cârligul uriaş.

— Pentru orice eventualitate.

Soloviov îşi aminti de găleata-semnal folosită de el şi de Liza, dar nu-i scăpă nici o grimasă. Era excitat, dar într-un alt mod.

Cu o mişcare cât se poate de liniştită, Zoia răsuci cheia în uşa lui Kozacenko, o deschise şi-l invită pe Soloviov să intre cu o mişcare a mâinii. Soloviov încercă să facă acelaşi gest, dar, gândindu-se că galanteria nu-şi avea locul acolo, păşi peste prag.

Primul lucru pe care-l văzu în cameră fu şifonierul de stejar cu vulturii bicefali. Unul dintre ei îi spărsese capul bătrânului Kozacenko. Descoperi apoi patul matrimonial, locul dramei consumate cândva. Kozacenko-junior, pare-se, nu aruncase nimic din mobilă. Într-un colţ, sub un ştergar, găsi portretul lucrat în cruciuliţe al lui T.G. Şevcenko. În dreapta portretului (culmea e că pe moment Soloviov nu-şi dădu seama), două fotografii ale Zoiei: Zoia în bucătărie, la masa generalului, în fundal – o vază cu crizanteme; Zoia pe plajă. Slipul uşor coborât, i se vedea osişorul cu pielea întinsă. Soloviov se gândi că, în compania unor astfel de fotografii, viaţa unui celibatar nu era deloc simplă. Nici chiar supravegheat de Şevcenko.

— Te iubeşte?

Zoia ridică din umeri. Stătea lângă secreter şi trăgea sertar după sertar, cercetându-le conţinutul. Nu se poate spune că Soloviov tremura, era mai degrabă extrem de tulburat, şi se uita uluit cu câtă linişte scotocea Zoia prin lucruri. Topurile de hârtie (în mare parte, curată) erau inspectate cu degetul mare alunecându-i pe marginile colilor. Colile scoteau un uşor sunet de ventilator, semănând şi cu fâşâitul pachetului de cărţi de joc, înainte să fie împărţite. Uneori se auzea un zdrăngănit, alteori un trosnet. Zoia punea unele obiecte pe secreter şi, după ce termina de scotocit sertarul, le punea la loc.

Soloviov se mărgini să cerceteze puţinele cărţi ale lui Taras. Cele mai multe erau despre Alupka şi despre palatul Voronţov. Nu încăpea îndoială că Taras era omul unei singure teme. Doar o publicaţie nu se referea la Voronţov, ci descria diferite sisteme de semnalizare.

— Ce lucrează el?

— E paznic la palatul Voronţov.

Vârându-şi adânc mâna sub fiecare cearşaf, Zoia cercetă teancurile de lenjerie. Lenjeria era veche. Până şi pe marginile la vedere ale cearşafurilor împăturite erau locuri tocite şi găuri. Lui Soloviov îi trecu prin minte, în chip nepotrivit, că felul cum arătau putea fi rezultatul firii active a lui Kolpakov-tatăl. De multe ori, lucrurile au viaţă mai lungă decât cel care le-a folosit. Doar se ştie că s-a păstrat lenjeria de pat cu iniţialele lui Cehov. E aşternută şi azi pe patul lui de la muzeu. Deşi… Or fi găurile astea rezultatul insomniilor îndrăgostitului Taras? Soloviov mai aruncă o privire asupra fotografiilor.

— Am găsit.

Zoia rosti cuvântul cu acelaşi calm cu care căutase prin lucruri, dar pe Soloviov îl trecu un fior. Chiar era cu putinţă? În ciuda neîncrederii totale a lui Soloviov în succes (nu înţelegea nici el de ce se băgase în toate astea), între două cearşafuri de plapumă înflorate se vedeau, galbene, nişte foi acoperite cu un scris mărunt.

— E scrisul maică-mii.

Soloviov ridică puţin partea de sus a teancului de lenjerie şi, cu un gest de scamator, Zoia trase foile din şifonier. Era o victorie. În ciuda modului discutabil în care fusese obţinută, ea rămânea o victorie – şi încă ce victorie. În definitiv, Taras nu avea nici un drept asupra manuscrisului. În definitiv, părinţii lui pur şi simplu îl furaseră… Scurta istorie a cercetătorului Soloviov, petrecută cu precădere în biblioteci şi în arhive, făcuse un salt mortal evident şi se prefăcuse în istorie detectivistică. Niciodată nu i se păruse căutarea adevărului ştiinţific atât de captivantă. Ieşit la lumină, dramatismul cercetării, ascuns lumii, lua forme vizibile. Soloviov stătea în picioare lângă fereastră şi ţinea foile în mâna întinsă. Nu citea. Se uita, pur şi simplu, la scrisul mărunt al mamei Zoiei, simţind lângă tâmplă respiraţia fetei. Din când în când, deasupra rândurilor apăreau semne care introduceau, cu scrisul bine cunoscut lui Soloviov, completări şi corecturi. Însemna că generalul lucrase asupra manuscrisului dictat… De undeva din adâncul rândurilor – mâna Zoiei îi strânse cotul – ieşiră încet la iveală ochii trişti ai Ekaterinei Ivanovna. Pe pasarela de metal care făcea legătura cu terasa casei vecine (nişte tăblii de pat serveau drept balustrade) stătea Ekaterina Ivanovna cu o sacoşă plină alimente şi se uita în tăcere la Soloviov prin geamul ferestrei.

Părăsiră amândoi camera lui Kozacenko. Zoia o închise cu cheia şi se grăbi să scoată cârligul de la uşă. Rezemându-se cu spatele de uşa camerei ei, trase cu urechea la paşii grei din hol ai Ekaterinei Ivanovna, care îi amintea cumva lui Soloviov de prinţesa Tarakanova. Când Ekaterina Ivanovna intră în camera ei, Zoia îl scoase în linişte pe Soloviov din apartament.

Mergând în jos pe Botkinskaia, el se întrebă cu îngrijorare ce avea să se întâmple acum cu Zoia. Îngrijorarea dură însă o clipă, fusese acel ceva fără de care Soloviov, om scrupulos, nu se putea lăsa în voia bucuriei de a fi în posesia manuscrisului. Micul teanc de file acoperite cu scrisul mărunt şi citeţ îi aparţinea numai lui, foşnea la fiecare mişcare a mâinii fierbinţi şi (asta era de necrezut) nu le trezea trecătorilor nici cel mai mic interes.

Lui Soloviov nu-i veni să se ducă acasă. Îi era greu să rămână singur cu fericirea lui, cum le e greu celor uniţi printr-o legătură condamnabilă, nepermisă, poate chiar criminală. Ei şi-o etalează. Se avântă în lume, se duc la recepţii, la cluburi, la spectacole… Soloviov o luă pe faleză. În timp ce cobora, văzu şiruri de scaune asemănătoare celor cu care sunt înzestrate stadioanele. Tribunele astea erau orientate spre cel mai frumos spectacol din lume – marea.

Soloviov contemplă mişcarea valurilor şi simţi puţin cum intră în pielea generalului. Asemeni fumătorului împătimit care tărăgănează (o plăcere de un fel aparte) aprinderea ţigării, nu se grăbi să citească. Se bucură de captura sa pipăind-o, netezi marginile aproape moi ale foilor, îşi lovi genunchii cu teancul şi-l potrivi ca să-i dea forma corectă.

Amintirile generalului începeau aşa: „La zece ani, am fost dat de părinţi la Corpul de cadeţi nr. 2". La zece ani. Datele cu tot ce se petrecuse înainte de vârsta asta fuseseră publicate de A. Dupont, care, după cum se ştie, bănuise că exista o continuare a lor. Astfel, intuiţia ştiinţifică a cercetătoarei i-a permis să prevadă clipa aceea dulce trăită de Soloviov pe faleza Ialtei. Citea filă după filă şi le

punea pe cele citite la sfârşitul teancului. Încerca să elimine prima filă, să se îndepărteze de ea, dar obligatoriu se întorcea la ea. Când şi când, desprinzându-se de rândurile compacte ale Ninei Fiodorovna Akinfeeva, căuta cu privirea orizontul şi se gândea că parcurgerea textului semăna cu o călătorie în jurul lumii, al cărei scop era întoarcerea în punctul de plecare.

9

La zece ani, generalul a fost dat de părinţi la Corpul de cadeţi nr. 2. Să trecem cu vederea inadvertenţa din prima propoziţie. Într-un anume sens, Larionov putea fi şi la zece ani general, pentru că, în sensul strict al cuvântului, el a fost întotdeauna general. Cine s-ar încumeta să nu şi-l închipuie general? Întrebarea a pus-o A. Dupont. În maniera ei, neacceptând compromisul, a şi răspuns la întrebare: nimeni.[64]

Dictându-i Ninei Fiodorovna amintirile despre anii petrecuţi la Corpul nr. 2, generalul sublinia că, la această instituţie de învăţământ, cusăturile cu aur de pe uniformele negre erau mai înguste decât la alte şcoli (de pildă, la nr. 1, la Nikolaevski şi chiar la Aleksandrovski), ca să nu mai spunem că la Corpul nr. 2, spre deosebire de o serie de alte şcoli, pantalonii cadeţilor nu erau negri, ci albaştri. Generalul mai arăta că ulterior, când în companiile combatante s-a introdus portul de armă, Corpul nr. 2 a avut dreptul să poarte săbii cu dragoni la centiroane, după modelul Gărzii Imperiale.[65]

Erau sculaţi devreme, la şase dimineaţa. Cu goarna. Nu era mare lucru vara, în timpul nopţilor albe, dar iarna era de nesuportat. Vara, viitorul general se scula cu o jumătate de oră înainte de deşteptare, ca să întâmpine goarna treaz bine. N-o lăsa să-i tulbure cele mai dulci vise matinale. Iarna nu izbutea. Nu avea putere să părăsească patul încălzit peste noapte şi să se afunde în frigul pătrunzător al dormitorului. Temperatura nu se ridica niciodată mai sus de zece grade. La sfârşitul secolului al XIX-lea, nu li se recomanda tinerilor să doarmă într-o încăpere caldă.

Se spălau până la brâu cu apă rece, treaba asta era şi mai rea decât goarna. Ieşeau în piaţă doar în veston. Pe orice vreme. Poate că educaţia asta spartană l-a făcut pe cadetul Larionov să fie interesat de faptele de arme ale regelui Leonidas. Sau poate din contră: faptele regelui spartan l-au împăcat pe Larionov cu regimul cazon atât de aspru. Până la urmă, atât educaţia spartană, cât şi cunoaşterea în detaliu a desfăşurării unei lupte i-au prins foarte bine cadetului la anii maturităţii.

Când ieşea la adunarea de dimineaţă, se silea să nu ia în seamă fulgii de zăpadă intraţi pe sub guler. Se gândea că spartanii, care ştiau dificultăţile vieţii de soldat, nu avuseseră de-a face cu frigul rusesc. Din când în când, Larionov înălţa capul şi se uita la colegii adunaţi în întunericul de decembrie din piaţă. Arătau mititei, adormiţi încă, năpădiţi de o gheaţă măruntă. În lumina felinarelor cu gaz, li se vedeau numai cocardele curate, strălucitoare şi nasurile roşii. Vântul dimineţii era înţepător, erau încă adormiţi, ochii le lăcrimau. Nu se lăsau înfrânţi de greutăţi. Dimpotrivă: ele îi hrăneau, călindu-le trupul şi spiritul. Creşteau ca nişte băieţi puternici şi nişte ofiţeri adevăraţi. „Toţi au murit“, notase generalul deasupra rândului.

Un loc deosebit l-a ocupat în viaţa de atunci a generalului cadetul Lanskoi. Acest băiat frumos şi, judecând după descriere, plin de el, se detaşează vizibil în amintirile lui. Timp de câţiva ani, cadeţii Larionov şi Lanskoi au fost împreună. Relaţiile lor nu erau de prietenie în sensul obişnuit al

cuvântului. Pentru apariţia, iar după aceea consolidarea acestor relaţii, Lanskoi n-a făcut absolut nimic. Aportul lui la prietenia lor a fost faptul că îngăduia să fie admirat.

Într-un anume sens, Lanskoi merita admiraţie. Fără vreun efort vizibil, aproape că era cel mai bun la învăţătură. Răspunsurile le rostea fără să ridice vocea şi cumva chiar condescendent. Pe profesori îi enerva acest lucru, dar nu aveau de ce să se lege. Era şi de un curaj nemăsurat. Punea pariu că înoată sub gheaţa dintre două copci ale Jdanovkăi. În ciuda celei mai severe interdicţii, putea părăsi înaintea semnalului de retragere incinta şcolii, pentru a se întoarce în zori pe fereastră.

O dată a fugit cu el şi cadetul Larionov. Îmbrăcaţi în haine civile, au hoinărit jumătate din noapte prin Petersburgul înzăpezit. Larionov s-a simţit cum nu se poate mai mizerabil. Încălcarea disciplinei i s-a părut o adevărată trădare. Să spună *ce* anume trăda îi era greu chiar şi lui, dar de faptul că avea loc o trădare nu se îndoia. Pe la ora două şi jumătate, cadeţii au intrat într-o cârciumă şi au comandat câte o jumătate de pahar de votcă. Au reuşit să se întoarcă neobservaţi în timpul nopţii, dar Larionov, care nu fusese niciodată bolnav până atunci, în dimineaţa aceea s-a îmbolnăvit. A făcut febră. A făcut frisoane. Din ochi îi curgeau lacrimi. Lacrimile erau de căinţă, dar lucrul ăsta nu-l ştia nimeni. Nimeni, în afară de Lanskoi. În cea de-a treia zi, el l-a vizitat pe Larionov la infirmerie şi i-a spus:

— Tu, Larionov, eşti un om corect. Te-ai îmbolnăvit pentru că ai încălcat regulamentul. Nu trebuia să vii cu mine.

Cadetul Larionov a aşteptat ca prietenul să-l viziteze din nou, dar lucrul ăsta nu s-a întâmplat. Când Larionov a ieşit de la infirmerie, Lanskoi l-a salutat de la distanţă. Larionov a dat din cap şi nu s-a apropiat. După terminarea şcolii, s-au pierdut din vedere.

Majoritatea materiilor (cu excepţia limbilor) erau predate de militari. Cadeţii aveau şase ore de curs pe zi, după care urmau călăria şi instrucţia de front. La început, aproape întreaga atenţie a lui Larionov a fost captată de călărie. Probabil, tocmai de această perioadă trebuie legat începutul lungilor discuţii ale generalului cu caii, amintite nu o dată în literatură.[66]

După ce băiatul a aflat despre bătălia de la Termopile, printre materiile preferate a început să se numere şi tactica. Citind aceste rânduri, Soloviov îşi aminti de schiţa în creion a unui plan de luptă, descoperită de el într-o arhivă din Petersburg. Prin confruntarea documentului cu schiţele analoage[67], s-a reuşit să se demonstreze fără tăgadă că ea aparţinea viitorului general. Interesul deosebit al descoperirii consta nu atât în faptul că dintre toate schiţele cunoscute aceasta era cea dintâi, cât în faptul că în colţul din dreapta-sus al foii era reprezentat Leonidas însuşi – cu epoleţi de general şi cu vulturul bicefal pe piept.

Dintre materiile nemilitare, cadetului Larionov i-a plăcut dansul. Pentru psihicul copilului, o astfel de pasiune poate să pară întrucâtva neaşteptată, dar numai la prima vedere. Spre deosebire de vremurile mai apropiate, ofiţerimea rusă, foarte rafinată, ştia şi îi plăcea să danseze. Dezvoltarea armonioasă – adică tocmai cea la care aspirau cadeţii Corpului nr. 2 – nu presupunea numai curaj, ci şi eleganţă.

Pe lângă toate celelalte, atitudinea cadetului faţă de dans a fost influenţată de un extras din statutul şcolii, pus în ramă în sala de dans, specificând că sistemul de predare era elaborat de şcoala franceză „pe baza principiilor frumosului, graţiei şi expresivităţii corpului uman în repaus şi în mişcare“[68]. Textul i-a atras pentru prima dată atenţia lui Larionov asupra multitudinii de posibilităţi ale corpului uman.

Lecturile extraşcolare au fost o altă pasiune a copilului. Un pedagog din şcoală le citea cu voce tare elevilor săi din operele clasicilor ruşi. Observând interesul lui Larionov pentru lectură, precum şi pronunţia lui exemplară, pedagogul îl punea deseori să citească cu voce tare din clasici. Bătrânul soldat se aşeza într-un colţ al sălii de clasă şi, acoperindu-şi pe jumătate ochii cu mâna, asculta cum citeşte elevul său. Clătina aprobator din cap în ritmul lecturii, dând impresia că e deosebit atent, dar mişcările erau neverosimil de cadenţate. Uneori, un fluierat liniştit ieşea prin micile smocuri de păr aspru din nările umflate. Citeau *Poltava*, *Borodino*, *Taras Bulba*, dar tuturor le plăcea în mod deosebit *Un bard în tabăra oştenilor ruşi*.

La primele strofe ale lui Jukovski, fluieratul înceta. „Bătrânul nostru Figner în tabăra duşmană / Se duse-n bezna nopţii / Precum o umbră pe lângă corturi se furişă / Nimic privirii iuţi nu îi scăpă…" – la strofa asta se făcea linişte deplină. „Bătrânul nostru Figner…" – doar atât era de-ajuns ca să-i facă atenţi: se rostea ca un singur cuvânt. Unde mai pui că-l citea graseind. Pe lângă corturi se furişă…

Cam prin 1894, Larionov a citit cu voce tare povestirea *Chirurgie*, adusă de tatăl său. Deprins cu operele ruseşti clasice, pedagogul s-a trezit, dar nu l-a întrerupt pe cadet. Cum avea experienţă în ale stomatologiei, pedagogului i-a plăcut povestirea. Aflând că autorul operei este Cehov, el i-a scris o scrisoare lui L.N. Tolstoi ca să-l întrebe dacă Cehov A.P. este un scriitor clasic. Tolstoi n-a răspuns. De aici trebuie trasă concluzia că în anul 1894 Cehov nu era încă un clasic. Nici măcar nu începuse construcţia casei lui de la Ialta.

Dar lecturile elevilor Corpului de cadeţi nr. 2 nu se limitau la operele enumerate. Ascundea sub saltele de ochii educatorilor romanele scrise de Madame de Genlis, versurile domnului Barkov şi romanul lui Cernîşevski *Ce-i de făcut?*, copiate cu scrisul citeţ al cadeţilor. Amintindu-şi de anii aceia, bătrânul general îşi exprima încântarea pentru faptul de a fi copiat romanul lui Cernîşevski. Nu numai copierea, dar chiar şi citirea acestuia i se părea un fel de faptă eroică. În opinia memorialistului, literatura rusă nu produsese un text mai slab decât ăsta.

În timpul unui control, pedagogul cel bătrân a descoperit cărţile ascunse în dormitorul cadeţilor. În urma rugăminţilor fierbinţi ale elevilor, el le-a lăsat-o pe Madame de Genlis. A acceptat până la urmă să închidă ochii şi la Barkov. Dar cu lucrarea lui Cernîşevski nu s-a putut împăca nicicum. Făcea o criză de furie numai la auzul numelui. A ameninţat cu excluderea din şcoală şi trimiterea în judecată a celui care copiase romanul. Elevul n-a fost identificat (poate că nu s-a vrut), dar generalul îl ştia foarte bine. A considerat că poate să-i dezvăluie numele abia după opt decenii, când cel care îl copiase nu mai avea cum să fie ameninţat. Acesta era cadetul Lanskoi.

Reacţia pedagogului era explicabilă. Corpul de cadeţi nr. 2 era în parte răspunzător în privinţa lui Cernîşevski. În anul 1853, pregătindu-şi disertaţia, Cernîşevski intrase pe un post de preparator la şcoala de cadeţi. E puţin probabil ca situaţia aceasta să fi stat la originea tuturor neplăcerilor sale, dar strict cronologic – iar în privinţa asta n-ai ce face –, ea le-a precedat. Mai mult, ca urmare au fost stabilite legităţi nu numai în privinţa timpului, ci şi a spaţiului.

Profesorul de balistică, colonelul Pazuhin, a atras atenţia asupra faptului că, pentru scriitorul democrat, punctele-cheie ale oraşului sunt dispuse în linie dreaptă. Corpul de cadeţi nr. 2 (locul de muncă) → Jdanovskaia Naberejnaia nr. 7 (locul de domiciliu) → Fortăreaţa Petropavlovsk (locul de detenţie) → Piaţa Mîtninskaia (locul de degradare militară). Luând la cunoştinţă aceste legităţi, cadetul Larionov nu putea şti că, în virtutea conexiunii a tot ce există pe lume, pe aceeaşi dreaptă

(Jdanovskaia Naberejnaia nr. 11) avea să ocupe o cameră istoricul Soloviov care studia lupta generalului Larionov cu consecinţele activităţii lui N.G. Cernîşevski. Această construcţie ideatică complicată îl făcu pe Soloviov să se desprindă de text şi să privească pânza unui iaht îndepărtat. O clipă mai târziu citea din nou.

Înscrierea la Corpul de cadeţi n-a însemnat deloc o izolare a viitorului general de lumea dinafară. După ce a învăţat să dea onorul şi să stea în front, a primit dreptul să iasă în oraş. Asemeni cadeţilor din celelalte şcoli, elevii Corpului nr. 2 aveau o singură restricţie: le era interzis să meargă pe partea cu soare a bulevardului Nevski. Poate că interdicţia era privită ca parte a educaţiei spartane, ca măsură necesară pentru a-i familiariza pe cadeţi cu părţile întunecate ale vieţii.

Uneori, cadeţii erau duşi la teatru. Era o adevărată sărbătoare. În vremurile acelea lumea nu se distra ca în zilele noastre. Teatrul, retras acum în zona elitistă, ocupa un loc de frunte în *industria divertismentului* din secolul al XIX-lea. Ca instrument de educaţie, teatrul era considerat un fenomen polivalent şi – în funcţie de genul spectacolelor – chiar periculos. În Postul Mare, teatrul era închis.

Cei din Corpul de cadeţi preferau piesele Teatrului „Aleksandrinski“, iar dintre spectacole – *Furtuna* de A.N. Ostrovski. După cum numărase viitorul general, cât timp a învăţat el acolo, cadeţii au fost la *Furtuna* de şaisprezece ori. Preferinţa asta pentru o singură piesă şi-a găsit explicaţia în faptul că pedagogul făcuse o pasiune pentru ea.[69] Îşi manifesta atât de zgomotos compasiunea lui pentru Katerina, încât cei din jur îşi întorceau capetele. Încă de la prima replică, soldatul ăsta îmbătrânit se agăţa zdravăn de braţele fotoliului. Revoltat de lipsa de caracter a lui Boris, îşi frământa chipiul militar şi dădea cu el de genunchi. În timpul monologului Kabanihăi, îşi ridica pumnul enorm şi, încet, cu o grimasă disperată, îl înfunda în pluşul zmeuriu al lojei. La cuvintele Katarinei „De ce oamenii nu zboară?“, faţa pedagogului se lungea, şi-o acoperea cu mâinile şi izbucnea în hohote stridente de plâns. Spectatorii civili, care se uitau în sală, nu pe scenă, tăceau plini de respect. Erau zguduiţi de sentimentalismul armatei ruse.

În vacanţe, Larionov se întorcea acasă. Oricât ar fi de ciudat, încercările părinţilor de a-l răsfăţa nu-i făceau copilului nici o plăcere. Se ducea la cofetării mai mult din supunere filială şi, însoţind cu oranjadă eclerul inconsistent, nu-şi exprima delectarea, spre uimirea celor din jur. I se părea (şi aici era totul) că prin asemenea fapte trădează idealurile spartane, că fiecare vizită într-un astfel de loc reduce la zero lunile de instrucţie, de spălat cu apă rece ca gheaţa şi de deşteptare înainte să sune goarna. La şcoală hrana era foarte bună, şi lucrul ăsta îl mai împăca pe cadet când frecventa cofetăriile. În concepţia conducerii, restricţiile la mâncare nu intrau în stilul spartan de educare. Viitorii ofiţeri trebuiau să mănânce bine.

Băiatului i se păreau ciudate discuţiile părinţilor despre probleme care nu vizau armata. În tonul discuţiilor lor îşi făceau loc indecizia şi lipsa de convingere, deşi temele dezbătute îl tulburau serios, în ciuda caracterului lor civil (dar poate tocmai din cauza lui). Astfel, cadetului i s-a întipărit în minte discuţia despre stilul de viaţă al baroanei von Krüger, o rudă îndepărtată de-a lor, care se căsătorise de patru ori. Discuţii despre baroană se purtaseră în familie şi înainte, înmulţindu-se pe măsură ce ea contracta o nouă căsătorie. În acelaşi timp, Larionovii-seniori, ţinând la reputaţia liberalilor, nu admiteau discuţiile deschise pe seama baroanei, iar în lume afirmau că tot ce se întâmpla cu baroana se datora exigenţei şi maximalismului ei.

Larionovii şi-au criticat ruda că îi convocase pe toţi cei patru soţi să ia masa cu ea la restaurantul Ursul. Când a aflat despre fapta ei, mama lui Larionov a izbucnit în lacrimi şi a spus că n-o mai primeşte pe baroană în casă. La obiecţiile timide ale tatălui, care considera că o atare întâlnire nu mai însemna nimic faţă de numărul mariajelor rudei lor, mama lui Larionov a strigat: „Cum de nu înţelegi că e absolut şocant, lipsit de bună-cuviinţă?“ Cadetul, martor al scenei, s-a jurat în gând să nu facă niciodată aşa ceva. Mulţi ani după aceea a asimilat faptele şocante cu imaginea scenei de atunci.

„Anume această situa…“ – aşa se termina, dacă este să fim cât se poate de exacţi, manuscrisul obţinut de Soloviov. Pagina cu „…ţie“ lipsea, aşa încât el reconstrui, ca să zicem aşa, cuvântul complet. Se mai uită o dată la pagini. Nu încăpea nici o îndoială: manuscrisul era incomplet. Se gândi că, şi aşa incomplet cum era, avea o valoare imensă şi că publicarea datelor noi despre copilăria generalului…

Şi totuşi era dezamăgit. În timp ce-l citea, se obişnuia cu gândul că manuscrisul era complet, mai exact spus, nu admitea să lipsească ceva din el. Când manuscrisul se întrerupse la un moment dat, Soloviov avu senzaţia că o ia la vale de pe culmea fericirii pe care se pomenise la început. „Ca să vezi ce înseamnă nerecunoştinţa“, îşi zise în gând istoricul ridicându-se în picioare. De mult ce stătuse nemişcat, picioarele îi amorţiseră, şi abia-abia au făcut faţă celor câteva trepte care duceau la partea de sus a falezei.

Soloviov cumpără o mapă de plastic de la chioşc, puse manuscrisul în ea şi o porni la întâmplare pe faleză. Trecând pe lângă Oreanda, se trezi lângă monumentul lui Gorki. Nu-şi aminti ce afirma generalul despre Gorki, dar negreşit spusese el ceva… Scriitorul era în rubaşcă şi în cizme lustruite. În spatele lui, drumul se despărţea în două: în sus şi în jos. Despre ce-l aştepta pe călător nu era scris nici un cuvânt pe postamentul de marmură. Ce drum, se întrebă Soloviov, ar fi ales Gorki? Alegându-l pe cel de jos, Soloviov îşi aminti cuvânt cu cuvânt cele spuse de general despre scriitor: „Se va rostogoli pe un plan înclinat“ (anul 1930). Era o metaforă marca Ialta. Cu excepţia falezei, toate suprafeţele din oraş erau înclinate.

La capătul aleii înclinate (ramuri de salcâmi împletite, umbră deasă) se afla un bistrou. Acolo, la primul fel se servea cvas cu carne, iar la felul doi – pilaf. Pilaful a fost aşa şi-aşa, dar cvasul a fost excelent. Soloviov îşi comandă încă o porţie în locul felului trei şi o mâncă pe îndelete, cum se mănâncă ceva ce nu se poate răci. Şedea pe veranda acoperită privind cum aerul curat adus de vânt mişca faţa de masă şi planta necunoscută din hârdău. Soloviov mâncă ţinând mâna liberă pe balustrada metalică. Dincolo de balustradă – fără nimic interpus – începea imensa mare albastră.

Se întoarse acasă când era deja întuneric. La vreo cincisprezece minute după aceea, auzi soneria. Soloviov nu aştepta pe nimeni. Ştiind că trebuie să fii cu ochii-n patru seara, în oraşele din sud, întrebă:

— Cine-i acolo?

— Zoia.

Vocea nu putea fi confundată cu a altcuiva. Era chiar Zoia. Rochiile vaporoase şi transparente, în care o văzuse îmbrăcată în zilele acelea, fuseseră înlocuite cu nişte jeanşi albaştri şi un tricou. Pe umăr îi atârna o geantă sport. Soloviov se dădu deoparte şi Zoia intră fără să arate grăbită. Îmbrăcată aşa, arăta ca pornită într-un marş sportiv, dar îi venea bine, fără doar şi poate. Ea se aşeză ca în gară – cu geanta pe genunchi şi cu picioarele încrucişate sub scaun.

— Cum e manuscrisul? întrebă Zoia. Ţi-a îndreptăţit aşteptările?

— E incomplet… Închipuie-ţi că se întrerupe la jumătatea cuvântului.

— Aşa va să zică?

Cu o mişcare înceată, cam adormită, Zoia desfăcu fermoarul genţii.

— Manuscrisul ăsta e totuşi foarte important, remarcă Soloviov. Nu visam la aşa o reuşită.

— Deci o să căutăm mai departe, zise Zoia extrăgând un imens ciorchine de struguri. Trebuie să-l găsim pe tot.

— Trebuie? Păi unde?

— Să ne gândim.

După struguri, pe masă apăru o sticlă de plastic de doi litri. Nu era Pepsi-Cola, deşi asta scria pe etichetă. Lichidul dens, făcând valuri pe pereţii sticlei, dădea băuturii o notă de nobleţe. La fel poţi ghici ce hram poartă omul, dacă îi prinzi prima mişcare.

— E vin Massandra, l-a adus Nesterenko, Zoia arătă spre sticlă cu o mişcare din cap. Sora lui lucrează la fabrica de vinuri.

Cum pahare de vin nu descoperiră în apartament, Soloviov aduse de la bucătărie două pahare în faţete. În timp ce turna vinul, ţinea sticlă voluminoasă cu amândouă mâinile. Vinul se revărsa gâlgâind, făcând din când în când loc aerului să intre. Lui Soloviov i se păru că sticla e o fiinţă vie. Grohăia ofensată când înghiţea aer. Pereţii de plastic se mişcau spasmodic sub degetele tânărului. După ce turnă câte o jumătate de pahar pentru fiecare, Soloviov puse sticla pe jos. În comparaţie cu masa la care şedeau, sticla era disproporţionat de mare, şi nici măcar paharele în faţete nu puteau atenua contrastul.

— Pentru succesul investigaţiilor noastre, zise Zoia.

Calităţile neobişnuite ale vinului îl uluiră pe Soloviov. La densitate şi buchet semăna cu lichiorul, dar rămânea totuşi vin. Soloviov bău şi îşi închipui cum era vinul ţinut în amfore. Simţi gustul nectarului, despre care citise în sursele antice. Tânărul istoric nu mai avu nici o îndoială: anticii proslăviseră exact vinul ăsta. Zeii greci îl degustaseră în rarele lor vizite făcute în sudul Ucrainei, în Priciornomoria de nord

Zoia văzu că lui Soloviov îi place vinul. Ea îl bău mai întâi cu înghiţituri mici, ca o doamnă, apoi ca una care se desfată cu zeiasca băutură. Mai ciupea câte un bob de strugure, îl ducea fără grabă la gură şi-l punea între dinţii din faţă. Ţinea boabele acolo câteva clipe, asigurându-se că i se vede forma frumoasă a dinţilor şi albul lor. Pe urmă boabele dispăreau în gură şi, o vreme, umflau obrajii Zoiei. Cercetătorul petersburghez găsi că mişcarea asta a boabelor are ceva erotic, dar nu îndrăzni s-o spună cu voce tare. Era clar că ajutoarea lui Soloviov e o maestră desăvârşită.

— Taras ştie că am fost la el azi. Zoia îi comunică asta fără să-şi schimbe poziţia şi continuă să mănânce struguri. Ekaterina Ivanovna i-a povestit tot.

Soloviov se lăsă pe spătarul scaunului. Abajurul de modă veche al lămpii se răsfrânse în faţetele paharelor şi îşi amestecă rozul închis cu roşul vinului.

— Şi acum... Sloviov îşi luă paharul (culorile se separară iar). Cum te mai întorci acasă?

Zoia ridică din umeri.

— Naiba-l să-l ia pe Taras ăsta. Nu ştii niciodată la ce să te aştepţi de la aşa un mutulică. Ea ciuguli altă boabă. Mi s-a spus că şi-a ieşit din fire.

— Azi nu trebuie să te duci acasă. Rămâi la mine.

Boaba rămase între dinţi mai mult decât până atunci şi Soloviov înţelese că Zoia zâmbeşte.

— Asta o să pară cam ciudat… Nu. Azi o să stau la gară, iar mâine treaba o să fie uitată. La urma urmelor, totul se uită.

— În noaptea asta rămâi la mine.

Zoia tăcu. Îşi înmuie buzele în vin şi, cu o uşoară mişcare de fotbalist, rostogoli pe masă boaba de strugure. Se auzea cum dincolo de fereastră, pe fosta stradă Autskaia, treceau maşinile întârziate în noapte. Cu o viteză teribilă, în lumina orbitoare a farurilor, trecea elita rasă în cap din Crimeea, în maşini străine. Din când în când, în liniştea aşternută pentru o vreme, se auzeau oftaturile triste ale unui troleibuz. Îşi încetinea mersul, undeva la intersecţia firelor electrice pârâiau troleele şi maşina lua din nou viteză. În interiorul slab luminat se zăreau lucrătoarele de la cantine – obosite, tăcute, cu sacoşele umflate puse la picioare. Mai erau domnişoarele fardate şi veteranii de război beţi, cu medaliile puse din vreme pe haine ca să nu fie snopiţi în bătaie de miliţie. Veteranii se clătinau în ritmul mişcărilor troleibuzului la cotituri şi decoraţiile scoteau un sunet liniştit şi melodios.

Zoia se culcă pe divan, iar Soloviov pe un pat pliant. La sugestia ei, fata căpătă unica garnitură de pat – cea în care dormea el. Tot musafira repartizase locurile de dormit. Soloviov era bucuros că totul se rezolvase fără participarea lui. Şi totuşi, când Zoia apăsă întrerupătorul, el înţelese, nu fără tristeţe, că se gândise la o altfel de variantă. Doar se gândise. Pentru fata de la Muzeul „Cehov“, varianta se dovedi inacceptabilă.

— Noapte bună (zgomot de tricou scos pe cap).

— Noapte bună.

Culcat în întuneric, Soloviov ascultă degeaba respiraţia Zoiei. I se păru nefirească liniştea din cameră. Se gândi că, probabil, Zoia nu se mişcă fiindcă e atentă la ce face el. Lui îi era însă frică să respire adânc: la cea mai mică mişcare, patul pliant scotea un schelălăit sălbatic. Nu ştia cât e ceasul, deşi era suficient să se întoarcă spre ceasul electronic luminos. Dar nu se întoarse. Se temea să deschidă ochii.

Când îi deschise, nu i se mai păru aşa de întunecată camera. Adică nu întunecată de tot. Poate că era lumina lunii sau se crăpa de ziuă, oricum, se zăreau destul de clar contururile obiectelor. Silueta sticlei pe masă. Ciorchinele nemâncat până la capăt, semănând cu muntele Aiu-Dag. Luciul cataramei jeanşilor Zoiei pe scaun. Lui Soloviov i se tăie răsuflarea: luciul ăsta îi ascuţi simţurile la maximum – ca zgomotul trenului odinioară. Poate că senzaţia era şi mai puternică. Încercă să-şi dea seama dacă Zoia doarme. Pe pata albă a pernei zări capul ei întunecat şi mâinile puse sub ceafă. Nu aşa dorm oamenii… Însoţit de scârţâitul patului pliant, Soloviov îşi puse mâna mai jos de pântec şi simţi ceva umed. Nu era sigur dacă Zoia doarme sau nu, dar nu avea nici o îndoială că e complet goală. Nu ştia nici el de ce.

Începea să se simtă răcoarea venită prin fereastra deschisă. Va să zică se lumina de ziuă.

— Mi-e frig, zise Zoia încet, continuând parcă discuţia.

— Pot să închid fereastra, răspunse Soloviov fără să se mişte din loc.

— Mi-e frig.

Cuvântul repetat nu părea să aibă un sens anume, nu fusese rostit cu o intonaţie oarecare, nu avea nimic în afară de ritm. Soloviov recunoscu ritmul fără greş. Cu o mişcare de cotoi, sări din patul

pliant fără să facă zgomot. Se duse la patul Zoiei şi îşi propti picioarele în el. Simţi părul Zoiei pe pielea lui umedă. Într-o clipă se culcă lângă ea.

— Aşteaptă…

Ea scoase un prezervativ nu se ştie de unde şi-l puse în palma lui fierbinte. Soloviov nu avu timp să se mire. Într-o secundă, picioarele Zoiei îi încolăciră spinarea cu o forţă neaşteptată. Nu suferea comparaţie cu amorul timid al Lizei. Nu întâlnise niciodată atâta energie, mlădiere şi pasiune. Nu simţise până acum o asemenea descărcare de forţă haotică. Niciodată imaginea bărcii pe valuri nu-i fusese atât de aproape. Imaginea asta a fost ultima venită în minte, înainte ca el să se scufunde definitiv în beznă. Sub aparenţa de fată flegmatică se ascundea un uragan.

Note

64. Dupont A., *Nu de-alde cei de-acum… Buletin istorico-militar*, 1993, nr. 2, pp. 17-29. (N. a.) [Acest titlu este un vers din poemul *Borodino* de M.I. Lermontov – N. tr.]

65. Autorul a specificat, pentru a fi obiectiv, că săbiile erau obişnuite şi la Corpul Nikolaevski, şi la Corpul „Alexandru al III-lea“ de la Don, dar acolo se purtau pe centiroane de alte culori. Spre comparaţie, Hiaţintov E., *Însemnările unui ofiţer alb*, SPb, 1992, pp. 29-30. (N. a.)

66. Budionnîi S.M., *O atitudine frumoasă faţă de cai*, Moscova, 1932, pp. 29-30. (N. a.)

67. Sunt cunoscute în mai mică măsură alte optsprezece planuri ale luptei de la Termopile, atribuite cadetului Larionov. (N. a.)

68. A se vedea Gurkovski G.A., *Şcolile de cadeţi din Imperiul Rus*, Moscova, 2005, vol. 1, p. 34. (N. a.)

69. A se vedea mai în detaliu Granin D.A., *Merg la „Furtuna*“, Leningrad, 1962. (N. a.)

10

În dimineaţa următoare (începută târziu) Soloviov îşi aminti că-n ziua aceea promisese să citească referatul despre generalul Larionov. Lectura referatului urma să aibă loc acasă la Zoia. Ignorând ultimele întâmplări, Zoia considera oportun evenimentul, în schimb pe autor îl punea în încurcătură. Şi mai încurcat se simţi el seara, când, intrând în vestibulul apartamentului comun, dădu mai întâi peste Taras. Taras arăta foarte calm, chiar prevenitor. Îl salută pe primul sosit, după care se retrase în bucătărie, unde rămase în continuare, rezemat de dulăpiorul generalului. Nu fusese invitat la lectura referatului.

Erau aceiaşi participanţi: prinţesa, Şulghin şi Nesterenko. Pesemne că, îi trecu prin minte lui Soloviov, apariţia zdrahonului de Nesterenko îl reţinea pe Taras de la repetarea scenei de isterie din ajun. De altfel (Taras arăta stânjenit ca întotdeauna), vecinul Zoiei putea găsi puterea să se liniştească. Încet-încet se linişti şi Soloviov. Nu-i fusese deloc uşor să vină, după cum îi dăduse de înţeles Zoiei în dimineaţa aceea.

Soloviov nu se simţi în apele lui în momentul în care îşi scoase referatul din mapă. Stânjeneala lui nu avea nici o legătură cu Taras. Ce voia el să comunice nu putea să fie pentru asistenţă nici important şi nici demn de interes. Toate descoperirile şi precizările referitoare la operaţiunile din Crimeea i se păreau nimicuri în comparaţie cu ce ştiau ei despre general. Dar era prea târziu să dea înapoi. Sloviov începu să citească.

Strict vorbind, n-a fost chiar o lectură. Simţind că o astfel de prezentare a materialului e nepotrivită, tânărul istoric procedă la o redare a lui – apropiată de textul referatului, dar nu lipsită de improvizaţii. Aşa ceva se întâmpla pentru prima dată în activitatea lui ştiinţifică. Nu pentru că n-ar fi putut să-şi susţină cu voce tare referatele – el verifica fiecare frază din tot ce scria, ştia textele pe dinafară. Ţinea de codul academic al onoarei să te prezinţi cu textul pregătit dinainte. Teancul de hârtii pus pe catedră era prima certificare, fie ea şi aproximativă, a caracterului ştiinţific al comunicării. Fără textul pus pe masă, celelalte calităţi erau ca şi inexistente.[70]

Întorcând una după alta paginile referatului, Soloviov nu se uita la ele aproape deloc. Simţea că zboară – semăna cu senzaţia încercată când mersese cu bicicleta prima oară. Spunea pe dinafară datele bătăliilor, efectivul subunităţilor ambelor părţi combatante şi gradele tuturor ofiţerilor superiori, participanţi la lupte.

„Nimicirea corpului de cavalerie al lui Jloba de către generalul Larionov“ – aşa suna tema referatului. El descrise operaţiunea-cheie din anul 1920, datorită căreia Crimeea rămăsese în puterea albilor până toamna târziu. La început se referi succint la componenţa trupelor desfăşurate pe linia frontului în Taurida de nord. Aici nu putea să nu pomenească de Divizia a doua de cavalerie a generalului Kalinin (1500 de săbii + 1000 de baionete), de Divizia a treia de cavalerie a generalului Guselşcikov (3500 de săbii + 400 de baionete ale Corpului Donskoi al generalului Abramov): aceste

unităţi erau dispuse de la Marea de Azov până la satul Cernigovka. Nu uită, fireşte, nici de Divizia Drozdov (amplasată lângă satul Mihailovka), nici de Divizia a doua de cavalerie a generalului Morozov. Vorbind despre trupele aflate la vest de Mihailovka, Soloviov aminti de Divizia de cavalerie Kubanskaia a generalului Babiev şi de Divizia Tuzemnaia, amplasată la stânga ei. În sfârşit, în raionul Kahovka se aflau Diviziile Markov şi Kornilov, în timp ce divizia generalului Barbovici era dislocată pe cursul inferior al Niprului.

Adversarele lor erau Diviziile Armatei 13 a roşiilor, inclusiv Diviziile I şi II de cavalerie ale batalionului de marş al lui D.P. Jloba. Numai efectivul lui, inclusiv unităţile adăugate, ajungea la 7500 de soldaţi. După ce şovăi puţin, Soloviov se decise să nu se oprească asupra datelor privitoare la celelalte divizii ale lui Jloba (de exemplu, Divizia letonă şi Divizia 52 infanterie: acestea erau dislocate în raionul Berislavl). Cuprinzând cu privirea auditoriul, cercetătorul simţi că excesul de cifre îi poate slăbi atenţia.

Vorbind despre planurile roşiilor, Soloviov se mărgini să arate că Jloba intenţiona să atace Corpul Donskoi şi să cucerească Melitopolul. Înţelegând totuşi că un astfel de tablou e incomplet, referentul preciză că pe porţiunea Jerebeţ–Pologhi fuseseră activate patru divizii din grupul Fedko, în timp ce din raionul Berislavl–Aleşki fuseseră scoase la înaintare Divizia 52 şi Divizia letonă. Jloba îşi punea mari speranţe în trupa lui Fedko – nimeni dintre cei prezenţi nu punea la îndoială lucrul ăsta. Fedko însă n-a îndreptăţit speranţele oamenilor.

Ştia oare generalul Larionov de planurile roşiilor? Sursele accesibile cercetătorilor (Soloviov alinie teancul de pagini din faţa lui) nu răspundeau la această întrebare. Generalul a acţionat ca şi cum planurile duşmanului i-ar fi fost cunoscute în toate detaliile. Era mereu cu o jumătate de pas înaintea roşiilor, dar tocmai jumătăţile astea de pas au determinat mereu rezultatul luptei. Cele mai ingenioase planuri ale lui Jloba erau nimicite de măsurile adoptate de comandantul armatei albilor – indiferent dacă erau rezultatul acţiunilor de recunoaştere sau previziuni geniale a generalului. Soloviov prefera cea de-a doua variantă.

După ce a studiat modul de gândire al adversarului (asta s-a petrecut destul de repede), generalul a ghicit toate operaţiunile avute în vedere de acesta. Forţa generalului, după părerea cercetătorului, a constat în evaluarea absolut exactă a potenţialului strategic al lui Jloba. Nota estimată nu era prea mare (lucru firesc), dar nici nu era de neglijat. După cum afirmase odată generalul Larionov, şcoala de aviaţie putea ridica pe oricine, inclusiv pe Jloba D.P., până la nivelul mediu. De altfel, nereuşind să zboare ca lumea, soarta a vrut ca Jloba să ajungă la cavalerie. Amestecul ăsta de teluric şi ceresc, împreună cu o genetică, potrivit unor date, defectuoasă i-au încâlcit creierii comandantului roşu. Spre cinstea lui, generalul Larionov a reuşit să facă faţă naturii lui complicate.

În zori, a ordonat să i se aducă o cafea tare şi, aşezându-se pe treptele vagonului blindat, a băut-o cu înghiţituri mici. La cafea a fumat prima ţigară. În atmosfera lipsită de vânt, a dat drumul fumului în inele, urmărindu-le mişcarea apatică spre cer. Când a început vântul, generalul a dat drumul fumului într-un firişor subţire şi nu s-a mai ocupat de soarta lui. Se consideră că tocmai în acele minute a elaborat planurile care au distrus cariera militară a comandantului roşu D.P. Jloba.

Respiraţia pe jumătate adormită a stepei cu unduirile ei abia vizibile şi mireasma încă proaspătă a ierbii îi insuflau generalului linişte şi bucurie. Iute, ca într-o filmare accelerată, deasupra orizontului s-a ridicat soarele, şi stepa şi-a schimbat culorile. Ea i-a apărut generalului ca un caleidoscop

desfăşurat rapid împrejurul trenului blindat. Nelimitat în posibilităţile lui, nemărginit, presărat cu scrum de ţigară.

Uneori, generalul Larionov se culca în iarbă şi urmărea viaţa locuitorilor ei. Viaţa asta era în ochii lui la fel de măruntă ca viaţa omului. Poate nu atât de dură. Locuitorii din iarbă se mâncau de zor unii pe alţii, dar se ocupau cu asta de nevoie, conformându-se străvechilor legi biologice. Nu se urau. Încurajate de nemişcarea generalului, fiinţele astea alergau pe degetele răşchirate, printre ele răzbătând la lumină colţul ierbii. Pe mâinile lui s-au plimbat zeci de furnici, cosaşi, păduchi verzi, gândaci şi alte numeroase creaturi, cărora se căznea să le dea un nume. În zona luptelor crâncene dintre albi şi roşii, ele respectau cu stricteţe regula neutralităţii. Ştiinţa lor de a nu observa cataclismele sociale friza absolutul şi-l făcea pe general să cadă în admiraţie.

Degetele înecate în iarbă ale generalului te duceau cu gândul la ceva de după moarte. Dacă asta însemna şi viaţă, atunci era viaţă în sens larg, veşnică, în sensul transformării trupurilor omeneşti în iarbă şi copaci. Apăsându-şi faţa de iarba strivită, generalul îşi închipuia că e mort. Cu braţele desfăcute, cu fire de pământ pe cap. Aşa îşi vedea soldaţii după luptă de fiecare dată.

Larionov şi-a amintit cum, într-o vară, pe când era cadet, s-a dus într-o tabără militară. În timpul instrucţiei de câmp au trebuit să sape *urgent* tranşee. Era arşiţă. Săpând o tranşee pentru prima dată, a obosit îngrozitor. A simţit că-i vine să vomite, picioarele au început să-i tremure. Era ud de transpiraţie. După ce a săpat tranşeea, cadetul Larionov s-a culcat în ea şi a închis ochii. Locul soarelui arzător l-a luat o răcoare minunată. Ca de la mii de verste depărtare, răzbăteau până la el zgomote înăbuşite: strigăte de ofiţeri, zăngănit de lopată, tropăit de cai, dar nu le simţea aproape, nu mai erau acolo. Poate erau în altă lume.

— Răcoare de rai, a şoptit el închipuindu-şi că zace în mormânt.

— Nu-i momentul să stai culcat, cadet!

De undeva de sus, din norii care pluteau deasupra tranşeei, se uita la el un ofiţer.

— Sunt obosit *de moarte*, a spus băiatul.

Fără să mai adauge ceva, ofiţerul s-a îndepărtat. Spaţiul eliberat de el s-a întins imediat ca o perdea celestă, cu pete albe de nori.

— Mulţumesc, a rostit surd cadetul. Nu era exclus să fi fost un înger.

Generalul a rămas culcat. Simţea că un glas puternic îl cheamă de sub pământ. Avea senzaţia aceea liniştitoare de înrădăcinare în pământ, care, după cum i se părea lui, le era cunoscută tuturor celor ucişi în luptă. Cei ucişi înţeleseseră că pentru ei se terminase totul şi că se puteau desfăta cu liniştea venită de dincolo. Generalul stătea nemişcat, imobilitatea lui era aproape nepământeană. Numai privirea atentă a santinelelor – generalul ştia că, pentru securitatea lui, era supravegheat – nu-i îngăduia să se lase contopit definitiv cu pământul.

Vorbind despre evenimentele din vara anului 1920, Soloviov nu putea să nu citeze celebra afirmaţie a lui M.A. Kritski: „Masa cavaleriei tovarăşului Jloba, atrasă în cursul luptelor precedente într-o pungă îngustă, s-a pomenit înconjurată din toate părţile, ca urmare a învăluirii pe flancuri de către dârzele unităţi ale armatei ruse. Ca urmare a înghesuirii pe un spaţiu mic, grupul lui Jloba a pierdut în mare măsură cel mai important atu al cavaleriei: mobilitatea şi capacitatea de manevră“[71].

Strâmtoarea în care Jloba şi-a dus unităţile a fost rezultatul acţiunilor îndelung gândite de generalul Larionov. Ca un jucător experimentat de şah, generalul i-a făcut adversarului o ofrandă: câţiva pioni

în centrul tablei, înghiţiţi de Jloba pe dată. Câştigând o serie de lupte locale, absolventul Şcolii Superioare de Aviaţie n-a băgat de seamă că locurile victoriilor lui se află pe o anumită axă şi că sunt evident expuse atacurilor. Când, după părerea generalului, Jloba a înaintat în această direcţie suficient de departe, victoriile au încetat. Din inerţie, Jloba a continuat să atace, dar de data asta inamicul nu s-a gândit să se retragă. Şi, deşi armata generalului n-a contraatacat, toate încercările roşiilor de a trece mai departe au eşuat chiar în faţa primei linii de tranşee, săpate, pare-se, cu mai bine de o săptămână înainte.

Abia când a luat la cunoştinţă cât de temeinic fusese pregătită apărarea în acel loc, Jloba a început să înţeleagă că marşul lui victorios nu fusese altceva decât ocuparea de către albi a unor poziţii dinainte pregătite. A înţeles pe deplin situaţia în dimineaţa când în spatele trupelor sale au apărut primele unităţi ale albilor. Îi conducea în luptă generalul Larionov însuşi, care pentru acţiunea asta părăsise trenul blindat în care stătea. Generalul nu era omul care să rişte de dragul riscului. Pur şi simplu ştia că uneori trebuie să conduci chiar tu oştile. Momentele astea le simţea fără greş.

Prevenindu-şi ascultătorii că pentru un timp va părăsi tema Jloba, Soloviov le aminti despre vestita spargere a frontului de la Kahovka. Avea în vedere acel episod, când o parte a armatei generalului Larionov s-a trezit încercuită. Se punea problema predării armelor.

Generalul şi-a adunat trupele şi şi-a aprins o ţigară. A scos câteva rotocoale de fum, şi cei adunaţi le-au urmărit fascinaţi cum plutesc.

— E o problemă la care nu vreau să iau decizii în numele vostru, a zis generalul. Cine vrea nu are decât să se predea.

Generalul s-a îndreptat spre calul său, dar s-a oprit la jumătatea drumului. Rotocoalele lansate de el mai adăstau încă în aer ca nişte zerouri triste. Calul generalului bătea din copite. S-au desprins din formaţie câteva zeci de oameni şi s-au îndreptat încet, cu feţe sumbre, spre linia frontului. Generalul n-a scos o vorbă. S-a uitat la ei fără să le dezaprobe fapta, s-a arătat mai curând uimit. Era convins, fără argumente raţionale, că îi aştepta moartea. Ştia destule cazuri când roşiii împuşcaseră numai ofiţerii, iar celorlalţi le puseseră arma în mână. Toţi s-au uitat în tăcere cum cei plecaţi se îndreptau spre păduricea roşie. Deasupra ei se strângeau norii. Înaintarea oamenilor sub cerul plumburiu îi făcea pe cei rămaşi să simtă că se sufocă. Când, în sfârşit, au dispărut după copaci, tensiunea a mai slăbit.

A fost un război ciudat, un război al ruşilor cu ruşii, în care soldaţii luaţi prizonieri puteau lupta chiar de-a doua zi de partea duşmană. O făceau cu acelaşi devotament ca şi înainte. Nu erau puţini cei care îşi făcuseră o obişnuinţă din a trece dintr-o tabără în alta. Pentru unii era unica posibilitate de a munci în condiţii de război, pentru alţii era un mod de viaţă, nu mai avea importanţă pentru cine luptau. Într-o viaţă tihnită nu aveau parte de senzaţii tari. Îi îmbăta frăţia de arme în faţa morţii. Trecerile în tabăra duşmană erau, de regulă, oprite de glonţ. Sau de sabie. De fapt, nu prea aveai ce alege.

Dincolo de păduricea în care dispăruseră cei plecaţi, un fulger a luminat cerul. Era încă departe, de vreme ce tunetul a răzbit abia după un minut. După încă un minut, din pădurice au răsunat câteva rafale de mitralieră. Generalul şi soldaţii lui au continuat să tacă. Poate au mai fost şi alte rafale, dar nu le-au auzit din cauza răpăitului picăturilor de ploaie pe corturi, pe căşti şi pe acoperişurile

bucătăriilor de campanie. Semăna cu bătaia tobelor la plecarea trupelor. Au ţinut o mică slujbă sub ploaia torenţială.

Generalul nu i-a dus spre pădurice, ci s-au deplasat prin stepă spre sud-est – în direcţia spre care se îndrepta încet furtuna şi unde, gândea generalul, inelul încercuirii era mai puţin compact. Au mers mult. Apa se scurgea din îmbrăcămintea udă în cizme plescăind tare. Cu câteva sute de metri înainte de poziţiile roşiilor, generalul i-a aşezat pe soldaţi în careu de luptă. Cavaleria era în faţă, cu generalul în frunte. Au împărţit ce mai rămăsese din alcool.

Generalul a pornit la trap, cavaleriştii au pornit şi ei la trap. Generalul a scos sabia din teacă şi s-a avântat în galop împreună cavaleriştii. Simţea alergându-i pe spinare şerpii reci ai ploii torenţiale, şi asta îi plăcea. Au pătruns în dispozitivul inamicului – s-a întâmplat de la sine – odată cu lovitura de trăsnet. Electricitatea cerească a scânteiat ameninţător pe sabia generalului. „Bătrânul nostru Figner în tabăra duşmană…“ şi-a amintit generalul în timpul acţiunii. Figner al nostru… Fulgerul a scăpărat de trei ori la rând, luminând umbrele flasce ale corturilor. Cele trei flash-uri scurte n-au imortalizat nici o mişcare a celor care se apărau – de fapt, nu se apărau. Făcându-se în chip jalnic una cu pământul, oamenii ăştia i-au lăsat să treacă: întâi pe general, apoi cavaleria lui, iar apoi, fireşte, pedestrimea. Totul s-a petrecut fără să se fi tras un singur foc de armă.

Istoria spargerii frontului la Kahovka a fost, după părerea lui Soloviov, exact opusul a ceea ce s-a petrecut la Melitopol. Întrucât diferenţa contrastantă de conţinut presupune o anumită asemănare de formă (prof. Nikolski numea acest lucru „circumstanţe istorice“), tânărul istoric nu analiză separat cele două situaţii de încercuire. Arătând schema plină cu săgeţi roşii a spargerii frontului la Kahovka, Soloviov scoase din mapă şi schema de încercuire a lui Jloba. După o scurtă prezentare, le dădu schemele să treacă din mână în mână. Prinţesa le ţinu cel mai mult. Ea urmărea cu degetul arătător săgeţile şi se uita, din când în când, gânditoare la autorul referatului.

Nimerind, potrivit expresiei reuşite a lui M.A. Kritski, într-o pungă îngustă, D.P. Jloba a început să dea din colţ în colţ. A încercat să scape de cavaleria generalului care îl ajunsese din urmă, dar a dat de focul în rafale al mitralierelor. În clipa aceea, Jloba a înţeles clar că era înconjurat. A desfăşurat din nou trupele în întâmpinarea cavaleriştilor, dar asta n-a mai îndreptat lucrurile. Apariţia legendarului general în fruntea atacatorilor a avut asupra roşiilor un efect stupefiant. Au început să se predea.

Jloba a apucat să se urce în trenul blindat şi, cu lupte crâncene, a luat-o înapoi spre nord. Trenul blindat cu detaşamentul de vreo două sute de oameni a reuşit să iasă din încercuire. Era tot ce mai rămăsese din corpul de cavalerie format din mii de oameni. Lipsit de trupe, de arme, de trenul blindat (retrăgându-se, a trebuit să-l abandoneze până la urmă), dar mai ales de cai, Jloba a căzut în cea mai neagră depresie. Singurul lucru de care mai dispunea era un vechi aeroplan pe care nu-l folosise, din principiu, în lupte. Uitat de toţi, aparatul zăcea acoperit de praf într-unul dintre hangarele din afara zonei de luptă.

Jloba şi-a amintit de el. Răzbind până la hangar, l-a scos cu ajutorul ţăranilor. Câteva femei au şters degrabă fuzelajul. Cineva şi-a încordat puterile şi a învârtit elicea. Spre uimirea generală, motorul a pornit. La început, elicea s-a învârtit spasmodic, adunând parcă puteri pentru fiecare nouă mişcare a paletelor. Încet-încet, rotaţia lor a devenit uniformă şi cele două palete s-a transformat într-

o circumferinţă uriaşă, semitransparentă. Preţ de câteva minute, aparatul s-a zgâlţâit şi a gâfâit, dar nu s-a urnit din loc.

— Se încălzeşte motorul, au dat din cap mujicii atotştiutori.

Şi-au răsucit câte o ţigară, au aprins-o, împăcând în felul ăsta cele întâmplate cu îngrijorarea din sufletul lor. Ca să facă din manevrarea tehnicii de aviaţie o îndeletnicire prozaică. Cu o mişcare de aviator sadea, Jloba a răsucit maneta, şi aparatul, după ce a făcut un salt brusc, a înţepenit.

— Căraţi-vă! a început să urle Jloba, cât pe ce să zboare de pe scaun.

În urletul ăsta se simţea toată ura lui faţă de foştii colegi de aviaţie. Toată durerea pentru necazurile din viaţa lui. Toată amărăciunea pentru înfrângerile îndurate. Ţăranii, care erau cam beţi, au luat-o la goană care-ncotro. Aeroplanul s-a mişcat din loc şi, tresărind la hopuri, a pornit-o iute prin stepă. După un minut a decolat.

După ce a descris un cerc deasupra martorilor descurajaţi, aeroplanul a luat-o spre sud. Într-acolo unde unităţile generalului Larionov isprăveau dezarmarea soldaţilor roşii luaţi prizonieri. Totul decurgea paşnic, aproape ca o activitate de rutină. Furierul regimentul întocmea lista cu prizonierii, notând în ea tipul de armă capturată şi numele calului. Foştii roşii stăteau la o coadă lungă şi tristă ca să fie înregistraţi de furier. După asta erau duşi, grupuri-grupuri, să mănânce.

Auzind motorul aeroplanului, soldaţii de la coadă au ridicat capetele. Ştiau că armata generalului era dotată cu unsprezece asemenea aparate, iar acesta trebuia să fie unul dintre ele. Nimeni nu s-a agitat. Furierul a pus tocul în călimara care nu se varsă şi, împreunându-şi palmele, şi-a întins braţele încântat. Miop cum era, a urmărit indiferent punctul care creştea pe cer. În anul 1920 tehnica de zbor nu mai putea atrage atenţia.

În mişcarea aeroplanului era ceva neobişnuit. Urmărit de jos, el nu avea nimic din măreţia calmă a zborului aerostatelor şi dirijabilelor, al vulturilor şi pescăruşilor. Întâlnea tot mai multe goluri. Se dădea peste cap în aer. Semăna cu o muscă, cu un bondar supărat, poate chiar cu o pasăre colibri.

Nu era un zbor acrobatic. D.P. Jloba era cât se poate de departe de gândul de a face bucla lui Nesterov[72]. Nu putea fi vorba nici de o stare de surescitare a aviatorului, deşi mişcările lui bruşte nu puteau contribui, fireşte, la un zbor lin. De vină erau cablurile barei de comandă a direcţiei: nu mai funcţionau din pricina staţionării îndelungate a aparatului în hangarul umed. Mai trebuie oare spus că starea afectivă l-a împiedicat pe Jloba să le verifice dacă funcţionează sau nu?

Că a fost roza vânturilor, că a fost energia disperării, fapt e că una din ele l-a dus ţintit pe Jloba deasupra poziţiilor albilor. Văzând sub el locul ruşinii sale, şi-a aruncat braţele pe fuzelaj şi s-a aplecat în jos. Pierzând direcţia, aeroplanul a încetat, în sfârşit, să dârdâie şi a luat-o peste stepă la înălţime mică. Atârnând deasupra poziţiilor duşmanului – aşa, aplecat peste pervaz, stai de vorbă cu cineva de pe stradă – Jloba plutea peste bucătăriile de campanie, peste şirurile de prizonieri şi peste hergheliile de cai pierduţi de el în luptă. De jos i se vedeau bine părul fluturându-i şi obrajii neraşi, palizi. Din pricina vântului care îi bătea în faţă, în ochi îi străluceau lacrimi. Era o ţintă ideală. Fiecăruia dintre cei de jos i-a fost clar că aeronautul îşi căuta moartea. Şi n-a tras nimeni în el.

La sfatul profesorului Nikolski, Soloviov păstră pentru sfârşitul referatului câteva informaţiii importante, descoperite de el. Lucrând la tema „Nimicirea corpului de cavalerie al lui Jloba de către generalul Larionov“, tânărul istoric decisese să elaboreze o descriere cât se poate de precisă, în măsura posibilului – pe ore, a activităţii ambilor comandanţi în luna iunie a anului 1920.

Mulţi dintre colegii lui Soloviov fuseseră de părere că e imposibilă o asemenea întreprindere şi-i sugeraseră ca, pentru început, să încerce să aştearnă pe hârtie, pe ore, ce a făcut el în luna iunie a anului trecut, să zicem, şi numai după aceea să se apuce de evenimentele petrecute cu şaptezeci şi şase de ani în urmă. Ironia ascunsă în sfatul colegilor privea nu numai imposibilitatea unor astfel de investigaţii, ci şi oportunitatea lor, calificându-le ca fiind pedanterie sau ifose de savant (ceea ce suna şi mai jignitor). Profesorul Nikolski fusese singurul care încuviinţase fără nici o obiecţie planurile cercetătorului. A fost suficient pentru Soloviov.

Acesta, neacceptând ironia colegilor, a descris ce a făcut el în luna iunie a anului trecut. N-a fost deloc complicat. Stătuse toată ziua la biblioteca publică cât duraseră examenele de absolvire. Toate deplasările avuseseră legătură cu examenele. Timpul lor era uşor de calculat după orarul examenelor şi colocviilor, pe care îl păstrase. Tânărul student învăţase la cursul de istoriografie că orice document, chiar şi cel neimportant, poate deveni o sursă istorică de luat în seamă. Ştia că documentele sunt preţioase şi nu le arunca niciodată.

În ceea ce priveşte luna iunie a anului 1920, chiar dacă aici situaţia era ceva mai complicată, nu era imposibilă. Pentru început, Soloviov a pus la un loc textele tuturor memoriilor referitoare la acest interval de timp. După ce a lămurit caracteristicile generale ale acţiunilor lui Larionov şi ale lui Jloba, cercetătorul a căutat în arhive, având în minte un scop bine precizat. A examinat mii de ordine scrise, de telegrame şi de telefonograme din acea lună (de multe ori, ele indicau nu numai data, ci şi minutul expedierii) şi a alcătuit, în ciuda îndoielilor colegilor, o listă destul de amănunţită cu evenimentele din luna iunie. Rezultatul a fost uluitor.

A reieşit că în noaptea de 13 spre 14 iunie, adică înainte de bătălia propriu-zisă, trenul blindat al generalului Larionov şi cel al lui Jloba staţionaseră alături, pe un teritoriu neutru în momentul acela, şi anume, lângă satul de colonişti germani Gnadenfeld. Cu ajutorul telegramelor trimise de ambele părţi, istoricul a reuşit să stabilească faptul că trenul blindat al lui Jloba a sosit la 23:30 la linia întâi şi, după ce a staţionat acolo până la 4:45, a plecat spre nord. Ora sosirii trenului blindat al generalului a putut fi stabilită ca fiind 23:55. A plecat la 3:35 spre sud. Şi cu toate că numărul liniei pe care staţiona al doilea tren blindat nu era indicat în documente, prin metoda excluderii s-a putut stabili că era vorba de linia nr. 2. La staţia Gnadenfeld nu erau decât două linii.

Profesorul Nikolski s-a arătat foarte mulţumit de fostul său elev (există oare foşti elevi?). În primul rând, el a aprobat rezultatul investigaţiilor datorită modalităţii prin care fuseseră obţinute informaţiile. Dată fiind marea lui pasiune pentru deducţiile îndrăzneţe, profesorul considera cercetările empirice unica bază posibilă pentru orice fel de muncă ştiinţifică. Mai mult decât atât, el sublinia că studierea surselor, chiar fără un scop precis la prima vedere, va da negreşit roade. În treacăt fie spus, el nu punea preţ prea mare pe conferinţa din Crimeea. Îi numea „palavragii entuziaşti“ pe cei mai mulţi dintre participanţi, dar nu l-a sfătuit pe Soloviov să nu se ducă.

— Şi asta trebuie văzut, i-a spus el la despărţire. Măcar o dată.

Al doilea lucru care a trezit interesul profesorului a fost importanţa descoperirii lui Soloviov pentru istoria războiului. Până la data aceea, nu existau nici un fel de documente care să ateste direct sau indirect întâlnirea personală a celor doi adversari. În acelaşi timp, încă din anul 1930, fusese emisă în presa emigraţiei ipoteza posibilităţii unei astfel de întâlniri.[73] Fără ca ipoteza să fie confirmată de fapte, autorul ei şi-a îngăduit să meargă mai departe. El s-a întrebat dacă presupusa

întâlnire nu fusese o încercare a generalului de a lua în secret legătura cu soldaţii roşii. Întrucât întrebarea a fost pusă pe un ton acuzator, a rămas neclar în ce a constat trădarea. Cum se face că, în urma înţelegerii cu roşiii, el a repurtat una dintre cele mai reuşite victorii împotriva lor? Şi, prin urmare, de ce au avut nevoie soldaţii roşii de o astfel de înţelegere? Singurul lucru pe care autorul l-a putut aduce în sprijinul teoriei sale a fost aceeaşi întrebare repetată la nesfârşit: de ce la terminarea războiului generalul a rămas în viaţă?

Este interesant faptul că întâlnirea generalului cu Jloba a fost invocată pe urmă ca ipoteză şi de cei din Armata Roşie.[74] Cu care ocazie, înţelegerea – de data asta, în favoarea albilor – nu mai suna ca o aluzie. Despre ea se vorbea ca despre un fapt real, nu şi confirmat. Întrucât, printr-o hotărâre a NKVD, la data aceea Jloba fusese deja împuşcat, autorul articolului îşi exprima reţinut satisfacţia că dreptatea a triumfat totuşi în privinţa trădătorului – chiar dacă a anticipat puţin clarificarea vinovăţiei lui. Cu această frază sarcastică, nu lipsită de efect, după opinia lui Soloviov, el îşi încheie referatul.

Prinţesa Meşcerskaia dădu din cap în tăcere, arăta îngăduitoare. Zoia urmărea cum Şulghin termina de construit din chibrituri o figură complicată, cu două dimensiuni. Din pricină că masa se mişca mereu, i se părea fără sens s-o facă cu trei dimensiuni. Nesterenko dormea.

Note

70. Singura excepţie cunoscută lui Soloviov era referatul profesorului Nikolski la una dintre conferinţe. Profesorul, în picioare, stătea prăvălit pe catedră şi citea monoton frază după frază. Ieşind să fumeze după referat, l-a rugat pe Sloviov să îi ţină paginile citite. Pe ele nu se afla nimic în afară de nişte caricaturi făcute cu un pix cu pastă. Profesorul îi înfăţişase până la unul pe toţi cei ce îşi prezentaseră referatele înaintea lui. Tocmai el a fost cel care i-a interzis lui Soloviov să vorbească fără text scris. (N. a.)

71. Kritski M.A., *Regimentul de şoc Kornilov*, Paris, 1936, p. 176. (N. a.)

72. Despre această figură de înaltă acrobaţie, a se vedea Lumière R., Wright L., *Prima buclă*, Petrograd, 1916. (N. a.)

73. A se vedea Krivici Iu., *După zece ani*, Paris, 1930, pp. 243-250. (N. a.)

74. Drel S.P., „La limită“, *Revista istorico-militară*, 1939, nr. 7, pp. 15-29. (N. a.)

11

Zoia rămase din nou peste noapte la Soloviov. De data asta nu mai ezitară chinuiţi de îndoieli şi, după o cină frugală cu vin, trecură urgent la amor. Nu arătau deloc încordaţi. Fără să se grăbească, chiar cu o oarecare cochetărie, Soloviov se dezbrăcă şi o aşteptă pe Zoia sub cearşaf. Ea îşi scoase hainele stând pe jumătate întoarsă către el. Soloviov îi admiră mişcările: Zoia ştia să se dezbrace.

Îşi scotea îmbrăcămintea uşoară cu calm şi eleganţă, cu acea doză inefabilă de fatalism pe care o femeie adevărată e pur şi simplu datoare s-o manifeste în faţa celui care o posedă. După ce-şi scoase jeanşii, îi ţinu atârnaţi pe braţ şi-i aruncă pe scaun, în zornăitul scurt al cataramei. Extrase de sub cămaşa cu croială lungă, bărbătească, chiloţeii şi-i puse cu grijă (cu degetul mare şi cel arătător) pe jeanşi. Apucând cu amândouă mâinile gulerul cămăşii, rămase puţin în aşteptare. Stând parcă la îndoială, îşi descheie şirul lung de nasturi. Cămaşa alunecă de pe umeri, dar un capăt al ei rămase captiv în pumnul mic. De pe trupul bronzat, pânza de culoare deschisă a cămăşii căzu nestingherită pe podea şi formă o floare ciudată, mirosind a deodorant. Pe funduleţul elastic al Zoiei străluci o clipă urma lăsată de bikini.

În noaptea aceea, Zoia a fost altă femeie. Dacă în ajun se arătase temperamentoasă, de data asta făcu demonstraţia unei tehnici remarcabile. În domeniul ăsta, fără vreo legătură cu Cehov, cunoştinţele angajatei muzeului erau, spre uimirea lui Soloviov, nelimitate. Imaginea bărcii pe valuri din ziua precedentă dispăru din mintea lui. Acum era altceva, şi Soloviov nu putu să-i găsească pe moment un nume. Dar nu avu timp să se gândească.

Dimineaţa a fost una de basm. Molatică, tihnită, împăcată. Ca după baie: o stare de linişte deplină. O destindere totală a corpului, o desfătare a fiecărei celule. Sau – ca după un fotbal jucat în ajun. O durere plăcută în muşchi şi în bazin, o dorinţă de a lenevi în pat. Plus un sentiment de profundă satisfacţie: Soloviov se gândi că simţise pentru prima oară cu adevărat ce înseamnă expresia asta.

Stând călare pe el, Zoia se apucă să-l maseze. Începu de la păr. I-l făcu valuri-valuri, pornind din creştetul capului. Îi frământă gâtul şi spatele. Mai întâi le atinse cu vârfurile degetelor, uşor de tot, transmiţându-i o electricitate misterioasă şi făcându-l pe Soloviov să simtă cum i se face pielea de găină. După care urmară nişte mişcări puternice cu palmele, transformând spinarea lui Soloviov în jeleu, în plastilină, lipsind-o de micile furnicături dinainte, insuflându-i, în schimb, o energie care îi dezmorţi muşchii. Uneori, când Zoia se mişca prea repede, el simţea pe coapse atingerea părului pubian. Pe urmă – când Zoia se mută pe picioarele lui –, îi masă coapsele, părţile moi (ce denumire potrivită). Acolo chiar îi plăcu lui Soloviov: partea asta moale era făcută pentru masaj. Zoia îşi adânci palmele în muşchii lui puternici. Palmele ei se mişcau în ritmul lor binecunoscut. Trecu la picioare. I le frecă pe ambele părţi şi le făcu să se destindă cu totul. Pregătirea fotbalistului din echipa de rezervă: exact aşa procedă Zoia cu el. Tălpile. Călcâiele – un masaj circular. Fiecare deget

în parte. Apoteoza corporalităţii. Pe fereastra deschisă irumpea boarea proaspătă a dimineţii, mirosind a ienupăr, amestecându-se cu mirosul trupurilor lor.

După micul dejun porniră spre faleză. Pe drum, Soloviov reuşi să se cântărească şi să-şi măsoare înălţimea. Îi trecu prin minte că la Petersburg nu mai găseai pe străzi cântare medicinale. Albe, revopsite cu model, cu un zdrăngănit uşor al greutăţilor. Unde dispăruseră? Unde dispăruseră automatele cu apă gazoasă? Cvasul şi berea la butoi? Nici un manual de istorie, se gândea Soloviov, nu menţiona dispariţia lor, după cum nici un manual nu vorbise despre apariţia lor. Şi doar existaseră. Dădeau contur vieţii de zi cu zi, o înfrumuseţau – cât puteau ele s-o facă.

Un bărbat în vârstă, cu ochelari, îl cântări pe Soloviov. Lentilele ochelarilor erau mari şi bombate. Aşa arătau probabil şi ochii lui când urmăreau diviziunile cântarului. La drept vorbind, nici nu le urmărea. Putea stabili greutatea oricui cercetându-l de departe. În locul braţului drept al ochelarilor era legat un elastic.

— Şaizeci şi opt şi cinci sute. Vreţi să vă măsuraţi şi înălţimea?

— Vreau, zise Soloviov.

Se urcă pe postament şi piesa mobilă a dispozitivului se lăsă pe capul lui cu un zgomot neaşteptat.

— Un metru şaptezeci şi nouă. Vă lipseşte numai o jumătate de kil până la o armonie desăvârşită.

Soloviov îşi desfăcu braţele nedumerit şi plăti. Simţi sub tricou palma răcoroasă a Zoiei.

— O să te hrănesc eu, promise Zoia în şoaptă. Buzele ei îi atinseră urechea. Până la o armonie desăvârşită.

În ciuda soarelui strălucitor, pe faleză era răcoare. Dinspre mare sufla un vânt puternic. Stropii zburau peste pragul de beton de lângă apă şi se depuneau undeva departe, pe nivelul de sus al falezei. Zborul le era însoţit de un mic curcubeu cu formă regulată. Strălucind pentru o ultimă oară sub picioarele trecătorilor, stropii se evaporau cu o iuţeală fantastică. Zoia îşi scoase sandalele, le luă în mână şi porni desculţă. După faţa ei radioasă, Soloviov înţelese că aştepta să facă şi el la fel. Ascunzându-şi neplăcerea, îşi scoase sandalele şi le ţinu în mână. Asfaltul era incredibil de fierbinte, un adevărat chin să mergi pe el. Cum era exagerat de pretenţios, gândul că păşea pe scuipaţii unora, fie ei şi uscaţi, îi provocă o suferinţă la fel de mare, deşi înţelegea ideea Zoiei. În mod sigur, ăsta era un cadru de film romantic. Numai că-n film mersul fără pantofi era însoţit adesea de ploaie. Personajele nu se pomeneau cu tălpile fripte şi, oricum, totul arăta mai igienic.

Şi Zoiei îi era cald. Ţopăind în timp ce cobora pe faleză, ea coti înspre partea de jos. Acolo lucrurile arătau altfel. Apa nu reuşea să se scurgă în mare şi tremura pe beton în nişte bălţi imense, calde. Uneori valurile îi stropeau când se spărgeau, dar asta era plăcut.

Ieşiră din nou în partea de sus pe lângă dană. Era un rest al vechii faleze. Cea pe care o ştia Cehov: cu case din cărămidă cu un cat, cu parapeţi împletiţi la balconaşe şi cu palmieri în hârdaie enorme. În depărtare, înălţându-se uşor deasupra vegetaţiei Ialtei, se iţea aurie cupola catedralei Ioan Gură-de- Aur. Mâna Zoiei îl conduse pe Soloviov spre despărţitura dintre case, şi se pomeniră lângă teleferic. Băncile cu două locuri, întoarse de undeva de sus, alunecau cu un hârâit metalic, se apropiau de platformă cu mişcări zvâcnite de paralitic, iar pasagerii se urcau din mers. Lăsând-o înainte pe Zoia, Soloviov reuşi să se aşeze şi el în ultima clipă. Se aşeză cu o bufnitură pe scaun şi toată construcţia se legănă. Zoia îi văzu tulburarea, dar nu şi-o arătă.

Telefericul se puse în mişcare. Platforma de lemn se sfârşi, după ea tufişurile şi un copac cu o sanda de cauciuc în vârf. Acoperişuri şi curţi. Zborul pe deasupra curţilor a fost cel mai interesant. Acolo se întindeau rufe, se juca domino, erau pedepsiţi copiii. Se repara un Zaporojeţ pus pe capre de lemn. Şi-au şters cu o cârpă mâinile, cu grijă – deget cu deget –, s-au dat într-o parte şi s-au uitat gânditori la maşină. Viaţa se arăta în toată diversitatea ei.

Luând-o pe Zoia de mână, Soloviov avea senzaţia sâcâitoare de déjà-vu. Cândva îi plăcuse să recunoască trecutul în prezent. Vedea în asta menirea istoricului. Mai târziu, sub influenţa profesorului Nikolski, s-a lecuit să privească lucrurile unilateral, învăţând să recunoască şi prezentul în trecut. „Timpul – scria profesorul Nikolski – este, în ciuda ideilor la modă, o stradă cu două sensuri de circulaţie. Uneori, e posibil să nu fie circulaţie. Nu trebuie să credem că…“[75] Soloviov se mai uită o dată la acoperişuri de sus. Păi, da, Chagall. Sunt redate în tablourile lui.

Plutind pe deasupra străzii Autskaia, Zoia îşi legăna picioarele (iată, îi trecu prin minte lui Soloviov cu întârziere, de ce sunt sandale în copaci). Picioarele îi erau netede şi bronzate, aveau ceva de copil, aşa cum i se vedeau din şortul de culoare deschisă, cu franjuri. Şi, în acelaşi timp, aveau ceva de adult, pur feminin, excitant. Chiar sub bancheta lor alunecau pe cabluri troleele unui troleibuz. Acoperişul lui era neaşteptat de mare şi de bombat. Nu semăna cu ceva făcut să înainteze înconjurat de curenţi de aer. Sunt lucruri pe care de obicei nu le vezi de jos.

Soloviov sări din teleferic nu fără o strângere de inimă, dar nu-şi pierdu cumpătul. Din locul unde aterizară se vedea o ciudată construcţie cu coloane. Puteai s-o iei drept casă de cult, dacă n-ar fi arătat a clădire monumentală cu funcţii balneare, componentă *sine qua non* a oraşelor sovietice din sud. Poate era vorba de cultul sovietic. Se imagină pe sine şi pe însoţitoarea sa ca fiind comsomolişti. Două fiinţe tinere aduse ca jertfă de bătrânii tovarăşi duhurilor comuniste. Cu marea în fundal. Părul celor de faţă flutura dramatic în vânt. Soloviov fu stăpânit de dorinţa de a o poseda pe Zoia printre coloanele clădirii, dar nu lăsă nimic să se vadă. Îi ajungea să ştie că ea ar fi de acord fără să stea prea mult pe gânduri.

Culmea pe care se aflau nu mai era de fapt Ialta. Soloviov mergea în urma Zoiei pe o potecă din pădure. Îi făcea plăcere s-o privească din spate. Zoia ştia şi nu încerca să încetinească pasul. Soloviov repetă în sinea lui pentru a suta oară că fata mlădioasă îi aparţine, şi, pentru a suta oară, gândul ăsta îl încântă.

Pădurea deveni mai deasă, nu erau singuri. Se auzea trosnet de crengi când ici, când colo, se vedeau tricouri pestriţe, răsunau strigăte. Şi faptul că nu erau singuri îi procura lui Soloviov o plăcere deosebită. Persoanele venite special din toată zona vedeau cât de mlădioasă era Zoia. Îi simţeau poate energia vitală. Dar numai el (numai el!) îi cunoştea mlădierile de liană, care-l scoteau din minţi. Până şi primele senzaţii pe care le încercase cu Liza (cu ele compara Soloviov tot ce i se întâmplase după) i se păreau acum adolescentine şi ridicole. Nu-i căzu bine că şi-a amintit-o în acel moment pe Liza. Nu pentru ea (comparată cu Zoia, şansele ei erau minime), ci pentru el însuşi, care o antrenase într-o comparaţie atât de nefavorabilă. Încercă s-o alunge din minte, cum îţi alungi bunica intrată în salon în toiul petrecerii. O uită după un minut.

Coborâră şi dădură de un drum asfaltat. Trecură pe lângă nişte curţi mici cu viţă-de-vie, mai mici chiar decât curtea în care locuia Soloviov. Erau împrejmuite cu tăblii de pat, baterii de cazane cu abur, cărucioare de copil şi chiar uşi de microbuz. Pe una dintre uşi era pictat un iepuraş Playboy,

colorat într-un roşu provocator. Judecând după inscripţia de sub el, maşina avea legătură cu St. Pauli, cartierul de distracţii din Hamburg. Soloviov se gândi că soarta lucrurilor e de multe ori mai surprinzătoare decât a oamenilor. Ce văzuse acest iepuraş în viaţa lui dinainte? O măruntă ploaie hamburgheză? Luminile barurilor de striptease strălucind pe asfalt, chemările insistente, muzicanţii de pe străzi, prostituatele în combinezoane oranj (care excită), cerşetorii cu câini, marinarii englezi mergând legănat pe toată lăţimea străzii? Pe cine purtase iepuraşul prin St. Pauli? Lucrul ăsta, de fapt, nu-i important. În cartierul unde se afla acum maşina, iepuraşul regăsise inocenţa pierdută. Copiii se jucau în nisip. Pentru noua lui familie, el era pur şi simplu un iepuraş. Nimeni nu se interesa de trecutul lui.

Împletită cu iederă, împrejmuirea căpătase ceva de unicat artistic. O estetică a vieţii sărace, dar cinstite de la malul mării, care primeşte cu recunoştinţă tot, păstrează tot şi nu-şi îngăduie să se descotorosească de tăbliile de pat. Soloviov se uită într-una dintre curţi. Văzu o familie prânzind sub un umbrar. Femeia le punea cartofi fierţi în farfurii. Bărbatul, cu o faţă luminoasă după ce-şi măsurase cele o sută cincizeci de grame de votcă, se pregătea s-o bea. Un copil pe tricicletă. O pasăre din sud, necunoscută lui, legăna creanga unui chiparos fără să se oprească din cântat.

Zoia stătea ceva mai departe şi aştepta răbdătoare. Prietenul ei era captivat de romantismul acela care fusese încă din copilărie esenţa traiului ei zilnic şi pentru care nu avea alt cuvânt decât sărăcie. Se gândea că ea cunoaşte cealaltă faţă a romantismului, dar Soloviov – nu. Nu era aşa. Soloviov avea o imagine foarte clară a acestei lumi mici. El însuşi crescuse într-o astfel de lume şi nu căuta senzaţii necunoscute. Vedea în curţile acelea mici imaginea propriei copilării.

Spre seară se întoarseră acasă (la Soloviov). La insistenţa Zoiei, trecură pe la piaţă şi cumpărară carne şi legume. Zoia se apucă să prăjească carnea. Soloviov inspiră mirosul de prăjeală şi se gândi că de mult nu mai mâncase nimic gătit în casă. Se lipi de spatele Zoiei şi îşi puse bărbia pe umărul ei, uitându-se cum sfârâiau şi împrăştiau stropi de grăsime bucăţile uniforme de carne de porc. După ce tăie salata, Zoia avu ideea să mai pregătească ceva, dar Soloviov o luă de mână pe fata harnică şi o duse în cameră. Tânărul se nelinişti la gândul că n-o să rămână în viaţă după următoarea demonstraţie a talentelor ei.

La carne băură vin îndoit cu apă minerală rece. Era foarte gustos. Vinul îşi pierdu dulceaţa de nectar, culoarea roşu aprins intensă se transformă într-un roz luminos şi începu să se simtă gustul lui fin. Zoia pregăti cafeaua, zicând că în seara aceea trebuiau să fie într-o formă excelentă.

— De ce? întrebă Soloviov.

— Pentru că mergem să căutăm partea finală a memoriilor generalului. Eu ştiu unde poate să fie.

Soloviov se uită atent la Zoia. Ea ştie. Pe fereastră intră în zbor o viespe şi, după ce făcu un tur nehotărât, îşi luă zborul înapoi. Soloviov nu tulbură tăcerea prelungită cu întrebări de prisos. Asta nu făcea decât să întărească autoritatea ciudată pe care Zoia începuse s-o exercite asupra lui. Las-o pe ea să spună, dacă o să vrea.

După ce spălă vasele, Zoia începu să se pregătească. Deschise geanta adusă în ajun şi zdrăngăni ceva în ea.

— Asta o s-o duci tu.

N-o deranja faptul că urmau să scotocească prin lucruri la orele serii. Deşi (Soloviov aruncă o privire genţii misterioase), ce oră era normală pentru o asemenea îndeletnicire?

Ieşiră din casă pe la opt. După ce merseră cu troleibuzul până la autogară, luară un maxi-taxi. Cu un muget neaşteptat pentru o maşină mică, maxi-taxiul se căţără pe serpentină şi ajunse pe o şosea paralelă cu marea. Aici se simţea deja răcoarea serii. Unul dintre pasageri trânti cu zgomot trapa. Singurul geam deschis era în dreptul lui Soloviov, dar el nu avea de gând să-l închidă. Îşi scoase cotul pe fereastră, desfătându-se cu vântul tot mai răcoros al Crimeii.

Maşina oprea în localităţi mici şi pensiuni. Ca să nu se lovească de cadrul de lemn al uşii, oamenii coborau plecându-şi exagerat de mult capul. De urcat nu urca nimeni. Când maşina opri în pădure, Zoia şi Soloviov erau singurii pasageri.

— Parcul Alupka, zise şoferul. Capătul liniei.

Uitându-se cum perechea îşi dezmorţea picioarele înţepenite înaintând pe potecă, el adăugă:

— Ultima maşină – la zece jumătate.

— Mulţumim, întoarse capul Zoia. O să plecăm pe altă rută.

Maşina întoarse chiar acolo, pe aleea parcului. Un minut mai târziu, motorul nu se mai auzi în spatele copacilor. În agonia înceată a zgomotului răsuna un fel de rămas-bun alarmant. Pe Soloviov îl cuprinse frica, dar nu frica obişnuită. Avea senzaţia neplăcută a celui care luase bilet pentru un drum cu un singur capăt, unde se întindea un parc uriaş. În plus, îl însoţea o femeie excentrică. În plus – o geantă grea cu un conţinut necunoscut.

— La contele Voronţov locuia amanta lui unguroaică.

Pauză. Soloviov începuse să se obişnuiască cu intervenţiile de tot felul ale Zoiei, să descurce şirul vorbelor ei încurcate: ba spunea una, ba spunea alta. Zoia credea că asta e treaba interlocutorului. Mai exact spus, nu credea nimic. Nu-şi frământa deloc mintea.

— Voronţov era bătrân, şi ea şi-a făcut rost de un alt amant. De un cornet tânăr… Ăsta e cedru libanez.

Zoia se apropie de copacul stufos şi-i mângâie trunchiul de necuprins.

— Aici totul a fost sădit din dispoziţia lui Voronţov.

Scoarţa cedrului libanez era formată din plăcuţe mari care păreau a fi lipite chiar atunci. Pe ele alergau furnici, mari şi ele. La vreo doi metri de mâna Zoiei stătea o veveriţă. Blana ei brun-roşcată era totuna cu trunchiul, veveriţa aproape că nu se vedea. Îi tremura puţin coada curbată. Animalul nu fugi, rămase pe loc printr-un efort de voinţă.

— O dată Voronţov a dat peste ei în pat.

Zoia se adresă pe urmă veveriţei:

— Când cornistul a zbughit-o din dormitor înfăşurat în cearşaf…

Zoia îşi desprinse mâna de pe scoarţă, şi veveriţa sări imediat în iarbă. Stătu o clipă pe loc, reflectând parcă la cele auzite. Soloviov o ademeni cu o mişcare din degete.

— Ai observat că veveriţele sunt mereu agitate?

Dădu să se apropie mai mult, dar vietatea dispăru, la fel cum făcuse cornistul unguroaicei, după cel mai apropiat cedru.

— Unguroaica s-a gândit că Voronţov avea s-o împuşte pe loc. Privirea Zoiei deveni neînduplecată. Unguroaica ştia ce temperament are el. Dar el a sunat din clopoţel şi i-a spus servitorului: „Spălaţi-o pe doamna şi schimbaţi aşternutul“.

Zoia veni chiar lângă Soloviov şi-i şopti apropiindu-şi mult buzele de buzele lui:

— Din ziua aceea ea l-a urât.

Zoia stătea atât de aproape, încât era cu neputinţă să n-o sărute. A fost un sărut lung, extenuant, plin de recunoştinţă pentru informaţiile despre Voronţov.[76]

După ce trecură pe lângă un heleşteu cu lebede, se pomeniră lângă „Marele haos“ – o uriaşă grămadă de pietre aduse aici din dispoziţia lui Voronţov. Sărind din bolovan în bolovan, Zoia începu să se caţere tot mai sus. Soloviov o urma fără nici o tragere de inimă. Îşi calcula cu grijă fiecare salt, dar piciorul îi alunecă de câteva ori. Se încăpăţâna să n-o întrebe pe Zoia despre planurile lor din ziua aceea. Tăcerea ei şi căţăratul absurd pe pietre începeau să-l irite. Când panta lină luă sfârşit, Zoia se opri. Era o nebunie să se suie mai sus. Aşa i se păru şi Zoiei.

Se aşezară pe o piatră. Soarele nu se mai zărea ascuns după copaci, dar piatra era caldă, aproape fierbinte. În jur nu era nici ţipenie de om. Şedeau pe piatră într-un loc atât de ciudat, la vremea amurgului tot mai vârtos. Solovoiv simţi că şi-a pierdut busola. Prezenţa prietenei nu-i ameliora starea. Mai degrabă – invers.

Începură să coboare aproape pe întuneric. Din geanta încredinţată lui Soloviov, Zoia scoase o lanternă şi-i îndreptă lumina spre bolovanii cei mai apropiaţi. Soloviov, ai cărui ochi se obişnuiseră cu întunericul, îşi pierdu de tot orientarea. Lanterna modifica forma pietrelor. Adâncituri abia vizibile păreau, din cauza unghiului în care cădea lumina, nişte văgăuni imense, în timp ce golurile reale dintre pietre erau complet ignorate de rază. Toate acestea erau accentuate de jocul capricios al umbrelor: arătându-i lui Soloviov direcţia, Zoia dădea din când în când din mâna în care ţinea lanterna. Soloviov strângea zdravăn geanta care i se legăna pe umăr, fiind prea puţin convins de reuşita coborâşului. Când ajunseră jos, era ud leoarcă.

Lanterna se dovedi acum mult mai utilă. Descoperea copaci crescuţi dintr-odată (acum o oră nu fuseseră aici), rădăcini care şerpuiau pe poteci şi bolovani împrăştiaţi ici şi colo de Voronţov. Lanterna Zoiei smulse din întuneric o tăbliţă de bronz aşezată pe un bolovan. Bolovanul era monumentul funerar al câinelui lui Voronţov. Un minut mai târziu, văzură şi spectrul lui. La vreo zece metri – unde lanterna aproape că nu bătea – stătea o făptură cu patru picioare. În privirea ei infernală se reflectau rămăşiţe din lumina lanternei. Judecând după mărime, animalul putea fi chiar un motan.

Soloviov nu mai înţelegea de mult încotro se îndreptau. Poate că pricepuse câte ceva când Zoia amintise pentru prima dată de continuarea investigaţiilor. La drept vorbind, nu avea nevoie de multă imaginaţie. Acasă la Taras cercetaseră totul cu de-amănuntul. Dacă era ceva de căutat în completarea celor găsite (unde, în afară de casă, putea păstra ceva un om ca el?), asta le rămânea de făcut numai la locul lui de muncă. În lumina lunii, locul de muncă al lui Taras le apăru în toată măreţia lui orientală. Era palatul Voronţov, văzut de jos.

Căutătorii manuscriselor escaladară gardul şi urcară la palatul-centaur. Cotind după colţ, ajunseră în partea englezească a acestuia, care îi plăcu în mod deosebit lui Soloviov. Nu fusese aici niciodată, dar se orientă cu uşurinţă, chiar şi în miezul nopţii, pe aleea care ducea direct la intrarea principală. În acest spaţiu îngust fusese filmată o bună jumătate din filmele istorice sovietice. Soloviov se simţea un pic în pielea lui d’Artagnan. Ca om cu idei de tip european, ar fi preferat să ajungă la palat chiar prin partea aceea.

Nu la fel privea lucrurile Zoia. După ce-i arătă lui Soloviov palatul din toate părţile (în concepţia angajatei muzeului, efracţia nu anula excursia), ea îl conduse la faţada mauritană, care dădea spre

mare. La stânga arcului din mozaic, care strălucea în lumina lunii, se întindea pe zid un cablu. Scoţând din buzunar un briceag, Zoia îl tăie.

— Alarma? întrebă în şoaptă Soloviov.

Zoia încuviinţă în tăcere. Făcură câţiva metri de-a lungul aripii apusene şi se opriră lângă o uşă de sticlă. Aici, Zoia îl rugă să dea jos geanta. Soloviov, pe care în primele clipe îl apucase frica, simţi deodată o linişte deplină. Cele ce se petreceau ieşeau în mod evident din limitele realului. La lumina lanternei, Zoia scoase două obiecte, din care Soloviov identifică numai unul: diamantul de tăiat geamuri. Dar Zoia nu începu cu el. Luând cel de-al doilea obiect (trei cercuri de cauciuc înscrise într-un triunghi), ea îl lipi de geam, trase un fel de pârghie, şi obiectul rămase suspendat pe sticlă. Era o ventuză.

Pe urmă veni rândul diamantului. Zoia trasă cu el un oval în jurul ventuzei lipite pe sticlă. Urmărind cât de abil stăpânea specialista în Cehov diamantul de tăiat geamuri, Soloviov se gândi că în cazul că erau prinşi, nu li se va aplica articolul privind efracţia în baza unei înţelegeri prealabile: nu existase o înţelegere prealabilă între el şi Zoia. Ea nu suflase o vorbă despre planurile ei. Iar el n-o întrebase nimic.

Zoia bătu uşor de câteva ori în geam cu mânerul dispozitivului de tăiat. Apoi apucă ventuza, decupă fără zgomot ovalul trasat pe sticlă şi i-l pasă lui Soloviov. Lăsându-şi o mână în golul format, ea trase pe dinăuntru ivărul. Uşa se deschise.

Zoia luă din mâna lui Soloviov ventuza, o puse pe jos şi dezlipi de pe ea ovalul de sticlă. Ventuza se întoarse cu un zdrăngănit în geantă. Dintre toate câte se petrecuseră, pe Soloviov îl impresionase mai mult decât orice stăpânirea de sine a Zoiei. Intră prima în împărăţia lui Voronţov.

Deşi avea lanterna stinsă, Zoia se orienta fără greş prin palatul răposatului conte. Luându-l pe Soloviov de mână, ea îl conduse prin câteva încăperi, unde (ciudată era excursia asta) el văzu numai luciul câtorva vaze şi licărirea lipsită de viaţă a alarmei de incendiu. Bezna amplifica zgomotul: scârţâitul podelei, zăngănitul balamalei de la uşă şi chiar zgomotul făcut de geanta frecată de umăr – aproape de urechea lui Soloviov.

Se aflau în camerele de serviciu. Soloviov îşi dădu seama de asta după mărimea lor, a ferestrelor mai ales. Se opriră într-una dintre camere. Zoia îi strânse mâna lui Soloviov şi încremeni. Brusc se aprinse lumina. Obişnuindu-se cu lumina, Soloviov văzu că se aflau lângă un perete. Mâna liberă a Zoiei stătea pe întrerupător. Ea zâmbi.

— Asta e camera lui Taras.

Încăperea era minusculă. Fereastra acoperită cu obloane metalice. O etajeră suspendată, supraîncărcată cu hârţoage tehnice. Un scaun. Un birou. Pe birou, fotografia Zoiei.

— Sunt convins că te iubeşte.

De undeva de departe, ca de pe altă lume, se auzi sirena unui vapor.

— Mă iubeşte. Zoia întoarse fotografia cu picioarele în sus. Poate cineva să nu mă iubească?

Ea întoarse scaunul şi, aşezându-se călare, trase unul după altul sertarele laterale ale biroului. Toate erau goale. Le împinse cu zgomot la loc. Sertarul din mijloc era plin cu hârtii. Zoia le scoase grămadă şi le trânti pe jos. După ce alunecară pe piciorul scaunului lui Taras, hârtiile se împrăştiară într-o masă informă. Soloviov se lăsă pe vine lângă ele. Nici nu apucă bine să se uite la hârtiile de pe jos, că Zoia smulse dintre ele o mapă de plastic.

— Este!

Prin mapa transparentă se zărea scrisul, cunoscut lui Soloviov, al mamei Zoiei. Zoia îi întinse obrazul şi-i făcu semn cu degetul.

— Deşteaptă fată, zise Soloviov sărutând-o pe obraz.

Îndesară restul hârtiilor în sertar. Sertarul nu se închise, aşa că Soloviov fu nevoit să le mai scoată o dată şi să le pună pe masă într-un pachet compact. Înainte să stingă lumina, Zoia păru că e frământată de ceva.

— Vrei să facem dragoste în dormitorul lui Voronţov?

Lumina se stinse. Liniştea îşi redobândi profunzimea şi ţiuitul. Soloviov îi simţi mâna pe curea.

— Eşti sigură că vrei?

Mâna trase uşor de curea. Era un gest de om dezamăgit. Un scurt „ah, tu“ al unei complice devotate. Soloviov îi înţelese dezamăgirea. Dar el *nu avea nici un chef*. Spre deosebire de Zoia, senzaţia de pericol biruia în el celelalte instincte. Fata de la muzeu avea cu totul altă fire.

Fără să aprindă lanterna, trecură prin câteva camere (lui Soloviov i se păru că mergeau în altă direcţie de cum veniseră). Se opriră într-o cameră. Soloviov dădu cu genunchiul peste ceva moale. Un pat. Deasupra lui atârna un baldachin ca o pată informă.

— Ai de gând sau nu să mi-o tragi?

Ecoul întrebării Zoiei se răspândi prin toate sălile palatului, se întoarse în iatac şi, cu un brânci scurt în umăr, ea îl aruncă pe Soloviov pe pat. Soloviov încremeni afundat în salteaua de puf a lui Voronţov. În secunda următoare, Zoia se prăvăli peste el. Uşor şocat, Soloviov observă că fata avusese timp să se dezbrace. Nu apucase să-i scoată şi lui hainele (hei, faci pe mortul?) din pricină că deborda de energie. Lui Soloviov nu-i rămase decât să cedeze. Îşi scoase jeanşii. Zoia se convinse că fusese nedreaptă comparându-l cu un mort.

Nimic asemănător nu mai simţise Soloviov până atunci. Pălise până şi noaptea trecută, care i se păruse de-a dreptul zguduitoare. Simţind cu fesele mătasea aşternutului de palat, el văzu conturul trupului Zoiei dansând pe fondul imensului baldachin. Poate că anume baldachinul, şi nu Zoia, dădea senzaţiilor o acuitate necunoscută lui Soloviov. Intrarea în intimitatea trecutului îl excita pe tânărul cercetător. În clipa aceea se simţea oaspete în istorie. Era o parte neînsemnată, dar inseparabilă a istoriei. Contopirea lui cu Zoia i se păru o contopire cu trecutul. Devenit accesibil, penetrabil, dezgolit în faţa lui. A fost orgasmul unui adevărat istoric.

Cu braţele desfăcute, Zoia zăcea pe patul uriaş al lui Voronţov. Respiraţia aproape că-i revenise, dar inima (Soloviov îşi puse capul pe pieptul ei) continua să bată accelerat, făcându-se auzită. Scândurile din dreptul uşii scârţâiră.

— Ai auzit? întrebă în şoaptă Soloviov.

Ea nu se mişcă. Scârţâitul se repetă, şi Soloviov o strânse pe Zoia de mână.

— Cred că e stafia lui Voronţov, zise Zoia fără să coboare glasul. Nu-i nimic înspăimântător. În definitiv, ne-am ocupat cu ce-i plăcea şi lui să se ocupe.

Dintr-un salt, ea se aşeză în capul oaselor pe pat.

— Gata.

Soloviov auzi lipăitul picioarelor goale şi foşnetul hainelor îmbrăcate. Încheindu-şi cureaua, se sculă şi el. Simţea o moleşeală plăcută şi nu-i venea să se mişte. Problema plecării pe furiş,

importantă pentru orice spărgător responsabil, i se părea acum insignifiantă.

— Nu-i momentul să te moleşeşti, zise Zoia.

Îi simţise apatia. După ce-i înmână geanta, Zoia îl conduse iar prin nişte odăi întunecate. Cum de cunoştea ea aşa de bine palatul? Ajunseră în aceeaşi încăpere prin care intraseră. De-aici se vedea marea cu poteca lunii. Într-un colţ al încăperii clipeau luminiţe de diverse culori.

— Ciudat, murmură Zoia, doar am decuplat alarma. De ce merge?

— Oricum, uşa e deschisă. Putem să plecăm.

— Putem, sigur…

Fără să spună ceva, Zoia se apropie de panoul care clipea şi trase de pârghia întrerupătorului.

În primele secunde, Soloviov nu-şi dădu seama că era alarma. Zgomotul era asurzitor. Apărut de niciunde, din liniştea cea mai deplină. Numai cu liniştea se putea compara zgomotul acela ca intensitate. Era reversul liniştii. Aveau caracteristici comune, în pofida diferenţelor. Atentatul asupra palatului era adus la cunoştinţa întregului litoral sudic al Crimeii.

Zoia îl apucă de mână şi o rupseră la fugă. În dreptul unuia dintre celebrii lei voronţovieni, Soloviov întoarse capul. Rând pe rând – aproape ca într-o scenă de fim – se aprindeau luminile în palat. El nu voia nimic în clipa aceea decât să se prefacă într-un leu de piatră şi să întâmpine cu un calm demn (cu o labă pe glob) miliţienii venind în pas alergător, câinii şi voluntarii. Pe toţi cei care dădeau fuga să apere bunurile răposatului conte. Zbură uşor după Zoia peste gardul metalic. Aterizase deja când i se agăţă piciorul în ceva şi se duse la vale de-a berbeleacul. Pietrele îl înţepau, se agăţa în rădăcini. Peste faţă şi peste piept îl lovea geanta Zoiei cu ustensilele folosite la spargere şi cu manuscrisul generalului. Se opri în nişte boscheţi, înţepându-se dureros.

— Eşti teafăr? întrebă însoţitoarea.

Zări silueta Zoiei învârtindu-se încă, dar sirena amuţise. De ce o cuplase ea? De ce fugeau în jos, unde nu era decât marea şi unde puteau fi prinşi foarte uşor? Era mai bine să se strecoare în sus, spre şosea. Acolo puteau măcar să oprească o maşină. Soloviov o luă supus la trap după Zoia. În ciuda celor întâmplate, ea era într-o stare de spirit foarte bună. Îi arăta cu vocea vioaie pe unde s-o ia. Cu un „hop-hop“ vesel sărea de pe parapeţi. Ce o făcea să fie atât de bucuroasă?

Ieşiră pe o terasă deasupra mării. Aici sufla un vânt puternic, pe care nu-l simţiseră în parc. Valurile se izbeau de bolovanii uriaşi care formau un mic golf. În lumina lunii, smocurile de spumă arătau destul de sinistru.

— Asta e baia lui Voronţov, arătă Zoia în jos. Undeva printre pietre trebuie să fie o barcă.

Coborâră pe o scară şi o luară de-a lungul pietrelor, la stânga. Barca se afla, într-adevăr, între doi bolovani. La zece metri de barcă, pe partea exterioară a unui gard, valurile pleoscăiau greoi prelingându-se pe pietre cu un grohăit ofensat. Încă din adolescenţă, Soloviov aflase din cărţi că cel mai periculos lucru pentru cei care se salvează dintr-un naufragiu este acostarea. Sau depărtarea de mal – ca acum. Valul aruncă barca pe stânci şi o face fărâme. Şi gata.

Soloviov lăsă geanta pe mal şi sări pe bolovanul cel mai apropiat de barcă. Mai spera încă vag să nu fie vâsle în barcă. Ba da, erau, pe fundul ei. Ţinându-se de inelul de acostare, Soloviov se aplecă deasupra apei.

— Barca e legată cu un lanţ, rosti el cuvintele pe un ton aproape solemn. Are şi un lacăt.

Zoia scoase din geantă un ciocan şi o daltă şi i le întinse în tăcere lui Soloviov. Puterea de anticipaţie a însoţitoarei sale îl uimi pe Soloviov mai mult chiar decât forţa cu care se izbeau valurile. Trase o parte de lanţ pe piatră, alese o verigă şi dădu în ea cu toată puterea disperării. După ce-şi luă avânt, mai lovi o dată. Loviturile aplicate scoaseră scântei din piatră, dar nu sparseră lanţul. Piesa era rezistentă. Când ciocanul nu nimeri dalta şi-l lovi peste încheietură de-i săriră ochii din cap de durere, Soloviov îşi muşcă buzele şi îndură în tăcere durerea, deşi Zoia, care şedea alături, văzuse probabil tot. Chiar avu impresia că ea zâmbea. În fine, un fragment de lanţ căzu zăngănind de pe piatră. Puteau (puteau!) naviga.

După ce se aşeză la vâsle, Soloviov dădu să-i întindă o mână Zoiei, dar ea sări singură în barcă. Barca se legănă şi se depărtă de piatra de care era priponită. Zoia se aşeză la pupă. Soloviov vâsli fără pic de curaj spre presupusa ieşire din baia contelui.

— Nu încolo!

Zoia arătă spre două stânci mici. Între ele era mai mult spumă decât apă. Dar tocmai pe acolo trecu barca. Apa nu avea o direcţie bine precizată. Nu existau pietre sub apă. Soloviov izbuti să iasă din locul acela şi să se depărteze la o distanţă lipsită de pericole. Abia după aceea se încumetă să ridice capul. Pe malul părăsit de ei era linişte, nu se vedea că i-ar urmări cineva. Terasa suspendată peste baie era goală. Pe deal se detaşa ca un dreptunghi luminat palatul Voronţov.

Soloviov îşi pierdu repede vlaga. Văzând pupa bărcii în aer, înţelese că erau pe coama unui val.

— Cu prora pe val! comandă Zoia. Vâsleşte cu dreapta! Mai, mai, cu dreapta!

Barca nu prea îl asculta. Lui Soloviov i se părea masivă şi greoaie, prea mare pentru un singur vâslaş (de ce n-a propus Zoia să vâslească în doi?). Pe de altă parte, simţea cât de mică şi fragilă e barca în faţa valurilor care se zbuciumau în noapte. Obişnuindu-se încet-încet cu situaţia, începu să vâslească mai uniform. Mişcările nu mai erau spasmodice, iar vâslele greblau tot mai rar aerul. Mergeau de-a lungul malului, cam la o sută de metri distanţă de el. Întâmpinau valul cu prora. Orientară barca în direcţia bună.

După vreo jumătate de oră, Soloviov simţi că-l ard palmele. Zoia îi dădu batista, şi el şi-o înfăşură pe o mână. Pentru cealaltă mână îşi folosi tricoul. Arăta obosit. Făcuse multe mişcări inutile la început, iar acum rămăsese fără puteri, tocmai când putea fi dat ca exemplu de vâslaş priceput. Încercă să vâslească pe rând prin două metode. Mişcând vâslele numai cu forţa mâinilor, îşi lăsa spatele să se odihnească. Şi invers, lăsându-şi mâinile nemişcate, împingea barca înainte prin mişcări ale spatelui. Mişcările ajutau, dar nesemnificativ.

Între două valuri mari, Soloviov se odihnea. Simţea că i se face greaţă din pricina oboselii şi a balansului bărcii. Îi venea să se întindă pe fundul ei, cum făcuse odinioară generalul Larionov când se întinsese pe fundul tranşeei. Să simtă desfătarea odihnei. Era atât de istovit, încât agitaţia mării nu-l mai speria. Singurul lucru care îl împiedica s-o facă era prezenţa Zoiei.

— Nu mai am putere, zise în cele din urmă Soloviov.

Acostară lângă o plajă. Prora bărcii intrase deja pe pietriş, dar Soloviov tot nu credea în sfârşitul poveştii. Şedea îndoit, cu mâinile pe vâsle şi simţea că nu are putere să iasă pe mal. Ajutat de Zoia – nu se mai ruşina de starea lui –, sări cu greu peste bord şi făcu câţiva paşi pe mal.

Zoia încercă să împingă barca de la mal, dar renunţă. Luând-o de lanţ, o trase spre digul din larg, unde mişcarea apei era altfel. Legănându-se abandonată lângă zidul de beton, barca porni în derivă

spre larg.

Sub unul dintre umbrarele plajei se zăreau nişte şezlonguri din lemn. Fără să spună un cuvânt, Soloviov se mişcă anevoie până la cel mai apropiat. Se simţi scos din circuit înainte să se prăvălească pe el.

Dimineaţă îi trezi paznicul plajei. Îi scutură umărul lui Soloviov şi-i zise cuiva (Zoiei?) că vin pe plajă clienţii, după ce iau micul dejun la pensiune.

— Care pensiune? mormăi Soloviov.

Îşi trase de sub cap tricoul cu pete întunecate, lăsate de palmele roase până la sânge.

— Valul albastru, răspunse paznicul.

Zoia şedea pe şezlonul de alături cu braţele în jurul genunchilor. Soloviov se duse la apă şi se spălă.

După vreo cincisprezece minute erau pe şosea. De acolo luară un maxi-taxi până la Ialta. Ajuns acasă, Soloviov adormi pe loc şi dormi până seara. Când se trezi, nu-i veni să creadă cum îşi petrecuse noaptea. Dar la prima încercare de a se da jos din pat, îşi dădu seama că totul fusese adevărat. Reuşi să părăsească patul la a doua încercare.

Primul lui gând fu să găsească textul memoriilor, atât de greu obţinut, şi peste care nici măcar nu se uitase. Din geanta cu ustensilele spărgătorilor scoase mapa de plastic şifonată, găurită în zece locuri. Hârtiile erau într-o stare de plâns.

Dar nu asta îl amăra cel mai mult. Erau doar trei foi. Ele cuprindeau explicaţii amănunţite despre purtarea necuviincioasă a baroanei von Krüger, care luase masa la restaurantul Ursul cu cei patru foşti soţi ofiţeri, după cum reieşea din manuscris. În privinţa pasiunilor ei, ruda generalului fusese extrem de consecventă. Soţii erau caracterizaţi în detaliu – se specificau gradul lor militar şi locul unde îşi aveau slujba. La revizuirea definitivă a textului, generalul notase pe margini anul morţii şi locul unde erau înmormântaţi (erau înmormântaţi în locuri diferite) fiecare dintre participanţii la faimosul prânz. Referindu-se succint la meniu, generalul amintea mai ales de stridii şi – fireşte – de cuţitele speciale pentru stridii. „Ştiu oare ofiţerii de astăzi – întreba retoric generalul – ce este acela un cuţit de stridii?“ Întrebarea nu avea răspuns în textul iniţial, dar generalul l-a notat pe marginea foii în varianta definitivă: „Nu“.

În textul descoperit nu erau amintite alte evenimente. Nu putea fi vorba de o continuare a memoriilor. Textul se termina la mijlocul paginii, sub el era pusă data (13.07.74) şi un laconic „Dictat de mine. General Larionov“. Ce-l determinase pe Taras să ţină la serviciu tocmai aceste trei foi? Ăsta era poate misterul cel mai mare din toată afacerea.

Note

75. Nikolski N.N., *Lucrări alese*, vol. 2, p. 317. (N. a.)

76. Mai în detaliu, a se vedea Leskov N.S., „Lord Vorontsov“, *Moştenirea literară*, Moscova, 1977, vol. 87, pp. 121-127. (N. a.)

12

În dimineaţa zilei următoare, Soloviov plecă la conferinţă. Zoia îl conduse până la autogară. După ce-l văzu aşezat în troleibuzul de Simferopol, ea se duse la muzeu. O sunaseră în ajun rugând-o insistent să vină la serviciu. Aveau personal puţin (o parte erau plecaţi în concediu) şi nu avea cine să le vorbească vizitatorilor despre Cehov.

Drumul până la Kerci nu fusese deloc scurt. Crimeea i se păruse mică lui Soloviov, dar acum descoperea spaţii necunoscute, şi parcurgerea lor cerea timp. Tocmai descoperirile de felul ăsta, se gândea moţăind Soloviov, fac diferenţa între cercetarea la faţa locului şi munca la birou. Adormi în momentul când trecu pe lângă grădina botanică Nikitski. Când deschise ochii, troleibuzul străbătea Simferopolul.

Soloviov îşi luă ceva de mâncare. Îşi cumpără de la gară nişte şuncă afumată şi o mâncă fără pâine, cu o bere rece. Mâncarea era gustoasă, fără pretenţii. Îşi şterse mâinile şi gura cu şerveţelul. Aruncă osul unui câine aflat în preajmă – în oraşele din sud sunt foarte mulţi câini vagabonzi. Se duse pe peron cu sticla de bere neterminată. Mai era cam o oră până la trenul de Kerci.

Pe peron era destulă lume. Două femei cu copii, îmbrăcate în rochii de stambă pleoştite de la arşiţă. Una purta o pălărie panama, cealaltă avea o pălărie obişnuită din paie care îi alunecase pe spate. Amândouă aveau geamantane. Soloviov se aşeză pe o bancă. Un ţăran cu sacul pe umăr. Se vedea de la o poştă că e ţăran. O femeie care strângea sticle. Într-o mână avea o pungă mare de plastic, în cealaltă – un băţ ca să scotocească prin coşurile de gunoi. Pleoapele îi erau vinete şi buzele de un roşu aprins. Avea pielea bronzată ca a celor care hălăduiesc sub cerul liber.

— Sticluţa, îmi permiteţi?

Soloviov încuviinţă din cap. Femeia agită restul de bere de pe fundul sticlei şi o duse la gură. Se aşeză pe banca lui Soloviov (sticla intră cu zgomot în pungă). Se lăsă pe spate. Scoase din coşul de gunoi un muc de ţigară şi începu să fumeze savurându-l.

Din sacul ţăranului sări un purceluş şi fugi guiţând pe peron. Îi era frică să sară peste şine. Fără să-şi piardă semeţia (aşa cum numai ei ştiu), ţăranul prinse purceluşul. Îl vârî la loc şi legă sacul. Îşi aprinse o ţigară.

— Poftim, asta-i democraţia, zise culegătoarea de sticle.

Nu se adresase nimănui anume.

Trenul sosi pe nesimţite. Vechi, cu vopseaua scorojită de la soare, cu ferestre din placaj în locul geamurilor sparte. Se urcară toţi, cu excepţia culegătoarei de sticle. Ea continua să stea pe bancă: peronul era locul ei de muncă. Poate şi adăpostul. Vagonul porni şi ea dispăru. Pentru totdeauna, se gândi Soloviov adormind. Pentru totdeauna…

Cam după o oră se trezi şi adormi din nou. I se părea că după noaptea de la Alupka nu se va mai sătura de somn niciodată. Îşi amanetase puterile pentru o lună întreagă, iar acum şi le recâştiga încet-

încet. Palmele (pe care Zoia i le unsese în ajun cu ulei de cătină) îl dureau ca şi înainte. Aşadar, Zoia nu putuse să plece. Se surprinse gândind astfel şi se bucură.

Proprietarul purceluşului şedea în faţa lui Soloviov. Acesta observă cum se zbătea purceluşul în sac guiţând jalnic şi i se făcu milă de el. Ţăranul, cu gândul la ceva anume (sau la nimic?), privea pe geam. Faţa lui arăta ca cioplită din lemn crăpat în multe locuri. Încremenită. Încremenirea de veacuri a ţărănimii ruse, formulă tânărul istoric. Din cauza asta are ţăranul căutătura lungă, fixă şi absentă.

Soloviov era cazat la hotelul Crimeea. Granitul cenuşiu al finisajului clădirii etala solemnitatea discretă de la sfârşitul anilor ’50. Judecând după cum arăta, era hotelul cel mai de soi din oraş. Şi cel dintâi din viaţa lui Soloviov. Primi cheia de la o recepţioneră buimacă de somn. („*Portier*“, îşi zise în şoaptă Soloviov, vrând ca lucrurile să arate altfel.)

— Să închideţi fereastra noaptea, zise recepţionera. Sar pisicile în cameră.

— Pisici?

Traversă holul, dar se întoarse şi zise:

— Mie-mi plac pisicile.

Recepţionera însă se făcuse nevăzută.

Soloviov urcă la etajul întâi. Îngreunată de para de lemn, cheia se învârti anevoie în broască, în interiorul căreia el învinse (cu opinteli) nişte piedici nemaiîntâlnite, însoţite de scrâşnete surde şi de zgomotul perei izbită de uşă.

Uşa se deschise până la urmă. Soloviov intră într-o cămăruţă dreptunghiulară şi se uită de jur împrejur. Fereastra dădea, chipurile, într-o grădină – un loc verde unde toate obiectele (schelete de paturi, taburete de bar, pneuri de maşină) serveau drept postamente pentru plante. Pisicile se plimbau, într-adevăr, pe zidul acoperit cu iederă.

Soloviov îşi lăsă lucrurile în cameră şi ieşi să se plimbe. Inspiră cu plăcere aerul adus de vântul de seară. La Kerci marea nu arăta ca în staţiunea Ialta. Alta era legătura ei cu oraşul. Şi mirosul ei era diferit: mirosea a port străvechi, a alge putrezite pe diguri, a peşti stivuiţi în lăzi şi a fructe strivite.

Lui Soloviov îi făcu plăcere să se plimbe pe strada principală. „Strada Le…“, citi el pe o tăbliţă. O fi ceva în franceză. I se păru că strada avea ceva franţuzesc. Coroanele salcâmilor bătrâni se împleteau deasupra ei, casele aveau două caturi, strada însăşi semăna cu un chioşc întins la nesfârşit. Era răcoare în umbra deasă, transformată în întuneric. Strada Le… Soloviov se chinui să-i ghicească numele întreg. Îşi cumpără nişte cireşe galbene. Zări o cişmea într-o curte, intră să spele cireşele. Mişcă de câteva ori braţul pompei (făcut din fontă, cu un leu la capăt), apoi se repezi la ţeavă şi puse sub ea punga de plastic cu fructele. Lăsă să se adune apa, o scurse încet cu punga întoarsă cu susul în jos. Apa dispăru prin grătarul de metal înnegrit. Tot acolo se rostogoliră şi câteva boabe.

Cireşele erau gustoase. Boabele erau coapte, dar nu moi. Soloviov lua de codiţe câte două şi, uşor, una după alta, le rupea cu buzele, apoi le rostogolea în gură. Le savura forma. Muşca uşor, simţindu-le dulceaţa. Pulpa se desprindea uşor de pe sâmbure, iar sâmburele sărea dezinvolt în palma lui.

Era întuneric bine când ajunse la hotel. Auzi ceva foşnind în cameră înainte să aprindă lumina. O aprinse şi văzu o pisică pe pervaz. Pisica nu dădea semne că vrea să se ascundă sau să fugă. Păru că vrea să plece liniştită, şovăind dacă să mai rămână sau nu. Ar fi rămas, dacă Soloviov ar fi vorbit cu ea. Coada cenuşie îi tremura uşor. De fermoarul genţii lui atârna un ghemotoc de păr la fel de cenuşiu.

— Va să zică, ai cotrobăit în geanta mea? întrebă Soloviov, şi îşi aminti ruşinat cum cotrobăise şi el în lucrurile lui Taras.

Pisica se uita pe fereastră cu prefăcută nepăsare. Îl urmărea pe Soloviov cu coada ochiului şi încerca să-şi dea seama din tonul lui ce urma să se întâmple. Putea urma orice. Când Soloviov făcu un pas în direcţia ferestrei, pisica sări de pe pervaz pe cornişă.

Soloviov se simţi obosit după călătorie şi se hotărî să se culce. Adormi pe loc şi dormi fără vise. În zori, îl trezi o aterizare grea pe podea. Deschise un ochi, văzu două pisici lângă pat. Soloviov, somnoros, le alungă cu mâna, şi pisicile se îndepărtară semeţe. Se gândi că ar trebui să închidă fereastra, dar adormi iar.

Înregistrarea participanţilor la conferinţa „Generalul Larionov ca text“ începea la ora nouă dimineaţa. Conferinţa avea loc la Teatrul „Puşkin“. Clădirea fastuoasă, amintind de clădirile în stil clasic, se afla în piaţa centrală a oraşului. Oraşul pusese la dispoziţie tot ce avea mai bun pentru conferinţă.

Soloviov intră în holul răcoros al teatrului şi găsi locul unde trebuia să se înregistreze. O fată cu părul roşu stătea la o măsuţă, pe un scaun de bar. Avea prins în nas un inel cu luciu mat.

— Soloviov, Petersburg, zise tânărul istoric şi se gândi că fata avea nu mai puţin de treizeci de ani.

— Uau! exclamă ea făcând o rotaţie completă cu scaunul şi ajungând iar în faţa lui. Dunia, din Moscova. Să vă înregistrez.

Dunia sări de pe scaun (în celălalt capăt al holului, lângă o tejghea de bar, Soloviov zări nişte scaune la fel), bifă ceva în hârtiile ei şi-i întinse o mapă cu programul conferinţei. Soloviov o deschise şi porni încet spre sala de spectacol.

— *Badge*-ul, behăi în urma lui Dunia. Soloviov se întoarse. Dunia stătea din nou pe scaunul ei şi ţinea în mână un cartonaş cu numele lui.

— Hei, v-aţi uitat *badge*-ul, îi făcu ea semn să vină. Vi-l pun eu.

Fără să se ridice de pe scaun, Dunia prinse cartonaşul de cămaşa lui Soloviov şi, după ce suflă peste plasticul lucios, îl şterse cu poala fustei. Preţ de câteva secunde, Soloviov îi măsură din ochi picioarele nebronzate.

— Mulţumesc.

Dădu să plece, dar Dunia îl apucă cu blândeţe de cot.

— Mapa?

Mapa rămăsese pe măsuţă.

— Poftim ce soţ distrat are Sara Moiseevna[77]. Dunia clătină din cap. Trebuie să aibă cineva grijă de tine.

În spatele lui Soloviov mai stăteau câteva persoane, aşa că el se grăbi să le cedeze locul. Se uită din mers în program. Referatul lui era programat pentru a doua – şi ultima – zi a conferinţei.

Mai erau vreo patruzeci de minute până să înceapă conferinţa, aşa că Soloviov se hotărî să se plimbe puţin. În timpul rămas reuşi să vadă monumentul lui Lenin, poşta şi magazinul universal Ceaika. Când se întoarse la teatru, o zări pe Dunia lângă coloane. Fuma.

— E timpul? întrebă politicos Soloviov.

— E timpul s-o ştergem. Festivitatea de deschidere? Vorbe de clacă. Aşadar, tinere. Dunia îşi stinse ţigara de suprafaţa aspră a coloanei. Ia trateaz-o mai bine pe doamna cu o cafea. Ştiu un locşor

pe-aproape.

În faţa teatrului trase o Volgă. Din ea coborî un grăsan cu un costum cafeniu deschis şi, potrivindu-şi din mers cămaşa în pantaloni, se îndreptă spre intrare.

— Ştăbimea, comentă Dunia. O să turuie despre fabrica de conserve, sponsorul nostru. Te interesează?

Soloviov ridică din umeri. La cuvântul „conserve“ Dunia făcu aşa o mutră, că-i era penibil să se arate interesat.

O urmă pe fata energică, imputându-şi lipsa de hotărâre. În primul rând, pentru că voia să asiste la deschiderea conferinţei. În al doilea rând – Soloviov îşi dădu brusc seama –, îl obosise Zoia, asta simţea acum. Începea seria a doua a unui film ciudat, la care el, pare-se, nu avusese de gând să participe.

După ce străbătură o jumătate de cartier, ajunseră într-un subsol boltit, întunecos. În locul de întâlnire a bolţilor atârna de un cârlig uriaş o lustră în formă de volan.

— Bodega asta îmi aminteşte de Gambrinus, zise Dunia. Am descoperit-o aseară.

Soloviov comandă două cafele cu lichior Chartreuse. Li se aduse lichiorul în pahare mici de apă, faţetate. Dunia îşi turnă jumătate de pahar în cafea şi jumătatea cealaltă o bău pe nerăsuflate.

— Când vorbeşte academicianul Grunski? întrebă Soloviov.

— Chiar acum, mi se pare. Fără academicianul Lihaciov[78], fără academicianul Saharov, din păcate. Aşa că poţi s-o laşi mai moale. Dunia îşi aprinse o ţigară şi fumul începu să urce frumos spre volan. Sfatul meu e să nu te dai în vânt după academicieni: titlul s-a demonetizat rău de tot. Grunski e pur şi simplu un prost.

— Cum a ajuns academician?

— A ştiut să se mişte bine. Relaţii, zise fata dând drumul unui fir subţire de fum. Ei, a mai şi pupat în fund toată şefimea academică.

Lui Soloviov i se păru că Dunia e prea categorică, aşa că nu-i răspunse. Refuza să-şi imagineze că un academician e prost.

Când se întoarseră, pauza era pe sfârşite. Teatrul era plin de lume. Larma înăbuşită a celor adunaţi acolo amintea de antractul de la operetă. Impresia era întărită de reproducerea uriaşă cu castelul gotic, în chip de decor, care se clătina din cauza curentului de pe scenă, neavând nici o legătură cu tema conferinţei, dar care, în opinia organizatorilor, crea o atmosferă romantică, de pace.

În stânga zidurilor castelului, Soloviov zări pe scenă un grăsan mic de statură. Cu o mână vârâtă în buzunar (ţinută nerecomandată pentru cei cu picioare scurte), stătea lângă masa prezidiului, întors pe jumătate către sală. Cu mâna liberă îşi trecea, cu grijă, părul peste chelie. „Academician P.P. Grunski“ scria pe cartonaşul de pe masă. Nimic din ce-i spusese Dunia nu era scris pe tăbliţă.

Şi în felul cum arăta publicul era ceva nefiresc, teatral. Deşi era căldură mare, spectatorii erau îmbrăcaţi în costum şi îşi duceau întruna mâinile la reverele hainelor demodate. Dar lăsând la o parte căldura, îţi săreau în ochi costumele nepotrivite cu posesorii lor. Cu chipuri aspre, lipsite de mimică. Umblau prin teatru timizi, cu braţele lipite de corp. În foaier se priveau în oglinzi. Se pieptănau, înmuind pieptănul în mica arteziană din faţa teatrului. Erau muncitorii de la fabrica de conserve, trimişi de conducere să asigure o participare masivă la acţiune. În opinia organizatorilor conferinţei, referatele despre generalul Larionov trebuiau ascultate de păturile largi ale maselor.

Doi muncitori de la fabrica de conserve se apropiară de Grunski şi-i cerură un autograf. Fură auziţi de toată lumea, graţie numeroaselor microfoane care înţesau scena, atârnând de undeva de sus, ca nişte liane negre, nemişcate. Grunski îi conduse la masă şi se iscăli cu vizibilă plăcere pe cele două programe. I se cerea pentru prima dată în viaţă un autograf.

Soloviov şi Dunia se aşezară la parter. Soloviov scoase programul din mapă. Dunia se aplecă spre el şi îşi trecu unghia peste numele celui care urma al doilea după pauză.

— Tarabukin, rade tot, face treabă bună. E unul dintre puţinii care o să spună ceva la obiect. Stă în dreapta mea.

Soloviov întoarse încet capul. Tarabukin nota nervos cu stânga în teancul de hârtii de pe genunchi. Degetele lui strâmbe cu încheieturile chircite impresionau mai tare decât scrisul cu mâna stângă. Tarabukin îşi rodea unghiile de la mâna dreaptă şi le privea întruna gânditor.

— Până la prânz… Grunski bătu cu unghia în microfon şi sunetul plin, de tobă, făcu sala să tresară. …până la prânz mai avem un referat, rog să vă concentraţi. Are cuvântul profesorul Tarakubin. Referatul „Larionov şi Jloba: coliziunea textelor“.

— Tarabukin, cu voia dumneavoastră, protestă Tarabukin, dar vocea i se pierdu în vacarmul general.

Dunia se scutura de râs pe tăcute. Între timp, Tarabukin îşi făcea loc energic spre scenă. Gesticula în mers, întreaga lui înfăţişare exprimând indignare – fie din pricina rostirii greşite a numelui său, fie a imposibilităţii de a răzbi la locul de unde urma să vorbească.

— Rog linişte. Grunski bătu încă o dată în microfon. Mai este un referat înainte de prânz. Autorul referatului a pregătit *handout*-uri, vi se vor distribui imediat.

Tarabukin se căţără pe scăriţă şi, continuând să gesticuleze, străbătu scena pe sub microfoanele atârnate.

— ’r-ai tu de filfizon! Ce *handout*-uri? În limba rusă…

Auzindu-şi vocea amplificată, Tarabukin rămase cu vorba în gât. Traversă scena în tăcere – mărunţel, zburlit –, fără umbră de regret pentru cele spuse. Când Tarabukin ajunse în spatele tribunei (*ascuns în spatele* ei, dată fiind statura sa), pe scenă urcă o femeie corpolentă, cu cozile împletite pe cap. Urca încet, păşind anevoie pe trepte, semăna cu directoarea de la şcoala lui Soloviov, poreclită „Viii“. Judecând după mâna întinsă în direcţia lui Grunski, ea îi spunea ceva, dar cuvintele nu i se auzeau.

— Cine e copreşedinte? întrebă încă o dată la microfon Grunski. Dumneavoastră sunteţi copreşedinte? Unde aţi fost până acum?

Biruind ultimele trepte, femeia îi zise din nou ceva. Academicianul ridică din umeri şi se uită în program.

— Nu m-a anunţat nimeni de copreşedinţie.

Femeia urcată pe scenă se întoarse către sală şi-i arătă lui Grunski pe cineva de la parter. Da, nu era directoarea.

— Aş putea să încep? întrebă sarcastic Tarabukin, dar nu i se dădu atenţie.

— Baikalova, membru-corespondent. Faţa Duniei iradia de plăcere. Fiesta! Luptă de tauri.

— Nu mai e alt scaun. Ca să-i demonstreze, Grunski îşi ridică scaunul ţinându-l de spetează. N-am idee pe ce-o să staţi.

— Cineva trebuie să arate că-i cavaler, Piotr Perovici, zise Baikalova.

Ea se afla în apropierea microfoanelor. Grunski îşi desfăcu braţele:

— E voinţă, nu-i putirinţă.

Baikalova îi făcu o plecăciune lui Grunski şi se întoarse cu faţa la sală. Tarabukin îşi dădu ochii peste cap ca un martir. Muncitorii de la fabrica de conserve începură să zâmbească jenaţi.

Grunski se apropie de marginea scenei şi-i făcu semn cuiva să aducă al doilea scaun. Un bărbat în cămaşă cu buzunare aplicate, cum poartă pensionarii, sări din fotoliul lui şi-l zgâlţâi, demonstrându-i lui Grunski că e fixat nu numai de fotoliile vecine (toate fotoliile de pe rândul acela se mişcară), ci şi de podea. Grunski făcu un gest că a înţeles şi se întoarse la masă.

Pe scăriţa care ducea la scenă urcară în grabă doi bărbaţi în salopete, dispărură în culise, şi după un minut apărură din nou târând cu zgomot un tron masiv. Îl împinseră în spatele mesei şi-i explicară ceva lui Grunski, care, vigilent, stătea cu mâna pe speteaza scaunului său. Grunski încuviinţă din cap şi, cu un gest galant, îi arătă Baikalovei tronul. Aruncându-i lui Grunski o privire duşmănoasă, ea traversă cu greu scena.

Baikalaova trebui să urce pe tron (se potrivea bine cu castelul din reproducere). Urcă pe mica treaptă, apoi, ţinându-se de braţele cu capete de leu, se cocoţă pe el. Tronul era destul de înalt, menirea lui nu era să fie pus la o masă obişnuită. Picioarele Baikalovei nu ajungeau jos. Sub învelitoarea subţire a mesei, ele se legănau ca nişte cârnaţi diformi. Ceva mai jos sub învelitoare – se vedea şi din sală – se mişcau iute-iute, ca înaintea liniei de sosire, picioarele academicianului. Ajunsese primul în competiţia dintre ei doi.

— Vă rog, colega, se întoarse Grunski către Tarabukin.

— Da, poftiţi, zise Baikalova uitându-se la Grunski de sus în jos.

— Foarte mulţumesc, răspunse Tarabukin.

După ce se mai gândi puţin, rosti cuvintele separat.

— Mulţumesc. Foarte.

Lăsându-se pe braţul tronului din partea opusă lui Grunski, Baikalova îşi sprijini obrazul în palmă. Buzele i se strâmbară într-o diagonală de un roşu aprins.

Tarabukin îşi începu referatul pe un ton ofensat. Frazele introductive, care nu conţineau nimic rău în sine (era lista surselor utilizate de Tarabukin), au fost rostite cu supărare, pe un ton aproape demascator. Vorbea de parcă sursele erau vinovate pentru tot ce-l scosese din fire: pentru atitudinea lipsită de respect faţă de cercetător, pentru că i se pocise numele, pentru că aşteptase o groază de vreme ca un prost pe scenă. Dar chiar şi în această stare de spirit complexă, vorbitorul acordă o atenţie specială celor două surse cercetate de el.

Prima se intitula „Schiţe pentru o autobiografie“ de generalul Larionov.[79] De îndată ce ajunse la surse, Tarabukin uită de supărarea lui. După ce lăudă ediţia lui A. Dupont, se apucă să vorbească pe un ton neobişnuit, parcă anunţând că avea să comunice lucruri importante. Chiar aşa a fost. El anunţă a doua sursă din care se documentase – raportul, necunoscut până atunci, al lui D.P. Jloba privind intrarea trupelor lui în Ialta, în noiembrie 1920. Tarabukin găsise raportul la arhiva Ministerului Apărării.

Marea descoperire nu consta numai în şansa că găsise sursele. Condus de cel de-al şaselea simţ (fără de care, după cum se ştie, nu se fac descoperiri), el confruntase raportul lui Jloba cu amintirile

din copilărie ale generalului Larionov, unde descoperise lucruri incredibile.

La o primă cercetare în fugă a materialelor distribuite de Tarabukin în sală, publicul înţelese că e vorba de două texte strâns legate între ele. Textele fuseseră scrise de oameni foarte dieriţi şi se refereau la perioade de timp total diferite. Tocmai alăturarea lor era uluitoare. În sala amuţită se auziră glasuri uimite.

În copiile distribuite de vorbitor (nevrând să pronunţe cuvântul *handout*-uri, el le-a numit „materiale la îndemână") erau prezentate cele mai evidente coincidenţe din raportul lui Jloba şi din memoriile generalului. Savurând emoţia produsă, Tarabukin începu să citească fără grabă primul dintre texte:

F R A G M E N T U L nr. 1

Gen. Larionov
Schiţe pentru o autobiografie

La intrarea în oraş ne-a întâmpinat un grup de tătari tineri. Toţi erau călare, îmbrăcaţi frumos. La vederea trăsurilor noastre, au tras în aer şi au strigat ceva în tătară. *Maman* şi guvernanta mea, Dolly, s-au speriat foarte tare, dar papa le-a explicat că ăsta e salutul lor. *Maman* le-a făcut cu mâna. Unul dintre ei a venit la trăsura doamnelor şi, desprinzând ceva de la şaua lui, i l-a dat lui Dolly, împietrită de frică. „Kumîs, a zâmbit tătarul. Bea pentru sănătate." *Maman* a vrut să se achite, dar tătarul a dat din mână în semn că nu primeşte nimic. Au mai tras câteva focuri şi au plecat în galop în munţi, la treburile lor. „*Charming*", a spus Dolly.

Jloba D.P.
Raport privind intrarea în oraşul Ialta

…când am intrat în oraş, ne-a întâmpinat un detaşament călare. Toţi tătari, ţinuta – naţională. La vederea blindatului nostru, au început să tragă în aer. Nu ştiau ruseşte. Eu m-am alarmat, dar comisarul nostru, tov. Zemliacika R.S. (Rozalia Samoilovna Zemliacika (1876-1947) – revoluţionară, activistă de partid şi de stat sovietică. A făcut parte dintre organizatorii terorii roşii în Crimeea, în 1920-1921 – n. tr.), a explicat că acesta este salutul lor. E mai scurt să tragă cu puşca, trag şi gata. Eu am salutat milităreşte. Unul dintre ei s-a apropiat de tov. Zemliacika şi i-a dat un bidon. „Kumîs, a zis tătarul. Bea pentru sănătate." Tov. Zemliacika i-a semnalat că noi primim kumîsul pe gratis. Tătarul a dat din mâini. S-au întors şi au plecat în galop în munţi. „Foarte simpatici tovarăşii", a spus tov. Zemliacika.

Membrul-corespondent Baikalova, care nu avea „materialul la îndemână" al lui Tarabukin, se sprijini pe braţul tronului din apropierea lui Grunski şi, mijind ochii demonstrativ, se uită în hârtiile de pe masă. Cu o amabilitate exagerată, academicianul le împinse spre Baikalova, dar ele rămaseră pe loc. Baikalova se uită spre sală şi îşi desfăcu braţele a neputinţă.

— Staţi prea sus, zise Grunski tot spre sală. Asta-i problema dumneavoastră.

Când Tarabukin trecu la citirea celui de-al doilea fragment, în sală era o linişte desăvârşită.

F R A G M E N T U L nr. 2

Gen. Larionov

Jloba D.P.

Schiţe pentru o autobiografie

La colţul dintre strada Autskaia şi strada Morskaia, lângă catedrala Sf. Aleksandr Nevski, se strângeau o mulţime de săraci. O lume ciudată, pestriţă. Alături de bătrâne înfăşurate în negru şedeau femei tinere cu copii, meseriaşi chercheliţi şi *vagabonzi*, descrişi mai târziu de Gorki. Nu m-aş mira dacă se afla pe acolo şi Gorki… Toţi se închinau cu râvnă. Ieşind de la slujbă, *maman* le dădea de pomană tuturor, fără excepţie. Preferatul ei era un bătrân înalt, fără un picior. Şedea cu piciorul lui de lemn la vedere. Când noi coboram pe treptele catedralei, el îşi agita cârja în semn de salut. Uneori făcea şi o plecăciune. Ne zâmbea ştirb. Şi schilod.

Odată *maman* a uitat să ia bani la ea şi era tare necăjită. Înţelegând asta, bătrânul s-a apropiat pe neobservate de ea şi i-a dat tot ce avea: o rublă şi mărunţiş care făcea încă o jumătate de rublă. N-a vrut ca ea să plece necăjită. „Nu-i aşa că-i minunat?“, a întrebat *maman* împărţind banii săracilor.

Raport privind intrarea în oraşul Ialta

Lângă biserică, la colţul străzilor Autskaia cu Morskaia, au fost descoperite de către noi elemente declasate. Cu precădere de sex masculin. Toţi cei care şedeau acolo se ocupau cu cerşetoria. Una dintre persoanele pomenite semăna la înfăţişare cu scriitorul proletar Gorki A.M. Nu admit că era tov. Gorki însuşi, dată fiind prezenţa acestuia din urmă pe insula Capri. Toţi se închinau. Tov. Béla Kun (Béla Kun (1886-1938) – activist politic comunist maghiar şi sovietic. În noiembrie 1920, după instaurarea puterii sovietice în Crimeea, a fost numit preşedinte al Comitetului Revoluţionar de acolo, organizând şi participând la execuţii în masă – n. tr.) i-a avertizat sever în ceea ce priveşte închinatul şi a confiscat mărunţişul din căciuli ca venit nemuncit. Tovarăşului Kun i-a atras atenţia în mod deosebit un bătrân cu un singur picior. El le zâmbea tovarăşilor noştri şi le făcea semn cu cârja. Tov. B. Kun l-a bănuit că are două picioare şi i-a ordonat să se scoale în picioare şi să prezinte piciorul lipsă la control. Când schilodul a început să tăgăduiască, B. Kun i-a dat una cu piciorul în faţă şi l-a pus să îşi întoarcă pe dos buzunarele, unde, pe lângă mărunţii luaţi înainte, mai era ceva mărunţiş. „Ce v-am zis eu?“, i-a întrebat tov. B. Kun pe cei de faţă, şi toţi au fost de acord cu el.

Tarabukin făcu o pauză, se auzi sforăitul cuiva din sală. Sunetele erau înăbuşite, ca un tunet îndepărtat, dar asta nu le făcea mai puţin distincte. Academicianul Grunski îşi puse palma pavăză la frunte şi se uită la vecina de masă. Îşi acoperi ochii cu mâna de câteva ori şi clătină din cap, deplângând faptul că avusese parte de un asemenea copreşedinte. Baikalova sforăia. Cu ochii mijiţi pe textele distribuite, adormise pe nesimţite, şi microfonul atârnat deasupra capului ei transmitea sforăitul în sală. Sforăia clasa-ntâi – cu vuiet la inspirare şi cu fluierat la expirare. Cu rostogoliri, tânguiri şi ameninţări, cu suspine duioase şi ieşiri ironice. Din nefericire pentru Baikalova, Tarabukin nu izbutea să găsească exemplul de care avea nevoie şi întorcea febril pagină după pagină. Necruţătorul academician luă microfonul şi, dând ocol mesei în vârful picioarelor, îl puse chiar sub nasul copreşedintelui. Sala se cutremură de hohote de râs. Baikalova se trezi şi se uită buimacă la microfonul pus de academician.

— Să respectăm regulamentul, zise Baikalova cu o voce somnoroasă.

Conferenţiarul Grunski arătă spre Baikalova şi se întoarse cu faţa spre sală.

— Ia uite, nemernicul, izbucni în râs Dunia.

— Nu voi… Tarabukin tot căuta printre pagini. …nu voi citi, din lipsă de timp, toate exemplele, am douăzeci şi trei… Aha, uite-l… Totuşi îl voi citi.

F R A G M E N T U L nr. 19

Gen. Larionov

Schiţe pentru o autobiografie

Odată *am dispărut*. Pe la vreo şase ani. Fără să spun nimic nimănui, am ieşit din casa noastră şi am plecat unde am văzut cu ochii. De ce am făcut asta? Nu ştiu. Nu aveam, ţin minte, nici un scop anume. Coboram pe Botkinskaia şi mă uitam în jur. Nişte hamali puneau un imens şifonier sculptat într-o căruţă, iar calul de povară bătea din picioare. Şi-i tremura întruna crupa. Şi căruţa, chiar şi calul păreau mici în comparaţie cu şifonierul. Căruţa s-a urnit greu la deal, hamalii ţinând şifonierul din amândouă părţile. Căruţa cu încărcătura nu se deplasa lin, ci în ritmul paşilor calului, cu smucituri. Cu un scârţâit trist. M-am uitat în urma ei până a dispărut după colţ. Chiar şi acolo, nevăzută, a continuat o vreme să scârţâie.

Jloba D.P.

Raport privind intrarea în oraşul Ialta

Mi se raportase deja că generalul Larionov nu s-a lăsat să fie evacuat. Era căutat prin tot oraşul. M-am dus călare la casa generalului, în fruntea unui detaşament de avangardă, dar nu era colo. „A dispărut, sau ce?!“, a strigat tov. B. Kun. „A dispărut, a confirmat fata în casă, a ieşit acum o oră. Fără să spună nimic.“ Tov. Zemliacika a împuns-o în şold cu briceagul şi am luat-o la trap în jos pe strada Botkinskaia. Un pâlc de muncitori urca într-o căruţă un şifonier cu vulturul bicefal. „Nu l-aţi văzut pe general?“, i-am întrebat pe hamali. „L-am văzut, au spus hamalii. A trecut pe-aici în 1888. Acum suntem în 1920.“ „A, aşa va să zică! am strigat eu. Asta e o glumă de-a voastră? Uite şi una de-a mea.“ Am plesnit iapa cu cravaşa şi ea s-a smucit din loc. Şifonierul a căzut pe caldarâm, dar nu s-a făcut bucăţi. Lucru rezistent. Hamalii s-au dus fără o vorbă în spatele căruţei. Am dat ordin să ducă şifonierul la casa generalului.

Pe urmă m-am pomenit pe faleză. Am stat rezemat de grilajul care împrejmuia Ţarski Sad şi m-am uitat la nişte muzicanţi de pe stradă. Un violoncel, două viori şi un flaut. Cântau de mulţi ani acolo, i-am văzut la fiecare venire a noastră la Ialta. Simţeam pe spate romburile reci ale grilajului. Am stat să admir feţele evreilor, chipuri străvechi, degetele lor noduroase cu perişori pe falange, hainele negre, pline de praf. Îi conducea un violonist bătrân. Vântul îi lipea de buze pletele lungi şi cărunte. El sufla ca să le

Lângă Ţarski Sad am văzut nişte muzicanţi. Am oprit detaşamentul şi am stat să ascult. Cântau la două viori mici şi una mare. Plus la instrumentul de suflat – flaut. „Inimile soldaţilor s-au înăsprit din pricina războiului, le-am spus muzicanţilor. Cântaţi-le ceva sentimental.“ Un violonist a ieşit în faţă şi a zis: „Soldaţi, ascultaţi poloneza de Oghinski“. A făcut semn cu arcuşul şi toţi muzicanţii au început să cânte odată. Violonistul principal s-a schimbat la faţă în timp ce cânta. „Suferă“, a zis tov. B. Kun care era prezent. Şi pe

îndepărteze sau le arunca spre spate cu o mişcare a capului. Cânta şi făcea nişte grimase îngrozitoare, dar eu nu-mi desprindeam ochii de la el. Toţi ştiau că expresia asta însemna că se dăruia muzicii. Nimeni nu râdea. Muzicanţii cântau la comanda publicului, doar aşa. În cutia deschisă a viorii ploua cu bănuţi de aramă. Nu exista bucată să n-o poată cânta. Până în ziua de azi, când aud cuvântul „muzică“, mă gândesc la ei. Am stat şi i-am ascultat mult pe muzicanţi – cât timp au cântat acolo. Nu m-am mişcat din loc nici când s-au înclinat ceremonios. Abia când instrumentele au ajuns în cutii, s-a terminat magia. Am înţeles că n-o să mai aud nici un sunet.

Mi-am continuat drumul pe faleză. Pe atunci, faleza era îngustă, nu ca acum. Mergeam chiar pe lângă parapetul de fontă, după care începea marea. Mâna mea luneca pe bara de jos – neagră, cu picături argintii atârnate de ea. Adunam picăturile cu palma, şi ele, scurgându-se pe mână, îmi intrau pe sub mânecă. Era ceva plăcut.

Am cotit pe Morskaia şi m-am trezit la farmacia cunoscută. În farmacie era răcoare. Mirosea a dulapuri de stejar şi a medicamente. „Ce-aţi dori?“, m-a întrebat farmacistul şi m-a mângâiat pe cap. Avea vârful nasului despărţit în două. Eram mândru că venisem singur. Am tăcut, pentru că în clipa aceea nu aveam nevoie de nimic. După ce m-a poftit în fotoliu, farmacistul a dispărut în încăperea alăturată. Era un fotoliu imens, numai cute de piele. Semăna cu un buldog bătrân. Nu mai văzusem un fotoliu atât de frumos. Farmacistul mi-a adus o acadea împotriva tusei. Am vârât-o în gură şi am ieşit pe stradă.

În cele din urmă, m-am pomenit la intrarea pe dig. Am păşit pe el, pentru că, aşa mi s-a părut mie, acolo era un drum. Am ajuns până la capătul digului şi am văzut că din trei părţi eram înconjurat de mare. Cât timp am mers, nu mi-am dat seama de asta. Am văzut când m-am oprit.

faţa lui a curs o lacrimă mare. În timp ce cântau cu foc poloneza, m-am gândit că generalul ne-a scăpat. Nu putea să rămână la Ialta dacă era zdravăn la minte.

Am rămas acolo destul de mult. Unii dintre soldaţi au descălecat şi i-au ascultat pe muzicanţi stând pe jos. I-am lăsat să stea. Nu le-am spus nimic. Nici tov. B. Kun n-a spus nimic, deşi a vrut la început. Aşa mi s-a părut. Caii stăteau nemişcaţi şi nu băteau din copite, fiindcă animalul înţelege tot, chiar şi muzica. E un fapt medical. Caii nu m-au tras niciodată pe sfoară, şi ăsta e un fapt. Dar oamenii – de nenumărate ori. Nu poţi să te bizui prea mult pe ei.

Pe urmă am plecat călare pe faleză. Din cauză că e îngustă, ne-am încolonat din mers câte doi. Calului îi place în formaţia asta. Eu mergeam în tăcere. Când merg, în general, tac ca să nu-mi distragă altceva gândurile. Şi mă uit în coama calului – dacă nu sunt în luptă. Îmi trec mâna prin coamă. Uneori îmi cufund faţa în coamă. Are un miros deosebit.

De pe faleză am cotit pe Morskaia şi am intrat într-o farmacie. Eu şi tov. Gusin. El avea nevoie de un pansament nou, pentru că cel vechi era îmbibat de sânge. Tov. Zemliacika a lins sângele curs din bandaj. „Ce-aţi dori?“, a întrebat farmacistul. Pe omul acesta cu faţa înăsprită de vânt mi s-a părut că-l mai văzusem undeva. „Schimbă-i pansamentul“, i-am spus eu farmacistului şi am arătat spre Gusin. Cât l-a pansat farmacistul pe Gusin, eu am stat într-un fotoliu. Simţeam răcoare şi linişte. Aş fi putut să rămân acolo pentru totdeauna. „Încercaţi să nu pierdeţi sânge, tovarăşe, a spus la despărţire farmacistul. Omul are în total şase litri.“ „Două poloboace de câte trei litri“, a glumit tov. Zemliacika.

Am plecat din nou pe faleză. Deodată tov. Kun mi-a dat cu codirişca – aoleu! – peste picior. Uşor. Tot cu codirişca mi-a arătat spre dig. M-am

Pietre verzi şi ude se zbăteau duse de valuri, undeva sus, deasupra farului, vuia vântul, şi nu exista un drum mai departe – ăsta era lucrul cel mai important. Stăteam rezemat cu spatele de far şi eram îngrozit. Mi se părea că digul s-a mişcat din loc şi că a început să se năruie sub picioare. Am simţit că mă legăn şi am încremenit de spaimă. M-am lăsat pe vine şi, desprinzându-mă de peretele aspru şi cald, m-am târât spre partea cealaltă a farului. Abia acolo m-am încumetat să mă ridic în picioare şi, încet, pas cu pas, m-am îndreptat spre capătul celălalt al digului. Când mi-am ridicat capul, l-am văzut pe tata – cu faţa îngrijorată, cu braţele desfăcute să mă îmbrăţişeze. Am ştiut că braţele lui nu mă vor lăsa să pier. Porţiunea de drum rămasă am străbătut-o în fugă. Alergam spre tata şi plângeam. M-am aruncat în braţele lui.

uitat şi nu mi-a venit să-mi cred ochilor: generalul. În persoană. Stă, ca să zic pe scurt, la margine, cu mâinile pe piept. Generalul!

La intrarea pe dig erau dejurnă marinarii noştri. De aceea nu ne-am grăbit. Generalul nu mai putea să se ascundă nicăieri – doar în apă. Tov. Kun a propus să-l legăm pe general împreună cu doi albi grav răniţi şi să-l aruncăm în mare, dar tov. Zemliacika a considerat această metodă ultraliberală şi nesângeroasă. Tov. Kun s-a simţit jignit şi i-a înecat pe răniţii grav fără să se mai consulte cu tov. Zemliacika. Ei au pornit la trap pe dig, iar eu am rămas pe faleză. Generalul venea încet în întâmpinarea lor.

După ce termină de citit fragmentul nr. 19, Tarabukin îşi turnă apă din carafă. Bău lacom, gemând uşor, ca omul care mai are încă multe de spus. Când simţi că Tarabukin e pregătit să continue, Grunski se ridică de pe scaun: era semnul elocvent că-l îndemna să-şi încheie referatul. Cum, de pe tronul ei, Baikalova nu putea face la fel, ea se mărgini să se uite demonstrativ la ceas. Tarabukin, care stătuse până atunci pe jumătate întors către copreşedinte, se întoarse numaidecât în partea cealaltă şi începu să înşire rezultatele analizei intertextuale cu privirea îndreptată spre o lojă de la balcon (din partea stângă).

Iar rezultatele – paradoxale în cel mai înalt grad! – au constat în următoarele:

Punctul unu. Evenimentele descrise de general (anul 1888) preced cronologic pe cele relatate de Jloba (anul 1920). Totuşi, data elaborării raportului lui Jloba o precede pe cea a elaborării memoriilor generalului (cam la sfârşitul anilor 1950 – începutul anilor 1960).

Punctul doi. În condiţiile asemănării evidente a scrierilor menţionate, nu s-a putut stabili că autorii şi-au împrumutat unul altuia textele. Mai mult decât atât. Opinia cercetătorului e că n-a existat nici măcar o singură dovadă care să ateste că un autor cunoştea textul celuilalt autor.

Punctul trei. Cele două texte nu pot fi tratate ca având aceeaşi sursă, întrucât, în pofida faptului că seamănă între ele, acestea cuprind relatări (vorbitorul lovi cu pumnul în catedră) despre evenimente diferite.

Tarabukin îşi turnă din nou din carafă. Stând în continuare cu spatele spre cei care prezidau şi întors într-o parte faţă de sală, începu să bea al doilea pahar. Din amplificatoare răsună în sală gâlgâitul lui ca bătăile ritmice ale unui metronom gigantic. Grunski se ridică din nou şi bătu în microfon.

— Să respectăm regulamentul, zise Baikalova pentru a nu-i lăsa academicianului iniţiativa.

Tarabukin, neputând să ignore cele ce se petreceau, se întoarse brusc spre copreşedinte şi răsturnă cu zgomot carafa. După un zbor de o secundă lungă de tot, parcă fără sfârşit, carafa se risipi în cioburi mici pe scenă.

— Înţeleg, zise încet, dar tragic Tarabukin, că nu-i un lucru fericit să stai de pază între om şi mâncarea lui, dar eu mai am şi un punct patru. Şi vă rog să-l ascultaţi.

Ca într-un final de piesă, Grunski şi Baikalova se uitară în tăcere într-un punct aflat departe. Căderea carafei îi apropiase puţin. Şi ei, şi cei aflaţi în sală înţeleseră că ar face mai bine să-l asculte pe vorbitor până la capăt. Grunski se aşeză cu aerul omului forţat de împrejurări.

Punctul patru al lui Tarabukin se dovedi a fi cel mai lung. Dezvoltând ideile lui A.N. Veselovski[80] şi V.I. Propp[81] (polemizând cu ei în acelaşi timp), cercetătorul trecu de la discuţia despre asemănarea dintre cele două texte la expunerea motivelor care au dus la corelarea lor. Spre nenorocul lui (şi al celor prezenţi), Tarabukin s-a împotmolit în a explica motivele pentru care acceptă sau nu acceptă opiniile predecesorilor săi. El înţelegea foarte bine cât de inutile sunt aceste detalii pentru ascultători, dar, străduindu-se din toate puterile să se întoarcă la cauzele generale, el se depărta din ce în ce mai mult de ele.

Agitaţia vorbitorului – şi agitaţia sălii – creştea cu fiecare clipă. Ţinându-şi răsuflarea, toată lumea îi urmărea bălăceala tragică în vâltoarea ideilor ştiinţifice, dar colacul de salvare nu apărea. Cei din prezidiu nu voiau să i-l arunce, cei din sală nu puteau. Muncitorii de la fabrica de conserve (care îl compătimeau pe Tarabukin) voiau să aplaude, dar pentru asta trebuia ca vorbitorul să-şi termine referatul sau măcar să facă o pauză. El nici gând. Cu capul băgat între umeri, vorbea tot mai repede şi mai nedesluşit, părând că speră să găsească în noianul de vorbe cuvântul de aur care să-i doboare dintr-un foc pe oponenţi.

Îşi ridică ochii şi văzu privirea imploratoare a lui Grunski. Baikalova îşi privea gânditoare unghiile. Era pentru el ultima lovitură. Izbucni în hohote de plâns. În sală se auziră aplauze furtunoase. Toată lumea plecă la masă.

Note

77. Personaj din anecdotele ruseşti. (N. tr.)

78. Dmitri Sergheevici Lihaciov (1906-1999) – filolog, culturolog, critic de artă, academician, autor al unor lucrări fundamentale de istorie a literaturii ruse, în special a celei vechi. (N. tr.)

79. General Larionov, *Schiţe la autobiografie* / Articol introductiv şi comentarii de A. Dupont, SPb., 1996. (N. a.)

80. Veselovski A. N., *Poetica istorică*, Leningrad, 1940. (N. a.)

81. Propp V.Ia., *Morfologia basmului*, Moscova, 1969. (N. a.)

13

Coloana celor care părăseau teatrul era condusă de directorul fabricii de conserve. După ce-i goni pe muncitorii dornici să-l însoţească, el îi conduse pe cercetători la cantina nr. 8 de pe strada Lenin. Acolo erau aşteptaţi cu masa pusă participanţii şi oaspeţii invitaţi la conferinţă. În dreapta directorului fabricii mergea Grunski, în stânga – Baikalova. Directorul înainta cu braţele desfăcute întâmpinând parcă vântul zburdalnic, cu poalele sacoului fluturând şi lovindu-i întruna pe copreşedinţii şedinţei de dimineaţă, care se străduiau să nu rămână în urma lui. Coloana se deplasa pe mijlocul străzii Lenin şi cei din fruntea ei îi împărţeau în două şiruri pe cei care veneau din faţă, făcându-i s-o ocolească. Toată lumea din oraş îl cunoştea pe directorul fabricii de conserve. Trecătorii îl vedeau de departe şi-i făceau loc să treacă însoţit de oamenii de ştiinţă, indiferent dacă le plăceau sau nu produsele lui (ele provocaseră discuţii aprinse, chiar controverse).

La cantină îi întâmpină mirosul de clorură de var şi de mâncare insipidă intrat de decenii în pereţi. Spray-urile pentru împrospătarea aerului, aduse la cererea directorului (folosite pentru florile artificiale de pe mese), nu făcură decât să agraveze situaţia. Mirosul nu dispăru, dimpotrivă, i se adăugă o aromă dulceagă, greţoasă.

Amplasarea meselor dreptunghiulare îi aminti lui Soloviov de cantina fostei şcoli. La fiecare masă, acoperită cu o faţă de masă de hârtie, stăteau aşezate patru persoane. Când se pregătea să se aşeze la una dintre ele, observă în ultimul moment că Dunia îi face semn din capătul opus al sălii. Stătea la o masă mare, de stejar, care nu semăna cu celelalte. După ce şovăi puţin, Soloviov se îndreptă spre ea străbătând sala. Pe Dunia, ca membru în comitetul de organizare a conferinţei, o aşezaseră la masă cu directorul fabricii de conserve, cu Grunski, cu secretarul lui Grunski, cu Baikalova şi cu o persoană care suferea de strabism. Dunia ceruse insistent să fie invitată şi noua ei cunoştinţă.

Ultimul intră în cantină Tarabukin. După ce terminase de citit referatul, refuzase să se gândească la mâncare. Refuzase categoric să meargă împreună cu ceilalţi la cantină. A coborât la parter, s-a prăbuşit într-un fotoliu din rândul patru şi câteva minute a stat nemişcat. După ce s-a liniştit puţin, a simţit că-i e foame şi, după câteva ezitări, s-a hotărât să meargă la cantină.

Cum stătea în prag, i se păru că nu mai sunt locuri libere. Avu senzaţia că nu-l aşteaptă nimeni, că pe nimeni nu interesează că s-a decis, după multe ezitări, să vină la masă, şi, mai mult decât atât, i se păru că e luat în râs. Cum stătea în uşă, figura sa tragică îi făcu pe toţi să tacă.

— Locuri nu mai sunt, mă aşteptam la asta, îşi zise încet Tarabukin.

A reieşit că erau locuri libere la trei mese. Până să aleagă Tarabukin (arăta puţin zăpăcit) la care dintre ele să se aşeze, directorul fabricii de conserve se ridică şi, apăsându-şi cravata pe burtă, îl invită cu voce tare pe întârziat la masa lui. Invitaţia fu acceptată. Tarabukin a făcut o mişcare de gimnast cu umerii şi porni cu paşi mărunţi spre masa directorului.

Lucrătorii de la cantină erau ajutaţi să servească la masă de femeile de la fabrica de conserve. Ele aşezau piramidele farfuriilor pe tăvi înflorate din plastic, le ridicau în stilul smuls şi le purtau anevoie prin sală. Le puneau pe colţul mesei. Le aşezau cu grijă, ajutate de meseni. Primul şi al doilea fel erau aduse pe farfurii de acelaşi fel, inscripţionate cu „Alim.pub“. Felul trei era pus în căni cu aceeaşi inscripţie şi cu mânerul spart, ca să nu fie furate. Lingurile de aluminiu erau răsucite în spirală, în acelaşi scop. Furculiţele fuseseră aduse de la fabrica de conserve pentru conferinţă (la cantina nr. 8 nu era prevăzută folosirea furculiţelor). Cuţite nu existau nici la fabrica de conserve.

Deşi vesela era aceeaşi pentru toţi, altfel stătea treaba cu mâncarea. Soloviov observă că, spre deosebire de celelalte mese, la masa lor au apărut creveţi cu măsline, iar din salatiera bună la toate, cu marginile ciobite, luceau pudic icrele negre. Prinzând privirea lui Soloviov, Dunia mimă abia vizibil un oftat. Ca omul bine informat, ea ştia că nu există egalitate pe pământ.

— Vreau să vi-l prezint pe Valeri Leonidovici, îi spuse Grunski directorului fabricii. Face parte din conducerea Fondului „Soloviov“.

Directorul încetă să-şi ungă icrele pe pâine şi se uită la Valeri Leonidovici.

— Iar eu doresc să vi-l prezint chiar pe Soloviov, zâmbi Dunia.

— Aşa de tânăr… începu directorul, dar brusc tăcu, luă cuţitul şi isprăvi de pus icrele pe pâine.

— De ce a fost mutată conferinţa de la Ialta la Kerci? îl întrebă Baikalova pe Valeri Leonidovici. Oraşul generalului este Ialta.

Fără să-l observe Baikalova, Grunski făcu o mutră nemulţumită. Aceeaşi expresie o împrumută şi faţa secretarului său, un tânăr brunet cu cărare pe mijloc.

— Cum adică, aici nu-i bine? întrebă directorul arătând cu un gest larg masa.

— Vă răspund eu de ce a fost mutată, zise Tarabukin. Pentru simplul fapt că fondul n-a avut bani pentru Ialta.

Valeri Leonidovici îşi frecă uşor vârful nasului. Nu socoti necesar să comenteze explicaţia lui Tarabukin. Cu un ochi se uita la Baikalova, cu celălalt – la directorul fabricii de conserve. Lui Tarabukin i se păru că nu-l ia nimeni în seamă. Nu era deloc aşa.

— Chiar, de unde să facă rost de bani? continuă Tarabukin cu o mânie crescândă. De unde, vă întreb, să fie luaţi, dacă fondul plăteşte chirie pentru o jumătate de palat în centrul Petersburgului? Dacă salariul celor care „ajută ştiinţa“ este unul la care nu visează nici măcar un laureat al premiului Nobel? Remarcaţi că nu vorbesc decât despre activitatea lor legală…

Tarabukin, înfierbântat, începu să vorbească în şoaptă, şi toţi cei de la masă încetară brusc să mănânce.

— Scuzaţi-mă, cum vă numiţi? îl întrebă Valeri Leonidovici pe Tarabukin.

Directorul fabricii şi Baikalova se prezentară amândoi într-un glas, cu nume şi prenume.

Secretarul lui Grunski râse pe înfundate.

— Valeri Leonidovici a întrebat care e numele şi prenumele lui Nikandr Petrovici, zise Dunia flegmatic.

— Nikandr Petrovici, zise Valeri Leonidovici. Am o rugăminte: niciodată să nu ţineţi socoteala banilor altora. Niciodată. Se poate sfârşi prost.

— Mă ameninţaţi? întrebă tărăgănat Tarabukin.

Cei care şedeau la mesele vecine îşi întoarseră privirile spre ei. Valeri Leonidovici îşi roti ochii prin toată sala. Secretarul lui Grunski oftă şi îşi puse în farfurie creveţi cu măsline.

— Organismul tânăr are nevoie de creveţi, zise Grunski.

— Soloviov în persoană? întrebă directorul fabricii de conserve.

— Chiar el, răspunse Soloviov.

Simţi că Dunia îl calcă pe picior pe sub masă. Directorul scoase din buzunar o carte de vizită şi i-o dădu lui Soloviov.

— Nu regretaţi că s-a ţinut la Kerci conferinţa?

— Nu, zise Soloviov. Nu regret.

După prânz, mai aveau timp liber cam o oră şi jumătate. Dunia îi propuse lui Soloviov să meargă pe muntele Mitridat. Credea că-l interesează pe isoric. Soloviov acceptă cu gândul dus aiurea.

Străbătură nişte mahalale pline de praf. Piciorul aluneca pe pietrele din pavaj, şi la un moment dat Dunia fu cât pe ce să cadă. Îl luă pe Soloviov de braţ. Odată cu ultimele case se sfârşiră şi copacii, în locul pietrelor apărură sfărâmături de calcar, şi drumul se transformă pe nesimţite în cărare. Soloviov îşi închipui că trec vadul printr-o mare de pelin suspendată deasupra drumului. O mare încremenită, nemişcată. Imaginea asta avea în ea ceva biblic, nu se potrivea deloc cu plimbarea făcută după prânz cu burta plină, şi încercă să scape uşurel de braţul Duniei. Dunia îi observă mişcarea, dar se prefăcu că nu-şi dă seama.

Dunia se apucă să-i povestească despre oraşul Panticapeea şi despre regele Mitridate. Se înflăcără când îi vorbi despre complicatele raporturi ale Panticapeei cu superputerea contemporană ei. Se apropiară de ruinele palatului lui Mitridate. Pe un fragment de coloană stătea o şopârlă mare.

— Când l-a trădat propriul său fiu, Mitridate i-a poruncit unui sclav să-l înjunghie cu sabia.

Dunia simulă înjunghierea printr-o fandare spectaculoasă, şi şopârla se târî nemulţumită pe pământ. Nu-i plăceau mişcările bruşte.

Soloviov se aşeză pe un fragment de coloană, vestigiu al trecutului. Era fierbinte. Se vedea cum se ridică aerul încălzit deasupra celorlalte coloane sfărâmate. Lui Soloviov i se păru că din cauza soarelui, se evaporă, în fluxuri străvezii, rămăşiţele istoriei antice păstrată în ele. Culmea e că rezistaseră până la venirea lui. Oare îşi pusese Mitridate mâna pe coloana asta? Într-o seară, când de pe mare adia răcoarea, iar coloana mai era caldă? Poruncindu-le tuturor să se îndepărteze – ibovnicelor, maseurilor, gărzilor de corp şi câtor altora? Iar el, rămas singur, se sprijinise oare cu mâna de coloană şi stătuse nemişcat o vreme? Să-i simtă suprafaţa poroasă? Să contemple cum dispare strâmtoarea? Privise oare fără să-şi desprindă ochii de la soare, până începeau să-l usture, până ce acesta se unea cu marea? Putea s-o facă, fireşte. Atunci prin ce diferă istoria lui de istoria generalului? Amândoi au luptat în Crimeea. Nici unul n-a avut putere asupra ei. Toţi calcă pe aceleaşi urme.

Sesiunea de seară purta titlul foarte promiţător „Celălalt general“. La prezidiu se aflau tot Grunski şi Baikalova, stând de astă dată alături, pe două scaune identice. De pe scenă dispăruseră tronul şi decorul cu reproducerea uriaşă. În locul castelului medieval, în spatele celor din prezidiu se legăna uşor o reproducere cu o cârciumă de la graniţa lituaniană. După părerea directorului fabricii de conserve, un astfel de decor sugera auditoriului caracterul informal al şedinţei.

Academicianul Grunski anunţă primul referat şi îşi exprimă speranţa că luările de cuvânt vor cuprinde opinii proaspete asupra problemei şi că ele vor deveni noi puncte de vedere în „generalogie“. Academicianul îi numi tipicari pe cei care cercetează ca orbii sursele de informaţie şi promise sprijinul său tuturor celor care nu se tem să rupă cu tradiţia. El aminti în treacăt de clasificarea cercetătorilor propusă de profesorul Nikolski (Soloviov tresări) şi o numi inconsistentă din punct de vedere metodologic[82]. După ce analiză tradiţionalismul ca fenomen, preşedintele şedinţei dădu cuvântul unui referent pe nume Kvaşa. Până să ajungă Kvaşa pe scenă, Baikalova declară că se raliază celor spuse de colegul său şi îşi exprimă convingerea că orientarea netradiţionalistă a distinsului savant poate fi un bun stimulent pentru mulţi tineri dedicaţi ştiinţei. Cei din sală, fără să se fi înţeles dinainte, îşi îndreptară privirile către secretarul lui Grunski.

— Pentru el e tronul, îi şopti Dunia lui Soloviov.

Kvaşa ajunsese la tribună. Tuns scurt, oacheş, destul de posomorât. După ce se scuză pentru jocul de cuvinte din titlu, începu de la faptul că tema referatului (intitulat „Generalul Larionov ca nebun întru Hristos“) îşi are şi ea tradiţia ei. Era vorba, bineînţeles, despre articolul lui A.I. Petrov-Pohabnik, publicat în 1932[83].

În acest articol se enumerau câteva fapte şi trăsături de caracter ale generalului, care nu se încadrau în opinia, îndeobşte acceptată, privitoare la felul cum se trăieşte în armată şi, mai ales, la felul cum trăiesc ofiţerii superiori. Printre altele, erau amintite conversaţiile generalului cu caii, pasiunea patologică, în opinia autorului, pentru transportul pe calea ferată, precum şi existenţa în vagonul generalului a patru păsări (un cocor, o cioară, o rândunică şi un graur), confirmată de martori oculari.[84] În plus, articolul cuprindea o serie de aluzii la nişte ordine, chipurile, stranii date de general înainte ca Ialta să fie cucerită de soldaţii roşii. Nu se spunea nimic concret despre aceste ordine, în afară de faptul că subordonaţii lui, auzindu-le, fuseseră cât se poate de uluiţi. Exact atunci s-ar fi folosit pentru prima dată cuvântul „scrântit“[85] cu referire la general.

Kvaşa îşi începu analiza critică a lucrării lui Petrov-Pohabnik cu detalii din biografia autorului articolului. După datele obţinute de Kvaşa, Petrov-Pohabnik, înainte de evacuarea din Crimeea, făcuse parte din armata generalului, muncind ca îngrijitor de cai[86], dar ulterior, după ce se mutase de la Constantinopol în Cehia, trăise din transcrierea pe curat a lucrărilor Cercului lingvistic de la Praga. Deprins să transcrie tot felul de lucrări, Petrov-Pohabnik a scris primul lui articol referitor la împărţirea propoziţiei în părţi componente, stârnind uimirea sinceră a lui Jakobson[87]. După ce a studiat, sincer încântat, teoria lui Saussure despre sincronie şi diacronie, Petrov-Pohabnik a fost nevoit, la sfârşitul anilor ’30, să părăsească cercul. Membrii cercului erau gata să-i ierte orice faptă, numai să n-o ia pe urmele lui Ferdinand de Saussure.

Chiar în această perioadă, transcriind pe curat culegerea de articole *Fenomenologia nebuniei întru Hristos*, fostul grăjdar elaborează lucrarea sa despre general. Ca om dedicat în întregime operei scrise de el însuşi, Petrov-Pohabnik a luat-o şi el razna la un moment dat. În orice anotimp al anului – cei din Praga n-au uitat nici acum –, umbla pe străzi desculţ, şoca trecătorii, vorbind de unul singur că până la el n-au existat cercetători care să studieze cu mijloacele ştiinţei problema nebuniei întru Hristos. Uneori arunca cu pietre în ferestrele Cercului lingvistic de la Praga.

Principalul reproş făcut de Kvaşa predecesorului său consta, oricât ar părea de ciudat, în neînţelegerea „fenomenologiei nebuniei întru Hristos“. Pasiunea lui Pohabnik pentru atributele

exterioare ale nebuniei (era vorba, printre altele, de blestemele trimise de Petrov-Pohabnik oponenţilor săi) nu-i permitea să intre cu adevărat în esenţa fenomenului. Concentrându-se asupra laturii excentrice a problemei, Petrov-Pohabnik n-a înţeles, în opinia lui Kvaşa, esenţa nebuniei întru Hristos: sensul ei spiritual.

La toate acestea s-a adăugat neînţelegerea de către cercetătorul praghez a unor texte bisericeşti slavone. La urma urmelor, remarcă necruţător Kvaşa, ocupaţia de grăjdar a lui Petrov-Pohabnik nu presupunea cunoaşterea limbii slavone bisericeşti, în schimb, Kvaşa cunoştea această limbă la perfecţie, ceea ce îi permise nu numai să citeze liber texte bisericeşti slavone, ci şi să le înţeleagă pe deplin. Se referi pe scurt la istoria fenomenului nebuniei întru Hristos în general[88], apoi trecu la cazul special al lui Larionov.

Kvaşa nu negă existenţa unor elemente de nebunie întru Hristos în comportamentul generalului. Mai mult decât atât, bazându-se pe studiile asupra vieţilor nebunilor întru Hristos, autorul referatului arătă că amintirile despre general ale contemporanilor săi se îndreaptă deseori spre modelele din vechea Rusie. Kvaşa era de părere că unul dintre punctele-cheie ale unei confruntări de acest fel ar fi descrierea nebuniei întru Hristos ca *moarte pentru lume*. „Eroul unei asemenea vieţi – citi Kvaşa punându-şi ochelarii – se extrage din ipostaza comună, din «lumea oamenilor», şi trece într-o altă existenţă sau, din punctul anterior de vedere, într-o lume «străină», încetând cumva să existe pentru ea (pentru lumea oamenilor) şi trecând în felul acesta la statutul de «mort».“[89] Sfârşind citatul, cercetătorul dădu exemple elocvente despre generalul care părăsise lumea oamenilor.

În primul rând, el se referi la păsările care trăiau în vagonul generalului şi, ca o paralelă, cită pilda cu Sfântul Isaac Pecerski, în cazul căruia îndemnul de a deveni nebun întru Hristos a fost întâmplarea cu corbul[90]. Totodată, la întrebarea dacă nebunia întru Hristos a generalului a început odată cu apariţia în vagon a păsării menţionate, vorbitorul răspunse negativ.

În continuarea temei păsărilor, Kvaşa făcu şi alte paralele mai apropiate de general atât ca timp, cât şi ca fel al preocupărilor. Avea în vedere fapte din biografia feldmareşalului rus A.V. Suvorov, care, în caz de necesitate obiectivă, nu credea că se face de ruşine dacă imită cântecul cocoşului. Astfel, anunţând cu glas puternic, ca să-l audă toţi, că polonezii sub comanda lui Kosciuszko vor fi atacaţi de el la primul cântat al cocoşilor, el i-a indus în eroare pe polonezi. În fapt, fără să aştepte cântatul de dimineaţă al cocoşilor, feldmareşalul a cucurigat chiar el seara. Bătându-se cu mâinile peste şolduri, el a întruchipat şi asemănarea cu pasărea: trupele lui au pornit de cu noapte şi i-au nimicit pe duşmani. S-a întâmplat ca şi în împrejurări mai liniştite marele comandant de oşti să-şi trezească oştenii cucurigând.

Mai mult decât atât – şi aceasta a fost cea mai apropiată paralelă cu fapta generalului –, în Postul Mare, Suvorov a dat ordin ca într-una dintre încăperile casei lui să fie aşternut pe jos nisip, apoi a adus acolo hârdaie cu brazi şi pini şi a dat drumul păsărilor înăuntru. După Paşte, când vremea s-a încălzit, păsările au fost lăsate libere.

Kvaşa aminti, bineînţeles, şi de celebrele conversaţii ale generalului cu caii, la care se referise cândva şi Petrov-Pohabnik. Tratarea acestui subiect de către predecesorul său era considerată de Kvaşa detaliată, dar tendenţioasă.

El recunoscu, de asemenea, că nu era în spiritul tradiţiei ofiţereşti nici plimbarea generalului cu căruţa cu nisip pe Sivaşa îngheţată. În ciuda faptului că verificarea rezistenţei gheţii era dată ca

argument, metoda de verificare nu putea să nu ridice semne de întrebare.

Studiind materialele Arhivei Agricole a Crimeii, Kvaşa reuşise să descopere o notă în care se specifica faptul că, în timpul când nu erau lupte, generalul ordona soldaţilor şi ofiţerilor să-i ajute pe ţărani la muncile câmpului. Ca justificare a acestui ordin se arăta că, întrucât ţăranii fuseseră expropriaţi, armata se obligase să-i sprijine, fiindcă le luase caii pentru cavalerie. Ofiţerii, enervaţi că execută ordine nepotrivite cu gradul lor, „au mârâit“, potrivit celor scrise în documentul descoperit. S-au împăcat cu ordinul ciudat în momentul când generalul şi-a pus jugul şi, însoţit de zâmbetul buimac al plugarului, a tras la plug. Kvaşa îi avertiză pe cei prezenţi în sală să nu considere lucrul acesta drept o formă agravată de tolstoism[91]. În ciuda locului deosebit pe care îl au în creaţia lui L.N. Tolstoi tema calului (*Holstomer*) şi tema căii ferate (*Anna Karenina*), poziţia scriitorului în problemele religioase era departe de fapta generalului.

În materialul imens studiat de Kvaşa, un loc aparte l-a ocupat întâmplarea cu fotografierea generalului în sicriu. În pofida opiniei cercetătorilor intrată deja în tradiţie, autorul referatului nu explică fapta numai prin purtarea excentrică a generalului. Din punctul de vedere al lui Kvaşa, tendinţa generalului spre *moartea pentru lume* a primit, în acest caz, cea mai semnificativă confirmare. În acest sens, autorul referatului aminti auditoriului că unii sfinţi au ales sicriul ca loc permanent de locuire.

Interesul manifestat pentru tema morţii a fost, în opinia lui Kvaşa, trăsătura caracteristică a memoriilor generalului. Făcând parte din profesia lui, moartea trebuie să fi devenit pentru el ceva obişnuit (oare te poţi obişnui cu moartea? – se întrebă Kvaşa ridicându-şi ochii din hârtii), ceva care, într-un anume sens, se întâmplă în fiecare zi. Probabil că aşa se petrecuseră lucrurile cât timp generalul făcuse parte din armata activă. L-a preocupat şi mai mult moartea după Războiul Civil, interesul lui crescând pe măsură ce treceau anii.

Generalul a strâns date despre viaţa cunoscuţilor săi, dar a făcut-o cu şi mai multă acribie când era vorba despre moartea lor: a colegilor de învăţătură, a tovarăşilor de regiment şi chiar a adversarilor, cel puţin a celor care nu-i erau indiferenţi. Şi-a făcut chiar două mape, pe care le-a denumit „Vii“ şi respectiv „Morţi“. Fiecare din mape, în funcţie de interesul pe care-l reprezenta pentru general situaţia persoanei, conţinea o listă cu date succinte despre viaţa sau despre moartea acelei persoane. Mapa „Vii“ arăta umflată zdravăn la început, în vreme ce mapa „Morţi“ era uşoară ca fulgul. Cu trecerea anilor, situaţia s-a schimbat. Din ce în ce mai des, generalul trebuia să mute foile dintr-o mapă în alta. Aşa a continuat până când în mapa „Vii“ a rămas o singură filă pe care scria „Generalul Larionov“.

Abia atunci generalul a început să se îndoiască de acurateţea însemnărilor sale. N-a mai fost sigur că numai el e viu, în vreme ce toţi ceilalţi sunt morţi. Asta părea ilogic. „De ce – a notat generalul pe singura filă rămasă – eu, cel pe care trebuiau să-l împuşte în 1920, sunt viu, iar cei pe care nu aveau de gând să-i împuşte sunt morţi?“ Situaţia i s-a părut atât de sfidătoare, încât a trecut toate foile din mapa „Morţi“ în mapa „Vii“. După o clipă de gândire, a pus foaia sa în mapa „Morţi“. Numai în felul ăsta – Kvaşa îşi îndreptă iar privirea spre sală – a fost evitată amestecarea viilor cu morţii.

Kvaşa trecu la o analiză, diferită de cea de dinainte, a două poveşti relatate prin viu grai despre general, notate de o expediţie folclorică în satul Izobilnoe din Crimeea. În prima poveste era vorba despre cum, fără permisiunea lui Denikin, comandantul-şef al armatei albilor, generalul a cucerit

Perekopul şi i-a trimis aceluia o telegramă cu următorul conţinut: „Slavă Domnului, slavă nouă, Perekopul a fost cucerit, şi eu sunt acolo“. În a doua se povestea despre cina de Crăciun de la cartierul general din Sevastopol unde se afla comandantul-şef al armatei albilor. Când Denikin l-a întrebat pe generalul Larionov de ce nu mănâncă, acesta i-a răspuns: „Doar suntem în post, *batiuşka*[92], nu se poate până la cea dintâi stea“. Se pare că Denikin a dispus imediat să i se înmâneze o stea generalului.

Ambele povestiri erau supuse unei analize critice factologice şi istoriografice. Ea consta, pe scurt, în următoarele:

1) în perioada respectivă, comandant-şef nu mai era Denikin, ci baronul Vranghel;

2) generalul Larionov n-a cucerit Perekopul, ci, dimpotrivă, l-a apărat;

3) textele care au precedat ambele relatări au fost povestirile despre A.V. Suvorov.

În povestirea iniţială nu era vorba despre Perekop, ci despre cetatea turcă Turtucaia, scrisoarea fiind adresată nimănui altuia decât feldmareşalului Rumianţev. În povestirea cu înmânarea stelei, Suvorov nu s-a adresat lui Vranghel (şi cu atât mai puţin lui Denikin), ci Ekaterinei a II-a, numind-o *matuşka*[93]. Ce i se păru interesant lui Kvaşa în ambele povestiri era faptul că în creaţia populară nu se făcea nici o deosebire între generalisimul Suvorov şi generalul Larionov. Situaţie pe care cercetătorul o numi simptomatică.

În încheierea referatului său, Kvaşa deplânse faptul că, lăsând la o parte aluziile lui Petrov-Pohabkin, nu se ştie nimic despre comportamentul ciudat al generalului în timpul predării Ialtei. Autorul referatului îşi îndemnă colegii să depună toate eforturile ca să facă lumină în acest caz. Din punctul lui de vedere, lămurirea acestor circumstanţe ar da culoare portretului generalului. În plus, ar fi o nouă încercare de răspuns la întrebarea: cum se explică faptul că generalul a rămas în viaţă?

Kvaşa păru că doreşte să mai adauge ceva, dar Grunski bătu în microfon. Kvaşa îşi desfăcu braţele dezarmat, puse foile în mapă şi, calm (în comparaţie cu Tarabukin), coborî în sală. Plecarea lui docilă de la tribună îl încurajă pe Grunski. Anunţă referatul următor şi-l îndemnă pe vorbitor să se menţină în limitele regulamentului. Era clar pentru toată lumea că tonul sever al preşedintelui avea legătură cu cel care vorbise înaintea lui Kvaşa.

Soloviov n-a fost atent nici la acest referat, nici la următorul. Îl durea capul. Probabil, din cauza atâtor impresii de peste zi, se gândi el. Ori din cauza plimbării pe Mitridatul încins (insolaţie?). Dorinţa de a înţelege ce anume voia să spună vorbitorul îi sporea durerea, i-o răspândea în tot corpul şi-l făcea să simtă cum i se mişcă creierii în cap.

— Numele dat operaţiunii a fost *semnificativ*, afirmă Kopaleişvili, autorul referatului.

Accentul caucazian al vorbitorului nu te lăsa să te concentrezi. Era vorba despre operaţiunea „*Okop*“[94], asupra căreia se aplecase oarecum şi Soloviov însuşi. Înaintea asaltului decisiv al roşiilor asupra Perekopului, generalul a dat ordin să fie săpate două rânduri de tranşee, ca şi cum numărul lor mai putea schimba ceva.

— De parcă tranşeele vor înlocui spiritul de luptă pe care l-a pierdut armata mea! striga generalul la cei care săpau.

Umbla de-a lungul liniilor de apărare, şi pământul de sub cizmele lui cădea în tranşeele proaspăt săpate.

— Îmi vine să mă culc în tranşeea voastră, ca să mă lase toţi în pace! striga generalul mutându-se la altă tranşee.

Cei care săpau nu ştiau că acesta era un vechi vis al generalului. Ei îşi vedeau în tăcere de treaba lor, fără să priceapă de ce-i trebuia lui o tranşee aşa de mare.

— Numele operaţiunii a fost *semnificativ*, repetă Kopaleişvili. Citiţi-l invers şi veţi înţelege ce a vrut să spună generalul.

Kopaleişvili remarcă, nu fără satisfacţie, cum din sală se auzi vorba rostită într-un glas.

— Cu aceste cuvinte – vorbitorul îşi flutură palma –, generalul şi-a luat rămas-bun…

Sala se cufundă în tăcere: cugeta nepermis de mult.

— Acest cuvânt este *poka*[95], zise zâmbind Kopaleişvili.

Şoapta se transformă pe neobservate în vuiet. Cu o mişcare din cap, vorbitorul îşi aduse la locul dinainte bretonul neascultător. Baikalova scrise ceva pe o foaie şi i-o arătă lui Grunski. Grunski citi cele scrise trecându-şi degetul arătător de la o literă la alta. Exact la fel citi şi în sens invers. Ridică din umeri.

— Dar în cuvântul *okop*[96], zise îngrijorată Baikalova în microfon, prima literă este o…

Kopaleişvili se rezemă de tribună şi îşi lăsă capul pe umăr. Faţa lui nu exprima nimic în afară de oboseală. Netezindu-şi părul, începu să-şi rearanjeze paginile. Baikalova se ridică puţin de pe scaun şi se uită întrebător la vorbitor.

— Voi verifica informaţia dumneavoastră, zise după o tăcere scurtă Kopaleişvili.

Soloviov simţi că vrea la aer curat. Lucrul ăsta trebuia să i-l explice Duniei, dar nu-şi găsi cuvintele. În plus, scăpase momentul când se schimbau vorbitorii, şi acum nu-i mai era uşor să iasă afară. Soloviov era supărat că nu fusese mai hotărât. Vorbea Alex Schwartz, specialist în sociologie din Boston. Vorbea cu o voce plăcută de de bariton. Alegându-şi cu grijă cuvintele, prefera cazul nominativ şi infinitivul. Durerea lui Soloviov deveni şi mai puternică.

Schwartz îşi începu comunicarea despre general cu o povestire amănunţită despre celebra domnişoară-cavalerist Nadeja Andreevna Durova (1783-1866). Cercetătoarea americană Schwartz aminti celor prezenţi că, la cumpăna secolelor XVIII-XIX, nu era uşor pentru femei să răzbată în armata rusă. Menirea femeii (Schwartz făcu câteva gesturi ilustrând mişcările pentru brodat) era lucrul de mână. Bucătăria (tăie nişte legume imaginare). Patul (mişcări de călăreţ).

Dar Tinerei Nadejda nu-i reuşea lucrul de mână. Broderia – rupt (ilustrare). Stricat (ilustrare). Încurcat (ilustrare). „Două sentimente – o cită vorbitoarea pe Durova – atât de contradictorii, dragostea faţă de tată şi repulsia faţă de sexul meu, au tulburat sufletul meu tânăr cu aceeaşi putere, şi eu, cu o tărie şi o perseverenţă puţin caracteristice vârstei mele, am început să mă gândesc la un plan de a ieşi din sfera hărăzită de natură şi de tradiţii sexului feminin.“[97]

Fata a fost dată spre educare husarului Astahov. El o învăţa „a mânui sabia“ (ilustrare). „A trage cu puşca“ (ilustrare, interjecţie). „A merge călare“ (ilustrare, aceeaşi ca la pat). Observând că Baikalova s-a ridicat, vorbitoarea i se adresă pe un ton liniştit:

— Vă interesează cum leagă toate astea cu general?

— Mă interesează, zise Baikalova.

Schwartz coborî de la catedră, se apropie de Baikalova şi o îmbrăţişă:

— Generalul era femeie. Ca Nadejda Andreevna. Ca dumneavoastră, ca mine. Dumnevoastră nu ştiut?

Baikalova preferă să tacă. Era încă în braţele lui Schwartz.

— De ce Jloba nu împuşcat pe el?

— De ce? întrebă prudent Grunski.

— El ştiut taina general. El *iubia* pe el.

Soloviov se ridică şi, fără să se uite la nimeni, se strecură spre ieşire. Abia când se trezi afară, cu vântul proaspăt al serii în faţă, îşi simţi cămaşa udă de transpiraţie. Îşi descheie doi sau trei nasturi şi îşi dezlipi cămaşa de piept. Din spate se apropie Dunia şi îşi puse bărbia pe umărul lui.

— Mergem?

Soloviov îşi retrase uşor de tot umărul.

— Mă doare capul.

— Am pilule în cameră la hotel, zise ea frecându-şi nasul de gâtul lui.

Soloviov continuă să vorbească în timp ce se uita la magazinul universal Ceaika:

— Mă doare capul din cauza ta.

Dunia tăcu mâlc. Se întoarse şi dispăru după coloanele teatrului. Soloviov se îndreptă încet spre hotel.

Note

82. Nikolski N.M., „Arhivişti şi oratori“, în *Tynianovski vestnik*, SPb., nr. 31, 1993, pp. 10-59. (N. a.)

83. Petrov-Pohabnik A.I., „Nebunia întru Hristos a generalului“, în *Fenomenologia nebuniei întru Hristos*, Praga, 1932, pp. 40-123. (N. a.)

84. A se vedea Voronov A.A., „Vagonul albastru“, în *Materiale la istoria Războiului Civil*, Moscova, 1994, vol. 18, pp. 12-25. (N. a.)

85. Cuvântul *iurodivîi* are atât sensul de „nebun întru Hristos“, cât şi de „sărac cu duhul“, „scrântit“. (N. tr.)

86. Prin acest lucru se putea explica, după părerea cercetătorului, atât atitudinea invidioasă a lui Petrov-Pohabnik faţă de discuţiile generalului cu caii, cât şi evidenta lui aversiune faţă de transportul pe calea ferată. (N. a.)

87. Roman Osipovici Jakobson (1896-1982) – lingvist ruso-american, pionier al analizei structurale a limbajului. (N. tr.)

88. A se vedea Prîjkov I.G., *Legende istorice despre sfârşitul şi înmormântarea nebunilor întru Hristos din Moscova*, Moscova, 1862; Aristov N., *Nebuni întru Hristos din Simbirsk*, Istoriceski vestnik, 1880, vol.1, noiembrie, pp. 566-575; Tihomirov E., *Nebunii întru Hristos şi activitatea lor binefăcătoare pentru societate*, Duşepoleznoe chtenie, 1884, septembrie, pp. 98-114; Arhiep. Serghi, *Sfântul Andrei nebun întru Hristos şi sărbătoarea Pocrovul Preasfintei Născătoare de Dumnezeu*, SPb, 1898; preotul Kovalevski Ioan, *Nebunia întru Hristos sau nebunii întru Hristos ai Bisericii răsăritene şi ruse: Schiţă istorică, vieţile acestor eroi ai cucerniciei*, Moscova, 1895 (cartea a fost reeditată de nenumărate ori în Rusia şi peste hotare; a se vedea Moscova, 1900; Moscova, 1902 – retipărit Moscova, 1992; Scarborough, 1984; Moscova, 2000 ş.a.); Protoiereu Kuzneţov Ioan, „Sfinţii Vasili şi Ioan, [nebuni] întru Hristos, făcători de minuni din Moscova. Studiu istorico-hagiografic“, *Analele Institutului Arheologic din Moscova*, Moscova, 1910, vol. 8; Ieromonahul Aleksei (Kuzneţov), *Nebunia pentru Hristos şi fenomenul stâlpnicilor. Studiu religios-psihologic, moral şi social*, SPb, 1913 (retipărit Moscova, 2000); Fedotov G.P., *Sfinţii Rusiei Vechi*, Paris, 1931 (reeditat: Moscova, 1990), pp. 198-209; Ieromonah Ioan (Kologrivov), *Schiţe la istoria sfinţeniei ruse*, Bruxelles, 1961, pp. 239-250; Budovniţ I.U., „Nebunii întru Hristos din Vechea Rusie“, în *Probleme ale istoriei religiei şi ateismului* (culegere de articole), Moscova, 1964, vol. 12, pp. 170-195; Lihaciov D.S., Pancenko A.M., *„Lumea humorului“ în Rusia Veche*, Leningrad, 1976, pp. 91-183 (capitolul despre nebunia întru Hristos, *„Râsul ca spectacol“* este scris de A.M. Pancenko); Lotman Iu.M., Uspenski B.A., „Noi aspecte ale studierii culturii Rusiei Vechi“, *Voprosî literaturî*, nr. 3, 1977, pp. 148-166; Thompson E., 1) „Russian Holy Fools and Shamanizm“, în *American Contribution to the VIII International Congress of Slavists*, Columbus, 1978, pp. 691-706; 2) *Understanding Russia. The Holy Fool in Russian Culture*, Lanham, 1987; Lihaciov D.S., Pancenko A.M., Ponîrko N.V., *Râsul în Vechea Rusie*, Leningrad, 1984, pp. 72-153 (capitolul despre nebunia întru Hristos este scris de A.M. Pancenko); Sabirova L.M., *Viaţa lui Vasili Blajennîi – monument al hagiografiei din Vechea Rusie a sec. al XVI-lea* (Probleme ale textologiei şi istoriei literare a unei opere): Autoref. diss. cand. ştiinţe filol. SPb, 1992; Ivanov S.A., 1) *Nebunii întru Hristos bizantini*, Moscova, 1994; 2)*Fericiţii nebuni întru Hristos: Istoria culturală a nebuniei întru Hristos*,

Moscova, 2005 (*Studia historica*); Ivanov S.A., „From «Secret Servants of God» to «Fools for Christ's Sake» in Byzantine Hagiography“, *Vizantski Vremenniik*, vol. 55 (80), partea a 2-a, 1998, pp. 188-198; Pyykkö R., „Yurodivye as a Russian Cultural Phenomenon“, în S. Jäkel, A. Timonen (eds.), *Laughter Down the Centuries*, Turku, 1995, vol. 2, pp. 207-221; Nedospasova T.A., *Nebunia întru Hristos în Rusia sec. XI-XVI*, Moscova, 1997; Rîkov Iu.D., „Piotr Iurodivîi, necunoscutul scriitor de rit vechi din sec. al XIX-lea şi scrierile lui escatologice“, în *Ritul vechi în Rusia (sec. XVII-XX)*, Culegere de lucrări ştiinţifice, red. coord. şi elab. E.M. Iuhimenko, Moscova, 1999, pp. 149-189; Moldovan A.M., *Viaţa lui Andrei Iurodivîi în literatura slavonă*, Moscova, 2000; Lavrov A.S., „Nebunia întru Hristos şi «statul regulator» (sfârşitul sec. al XVII-lea – prima jumăt. sec. al XVIII-lea)“, în *Lucrările Secţiei de literatură rusă veche* (*TODRL*), vol. 52, SPb, 2001, pp. 432-447; Ponârko N.V., „Ştefan, nebun întru Hristos, autor de versuri de căinţă şi cântăreţ“, în *TODRL*, SPB, 2003, vol. 55, pp. 220-230; *Nebuni întru Hristos ruşi*, ediţie informativ-biografică, elab. N. Rubina şi A. Severski, Celiabinsk, 2003; Iurganov A.L., „Nimicul absurd sau de ce râdeau sfinţii vechii Rusii“, în Karavaşkin A.V., Iurganov A.L., *Experienţa fenomenologiei istorice. Dificila cale spre evidenţă*, Moscova, 2003, pp. 211-290; Ottovordemgentschenfelde Natalia, *Jurodstvo: eine Studie zur Phänomenologie und Typologie des Narren in Christo: Jurodivyi in der postmodern russischen Kunst*, Frankfurt am Main, 2004; Velculescu C., „«Narr in Christo» (salós, [j]urodivyi und die Rumänische Tradition“, în *Revue des études sud-est européennes*, Bucarest, 2004, vol. 42 (1-4), pp. 87-97; Rudi T.R., *Topica vieţilor nebunilor întru Hristos*, *TODRL*, vol. 58, SPb., 2008, pp. 443-484; ş.a. (N. a.)

89. A se vedea Rudi T.P., *Topica vieţilor nebunilor întru Hristos*, p. 482. (N. a.)

90. „O dată unul dintre bucătari… zise râzând: «Isachie, uite stă un corb negru, du-te de-l ia». El s-a plecat până la pământ, s-a dus şi l-a adus în faţa tuturor bucătarilor. Ei se înspăimântară toţi de cele petrecute şi le împărtăşiră egumenului şi fraţilor şi de-atunci fraţii începură să-l cinstească. Dar el, nevoind slavă din partea oamenilor, luă asupră-şi nebunia întru Hristos şi începu să facă din cele ce nu se fac – ba egumenului, ba fraţilor, ba mirenilor, şi unii îl bătură până la sânge. Şi începu să umble prin lume şi se făcu nebun întru Hristos.“ Citat din *Patericul Lavrei peşterilor de la Kiev*, Biblioteca de literatură veche rusă, SPb, 1997, vol. 4, p. 478. (N. a.)

91. După cum se ştie, plugăritul lui L.N. Tolstoi nu însemna că omul înlocuia calul. (N. a.)

92. Tăicuţă (rus.). (N. tr.)

93. Măicuţă (rus.). (N. tr.)

94. Tranşee (rus.). (N. tr.)

95. La revedere (rus.). (N. tr.)

96. Cuvântul se pronunţă *akop*. (N. tr.)

97. Durova N.A., *Însemnările unei fete-cavalerist*. Citat după *Arbatovski vestnik*, nr. 1, 1995, p. 23. (N. a.)

14

Dimineaţa nu prevestea să se lase cu vreun scandal. Marea fără urmă de val părea dată cu lustru. În locul vântului care suflase cu putere seara se simţeau adieri aducătoare de pace. Răcoarea dimineţii se amesteca cu un miros abia perceptibil de peşte, care îi plăcu mult lui Soloviov. Şi totuşi avea să iasă cu scandal.

Şedinţa de dimineaţă era condusă de Kvaşa şi de Schwartz. Mai exact spus, o conducea Schwartz, iar Kvaşa stătea alături. De cum începu conferinţa, ea luă microfonul şi nu-l mai lăsă din mână. Kvaşa nu protestă. Mai întâi privi lustra de cristal din sală, apoi se apucă să noteze repede ceva pe foile pe care le avea în faţă.

Înainte să urce primul vorbitor, pe scenă apăru un bărbat mic de statură, în costum de sport. Legănându-se uşor, el ajunse lângă masa prezidiului şi se rezemă cu o mână de ea. O vreme rămase nemişcat, uitându-se în podea.

— Dumneavoastră cine? îl întrebă binevoitoare Schwartz.

— Eu? Bărbatul rămase o clipă tăcut. Păi, să zicem, luministul.

El se lăsă pe vine şi îşi puse coatele pe masă.

— Arătaţi foarte obosit, zise Schwartz.

Cel ce îşi spusese luminist încuviinţă din cap. Întinzându-se după carafă, îşi turnă apă şi bău.

— Am cam obosit, ce mai.

Se ridică în picioare şi se îndepărtă agale. Jos, lângă scară, stătea cercetătătorul Papiţa din Moscova, care aştepta să se elibereze scena. Fixându-l pe luminist cu o privire dispreţuitoare, micul Papiţa zbură în sus pe scară. Era în smoching şi cu un papion care se ivea numai când şi când de sub barba lungă, neajustată la dimensiunile purtătorului. Ţurţurii mustăţilor zburau ameninţător în părţi. Asta îl făcea să semene cu Don Quijote, cu Salvador Dalí şi cu Felix Dzerjinski – în acelaşi timp. Luate pe rând, personajele enumerate nu aveau nimic în comun cu Papiţa. Şi barba, şi smochingul şi mişcările bruşte ale vorbitorului îi amintiră lui Soloviov de teatrul de păpuşi care venea la şcoala lui în fiecare an înainte de Anul Nou.

Îi plăceau spectacolele acelea pentru costumele dichisite ale păpuşilor, pentru desenele sclipitoare de pe cortină, pentru mireasma bradului din colţul sălii de spectacol, neîmpodobit încă, şi pentru vacanţa care se apropia. Îi plăcuseră spectacolele de păpuşi şi în clasele mari, când îi strângea pe furiş mâna Lizei şi se gândea că ei, care asistau la un spectacol pentru copii, nu mai erau copii având în vedere relaţia lor, şi asta îl încânta teribil.

Soloviov întoarse prudent capul şi o găsi din ochi pe Dunia. Stătea la distanţă de două rânduri de el. Şedea dreaptă, chiar inflexibilă, şi nu-şi desprindea ochii de scenă. Aşa trebuia să stea o femeie respinsă, se gândi Soloviov. Pentru prima dată, simţi pentru ea ceva care aducea a simpatie.

Referatul lui Papiţa era aşteptat cu interes. Acest lucru nu era legat de vreun loc deosebit ocupat de el în ştiinţa istoriei. Papiţa nu avea un astfel de loc. Nu era legat nici de barba lui Papiţa, datorită căreia cuvântările erau mult mai atractive decât scrierile lui. Interesul era suscitat de titlul referatului: „De ce a rămas generalul viu?“, întrebare pusă de toţi cei care cercetau viaţa generalului.

În momentul când începu prezentarea referatului, se produse ceva mişcare în balconul cu reflectoarele. Din spatele unor construcţii metalice apăru faţa bărbatului care urcase pe scenă şi, după o clipă, începură să se aprindă una după alta luminile. Cum lumina reflectorului venea numai de la balconul din dreapta, pe scenă se formară nişte umbre negre, lugubre. Spre cei din prezidiu erau îndreptate două lumini colorate – verde şi albastră.

Papiţa îşi citea plin de energie referatul – gesticulând şi tropăind. Îl citea la propriu, fără să-şi desprindă ochii de pe text. Degetele lui noduroase alunecau pe marginea catedrei, când desprinzându-se, când înţepenind pe ea. Din când în când, Papiţa se prăvălea peste microfon şi asurzea sala cu foşnetul bărbii. Apoi se retrăgea brusc, corpul i se încorda, se apleca şi încremenea în poziţia asta inestetică.

Papiţa enumeră minuţios cauzele pentru care generalul trebuia să fie împuşcat. Ele erau douăzeci şi şapte, conform opiniei cercetătorului, în schimb, erau numai două posibilităţi de evitare a împuşcării. Nici una dintre ele (fuga la Constantinopol şi intrarea în ilegalitate) nu fusese folosită de general. De aici rezulta că exista o a treia posibilitate, necunoscută până acum. Această posibilitate de a evita împuşcarea – vorbitorul se îndreptă şi se uită în sală – era colaborarea cu roşiii.

Argumentaţia cercetătorului nu era nouă. El repeta ipotezele despre întâlnirile generalului cu Jloba, făcute publice în presa emigraţiei şi în cea sovietică[98], dar nu aducea nici o dovadă suplimentară în sprijinul acestora. Mergând mai departe decât predecesorii săi, Papiţa afirmă că încă din anul 1918 generalul era înrolat de Dzerjinski (în clipa aceea, vorbitorul semăna extraordinar cu Dalí) şi că de atunci a îndeplinit întocmai toate însărcinările CEKA. Cercetătorul explică victoriile răsunătoare ale generalului prin consideraţii de ordin tactic. Avansă ideea că ele au avut ca scop distragerea atenţiei de la lupta hotărâtoare de la Perekop, pierdută de general – zice-se, conform unei înţelegeri – în toamna lui 1920. Toate luptele purtate până atunci, Papiţa le numi lupte de paradă, sfatul lui fiind să nu fie luate în serios.

— În tot timpul Războiului Civil, de la început până la sfârşit, generalul Larionov a fost agent KGB, încheie autorul referatului. Iată răspunsul la întrebarea de ce n-a fost împuşcat generalul.

— Minte, răsună din sală vocea unei femei.

Pe culoarul central de la parter se deplasa spre scenă o doamnă. La balconul cu reflectoarele se auzi un declic şi Papiţa se trezi în mijlocul unui fascicul roşu.

— Daţi-mi voie, spuse din prezidiu Kvaşa, generalul avea şi cele mai mari posibilităţi de a-i ajuta pe roşii. Atunci de ce, se pune întrebarea, mai trebuia să aştepte până în noiembrie 1920?

Doamna din sală urcă pe scenă şi se apropie de vorbitor. Când se întoarse spre sală, Soloviov o recunoscu. Era Nina Fiodorovna Akinfeeva.

— Minte, repetă Nina Fiodorovna la microfon.

Era exact cu un cap mai înaltă decât vorbitorul. Papiţa îşi trecu mâna peste barba de un roşu aprins.

— Sunt deschis contraargumentelor. Demonstraţi-mi că n-am dreptate.

Fără să spună o vorbă, Nina Fiodorovna îl luă de barbă şi-l scoase din spatele tribunei. Papiţa nu opuse rezistenţă. În timp ce străbăteau parterul se mai aprinse un reflector care îi urmări până la ieşire. Faţa Ninei Fiodorovna exprima mânie. Pe faţa lui Papiţa, îndreptată în sus, nu era nici o expresie. Când perechea dispăru după perdeaua de pluş de la ieşire, Alex Schwartz anunţă referatul lui Soloviov. Emanciparea femeilor ruse depăşise toate aşteptările ei.

Soloviov simţi că-l apucă disperarea. Era pentru a doua oară când o vedea pe Akinfeeva, şi pentru a doua oară când îi scăpa. Începându-şi referatul, se uita întruna la draperia de pluş, sperând că Nina Fiodorovna se va întoarce. Dar nu s-a întors.

La tribună, Soloviov s-a calmat. Citise referatul în cerc restrâns la Ialta şi nu mai avea emoţii. Nici măcar nu se uita în text. În timp ce vorbea, observa tot ce se petrece în sală şi pe scenă. În primul rând de la parter, directorul fabricii de conserve îi aproba binevoitor referatul dând din cap. Schwartz îi spunea din când în când ceva lui Kvaşa care, drept răspuns, ridica din umeri. Undeva, printre reflectoare, mai apăru pentru o clipă faţa luministului şi, atrasă de o forţă laterală, dispăru pentru totdeauna de la balcon. Papiţa, întors pe neobservate în sală, şedea într-un rând din spate. Lipsea doar Nina Fiodorovna.

Soloviov îşi încheie referatul şi se mai uită o dată în jur. Îl interesase întotdeauna cum se simt actorii pe scenă. Aud oare când scârţâie scaunele? Când se tuşeşte? Când se şopteşte la parter? Aud; acum ştia. Văd când, cocoşându-se, iese cineva din sală. Asta supără. La semnul din cap al lui Kvaşa, Soloviov coborî de la tribună. Ca un om care nu are unde să se grăbească – calm şi demn.

Trecu de jumătate din rândurile de la parter şi-l auzi pe următorul vorbitor. Se gândi că ar trebui să rămână câteva minute în sală – măcar din politeţe. Se gândi, dar nu se opri din mers. Se simţea obosit. Fără să încetinească pasul, Soloviov străbătu tot parterul şi ieşi afară. Lângă o coloană fuma nervoasă Nina Fiodorovna. Se uita fix la uşa de intrare, gândindu-se că Papiţa scăpase prea uşor, că ar trebui să mai repete o dată ieşirea impresionantă.

Soloviov se simţi uşor ca fulgul. I se părea că va fi luat de prima pală de vânt venită dinspre mare şi că întâlnirea lui cu Nina Fiodorovna va fi din nou ratată. Dar nu s-a întâmplat aşa. Simţind sub picioare pământul ferm, Soloviov făcu un pas către doamna vârstnică. Îi atinse mâinile, era gestul celui care a prins pasărea măiastră. Ştia că acum nu avea să mai dispară.

— Cum l-aţi mai… Straşnic.

Soloviov zâmbi vag. Aşteptase mult discuţia asta, dar nu-şi imaginase că va începe aşa.

— Aha.

Nemulţumirea se preschimbă în mirare. Nina Fiodorovna trase adânc fumul în piept.

— Scriu o teză despre general… zise Soloviov. Am nevoie de ajutorul dumneavoastră.

Parcă temându-se că Nina Fiodorovna îl va refuza, Soloviov începu să vorbească repede şi încurcat. Îi turui despre ce făcuse el la Petersburg, şi chiar specifică mai toate corecturile aduse de el datelor lui A. Dupont. Nina Fiodorovna îl asculta cu simpatie, chiar dacă uşor distrată. Era limpede că nu făcea faţă mulţimii cifrelor expuse de Soloviov. Apropiindu-se de un coş de gunoi, Nina Fiodorovna (Soloviov se apropie împreună cu ea) stinse mucul pe muchia de beton şi, cu două degete, îl trimise catapultându-l în gura coşului. Când Soloviov începu să-i povestească despre investigaţiile întreprinse la Ialta, Nina Fiodorovna îşi aprinse altă ţigară. În timp ce-i spunea că

lucrase împreună cu Zoia, faţa ei se însufleţi. După ce şovăi puţin, Soloviov se hotărî să-i povestească totul.

Nina Fiodorovna îl ascultă până la capăt şi-i zise:

— Memoriile despre copilăria generalului se aflau la noi acasă. Ce nevoie aveaţi să intraţi la Kozacenko?

Soloviov o privi atent. Vorbise serios.

— Pur şi simplu, Zoia a zis că…

— Zoia e o fată dificilă. Nina Fiodorovna zâmbi. Aşa am fost şi eu. Nu credeţi?

Soloviov nu răspunse. După ce se gândi puţin întrebă:

— Adică, nu s-a pierdut nimic din memoriile generalului?

— Tot ce generalul *mi*-a dictat *mie* s-a păstrat…

Nina Fiodorovna tăcu. Tonul ei invita la noi întrebări.

— Şi ce s-a pierdut?

— La scurt timp după moartea generalului a venit fiul lui. A întrebat dacă a rămas ceva de la tatăl lui. I-am dat caieţelul scris chiar de general.

Nina Fiodorovna se sprijini de coloană şi închise ochii. Colţurile buzelor i se ridicară uşor.

— Unde e fiul lui acum?

— Nu ştiu.

Soloviov se sprijini de coloana din faţa ei. Atlantul şi cariatida. Îi revenise oboseala.

— Mi-am amintit: a plecat într-o localitate. A lăsat adresa. Nina Fiodorovna nu deschise ochii. Nu-i nici măcar localitate: e o staţie de tren. Platformă feroviară.

Soloviov simţi cum începe să se clatine coloana de la spatele lui.

— Dar cum… se auzi el întrebând. Cum se numea staţia?

— Nu mai ţin minte. Unei muieri de acolo i s-a făcut milă de el, şi uite că a rămas. Nina Fiodorovna deschise ochii şi faţa ei deveni serioasă. Pur şi simplu i s-a făcut milă de el.

— Nu cumva Kilometrul 715?

De după un strat de sultănele apăru o maşină-stropitoare. În picăturile suspendate deasupra florilor se zări curcubeul.

— Poate… Se prea poate. Acolo a plecat.

Soloviov se întoarse în sală. Ascultă neatent restul referatelor. Îşi pierdu brusc interesul pentru vorbitori, pentru conferinţă, până şi pentru Crimeea. Se gândea la singurul loc de pe pământ unde se întâlnea tot ce fusese mai important în diferite momente din viaţa lui: manuscrisul generalului, Liza Larionova (*Larionova*!), în fine, propria lui casă. Se gândea la staţia Kilometrul 715.

Soloviov înţelese că această coincidenţă nu e întâmplătoare. Nu mai era coincidenţă, era convergenţă. Cu cât i se părea mai de necrezut, cu atât mai mult îşi dădea seama că ea nu e întâmplătoare: asta demonstra că direcţia pe care o luau cercetările lui era corectă, şi că locul important al Lizei în viaţa lui – începu brusc să tremure – era principala dovadă. Pe lângă toate celelalte (Soloviov îşi aminti de asta în ultimul moment şi simţi broboane de transpiraţie pe frunte), Liza era *Filipovna*. Această ultimă dovadă nu-şi mai avea rostul, dar Soloviov o trecu recunoscător şi pe ea în rândul argumentelor. Nu înţelegea de ce în toţi aceşti trei ani nu-i scrisese nici măcar o dată Lizei. Nu reuşea să-şi explice.

Orice fapt ar studia omul, el se analizează pe sine. Aşa spunea profesorul Nikolski. Pe Soloviov îl fascina ideea că drumul căutărilor lui se apropia tot mai mult de linia vieţii lui. Era zguduit de împletirea materialului cercetării cu propria lui soartă, de inseparabilitatea şi armonia lor. Dacă o iubise vreodată pe Liza cu adevărat, asta se întâmpla chiar acum.

Mângâind braţul scaunului din autobuz, Soloviov îşi imagină mâna ei. Simţind pe frunte răcoarea geamului, îşi aminti de prospeţimea buzelor ei. Tot drumul până la Ialta se gândi numai la Liza. O dorea ca niciodată. Pe Liza – ca nepoată a generalului. Ca om ce-l transforma în rudă a marelui ei bunic. Şi, fireşte, ca prima femeie din viaţa lui. Unirea vieţii cercetătorului cu materialul cercetat ajunsese la apogeu.

Ce ştia el despre părinţii Lizei? Mama – revizor de cale ferată. O femeie obosită cu păr aspru ca sârma. Îi scăpa întotdeauna de sub basma. Când mama Lizei venea din gerul de afară, pe părul ei străluceau fulgii care se topeau. Părul Lizei era altfel. Era moale de tot. Mirosea a fum dulce, fiindcă şi-l usca deasupra cuptorului. Mama Lizei mirosea a păcură. Făcea revizia după cum îi venea la îndemână. Putea să plece o zi întreagă sau o oră. Nu puteai calcula cât va lipsi. Din cauza asta îi venise ideea să pună găleata la portiţă. Dar n-o puteau folosi tot timpul: dădea de bănuit.

Tatăl… Pe el şi-l amintea vag. Ţinea minte că era înalt. Nebărbierit. Începea toate frazele cu un „ei". Ei, ziua bună. Ei, viscoleşte. Nu-ţi sărea în ochi: cuvântul ar fi trecut neobservat, dacă n-ar fi fost bunica. Fără „ei" (zicea bunica). El zâmbea. Ea îi dădea câte trei ruble. Număra monedele rublă cu rublă, scuipând pe deget. Îi dădea mai rar o singură bancnotă. O înspăimânau bancnotele mai mari de o rublă. Câteodată îi sărea printre degete câte un bănuţ, şi el îl lua de pe jos. Se întâmpla ca el să ceară voie să se aşeze pe laviţă. Ei, să mă odihnesc puţintel, bine? Mirosea a alcool. Soloviov nu ştia încă ce e alcoolul. Era mirosul tatălui Lizei. Nu s-ar zice că tatăl Lizei avea casă. Când venea, se aşeza pe laviţă fără să se dezbrace. Căciula de iepure îi cădea pe faţă. Dormea în tihnă. În cele din urmă a dispărut undeva. A dispărut de tot.

Soloviov ajunse târziu la Ialta. Cât aşteptă în staţia de troleibuz, începu să plouă. Pe cerul presărat cu stele nu păreau să fie nori, şi totuşi ploua. Soloviov se răzgândi: nu mai aşteptă troleibuzul şi plecă acasă pe jos. După dogoarea de peste zi, ploaia era plăcută. Nu ploua tare. Picăturile mărunte semănau cu o ceaţă deasă. La piaţa centrală, Soloviov coti pe strada Kirov, fostă Autskaia. Dinspre faleză se auzea muzică şi la răstimpuri apărea de undeva, de sus, fasciculul unui reflector. Fasciculul luneca pe vârfurile chiparoşilor şi pe cupolele ude ale catedralei Sf. Aleksandr Nevski.

Pe strada Palmiro Togliatti, totul era ca acum două zile. Scara scârţâia, beculeţul lumina chior sub apărătoare. Ca o întoarcere acasă, se gândi Soloviov. După mulţi ani. Întoarcerea unui alt om. Nu aprinse imediat lumina în odaie, temându-se parcă să nu vadă ceva care să-l surprindă. Nu, toate erau cum le lăsase. Toate.

Soloviov îşi dădu jos geanta de pe umăr. Era grea. Luându-şi rămas-bun, directorul fabricii de conserve îi dăduse câteva mostre din produsele lor. Îi mai repetase o dată „Soloviov în persoană" şi-i spusese că e bucuros de cunoştinţă. Directorul nu precizase ce însemna „în persoană", şi nici Soloviov n-o făcuse. Pentru sine, Soloviov fusese întotdeauna chiar el în persoană. Luase conservele, ca să nu-l jignească pe director. Iar acum hotărî să le încerce.

Soloviov scoase la nimereală una dintre cutii şi o deschise cu desfăcătorul de conserve. Cu capacul înălţat, cutia dreptunghiulară semăna cu un pian. Guvizi în sos tomat.

Se auzi soneria. Soloviov continuă să se uite ţintă la guvizi. I se părea o culme a ordinii văzându-i cum stăteau înşiraţi cuminţi în sosul de roşii. Fără măcar o idee de haos. Dar haosul exista. Năvălise în viaţa lui Soloviov şi-l prinsese în vârtejul lui. Îl aruncase în locuinţa lui Kozacenko, în muzeul Voronţov, în vâslitul nebunesc noaptea printre valurile zbuciumate. Haosul era Zoia. Soloviov era sigur că ea sunase. Se ridică şi se uită la imaginea lui din oglinda bufetului. Se apropie de uşă. După ce aşteptă să mai sune o dată, trase ivărul. În uşă stătea Taras.

— Ştiam că sunteţi acasă. V-am urmărit pe fereastră.

Soloviov îl pofti în tăcere să intre. Cu paşi împiedicaţi, Taras înaintă tremurând spre mijlocul camerei. Apucă spătarul unui scaun. Se aşeză. Stătea strâmb, cu capul aplecat într-o parte.

— Am o rugăminte la dumneavoastră, spuse Taras. Plecaţi.

Soloviov continuă să tacă. Undeva, pe stradă, se deschise o uşă de unde se revărsară ţipete de copii, zgomot de veselă, alte ţipete. După o clipă, totul amuţi.

— Plecaţi. Nu i se poate ţine piept. Cu ea o să fiţi pierdut.

— Dar dumneata?

Taras nu mai spuse nimic.

— Ai aflat că ţi-am căutat în cameră? întrebă Soloviov.

— Am pus chiar eu foile acolo, unde mi-a spus ea.

Taras se lăsă încet pe scaun. Pentru o clipă, Soloviov se sperie că Taras o să-şi piardă cunoştinţa, dar nu se întâmplă nimic.

— Ai ştiut că ne ducem la palatul Voronţov?

— Bineînţeles. Am fost acolo în noaptea aceea.

Taras îl privi în ochi pe Soloviov pentru prima oară. Numai tristeţe găsi în privirea aceea. Soloviov întoarse capul.

— De ce-ai acceptat?

— Aşa a vrut ea.

Degetele lui Taras atinseră cutia de conserve. Alunecară pe marginea cutiei, parcă simbolizând calea complicată a lui Taras. Soloviov îşi dădu seama că era martorul unei drame, neînţelese de el pe deplin, dar, cu siguranţă, dramă – şi i se făcu milă de omul din faţa lui.

— Vrei un ceai?

— V-am luat bilet pentru Petersburg, pentru mâine.

Taras spuse asta fără să-şi ia ochii de la guvizii din sosul tomat. De fapt, era şi el (se gândi Soloviov) unul dintre ei. Ce-i trebuia una ca Zoia? Asemenea exaltare, atâta pasiune! După o scurtă şovăială, Taras scoase din buzunarul de la piept biletul şi-l puse în faţa lui Soloviov. Făcut sul. Se încăpăţâna să se îndrepte.

— Nu mă duc la Petersburg. Soloviov vârî biletul în buzunarul lui Taras. Plec însă mâine. Încerc să nu mă întâlnesc cu Zoia.

Taras îi întinse în tăcere mâna. Era moale şi umedă. Cu siguranţă că nu putea conta pe dragostea Zoiei cu mâinile acelea.

Soloviov ieşi din casă în zori. Într-adevăr, pleca. Zilele pentru care plătise nu se terminaseră, aşa că nu avea nici o datorie. Lăsase la vecini cheia de la cameră.

În loc s-o ia spre troleibuz, Soloviov coti pe strada Cehov. Cu toată greutatea genţii, voia să facă pe jos o parte din drumul până la autogară. Îşi lua rămas-bun de la Ialta. Fără să ştie, Soloviov mergea pe acelaşi drum pe care mersese generalul Larionov într-o seară de august, cam prin 24 august, în anul 1938. Era în pantaloni cu croială militară, deşi fără lampasuri. În bluză militară. Aşa cum era îmbrăcat, generalul nu făcea notă aparte în mulţime. În anii ’30 erau mulţi cei îmbrăcaţi milităreşte. Era la modă[99].

Generalul merge îmbrăcat în pantalonii fără lampasuri, dar tuturor le e clar că au de-a face cu un general. Se vede limpede ţinuta de militar din felul cum îşi ţine capul, din lăţimea umerilor, din siguranţa cu care păşeşte de pe călcâi pe vârf. Vână de militar. Ofiţer superior. Braţele i se mişcă în ritmul mersului – uşor, hotărât, dar totuşi pe lângă trup. E ponderat în tot ce întreprinde.

La colţul dintre strada Botkinskaia şi strada Cehov, se opreşte la chioşcul cu sucuri. Sifonul fără sirop costă 10 copeici, cu sirop – 30. Generalul cere sifon cu sirop. Ia paharul aburit şi, câteva secunde, urmăreşte gazul clocotind. Spuma de deasupra ţâşneşte în mii de stropi infimi – abia îi simţi dacă duci paharul la obraz. Generalul contemplă cum, în spatele sticlei groase, faţetate – născându-se în fiecare faţetă a ei –, se înalţă bulele. Printre ele, ca la o lanternă magică, apare rozul florilor de leandru. Se întrezăresc trecătorii. Trece un biciclist. O căruţă cu bidoane de lapte. Şi brusc, miros de cal.

Deşi e seară, la Ialta e cald. Generalul bea savurând apa gazoasă. Mărul lui Adam urcă şi coboară în ritmul înghiţiturilor. Scoţând din buzunarul bluzei militare o batistă, generalul îşi şterge fruntea transpirată. Aşază fără zgomot paharul pe tejgheaua de lemn. Conturul inelelor lemnului, arătând vârsta lui, mai păstrează urme de vopsea. Pe urmele rotunde de sirop se târăsc viespi. Generalul îşi ridică din nou paharul şi, răsturnându-l încet, acoperă o viespe. Şi el şi vânzătoarea urmăresc mişcările insectei. Viespea se înalţă în zbor, face câteva ture sub sticlă şi atinge zumzăind partea de sus. Cade. Urcă din nou pe perete şi încremeneşte acolo. Generalul (cu gestul celui care dă drumul porumbeilor) întoarce paharul, dând voie viespii să zboare. Viespea nu se grăbeşte. Răzbeşte, mişcându-se în spirală, până la marginea sticlei şi îşi ia zborul. Are demnitatea ei. Un camion face ca paharele să zdrăngăne. Vânzătoarea îşi şterge mâinile de şorţ.

— Încă un păhărel?

Generalul se uită gânditor la vânzătoare. Păr în dezordine, boneţică de dantelă apretată. Generalul se uită prin vânzătoare.

— Nu. Privirea generalului o ţintuieşte din nou. Nu e nevoie.

Da, 24 august. Fără nici o îndoială. Anul 1938. Judecând după zăpuşeala înserării, va fi furtună la noapte. Deasupra hotelului Oreanda se strâng primii nori. Soarele lasă să cadă ultimele raze pe catedrala Ioan Gură-de-Aur. Generalul merge pe strada Cehov. Priveşte vilegiaturiştii cu genţi de plajă, cu umbrele de soare şi cu prosoape pe umeri. Unii în pijamale.

Un tango. Uşor, parcă de departe. Creşte. Deasupra orchestrei pluteşte vocea înaltă a unui bărbat. În spatele trunchiurilor crăpate ale câtorva salcâmi se vede o estradă. Instrumentele de suflat strălucesc. Străluceşte banjoul. Muzicanţi în costume albe şi cu pălării tot albe, din America Latină. Solistul e trompetist. Îşi dăruieşte trompetei tot aerul de care dispune, abia apucă să inspire. Când dă afară aerul, obrajii i se umflă caraghios, dar buzele îi sunt subţiri şi sensibile.

Lângă estradă stau dansatorii. Încet-încet se dau înapoi, cedând locul unei perechi. El – animal de pradă cu părul ca pana corbului. Obligatoriu cu cărare dreaptă. Cămaşa amplă, plisată, cade peste pantalonii înguşti. Pe spate, o dâră udă. Ea – porumbiţă în rochie albă. Când o învârteşte, capul ei se lasă uşor pe spate. Se lasă în voia lui, dar cu măsură. Acum e toată în braţele lui. Piciorul bărbatului se înfundă în spuma rochiei. Ea reuşeşte totuşi să scape, alunecându-i din braţe.

De pe strada Cehov generalul ajunge pe strada Morskaia. În stânga lui, o şaretă întoarce huruind. Pe pietrele lustruite ale pavajului roţile ei îşi cam fac de cap. Iarba s-a strecurat prin jgheabul de piatră al şanţului de scurgere. Strada duce la mare, şi inima generalului se umple de bucurie. De mic copil îi plăceau străzile care duc la mare. Îi plăcea cum apare pe neaşteptate culoarea albastră printre cele două şiruri de case. El vede în asta un motiv de speranţă.

Generalul se îndreaptă spre farmacie. Ea ocupă parterul unei case scunde cu etaj. Uşă de stejar, clanţă de aramă, clopoţel. Stil modern. Arcul trage înapoi, scârţâind, uşa grea. Când vii din stradă, farmacia pare răcoroasă. Şi liniştită. Generalului îi place răcoarea şi liniştea. Aşteaptă până când, anunţat de clopoţel, apare farmacistul Kologrivov. În spatele geamurilor groase ale dulapurilor sunt eprubete, cutiuţe şi sticluţe. Miros de mixturi şi de praf Extra pentru dinţi. Larionov doreşte să discute cu farmacistul Kologrivov despre cauzele morţii. Ale morţii în general.

Kologrivov îl salută. E un bărbat cărunt, calm, cu un nas cărnos. Vârful nasului pare despicat. Ochi albaştri. Generalului îi place calmul lui Kologrivov, vine aici să se odihnească. Generalul se aşază de obicei în fotoliul din spatele paravanului şi urmăreşte cum Kologrivov vinde medicamente. Cei care intră în farmacie cer iod, unguent Vişnevski, ceva contra diareei, vată, pansament, muşeţel uscat, prezervative, permanganat de potasiu. Mai rar – ulei de ricin şi untură de peşte. I se cer sfaturi. Farmacistul Kologrivov le dă cu voce scăzută (nu ridică niciodată glasul). Generalul se simte bine. Se simte ca în copilărie, când, ascunzându-se în vestibul printre paltoane şi blănuri, asculta discuţiile tărăgănate ale servitorilor. Se întâmpla să adoarmă. Se întâmplă ca generalul să adoarmă la farmacie şi, ca să nu-l trezească, Kologrivov discută cu clienţii în şoaptă.

Ora nouă seara. Kologrivov închide farmacia şi-l pofteşte pe general în camera de-alături. Acolo sunt atârnate planşe care înfăţişează corpul omului la diferite vârste. Planşele cu vârstele până la treizeci de ani şi cele după treizeci sunt despărţite de imaginea lui David al lui Michelangelo. Separat stau materialele ilustrative pentru sistemul circulator, sistemul digestiv, sistemul nervos şi un schelet de bărbat (vedere din faţă). Cu băţul în mână, Kologrivov intenţionează să vorbească despre fiecare planşă, dar începe prin a vorbi despre schelet.

Scheletul, pe care se ţine toată carnea, e format din 206 oase. Craniul – generalului i se păruse întotdeauna că e ceva întreg –, din 29. (În total – 235, remarcă automat generalul). Încercând să se imagineze ca schelet, îşi pipăie cu degetul orbita ochiului. Nu e prima dată când face asta, farmacistul îi ştie gestul.

— Se spune că înainte de moarte, pe faţa omului apar contururile craniului, îl întrerupe generalul pe Kologrivov.

— Aşa se întâmplă când moartea vine pe cale naturală.

Generalul dă din cap şi se uită gânditor la schelet. Întreabă:

— Dar dacă moartea vine pe cale nenaturală?

— Atunci contururile craniului apar după moarte.

Afară se întunecă. Kologrivov povesteşte despre circulaţia sângelui. Arterele sunt însemnate cu culoarea roşie, venele – cu culoarea albastră. Generalului îi place combinaţia de culori. El îşi descheie manşeta bluzei militare şi îşi priveşte venele albastre. Mişcarea nu-i scapă farmacistului. El îşi continuă povestirea despre sânge: omul are în medie 5-6 litri de sânge. E pompat de inimă (greutatea – aproximativ 300 g[100]), formată din două jumătăţi: stângă şi dreaptă. Fiecare jumătate are un auricul şi un ventricul. Kologrivov le înconjoară cu băţul indicator. Auriculul primeşte sângele, ventriculul îl aruncă.

— „Inima mea fierbinte, tu cu o sabie rece…“[101] declamă încet generalul.

— Ce pompă formidabilă!

— Să străpungi o creaţie atât de bine gândită, de fină şi de importantă pentru viaţă – generalul îşi caută cuvintele –, oare asta nu-i o crimă?

— Moarte nenaturală instantanee.

— Ce poate fi oare mai nenatural decât…

Generalul tace.

Despre sistemul digestiv şi sistemul nervos farmacistul Kologrivov are o poveste scurtă. La rugămintea generalului, vorbeşte despre moartea naturală. Apar în faţă planşele care reprezintă corpul la diferite vârste. După o mică ezitare, Kologrivov scoate o planşă care prezintă dezvoltarea intrauterină şi o atârnă alături de celelalte. Îşi scarpină ceafa.

— Nu găsesc planşa cu procrearea, zice Kologrivov.

— Vreţi să spuneţi că procrearea e începutul morţii naturale?

— Posibil. Bănuiesc că a luat-o curierul nostru.

Kologrivov vorbeşte despre procreare fără material ilustrativ. Referindu-se la faza intrauterină, arată poziţia embrionului. Poziţia îi e cunoscută generalului. Aşa stăteau soldaţii lui în toamna lui 1920. Generalul dăduse ordin să se aprindă focurile cu ultimele rezerve de vreascuri. Îi pusese pe soldaţi să sară peste ele. El umbla de colo-colo ca un nebun prin pustiul îngheţat, salvând ce mai rămăsese din armata sa. Încerca să-şi înviorreze soldaţii, îi înghiontea sub coaste, le lovea obrajii…

Poţi oare să înviorezi un embrion? Ascultându-l pe farmacistul Kologrivov, generalul simte cum îi vine gândul cel din urmă. Soldaţii lui nu mai aşteptau victoria. Nu mai visau femei. Bani. Nu mai visau nici măcar căldură. Oboseala lor depăşea dorinţele de felul ăsta. Soldaţii voiau să se întoarcă în pântecul mamei.

Transformarea fiinţei roz, zbârcite, în copil. Vârsta adolescenţei. Păr pubian, mărirea sexului (la bărbaţi), schimbarea vocii. Trezirea instinctelor sexuale.

— La vârsta asta am înţeles că voi muri, spune generalul. Aveam primele poluţii.

— Nemurirea se duce odată cu inocenţa. Farmacistul trece din nou băţul de pe planşa „Adolescentul“ pe planşa „Copilul“. Copiii nu cred că vor muri.

Modificarea totală a organismului. Creşterea intensivă a scheletului şi a masei musculare. Modificări în sfera hormonală, în procesul metabolismului ş.a.m.d. Corpul începe să miroasă – în special tălpile. Şosetele trebuie schimbate cât mai des. Apar coşurile. Să nu se stoarcă în nici un caz cu mâinile murdare. Trăsăturile moi, de copil, se modelează, se conturează pomeţii. Încep să crească barba şi mustăţile (cu precădere la bărbaţi). Până pe la treizeci de ani, Kologrivov se apropie de imaginea lui David, corpul omenesc se dezvoltă.

— Pe urmă? întreabă, căzut în admiraţie, generalul.

— Şi pe urmă se dezvoltă, dar în sens invers.

Kologrivov oftează în timp ce arată spre planşa „Omul la vârsta de 30-40 ani. (Bărbatul. Vedere din faţă)“. Se îngroaşă stratul de grăsime sub piele. Pielea se dilată. Faţa se ofileşte şi se buhăieşte. Corpul acumulează rezerve de grăsime, în special pe abdomen şi pe şolduri. Torsul pare disproporţionat de mare în comparaţie cu picioarele, chiar caricatural. Pe picioare şi pe mâini încep să se formeze lipomuri rotunde. Şi pe alte părţi ale corpului. Ele deformează liniile ferme şi vorbesc despre necazuri cu metabolismul. Se observă păr mai mult pe spate, pe piept, pe arcurile sprâncenelor, în urechi şi în nas.

Mai departe – e şi mai şi. Părul încărunţeşte. Apare mirosul amărâtei transpiraţii de om bătrân. Pielea se veştejeşte şi se ridează. Îmbătrânirea organismului e însoţită de îngroşarea arterelor. Ele devin umflate, fragile şi se pot sparge. Treptat, cad dinţii. Acest lucru poate fi îndreptat parţial cu o proteză (făcută neglijent, ea face rostirea uşor şuierată), dar nici o astfel de măsură nu are puterea de a curma tendinţa negativă generală. Se tasează discurile dintre vertebre, coloana vertebrală încetează să mai fie elastică şi se curbează. Omul scade în înălţime. Organele se uzează până la incapacitate. Creierul începe să conţină o cantitate suplimentară de apă şi funcţionarea lui e mai greoaie. În cele din urmă, omului îi vine greu să trăiască. El moare.

Din spatele ferestrelor se aud semnalele ultimelor vedete militare.

— Asta înseamnă, întreabă generalul, că principala cauză a morţii omului e viaţa sa?

Farmacistul Kologrivov se aşază pe scaun şi se uită calm la general.

— Se poate spune şi aşa, Excelenţa Voastră.

Note

98. A se vedea Krivici Iu., *După zece ani*, Paris, 1930, pp. 243-250; Drel S.P., „In extremis“, în *Voenno-istoriceskoe obozrenie*, nr. 7, 1939, pp. 15-29. De asemenea, autorul referatului nu cunoştea rezultatele lucrării lui Soloviov, care stabilise că în noaptea de 13 spre 14 iunie 1920, de la 23:55 până la 3:35, trenul blindat al generalului şi cel al lui Jloba staţionaseră în paralel în gara Gnadenfeld. (N. a.)

99. A se vedea Ustinov D.F., „Stilul militar ca formator de epocă“, în *Semantica costumului: epoci şi stiluri* (culegere de articole sub red. M.A. Suslov), Moscova, 1976, pp. 235-258. (N. a.)

100. A se vedea *Enciclopedia pentru copii*, Moscova, 1966, vol. 7, pp. 59-87. (N. a.)

101. Vers dintr-o poezie de Iuri Borisov (1944-1990) – poet, compozitor şi interpret de romanţe şi cântece despre Războiul Civil, închinate Armatei Albe. (N. tr.)

15

Dis-de-dimineaţă, Soloviov era prezent deja la centrul raional. I se spuse că nu are cum să ajungă la staţia Kilometrul 715 pe calea ferată. Nu mai opreau acolo trenurile. Soloviov se duse la autobuz.

Autobuzul era vechi, la fel ca în copilăria lui. La Petersburg nu mai existau maşini dintr-astea. Autobuzul se hurduca la hopuri – se scutura spasmodic, tuşind ca omul bolnav de astm. Când se deschideau uşile în staţii, scotea un zgomot de sticlă destupată. Solovov coborî la el în sat, la şcoală. Mai departe trebuia să meargă pe jos.

Soloviov dădu s-o ia pe drumul ştiut, dar se opri, se întoarse şi, iuţind pasul, o luă spre şcoală. De uşa de la intrare atârna un lacăt. E vacanţă, îşi aminti Soloviov. E vacanţă. Se apropie de fereastră şi îşi lipi fruntea de geam. În spatele plopilor care se reflectau în geam apăru ca prin ceaţă cabinetul de literatură rusă. Băncile erau întoarse cu susu-n jos. Răspunsul elevului era însoţit de trântitul capacului de la bancă şi tot aşa se termina.

— De ce se numeşte trilogia de război *Viii şi morţii*[102]? Aşa, să vedem… (degetul căuta în catalog). Soloviov!

Capacul băncii trântit cu zgomot pe spate. De fapt, generalul a avut numai două mape. Aflând că muriseră toţi cei cu care învăţase, i-a trecut din mapa „Morţi“ în mapa „Vii“. Şi gata. Ar fi procedat oare aşa Soloviov? Asta e deja o altă întrebare. Dar simţi absenţa colegilor lui din bănci ca pe un hău cu gura larg căscată. Era ca o moarte. Mai rău decât moartea, pentru că, fiind absenţi de acolo, colegii lui simulau că se află pe undeva (cel mai probabil, nu departe). Umbrele lor vizitau fabrica de sticlă, staulul în care trage curentul din toate părţile sau, poate, staţia unde se reparau combinele.

— De partea cui era autorul *Donului liniştit*? Are cineva vreo idee?

Nu are nimeni. Ei nu ştiu sigur de partea cui este el. Şi, în general vorbind, nici cine este autorul. Pe catedră sunt cataloage şi manuale. Pe etajeră sunt „Materiale de distribuit“ – mape umflate. Or fi acolo mapele cu „Viii“ şi „Morţii“? Ţine şcoala evidenţa lor?

Soloviov ajunse fără să-şi dea seama la bibliotecă. Stătu câteva minute în prag. Despre ce să discute cu Nadejda Nikiforovna? Poate că ar trebui să-i povestească despre ce se întâmplase în ajun. Nu, să zicem, cu o săptămână înainte. De povestit viaţa nu se poate povesti. Cei câţiva ani petrecuţi la Petersburg îl schimbaseră foarte mult, iar, pentru ea, el era cel dinainte. *Dinainte*. Amintindu-şi visurile lui din copilărie, Soloviov se simţi stânjenit. Nu era hotărât dacă să intre sau nu.

Intră până la urmă. În locul Nadejdei Nikiforovna stătea o femeie tânără. Soloviov n-o cunoştea.

— Doriţi să vă înscrieţi? întrebă femeia.

— Sunt înscris.

Femeia dădu din cap neconvinsă, şi Soloviov înţelese că nu era de mult timp acolo. Nu purta pe deget inelul cu camee. Avea un ineluş cu smarald. Dacă ar atinge raftul, n-ar scoate un sunet frumos. Sunetul acela de plastic.

— Ce v-ar interesa?

Pe Soloviov îl interesa unde era Nadejda Nikiforovna, dar nu-i pomeni numele.

— Aveţi *Odiseea căpitanului Blood*?

Soloviov aşteptă ca ea să dispară după dulapuri şi ieşi din bibliotecă în vârful picioarelor. Se temea că, dându-i cartea, noua bibliotecară îl va anunţa că Nadejda Nikiforovna nu mai e în viaţă.

Porni spre pădurea în spatele căreia se găsea staţia Kilometrul 715. Se miră că drumul din pădure, larg înainte, cu două făgaşe, se micşorase, se îngustase şi devenise cărare. Ferigile de pe margine, întotdeauna călcate şi ofilite, stăteau acum drepte. Se legănau în vântul cald, mirosind a fermă. Pe drumul ăsta mergea cu Liza la şcoală. Acum – şi asta era evident –, erau puţini cei care mergeau pe el.

Soloviov mergea pe drumul ăsta cu ochii închişi. Putea să repete toate cuvintele spuse de el şi de Liza în pădure. Îşi amintea cu precizie ce şi unde fusese spus, când trecea prin dreptul fiecărui brad ieşit în cale. Mai exact, uitase, dar îşi amintea când vedea copacii. I se părea că lăsase cândva cuvintele atârnate acolo şi acum le culegea din mers de pe crengi.

Soloviov se gândea la ce avea să-i spună Lizei când se vor întâlni. Se simţea vinovat pentru tăcerea lui, dar era atât de plin de făptura ei, încât nu-i era teamă de întâlnire. Acel ceva fierbinte, care i se ridica în valuri în piept, putea – nu avea nici o îndoială – să topească şi vina lui, şi supărarea ei posibilă. Posibilă. În adâncul sufletului său, Soloviov nu admitea că Liza putea să se supere pe el.

Pădurea începu să se rărească, şi Soloviov zări primele case. Casa lui şi casa Lizei – drumul ducea la ele. După un minut-două, mai apărură în dreapta patru case, iar în stânga – platforma staţiei. Soloviov văzu că de pe platformă dispăruse tăbliţa Kilometrul 715. Călătorii nu mai puteau afla prin ce staţie trec.

Când ieşi din pădure, Soloviov merse agale. Chiar în dreptul casei lui, cărarea dispărea cu totul. Iarba înaltă i se încolăcea în jurul picioarelor şi i se agăţa de cataramele sandalelor. Încerca să-l reţină. Să-i protejeze neaşteptata întoarcere. Ce se afla în spatele perdelelor bine trase, arse de soare? Se opri şi se uită la casă. Nu fusese aici de şase ani.

Portiţa nu se deschidea, şi Soloviov trebui să sară peste ea. Ajuns în partea cealaltă, se apucă să smulgă iarba şi ciulinii crescuţi printre cărămizile potecii. Călca ciulinii în picioare, apoi îi lua cu două degete de tija ruptă şi-i arunca frumos într-o parte.

Când portiţa se deschise, Soloviov îşi cără geanta în curte. Curtea se prefăcuse în junglă. Verdeaţa stătea nemişcată, ca la fotograf, nici trenul de marfă (picioarele simţiră pământul trepidând) nu le deranja tihna. *În ţara codrilor de iarbă*[103], îşi aminti Soloviov cartea din copilărie. O citise la sfatul Nadejdei Nikiforovna, transformată poate şi ea în iarbă. Călcând tijele înalte, plăpânde, aşa cum ajung în august, Soloviov îşi făcu drum spre cerdac. De sub picioare îi zburau paraşute albe de păpădie.

În cerdac crescuse un vişin sălbatic. Răzbise printre scândurile care se distanţaseră şi îşi întindea ramurile spre parapeţi. Soloviov atinse trunchiul pomişorului, îşi trecu degetul arătător pe el. Trunchiul era gingaş şi neted, părea lustruit. După ce trenul trecu, se înstăpâni liniştea. Era o linişte deplină, absolută, şi mai departe – doar neantul. Soloviov simţi cum se integra şi el în natură. Casa şi

curtea lui deveniseră deja natură. Acum era rândul lui. Smulse pomişorul dintr-o opintire şi se simţi ca un ucigaş. Altă soluţie nu avea.

Soloviov scotoci sub pragul uşii şi scoase cheia. Făcu mişcarea înainte să-şi amintească de locul acela. Şi-o aminti mâna lui. Cu cheia a mers destul de uşor. La început s-a învârtit în gol, nu s-a împăcat cu mecanismul ruginit al broaştei, dar la a doua învârtire s-a auzit declicul cunoscut şi uşa s-a deschis. Cu un scârţâit.

A intrat în semiîntunericul răcoros. Totul rămăsese ca în ziua plecării lui. Totul, mai puţin ceva: curăţenia absolută care există numai în casele părăsite. Acum şase ani, Soloviov plecase în grabă. Pleca să dea examenul de admitere şi îşi făcuse geamantanul azvârlind în el lucruri de-a dreptul inutile. Pe urmă se apucase să vâre totul în dulapuri, dar îl oprise Liza. Spunea că o să strângă ea tot. Se uita la el aşezată pe pervaz. Soloviov îşi aminti cum îşi mişca degetele atingând pe rând scândurile pervazului, ca şi cum ar cânta o piesă muzicală.

Trecu în odaie şi trase în lături perdelele de la ferestre. În colţurile tavanului nu erau nici păianjeni, nici pânze (le luau cu o mătură îmbrăcată în tifon). Fiindcă nu erau muşte. Soloviov îşi dădu seama de asta când intră bâzâind o muscă. Era singura fiinţă vie întâlnită de el până în clipa aceea la staţia Kilometrul 715. Musca alergă ce alergă nehotărâtă pe petele curăţate de pe faţa de masă, după care zbură pe clanţa uşii.

Clanţele dintr-o parte şi din alta a uşii erau ţinute de o cârpă dintr-un material tocit. Le lega bunica, să nu se deschidă uşa când era curent. Sub picioarele şchioape ale meselor punea bucăţi de carton. Lipea crăpăturile ferestrelor cu fâşii de ziar. Bătrâneţea e inventivă. Erau soluţiile omului neputincios. Ale neputinţei de a mai schimba ceva în viaţă. Din cauza asta plecase Soloviov de acasă după moartea bunicii. Se temuse că, odată cu casa, va moşteni şi neputinţa.

În cerdac se auziră paşi târşâiţi. Zgomotul era făcut special ca să se audă, să atragă atenţia. Nu aveau ce căuta în liniştea din casă. Soloviov se întoarse încet:

— Egorovna!

— Te-ai întors, frumosu' meu…

Egorovna se apropie cu paşi mărunţi şi iuţi şi se cuibări la pieptul lui. El o cuprinse stângaci cu un braţ, păstrându-şi ţinuta dreaptă, şi simţi cum pe obrazul ei curgeau lacrimi de om bătrân, răcoroase.

— Care vă mai e viaţa, Egorovna?

— Viaţă? Ea se retrase nedumerită, aproape jignită. Dăm acuşi în primire! Firsova Evdokia şi cu mine. O ţii minte pe Evdokia? Bărbia ei moale, cu perişori albi, tresălta. Suntem două la capătul zilelor. Două în toată staţia.

— Unde-i Liza, Egorovna?

— Liza… Egorovna încetă din plâns, şi Soloviov se sperie şi mai tare. Păi Liza a plecat. Maică-sa a murit, şi ea, uite, a plecat. Da' tu n-ai ştiut?

— Unde a plecat?

— Dumnezeu ştie, pesemne, ca tine, să înveţe. Încă de-acu' un an. Poate mai bine de-un an.

Egorovna scoase o cârpă din buzunar şi îşi suflă nasul.

— Maică-sa a bolit rău, şi ea a-ngrijit-o. Când a murit, am vrut s-o spăl eu pe răposată, dar ea nu – voia singură. Singură a spălat-o. A înmormântat-o aici la noi. Şi pe urmă a strâns şi a plecat…

Egorovna o luă spre uşă. Coborî din cerdac, punând când o mână, când alta pe balustradă, dar vorba ei monotonă continua să se audă. De undeva de departe, Egorovna continua să-i povestească lui Soloviov cu vocea stinsă despre Liza, pe care i se părea că o pierduse pentru totdeauna. Soloviov se culcă pe patul bunicii, şi capul i se înfundă în perna imensă de puf. Nu mai avea putere.

În odaie se întunecă brusc, fiindcă se întunecase cerul. Volbura de pe cercevea începu să freamete şi floricica uşoară ca fulgul de la icoană zbură direct pe Soloviov. Fulgeră undeva departe, dincolo de pădure. Bubuitul tunetului se contopi cu zgomotul trenului. După ce trenul trecu, se auziră picăturile mari de ploaie răpăind pe acoperişul cerdacului.

Soloviov nu-şi mai dădu seama dacă se uită, ca în copilărie, la furtună sau o visează culcat pe patul bunicii. Sau chiar e copil, stă culcat în patul bunicii şi se uită la furtună. În spatele ferestrei, în deschizătura perdelelor trase pe jumătate, strălucesc fulgere. Pe tavan se reflectă flăcăruia săltăreaţă a candelei. Bunica bate mătănii. În uşă stă Liza şi zâmbeşte. Îşi lipeşte un deget de buze. Din păr îi şiroieşte apa. Ăsta nu-i vis. Liza a venit aievea. Se apropie de el şi-l ţine de mână.

Soloviov deschise ochii. Pe marginea patului şedea Egorovna.

— Cartofi cu ciuperci. Mănâncă până-s fierbinţi.

Îi întinse un castron de tablă.

— Mulţumesc.

Se aşeză pe pat uitându-se aiurit la spatele Egorovnei. Nu era Liza. Se trezise cu gândul ăsta şi acum nu se putea obişnui cu el. Nu era Liza.

— Se răcesc, zise Egorovna din prag.

Soloviov dădu din cap şi luă lingura adusă de Egorovna. Nu mai mâncase de mult cartofii cu lingura, şi la început i se păru chiar că visează. Dar visul dispăru.

Vru să se spele după somn. Se apropie de puţ şi, coborând prăjina, încercă să ia apă. Când ridică găleata, fundul ei se desprinse şi, cu un licăr mat, pieri în adânc. Găsi altă găleată în magazie şi o legă cu sârmă de prăjină. Luă apă, se spălă şi sorbi din ea. Apa era la fel de proaspătă ca în copilăria lui.

Se ivi din nou soarele, şi Soloviov se miră cât de lungă era ziua aceea. Lungă şi variată. Era o seară liniştită de vară, una dintre acelea în care el şi Liza stăteau în cerdac. Uneori se plimbau. Puteai să te plimbi pe singura stradă din sat, pe platformă, prin pădure sau prin cimitir. Alte locuri de plimbare nu erau la staţia Kilometrul 715. Soloviov îşi puse un tricou curat. Se apropie de şifonierul cu oglindă şi se pieptănă. Putea să iasă din casă.

Strada îl întâmpină cu o linişte deplină. Chiar şi cele şase case îşi avuseseră cândva viaţa lor. Viaţa lor nu era tumultuoasă, era pur şi simplu viaţă – cu strigăte peste gard, lătrat de câini, cântat de cocoşi şi zgomot de tranzistoare. Iar acum nu era nimic, doar foşnet de frunze. Fâşâit de iarbă. Aşa e viaţa după o explozie nucleară.

Soloviov se opri lângă platformă. Scara care ducea la platformă o ghiceai din iarba înaltă datorită balustradei. În ghereta unde stătea odată mama lui crescuse un scoruş tânăr. Se urcă pe platformă pipăind treptele cu piciorul. Iarba era mai mică acolo şi crescuse formând desene complicate, care urmau crăpăturile din asfalt. Soloviov se apropie de bancă. Era de fapt doar o jumătate de bancă. Dintre cele trei secţiuni din fontă rămăsese doar una, cu scândurile de la şezut rupte, stând într-o rână. Se aşeză cu grijă pe partea mai rezistentă. Se lăsă pe spetează. Închise ochii.

Dacă îşi imaginează că în locul scoruşului e ghereta mamei lui (şinele trosniră încet), dacă îşi imaginează că banca e întreagă şi că pe ea stă Liza (rămase cu ochii închişi), atunci ce se petrece acum poate fi luat drept o seară liniştită de vară din copilăria lui. O ureche neantrenată nu putea auzi trosnetul şinelor. Deocamdată şinele nu trosneau, se simţea doar tensiunea metalului pregătit să poarte trenul aflat la distanţă. Soloviov îl auzea. El ştia că e trenul de la 20:32. Moscova–Soci.

Oricât ar părea de ciudat, era într-adevăr trenul Moscova–Soci. În ciuda tuturor schimbărilor din orar şi din ţară, el trecea prin staţie la 20:32 fix. De fapt, Soloviov nu se miră. Poate că încercaseră să facă nişte schimbări în orar, dar era de domeniul evidenţei că trenul trebuia să vină exact la 20:32. Nu exista moment mai bun ca să treacă prin staţia Kilometrul 715.

Dinspre pădurile care înconjurau staţia venea aer proaspăt. Iarba cosită de pe terasament răspândea o mireasmă fină, pătrunzătoare, amestecându-se cu mirosul traverselor încinse de soare. Cu foşnetul salciei plângătoare de deasupra platformei. Copacul ăsta crescuse de niciunde, nimeni nu văzuse unde începuse. Ramurile i se pierdeau jos, în iarba înaltă. Poate nici nu erau ale lui. Nu avea nici măcar trunchi: doar o coroană deasupra platformei.

Liza anunţa sosirea trenurilor. Îşi făcea palmele pâlnie şi îşi apăsa amândouă nările: îi ieşeau cuvintele ca la megafon, doar că mai încet. Aşa auziseră ei anunţurile făcute la centrul raional; la staţia Kilometrul 715 nu se anunţa nimic. Permisiunea pentru trecerea trenurilor prin staţie o dădea Soloviov. Imitând gesturile mamei lui, ridica bastonaşul cu mâna dreaptă. Tot aşa, cu privirea obosită ca a mamei, se uita fix la tren, fără să-l vadă. După un timp, şi Liza avea aceeaşi privire. Toţi cei care treceau trebuiau să ştie că asta era muncă de rutină pentru ei.

La 20:32 Soloviov avea încă ochii închişi. Odată cu apropierea trenului, i se păru că Liza izbutise totuşi să-i anunţe sosirea. Era convins că la 20:32 ea şade lângă el pe bancă şi în gheretă stă mama. Nu putea să nu fie acolo în momentul acela.

Toţi trei trebuie să fie stăpâni pe ei. Să dea aerul afară din piept şi să nu se mişte. Dacă n-o să sperie el clipa asta, ea va rămâne. Aşa există şi o clipă pentru cel rănit în luptă, când important pentru el e să nu moară. Biruind secundele critice, trupul se deprinde iar cu viaţa. Aşa spunea omul care se dovedise a fi bunicul Lizei. Dacă te comporţi corect aici, pe platformă, viaţa scormoneşte din nou în trecut. Se agaţă de el. Tot ce părea mort îşi descoperă deodată pulsul. Şi ei se vor întoarce acasă toţi trei – Soloviov, mama şi Liza. Tot ce s-a întâmplat mai târziu – moartea mamei şi a bunicii, plecarea lui, universitatea – se va dovedi a fi o neînţelegere, o plecare nesăbuită din tihna acelei seri.

Se vor întoarce acasă. Mama (zgomotul ventilului la butelia de gaz) o să pregătească ceaiul. O să toarne apă în lighean şi o să-l pună să-şi clătească picioarele. Pe fundul ligheanului e triunghiul de la emailul sărit. El o să-şi aşeze în lighean corăbioara de plută. Bunica o să citească *Robinson Crusoe*. Liza o să ia cana cu amândouă mâinile. El o să-şi mişte încet picioarele în lighean. Corăbioara o să se legene pe valuri. De undeva de departe se va auzi fluieratul locomotivei Diesel. Nu, cu siguranţă că Liza n-o să se întoarcă. Soloviov ridică ochii spre gheretă. Şi mai ales – mama. Îl pătrunse vântul stârnit de locomotiva care trecea. 21:47, Petersburg–Kislovodsk. Trenul trecu neanunţat.

Abia când aprinse lumina în tindă, Soloviov îşi dădu seama că era deja întuneric. Fierse fideaua adusă de el şi deschise următoarea cutie de conserve. Guvizi în sos tomat. Prezenţa lor aici era aproape absurdă. Guvizii se uitau trişti la Soloviov, şi asta îl făcu să se simtă şi mai nefericit. De

fereastra bucătăriei se loveau fluturi de noapte. Dând fără încetare din aripi, se prindeau agitaţi de cercevea, urcau pe geam şi alunecau din nou.

Soloviov intră în odaia lui – aceea pe care o ocupase după moartea mamei. În ordinea care domnea în toată casa, odaia lui era o excepţie. Nu era vorba că rămăsese nedereticată, ci mai degrabă că arăta neatinsă, şi asta îţi sărea imediat în ochi. La piciorul patului zăcea deschis manualul de limba rusă. Cu coperta în sus, aşa cum îl pusese în dimineaţa când plecase. Soloviov se lăsă pe vine şi luă cartea. Încercă s-o închidă. Ea nu se închise – se strânse puţin. Cu greu. Cu încăpăţânarea unui corp înţepenit. Puse cartea pe masă, şi ea se deschise din nou la pagina dinainte. Cum se scrie particula „ne“ înaintea adejectivului provenit dintr-un verb la participiu: iată ce-i interesa în dimineaţa de atunci. Întotdeauna – împreună. Cretinul de mine, se gândi Soloviov şi se întinse încet pe pat. Patul scârţâi ca de obicei. Îşi scoase tricoul şi jeanşii şi-i aruncă pe jos. Cuprinse perna cu amândouă braţele şi îşi înfundă faţa în ea. Încetă să existe.

Îl trezi zdrăngănitul măciuliilor de la capul patului. Dincolo de fereastră trecea un tren lung de marfă. Mergea încet, aştepta schimbarea semaforului la distanţă. Stătea obosit la joantă. Soloviov îi simţea vibraţia cu tot corpul. Braţele lui erau şi acum în jurul pernei. Cu abdomenul simţea pledul făcut ghem. Un tren de marfă lua locul altuia care mergea în direcţie opusă. Acela mergea mai repede şi continua să accelereze, mărindu-şi ritmul roţilor până la limita posibilului. Ritmul ăsta îl asculta odinioară împreună cu Liza. La limita de sus uruitul se curma. În liniştea lăsată brusc, zgomotul trenului, care se îndepărta, părea un ecou. Soloviov se întoarse pe spate. În momentul când scoase pledul de sub el, îi simţi umezeala lipicioasă.

În zori, Soloviov se duse la cimitir. Purta pe umăr o săpăligă mică găsită în magazie. În mână avea o gladiolă care crescuse îndărătnică pe locul unde fusese înainte un răzor. Cimitirul se afla în pădure, la vreo douăzeci de minute de casă. Abia se zărea drumul spre el.

Soloviov îşi aminti primele înmormântări la care asistase. Se mirase văzând cum lumea aruncă flori în faţa sicriului. Bărbaţii de la staţie, care purtau sicriul, călcau pe căpşoarele florilor roşii-roşii de ochiul-boului. I se păruse că le aude strivindu-se. Se oprise şi se uitase în urma cortegiului care se îndepărta. Rămăsese şi Liza lângă el. Când dispăruseră toţi în pădure, ei ridicaseră florile. Multe rămăseseră întregi. Pe unele nu era nici măcar praf. Bunica lui Soloviov nu le-a dat voie să le ţină în casă. Buchetul acela o întristase rău de tot.

Soloviov şi Liza se duceau des la cimitir – în special toamna. Şedeau pe băncuţele înguste pentru praznice, pe soclurile de piatră, calde de soarele împrăştiat peste pădure. Uneori (legănându-se), stăteau pe grilajele de metal vopsite cu argintiu. După ce şedeau acolo, picioarele albe ale Lizei aveau dungi roz.

Pe morminte se înălţau cruci, iar uneori – obeliscuri de fier cu stele. Monumentele funerare erau o raritate în cimitir. Le aduceau de la raion cu camionul, le puneau cu grijă lângă mormânt şi, bătând din toate părţile cu mistria, le *aşezau pe mortar*. Metoda asta de fixare trezea respectul privitorilor. Însuşi felul cum era numită avea ceva autentic, semănând cu zgomotul făcut de mistrie ori cu înfigerea mucului de ţigară în pământul afânat. Şi nu le puneau imediat după înmormântare, ci după un timp – la un an sau doi –, după ce *se tasa pământul*.

Odată au pus la cimitir o piatră cu o inscripţie în versuri. Era mormântul şefului de staţie, care căzuse sub roţile acceleratului Moscova–Sevastopol. Textul i-a plăcut foarte mult lui Soloviov:

Nu-mi spuneţi: el a murit – el trăieşte.
Şi candela de-i spartă, flacăra încă mai pâlpâie,
Şi roza de e ruptă, ea tot mai înfloreşte,
Şi lira de e frântă, struna încă mai plânge.

Cu durere,
Conducerea nodului de cale ferată N

Multă vreme, din cauza semnăturii fără nume de sub text, Soloviov a crezut că versurile frumoase fuseseră scrise de conducerea nodului de cale ferată. Dar după cum s-a lămurit ulterior, din tot ce era scris pe piatră, feroviarilor le aparţineau, în afară de iscălitură, numai cuvintele „Cu durere“. Fiind deja student la Petersburg, Soloviov a aflat că autorul versurilor întipărite în mintea lui era poetul S.I. Nadson (1862-1887). Oricum o fi fost, în ziua aşezării pietrei, Soloviov i-a spus Lizei că în cazul morţii lui ar vrea să i se pună pe mormânt o piatră cu versuri săpate în ea. Aşa a spus: „în cazul morţii lui“. În adâncul sufletului său de copil, el nu admitea să i se întâmple una ca asta.

Obeliscurile nu-i plăceau. Se deteriorau foarte repede. Vopseaua se cojea, metalul ruginea. Încet-încet, apăreau şuruburile cu care era fixat şi obeliscul se înclina într-o parte, dându-şi la iveală golul dinăuntru. Dacă le atingeai, scoteau un sunet neplăcut de tinichea.

Altceva erau crucile de lemn. Soloviov le trata altfel. Crucile nu erau fixate pe mortar. Erau puse în gropi rotunde, frumos făcute, şi în jur se bătătorea îndelung pământul, fără să aştepte să se taseze. În mişcările astea de dans aproape, nepotivite cu atmosfera din cimitir, micul Soloviov simţea o anumită lejeritate care îl împăca într-o oarecare măsură cu viaţa de dincolo de mormânt. Până la urmă chiar i-a spus Lizei că ar vrea să zacă sub o cruce, nu sub o piatră grea. Liza a fost de acord. A adăugat, ce-i drept, că în mormânt omul nu simte nimic. Dar a fost de acord.

Soloviov îşi aminti cum fusese înmormântată mama lui. Cum au coborât-o în groapa îngheţată în plină iarnă. Cum n-au putut să tragă de sub sicriu frânghiile, uitându-se cu jale la ele cocoţaţi pe valul de pământ. Nimeni de la staţia Kilometrul 715 n-a vrut să coboare să scoată frânghiile. Le-au aruncat pur şi simplu capetele jos, şi ele au lovit cu zgomot sicriul cu nodurile lor cenuşii.

După ce s-au întors de la cimitir, Soloviov i-a spus Lizei că ei sunt la căldură, iar mama lui e în mormântul îngheţat. Liza i-a repetat că oamenii nu simt nimic în mormânt, dar asta nu l-a liniştit. N-a putut să adoarmă. Toată noaptea a stat Liza la căpătâiul lui, iar el s-a tot frământat la gândul că mamei îi e frig în mormânt. Mai cu seamă dacă ţineai cont de temperatura scăzută din ultimele zile.

În ziua aceea a înţeles ce înseamnă cu adevărat cimitirul. I s-a făcut frică, şi-a zis în sinea lui că într-o dimineaţă la fel de geroasă puteau s-o ducă acolo şi pe bunica lui – şi cimitirul ar primi-o cu aceeaşi ospitalitate. Îi era groază că lumea se va destrăma. Că se va risipi ca nisipul printre degete şi că nu mai aveai ce să faci. Şi totuşi, atunci el era departe de moarte.

Într-o vară a devenit conştient de faptul că avea să moară. După ce au făcut dragoste în pădure, s-a dus cu Liza la cimitir. Auzeau trosnind sub picioare conurile de brad când păşeau uşor pe covorul de muşchi. S-au aşezat pe un gard şi Soloviov a întrebat-o:

— Îţi dai seama c-o să murim şi noi până la urmă?

Liza s-a uitat mirată la el. A încuviinţat din cap.

— Eu abia acum am priceput.

— După ce-am făcut… *asta*?

— Nu ştiu… *Asta* o facem mereu, dar de gândit m-am gândit acum.

De ce după *asta* s-au dus la cimitir?

Soloviov stătea în picioare lângă mormintele mamei şi bunicii. De fapt, era un singur mormânt – acelaşi gărduleţ, aceeaşi cruce. Până şi cele două moviliţe se uniseră într-una singură în anii care trecuseră. Soloviov puse gladiola chiar lângă cruce şi dădu prudent cu săpăliga de câteva ori. Cu iarba de la cimitir era mai uşor decât cu iarba din curtea casei lor. Nu era nici elastică, nici sătulă de soare, creştea la umbră. Cu un zgomot scurt de zeamă mustind, săpăliga punea la pământ smoc după smoc. Movilele apărură una după alta: nu se contopeau, fusese o impresie înşelătoare. Movila de pe mormântul mamei era puţin mai înaltă, pentru că i se adăugase pământ.

În primul an după moartea mamei, Soloviov se ducea des la mormântul ei. Îi povestea în şoaptă tot ce se petrecuse peste zi şi-i cerea sfatul. Făcuse asta şi când ea trăia, când nu mai vorbea cu el drept pedeapsă pentru vreo vină oarecare. Tăcea până în momentul când el îi cerea vreun sfat. Soloviov se chinuia să născocească întrebările şi le punea făcând o mutră serioasă. Mama răspundea fără să simtă trucul (sau simţindu-l), dar numai când trăia. După ce a murit, n-a mai răspuns la întrebările lui.

Deşi Soloviov continua să-i povestească despre toate, cu timpul nu mai reuşea să se ducă des la ea, viaţa lui devenind mai bogată în evenimente. Îl sufoca preaplinul ei şi neputinţa de a vorbi despre tot ce i se întâmpla. Simţindu-se dator faţă de mama lui, încerca să-i povestească măcar ce era mai important, dar, şi în privinţa asta, datoria faţă de ea creştea cu o viteză incredibilă. Înţelegea în deznădejdea lui că era în pierdere.

— Viaţa nu se poate povesti, mamă, şoptise el o dată şi-l podidise plânsul.

De atunci nu i-a mai povestit nimic. S-a mângâiat cu gândul că oricum ea ştie totul.

În anul când îi murise mama, Soloviov încerca să şi-o închipuie în mormânt. Când s-a făcut primăvară, s-a gândit că în sicriu pătrunde apa freatică şi că mama lui zace într-o baie rece. În vară era deja convins că pielea ei s-a înnegrit, iar ochii au dispărut. Încerca să nu se gândească la viermii scurţi şi albi văzuţi de el pe hoiturile animalelor – şi nu putea. După un an şi jumătate, când s-a lăsat pământul de pe moviliţă, el a bănuit că putrezise capacul sicriului şi căzuse. După câţiva ani, când, după cum îşi imagina el, în mormânt rămăsese numai scheletul, lui Soloviov i-a fost mai uşor.

Când arunca dincolo de gărduleţ iarba smulsă, Soloviov nu ştia că în curând va găsi carnetul cu însemnări al generalului Larionov, în care erau înşirate amănunţit toate stadiile descompunerii corpului omenesc – de la petele de cianoză până la dezgolirea totală a scheletului. Unele însemnări erau rezultatul conspectelor făcute de general din literatura de specialitate[104]. Cea mai mare parte a însemnărilor se baza pe experienţa lui personală, când inspecta câmpul de bătălie. Întrucât luptele nu conteneau zile şi săptămâni întregi, cadavrele ajungeau în diferite stadii de descompunere până la venirea echipei însărcinată cu îngroparea lor.

Soloviov spuse rugăciunea pentru morţi. Îi veni în minte vocea bunicii, cum se ruga ea. Era ciudat să-şi audă acum vocea. Vântul foşnea în crengile pinilor. Mormântul lângă care stătea Soloviov era singurul mormânt îngrijit din cimitir.

Când ajunse acasă, puse săpăliga în magazie. Se opri în uşa magaziei. Se întoarse, luă săpăliga şi ieşi din curte. Trecu de-a lungul gardului şi se opri lângă portiţa vecină. Era curtea Lizei. Portiţa se deschise cu greu. În ciuda faptului că Liza plecase de un an şi ceva, curtea ei era la fel de năpădită de

buruieni ca şi curtea lui. Soloviov răzbi până la cerdac cu aceeaşi înverşunare cu care răzbise în prima zi până la cerdacul lui. Ce-i drept, de data asta era înarmat cu o unealtă.

Cheia de la casa Lizei era ascunsă în acelaşi loc ca şi cea de la casa lui: sub pervaz. Când intră, Soloviov simţi imediat mirosul de casă nelocuită. Mai exact, lipsa oricărui miros. Niciodată nu mirosise astfel. Aici era un miros permanent, cel mai adesea – de mâncare. Mamei Lizei îi plăcea să gătească. Pregătea *beef stroganoff*, curcan în sos de smântână şi carne gătită ca la francezi – lucruri pe care, în afară de ea, nu le făcea nimeni prin părţile acelea. La staţia Kilometrul 715 se mânca mâncare consistentă, dar fără sofisticării.

Un miros special domnea în casa Lizei de Paşte. Era atmosferă de sărbătoare sfântă, de bucurie şi de daruri. Se amestecau în el aroma de brânză de vaci, de aluat proaspăt şi – cine ştie de ce – de tămâie. Cum la staţie nu era biserică, lui Soloviov i se părea că în ziua aceea de sărbătoare biserica era casa Lizei. Amintindu-şi de mirosul ei, Soloviov se gândi că fiul generalului apăruse la staţie chiar de Paşte. Era de înţeles de ce rămăsese.

Soloviov trecu în odaia Lizei. Întinse mâna spre etajera de deasupra biroului şi scoase la întâmplare o carte. Era ghidul de anul trecut pentru admiterea la facultate. Soloviov se aşeză pe pat şi-l răsfoi atent. În ghid nu găsi nimic care să indice pentru ce facultate se pregătise Liza. Nici o pagină îndoită şi nici un semn pe margini. Liza era foarte pedantă, se gândi el cu amărăciune.

Într-un sertar al biroului găsi un teanc de caiete. Erau caietele lui de şcoală din diferiţi ani – de la primele caiete cu scris mare, aproape fără nici o literă înclinată, până la scrisul neglijent, dinainte de absolvire. Soloviov se aşeză pe scaun şi începu să cerceteze colecţia Lizei, pagină cu pagină. Se opri la o compunere din clasa a cincea, şi îşi închpui cum se întinsese pata umedă pe hârtia aspră care înghiţea albastrul cernelii.

Nu ştia ce caută. Stătea de mai bine de trei ore în casă, dar nu găsise nimic care să-i dea o idee cum să afle unde e Liza. Îşi dădea seama că n-o să afle nimic nou acolo nici despre Liza, nici despre tatăl ei. Atingea hârtiile Lizei, cărţile ei, şi asta îl liniştea.

În dulapul cu cărţi descoperi o mapă cu avioane mici de hârtie. Avioane-bileţele, pe care i le trimetea el peste gard. Aşa se întâmpla în trecut. Dis-de-dimineaţă: câteva rânduri spălate de rouă. Putea să-i vorbească direct, peste gard, dar el prefera poşta aeriană. Îi plăcea să scrie, îi plăcea să se uite cum cuvintele lui zboară prin aer. Şi ea păstrase tot. Unde s-o caute acum?

Soloviov se surprinse gândind că-l interesa Filip Larionov nu atât ca fiu al generalului, cât ca tată al Lizei. Ar fi vrut să-l mai vadă o dată, să-l pună alături de Liza, să se bucure că erau rude, să se mire că din vechiul neam al Larionovilor ieşise mult iubita lui Liza, de care avea atâta nevoie.

Liza nu era din neamul Larionovilor. Mai exact, era dintr-un alt neam de Larionovi. Neamul generalului Larionov nu avea legătură cu ea. Înţelese asta brusc, ca un fulger venit de departe. Filip, fiul generalului, nu era Larionov. Datele notate în locuinţa Zoiei îi apărură limpezi în minte. Generalul Larionov nu înregistrase oficial căsătoria cu Varvara Petrovna Nejdanova. Fiul pe care îl aveau împreună era Nejdanov.

În ziua următoare, Soloviov plecă la Petersburg. Înainte de asta îşi încuie casa, gândindu-se că o închide pentru totdeauna. Se sili să nu se uite în urmă. Conservele rămase de la Kerci i le duse Egorovnei. Ea plânse din nou. Soloviov plânse şi el, pentru că-şi lua rămas-bun de la Egorovna

pentru totdeauna. Ieşi în stradă cu geanta fără conserve, îşi dădu seama ce greutate cărase cu el. Zâmbi.

Nu-l întrista gândul că se dumirise atât de târziu. Oricât ar părea de ciudat, se simţea chiar uşurat. Legătura Lizei cu neamul generalului – lui Soloviov îi era tot mai clar ce se întâmplase – purta în ea o povară grea. Înrudirea asta îi dădea Lizei o valoare în plus, de care ea nu avea nevoie. Ea era iubirea lui, bucuria lui uitată şi descoperită din nou. Ştia că o va căuta.

Note

102. Roman de Konstantin Simonov (1915-1979), apărut în 1959. (N. tr.)

103. Roman-poveste de V.G. Braghin (1896-1972), scriitor şi dramaturg, autor de poveşti şi povestiri pentru copii. (N. tr.)

104. Spre comparaţie, Danielevski N.I., *Exhumarea şi autopsia. Probleme ale teoriei*, Moghilev, 1955. (N. a.)

16

Când Soloviov ajunse la Petersburg, se trezi în plină toamnă. Ea se reflecta în ferestrele gării Ţarskoselski, striga cu glasurile hamalilor, era adusă pe peron de un ziar uitat. Dacă ar fi plouat, venirea toamnei n-ar fi fost atât de vizibilă. Dar era soare, lumina lui nu mai avea putere, simţeai că nu mai puteai schimba lucrurile. Vara se sfârşise, nu încăpea nici o îndoială.

Pe Soloviov îl cuprinse bucuria întoarcerii acasă. Trăgea în piept aerul tare al Petresburgului şi simţea că tocmai el era cel care îi lipsise. Merse pe Gorohovaia până la Fontanka şi coti la dreapta. Venea frig dinspre apa întunecată. Râul era acoperit cu vălurele. Băgă de seamă că nu mai era nimeni în cămaşă cu mâneci scurte.

Soloviov locuia în cartierul Petrogradskaia Storona. Cum s-a spus deja, închiriase o cameră pe Jdanovskaia Naberejnaia, găsită prin nişte cunoscuţi ai profesorului Nikolski. Profesorul îi explicase că strada nu avea nici o legătură cu Jdanov A.A. Îşi primise numele de la râul Jdanovka, care făcuse nemuritor numele *podiacilor*[105] Jdanov, vechii posesori ai acestor pământuri. Numele de Jdanov provine, la rândul său, de la cuvântul *jdan*, care înseamnă copil mult aşteptat. Cuvântul *nejdan* înseamnă copil nedorit. Un astfel de copil fusese, judecând după tot ce se ştia, strămoşul îndepărtat al lui Filip Nejdanov. La asta se gândi Soloviov când intră sub portalul casei de la nr. 11 de pe Jdanovskaia Naberejnaia.

Casa de la nr.11 era una deosebită. Se vedea asta nu numai în arhitectura ei – un *empire* stalinist pompos –, ci şi în faptul că în curte se afla atelierul inginerului M.S. Los din romanul *Aelita* de A.N. Tolstoi (1882-1945). M.S. Los se pregătea să zboare pe Marte şi căuta un tovarăş de drum. A.N. Tolstoi locuia chiar pe Jdanovskaia Naberejnaia, la nr. 3. Se instalase în vecinătatea lui F.K. Sologub (1863-1927) şi nu se pregătea să zboare nicăieri. Nu cu mult înainte se întorsese din străinătate.

Casa de la nr.11 fusese construită în 1954, pe locul casei şi curţii descrise de A.N. Tolstoi. În felul acesta (se gândi Soloviov în timp ce urca scara), autorul romanului avusese în vedere particularităţile vechii case de la nr. 11, şi nu pe cele ale actualei case – dat fiind că A.N Tolstoi murise în 1945. Romanul *Aelita*, aşa cum era conceput, corespundea realităţii anilor ’20 în mai mare măsură decât realităţii anilor ’90. Concluzia era următoarea: dacă scoţi dintre paranteze timpul, graniţa dintre ficţiune şi realitate dispare. Soloviov îşi şterse picioarele pe preş şi trânti uşa după el.

Apartamentul lui Soloviov avea două camere. Era varianta fericită a unei locuinţe comune neajunsă într-o stare jalnică de degradare, dat fiind că nu prea era locuită. Un noroc în plus era faptul că vecinul de cameră al lui Soloviov nu prea trecea pe acolo. Venea pe neaşteptate o dată la două-trei luni, pentru câteva zile, ba de la Murmansk, ba de la Sîktîvkar – şi la fel pleca. În zilele respective îl vizitau prietenele lui. De altfel, Soloviov le vedea doar în treacăt, noaptea târziu, când alergau din camera vecină la duş înfăşurate în prosoape.

Ferestrele apartamentului dădeau spre ambele părţi ale casei: spre curte (incluzând o parte a străduţei Ofiţerskaia) şi spre splai. Spre curte dădeau fereastra bucătăriei şi cea a camerei vecinului. Din camera lui Soloviov însă (şi asta era formidabil) se deschidea perspectiva spre Jdanovka, spre o bucăţică din Petrovski Ostrov cu stadionul Petrovski şi – în continuare, în spatele copacilor ostrovului – spre Malaia Neva[106]. În opinia lui Soloviov, stadionul strica rău de tot tabloul ăsta, dar nu mai era nimic de făcut.

Stadionul nu numai că strica priveliştea, dar complica şi viaţa oamenilor. Traiul lângă stadion avea părţile lui întunecate şi umede în multe locuri din curte: microbiştii echipei Zenit, devotaţi ei până-n pânzele albe, urinau peste tot. Urinau sub portal, la intrările principale, lângă garduri, urinau când juca echipa de bază şi când jucau rezervele, dar şi după meciuri. Urinau de parcă Zenit ar fi fost campioană, în timp ce ea nu se clasase nici măcar printre primii trei câştigători.

În urma microbiştilor rămâneau mormane de gunoi: doze de bere, ambalaje de chipsuri, capete de peşti, coceni de porumb şi ziarele pe care stătuseră. Toate presărate din belşug cu coji de seminţe. Rotindu-se în tornade uşoare venite dinspre râu, cojile se înălţau peste acoperişul casei de la nr. 11, peste Jdanovskaia Naberejnaia, peste străduţa Ofiţerskaia şi peste întreaga Petrogradskaia Storona.

Soloviov sosi în zi de meci. Nu era microbist, meciurile de fotbal îl enervau. În acelaşi timp însă, în felul cum se desfăşura meciul era şi ceva care îl captiva. Îl nelinişteа urletul miilor de voci – uneori înfundat, ca o cascadă îndepărtată, alteori (după un gol marcat) ca o explozie. Dar întotdeauna – puternic.

Soloviov şedea pe pervaz şi se uita cum plecau spectatorii după meci. Se scurgeau ca o masă vâscoasă, de oameni strâns uniţi, treceau podul peste Jdanovka, aflat chiar sub fereastra lui. Procesiunea lentă, informă, şi vuietul fără fraze distincte i se păreau o întruchipare a mersului istoriei. Grandios şi absurd, ca orice mişcare colectivă.

Uitându-se la mulţimea pestriţă de sub fereastră, îşi aminti de cronicile despre revoluţie din jurnalele de actualităţi alb-negru. Mişcările febrile ale celor care mergeau. Mişcările legănate, comice, ale celor care stăteau: aşa cum se filmează astăzi, nu observi că aceia care stau se mişcă şi ei. Doi norişori. Apar brusc, ca să fie văzuţi. Brusc, dispar. La fel – fumul de la o ţigară. Mersul le era acelaşi când treceau pe lângă Corpul de cadeţi nr. 2 (acum Academia Militară pentru Cosmonautică), unde învăţase cândva generalul.

Pe lângă Corpul de cadeţi nr. 2 treceau şi microbiştii cu şepcile echipei Zenit. Mii de şepci albastre. Mii de eşarfe albastre. Îl enervau rău. Unde mai pui că nici nu ştiau că aici învăţase generalul. Soloviov începu să se simtă singur la vederea mulţimii de oameni.

Sentimentul era nou pentru el. La Petersburg nu se simţise niciodată singur. Chiar şi fără prieteni, oraşul îi umplea viaţa cu aura lui stranie şi cu populaţia care nu semăna cu aceea din restul Rusiei. Rămânea deseori singur şi nu se simţea părăsit. Dar acum simţea singurătatea. Îi veni în minte că fusese părăsit de Liza, deşi lucrurile se întâmplaseră exact invers. Soloviov luă o carte şi aruncă o privire afară.

„Dincolo de poartă, până la splaiul Naberejnaia era un loc viran. Dincolo de râu, se vedeau contururile neclare ale copacilor din Petrovski Ostrov. Dincolo de ei, se stingea fără să se mistuie apusul trist. Nori lungi, atinşi la margini de lumina lui, ca nişte insule, stăteau culcaţi pe apele verzi ale cerului. Deasupra lor cerul se făcu verde. Se aprinseră câteva stele. Era linişte pe bătrânul

Pământ."[107] Şi cu toate că verdele cerului era pomenit nemotivat de două ori, acesta era singurul pasaj din *Aelita* care îi plăcea lui Soloviov cu adevărat. Uneori chiar i se părea că putea să nici nu mai continue.

Când apusul se stinse, Soloviov ieşi din casă. Interesant, unde o fi fost locul viran? Sau o fi existat doar în imaginaţia lui A.N. Tolstoi, care îşi scrisese romanul în Germania? Soloviov dădu cu piciorul într-o doză de bere, care se rostogoli cu zgomot pe trotuar. Cernîşevski o fi văzut locul viran? Dacă l-a văzut, se poate afirma că era imposibil să nu-l fi văzut şi cadetul Larionov[108].

În ziua următoare, Soloviov se duse la institut. Când se apropie de vestita clădire cu coloane, îl văzu pe academicianul Temriukovici. Era îmbrăcat într-un trenci *makintosh* model anii '50 – cu mâneci largi (una din mâneci era mânjită cu var), cu umeri cândva drepţi, acum turtiţi şi moi. Un capăt al cordonului se târa pe jos. Soloviov nu avea de gând să-l depăşească. Cu un minim gest de politeţe, el trebuia să-i spună academicianului de mâneca mânjită şi de cordonul care se târa, dar ceva îi şopti că aşa ceva nu se cade să facă. Soloviov încetini pasul şi merse în urma academicianului.

Soloviov îl stima pe Temriukovici, şi avea un motiv special pentru asta. Datorită eforturilor lui Temriukovici apăruseră în perioada sovietică operele complete ale lui S.M. Soloviov. Fără să fie rudă cu S.M. Soloviov, aspirantul Soloviov credea în înrudirea sa spirituală cu el şi avea simpatie pentru toţi cei care erau legaţi într-un fel sau altul de marele său omonim.

Chiar dacă savantul Temriukovici nu era o somitate, în cazul dat nici nu era nevoie să fie. Pentru proiectul lui era nevoie de asiduitate, de o atitudine serioasă şi, până la un punct, de curaj. Editarea lui S.M. Soloviov nu era un lucru de la sine înţeles în Uniunea Sovietică. Ca recompensă pentru finalizarea cu succes a proiectului, Temriukovici a fost făcut academician. Nimeni nu credea că va fi ales. Şi mai puţin decât toţi – candidatul Temriukovici.

— Academicieni n-au fost nici Bahtin[109], nici Lotman[110], îşi zicea el ca să se consoleze. N-au fost nici măcar membri corespondenţi.

Dar lucrurile s-au aranjat altfel cu Temriukovici decât se aranjaseră în cazul lui Bahtin şi al lui Lotman. Spre deosebire de ultimii doi, soarta s-a arătat binevoitoare cu el. S-a întâmplat ca membrii Academiei să nu se înţeleaagă asupra candidaturii. N-a mers mecanismul care funcţiona fără cusur de obicei, transformând în academicieni directori de instituţii, membri ai guvernului, oligarhi sau, pur şi simplu, oameni respectabili. Academicienii, fără să se vorbească între ei, au votat din instinct pentru cel care, în opinia lor, nu avea nici o şansă. Şi l-au ales aproape în unanimitate pe Temriukovici.

Spre mirarea tuturor, bucuria lui a fost moderată. Nu aşa se întâmpla cu aceia care, ca să-şi atingă scopul, îi linguşeau ani de zile pe membrii Academiei şi îşi toceau încălţările urcând etaj cu etaj în edificiul înalt, cu o construcţie bizară adăugată deasupra, al clădirii prezidiului, numită în popor Odicolon. Da, Temriukovici a primit politicos felicitările, şi-a exprimat mulţumirea pentru alegerea făcută de academicieni, dar, după cum a observat membrul-corespondent Pogosian, prezent la anunţarea rezultatelor alegerilor, gândurile lui erau departe.

Era purul adevăr. Colegii noului academician şi-au amintit brusc de *alienarea evidentă* a lui Temriukovici din ultimele câteva săptămâni. Dacă ce observaseră la el putea fi numit la început „reverie", cu timpul nici un alt cuvânt în afară de „alienare evidentă" nu mai putea defini starea lui.

Dar ăsta nu era lucrul cel mai rău. Colaboratorii lui Temriukovici îl văzuseră vorbind singur. Primul a fost candidatul în ştiinţe istorice I.I. Murat.

— Ia să văd ce-i cu cartea asta, a spus o dată Temriukovici apropiindu-se de dulapul cu cărţi. Un spanac, cu siguranţă.

Cartea care îl interesa pe academician era lucrarea lui I.I. Murat[111]. De partea cealaltă a dulapului stătea autorul, ascuns privirii lui Temriukovici. Tocmai pusese fierbătorul în pahar şi se pregătea să-şi facă ceaiul. Auzind că academicianul i-a luat cartea, Murat a înţepenit. Privirea i s-a concentrat asupra fierbătorului. Era deja imposibil să-l scoată din priză fără zgomot. Murat asculta în tăcere cum, scuipând pe degetul arătător, academicianul răsfoia paginile lucrării lui.

— Căcat. Temriukovici a pus cu un oftat cartea la loc. Un căcat clasa-ntâi.

Apa din pahar a dat în clocot cu zgomot şi Temriukovici s-a uitat după dulap. Acolo l-a văzut pe Murat alb la faţă.

— Am auzit *ce*-aţi spus despre cartea mea, a şoptit Murat.

— N-am spus nimic, a răspuns imperturbabil Temriukovici. Oi fi gândit.

Asta l-a liniştit puţin pe Murat.

Dar ciudăţeniile cu academicianul au continuat. La început mai ţinea seamă de colaboratori, păstrând expresiile tari pentru momentele când era singur. După aceea, nu numai că n-a ţinut cont de cei prezenţi, ci, după expresia directorului ştiinţific adjunct Grebeşkov, a trecut graniţa dintre ce vorbea cu sine şi ce-i ieşea pe gură. Când se adresa ascultătorilor, Temriukovici vorbea expresiv şi clar. Cu sine vorbea repede şi cu voce scăzută – cum se rostesc în piese textele cu specificaţia „aparte“.

Tot aşa l-a acuzat de necinste pe directorul administrativ Maslo, responsabil pentru renovarea clădirii institutului, care se lungea de ani de zile. Împiedicându-se o dată de o schelă, academicianul a zis cu jumătate de gură că Maslo e un hoţ, că tărăgănează lucrările şi că munca lui nu dă rezultate. În prezenţa unor martori. Spre deosebire de Murat, Maslo s-a adresat imediat directorului cerându-i să-l dea afară pe Temriukovici din institut, că nu mai ştie ce vorbeşte. Ideea că Maslo putea să-şi însuşească bani de la stat i s-a părut directorului de-a dreptul trăsnită. Spre cinstea lui, nu l-a dat afară pe Temriukovici.

— Temriukovici este membru al Academiei de Ştiinţe a Rusiei, a spus directorul, şi, din punct de vedere formal, n-am motive să mă îndoiesc că şi-a pierdut simţul răspunderii.

Astfel, faptul că era membru al Academiei l-a scăpat pe Temriukovici de concediere. Ca şi în cei patruzeci de ani scurşi, el continua să vină la institut în zilele de lucru.

Temriukovici intră în institut şi se duse la garderobă. Garderobierul se aplecă peste tejghea ca să-i ia trenciul.

— V-aţi rezemat de ceva, Mihail Sergheevici? întrebă garderobierul.

Temriukovici se uită la mâneca mânjită şi nu-i răspunse. Zise pentru sine:

— O să auzim şi ceva plăcut azi?

Când Temriukovici dispăru după colţ, Soloviov urcă la etaj. Se ducea la director să-l anunţe că s-a întors din delegaţie. La drept vorbind, nu prea era nevoie: darea de seamă scrisă era absolut suficientă. Nu-i dădea însă pace ideea că fusese în delegaţie tocmai în august şi tocmai la Ialta. Îşi aminti privirea directorului la despărţire şi i se păru că fusese ironică. Voia oricum să-i vorbească

personal despre ce aflase şi mai ales despre textul descoperit la Ialta. Mapa de plastic cu amintirile generalului se topea în mâinile lui, devenise alunecoasă şi de două ori era să-i cadă pe jos. Soloviov voia să se reabiliteze în ochii directorului. Poate chiar să fie încurajat.

Uşa cabinetului era întredeschisă. Nu-l vedea pe director, îi auzea doar vocea. Muştruluia pe cineva:

— Dintre toate simţurile, dumneata ai numai reflexul să apuci.

După ce se gândi puţin, directorul mai repetă o dată pe silabe:

— Re-fle-xul a-pu-că-rii.

Drept răspuns, se auzi un protest slab. Cuvintele nu se distingeau (ce cuvinte puteau să fie?), rămăsese doar intonaţia. Slugarnică şi plictisită în acelaşi timp. Vorbea o femeie. Ea îl calmă întrucâtva pe director.

— Nu se poate trăi numai cu reflexe, zise el împăciuitor. Nu se poate să fii, scuză-mă, o reptilă.

Momentul pentru vizită era nepotrivit. Soloviov îşi pierdu entuziasmul într-o clipă. Se gândi că nu-l interesa deloc să afle cui i se adresează directorul. Porni încet spre secţia lui, Secţia de istorie a secolului XX. Cine putea fi numit reptilă? Ajuns la capătul culoarului, se uită totuşi înapoi. Din cabinetul directorului ieşea Tina Juk. Ea avea vocea sonoră, şi Soloviov se miră că vorbise aşa de încet. Va să zică, Tina putea s-o facă dacă îşi dădea silinţa. Coordonatorul ei ştiinţific era academicianul Temriukovici. Academicianul n-o plăcea, lucru ştiut de toţi în institut. Nimeni n-o plăcea.

La Secţia de istorie a secolului XX, lui Soloviov i se luară o sută de ruble pentru cadoul făcut cercetătoarei Bakşeeva. Candidatul în ştiinţe istorice Bakşeeva născuse, şi cadoul pentru ea era un ceainic electric. După ce primi banii de la Soloviov, preşedintele comitetului sindical, Novoselţeva, îi arătă ceainicul. Îşi duse un deget la buze, deschise o cutie de carton şi scoase de acolo cadoul. Pusese bani de la ea până se strângea toată suma. Îi arătă lui Soloviov lista celor de la care primise banii: exista întotdeauna un risc să nu reuşeşti să aduni banii pentru un lucru deja cumpărat. Soloviov ciocăni ceainicul cu unghia. Sunetul era grav şi înăbuşit. În secţie era pustiu. Mulţi nu se întorseseră încă din concediu.

La etajul întâi, Soloviov îl văzu din nou pe Temriukovici îndreptânduse spre cabinetul directorului. Tina Juk mergea în urma lui. Văzându-l pe Soloviov, ea arătă spre Temriukovici şi îşi răsuci degetul lângă tâmplă.

— M-a făcut viperă, îi şopti lui Soloviov. Poţi să-ţi închipui? Vorbeşte aiurea.

Soloviov observă că i se mişca şi nasul odată cu buzele. Până atunci nu remarcase asta. Poate că Tina era tulburată. Pe o uşă din apropiere apăru directorul administrativ Maslo.

— Soloviov, zise el fără să salute. Peste o oră începem să strângem schela. Avem nevoie de ajutorul dumitale.

Soloviov îi făcu un semn Tinei. Amintindu-şi parcă ceva, Temriukovici se întoarse şi o luă în direcţia opusă. Cum îl văzu, Maslo dispăru imediat în spatele uşii.

— A furat şi se ascunde, bombăni Temriukovici uitându-se în podea. Îşi face concediul de odihnă în Mallorca. Iar eu, membru al Academiei de Ştiinţe – în oraşul Zelionogorsk. Şi te întrebi, de ce?

— Fiindcă e hrăpăreţ, răspunse Tina Juk când academicianul se depărtă. Pur şi simplu, un zgârie-brânză. Şi un ramolit.

Soloviov ieşi în stradă şi porni spre universitate – cele „Douăsprezece colegii“ renumite, o clădire lungă şi roşie, cu un capăt spre Neva. În clădirea aceea Soloviov spera să afle ceva despre Liza. Judecând după cele spuse de Egorovna, Liza plecase în urmă cu ceva mai mult de un an. Dacă plecase la facultate, trebuia să fie acum în anul doi. Nu avea cum să ştie la ce facultate putea să se înscrie. În plus, nu avea nici un indiciu că intrase la Universitatea din Petersburg. La drept vorbind, nici măcar nu era sigur că se înscrisese la vreo facultate.

La secretariat toţi făcură ochii mari. Nu erau obligaţi să-i dea informaţii despre studenţi.

— E foarte important pentru mine, zise Soloviov.

În definitiv, şi el, Soloviov, fusese student acolo până nu demult. Acceptară să-l ajute. La universitate erau trei fete cu numele Larionova. Nici una dintre ele nu era Elizaveta. Prima studia la Facultatea de Geografie, a doua – la Facultatea de Istorie, atât de dragă lui, iar a treia – la jurnalism. Lui Soloviov îi veni ideea să se întâlnească cu toate trei, asta pentru orice eventualitate (vreo greşeală în listele cu evidenţa studenţilor?).

La Facultatea de Geografie ajunse fără să iasă din clădire. Găsi pe orar unde au loc cursurile pentru anul doi şi, la pauză, intră în sala de curs. Pe perete era atârnată harta resurselor minerale ale Siberiei, acoperită cu puncte roşii. Resursele erau multe. Foarte multe.

Soloviov se apropie de prima bancă şi întrebă unde o putea găsi pe Larionova. I-o arătară. O cercetă de la distanţă. Nu era Liza. Se gândi să plece fără să se mai ducă la ea, făcu un pas, dar nu, se ştie de ce, se mai uită o dată la Larionova – avea faţa plină de coşuri. Arăta ca harta Siberiei. Poate că asta îl opri să plece. Dacă procedez aşa, se gândi tânărul istoric, colegii Larionovei ar zice că de vină e înfăţişarea ei. Şi nu voia să-i pricinuiască Larionovei – chiar dacă nu era Liza – o suferinţă în plus.

Se apropie de ea şi vru să-i explice cum stau lucrurile, dar Larionova nu-l lăsă să scoată o vorbă. Îl luă de braţ şi ieşiră împreună din sală. Pe culoar, Larionova continuă să-l ţină pe Soloviov de mână, fără să-şi ridice privirea spre el. În ciuda coşurilor, avea o faţă drăguţă.

— Caut o fată cu numele de Larionova, zise Soloviov, dar nu sunteţi dumneavoastră.

Larionova încuviinţă din cap. Aşa i se întâmpla mereu.

Pe cea de-a doua Larionova o căută în ziua următoare. Ea îşi scria lucrarea de curs despre tacticile antice de luptă, dar nu ştia nimic despre omul remarcabil care purta acelaşi nume cu al ei. Pe Soloviov îl miră neştiinţa ei. În prima clipă, îi trecu prin minte să-i povestească despre general şi despre cât era de captivat de ce se întâmplase la Termopile. Larionova de la Facultatea de Istorie era înaltă şi lată în umeri. Dintre Larionovele cu care avusese de-a face, ea părea cea mai îndreptăţită să fie nepoata generalului. În ciuda acestei constatări (sau poate tocmai din cauza ei), nu-l încântă deloc Larionova a doua. Nu-i mai povesti nimic şi scurtă conversaţia.

Cu Larionova numărul trei lucrurile au fost foarte complicate. La Facultatea de Jurnalism i s-a spus că Larionova e bolnavă, aşa că s-a dus la ea la cămin. A bătut la uşa camerei ei, dar nu i s-a răspuns imediat. Se sărbătorea ceva, judecând după zgomotele din spatele uşii. Soloviov stătuse la cămin câţiva ani. Îi cunoştea atât bine zgomotele şi mirosurile, încât, după felul cum se combinau, putea să spună aproape sigur ce fel de sărbătoare era. Cel mai frecvent se sărbătoreau zilele de naştere, căsătoriile şi examenele reuşite. Uneori se bea doar votcă, dar, în cazul ăsta, mirosul nu era plăcut, şi atunci băutura era însoţită de trataţia compusă din pâine, salam şi castraveţi muraţi.

Nu erau examene. Nu era nici nuntă (Soloviov întredeschise uşa). Rămânea ziua de naştere.

— Intră, strigară în cor mai mulţi musafiri.

Soloviov intră. La două mese de scris puse una lângă alta stăteau vreo zece oameni. Doi pe scaune, unul pe un taburet, restul pe două paturi. Apropiaseră de masă un pat. Deasupra patului atârna portretul lui Fidel Castro, cât peretele de mare.

În persoana unuia dintre cei care şedeau pe pat – chiar sub Fidel – Soloviov îl recunoscu imediat pe Mahalov de la ştirile TV. Acesta, uşor cherchelit, se clătină furat de gânduri şi îşi puse capul pe umărul unei brunete. Când Soloviov anunţă motivul vizitei sale, află că Larionova era chiar bruneta. O chema Ekaterina.

Ekaterina îşi serba ziua de naştere. Într-o salatieră de sticlă pusă în mijlocul mesei era o salată Olivier. Lângă salată se afla o farfurie cu măsline. Votcă multă, băută din pahare de plastic. Soloviov vru să plece, dar îl înduplecară să rămână şi să bea pentru Ekaterina. Îl convinseră arătându-i zgomotos cât sunt de entuziasmaţi de prezenţa lui. Pe urmă uitară de el.

Din când în când, Mahalov o săruta pe gură pe Ekaterina, şi de fiecare dată se auzea un sunet ca un clefăit. De vină era salata de pe buzele lor care, împreună cu clefăitul, făcea sărutările picante. Mahalov îi spunea fetei pe numele întreg, Ekaterina, şi ceilalţi, imitându-l, o strigau tot aşa, deşi o cunoşteau de mult.

Soloviov şedea pe pat lângă Mahalov. În mod ciudat, nu voia să plece. Nu pentru că îi plăcea acolo (poate că n-ar fi putut spune asta), ci pentru că nu ştia unde să se ducă. Se simţea epuizat după ce văzuse că nici una dintre cele trei Larionove nu aveau nici o legătură cu Liza. Îşi dădea seama că putea s-o caute aşa la nesfârşit. De ce o căutase numai la Universitate? Şi de ce doar la Petersburg?

Unul dintre musafiri povestea cum el şi iubita lui făceau amor pe plajă într-o noapte la Gurzuf. La un moment dat, li s-a părut că se uită la ei un grup de curioşi. Şi-au întrerupt treaba şi s-au apropiat de ei. Nu mică le-a fost mirarea când au descoperit că erau nişte pietre. Şi şi-au continuat amorul pe pietre. Fata era chiar Ekaterina.

Mahalov spuse că ştirile de la televiziune sunt, de regulă, nişte minciuni. Nu era vorba neapărat de conţinutul lor (bău şi, făcându-şi gura ca o fundiţă, trase aer pe nări), ci de modul cum sunt furnizate: volumul informaţiilor, ordinea lor, alegerea cuvintelor ş.a.m.d.

Lui Soloviov i se turnă încă o votcă. Paharul de plastic era plin ochi. În chip neaşteptat pentru el, Soloviov îl dădu pe gât şi luă nişte măsline. Răsunară aplauze. Îşi privi paharul şi văzu că e din nou plin. Nu era sigur că-l băuse pe cel dinainte.

— Oricât ar fi de trist, drumul spre televiziune trece prin pat, zise Mahalov.

— Nu cred! strigă Ekaterina.

— Închipuie-ţi că-i chiar aşa, oftă Mahalov, şi Soloviov îi simţi mâna pe genunchiul său.

Pe urmă intră un ins cu o sticlă de coniac Metaxa. Soloviov nu mai voia să bea, dar tăbărâră toţi cu gura pe el să-l convingă să încerce neapărat coniacul Metaxa.

Mahalov trase un vânt cu zgomot, şi câţiva care şedeau jos începură să râdă pe înfundate.

— Trecem noi şi peste asta, zise Mahalov.

Ekaterina încuviinţă încrezătoare. Musafirii băură încă un rând. Mişcările lor deveniră dezordonate, dar şi ei înşişi se desfăcură la un moment dat în părţi disparate – ochi, mâini, guri şi

pahare de plastic. Neavând intenţia să intre în jocul ăsta, Soloviov se lăsă pe spate şi se lovi cu capul de perete. Ultimul pe care îl văzu era Fidel.

Soloviov se trezi noaptea târziu. Îşi dădu seama că e noapte adâncă după întunericul din cameră şi după absenţa musafirilor. Când ochii i se obişnuiră cu bezna, văzu că în cameră mai sunt cel puţin două persoane. Pe patul de-alături se auzea ceva vânzoleală.

Soloviov desluşi două siluete, una culcată, cealaltă şezând. Cea care şedea încerca fără succes să o reanime pe cea culcată. Îi zgâlţâia capul, îi şoptea ceva la ureche, dar cea culcată se apăra apatic, zicea ceva, şoapta îi era înăbuşită, rezulta din tonul ei că vrea să doarmă. După câteva indicii nu prea clare, Soloviov bănui că atacul îl dădea sărbătorita. Bănuiala i se confirmă atunci când, pierzându-şi răbdarea, Ekaterina zise deodată tare şi cu patimă:

— Dacă nu vrei tu, o s-o facă alţii.

Soloviov îşi încordă atenţia, presimţind că urmează ceva rău. Speră că persoana culcată nu va lăsa să evolueze lucrurile după scenariul imaginat de el, dar vocea acesteia răsună la fel de tare:

— Succes.

Era vocea lui Mahalov. Nici urmă de gelozie în vocea lui.

Jurnalista începătoare făcu un salt zgomotos pe patul lui Soloviov. El îşi strânse ochii cât putu de tare. Ekaterina îl scutură de umăr, dar el nu se trezi. O clipă mai târziu el îi simţi degetele pe fermoarul jeanşilor. Soloviov putea să nu se trezească, dar să se împotrivească în timp ce dormea era o faptă pe care n-o putea justifica.

— E gata să facă amor cu mine, zise Ekaterina, deşi doarme adânc. Spre deosebire de tine, care eşti treaz.

Se auzi cum cineva trage apa la toaletă şi, lipăind cu târlicii, se întoarce în cameră.

— Nu-ţi face iluzii, mormăi Mahalov. N-are nici o treabă cu tine. El visează altă Larionovă.

Note

105. *Podiacii* – rang administrativ inferior în Rusia (sec. XVI-XVIII). (N. tr.)

106. Neva Mică. (N. tr.)

107. Tolstoi A.N., *Aelita. Hiperboloidul inginerului Garin*, Biblioteca de literatură fantastică, Moscova, 1986, p. 32. (N. a.)

108. Începând cu anul 1854, Cernîşevski funcţionase pentru scurt timp ca profesor la Corpul de cadeţi nr. 2. (N. tr.)

109. M.M. Bahtin (1895-1975) – filozof, culturolog, teoretician al culturii şi artei europene. A dezvoltat teoria culturii populare universale a râsului. (N. tr.)

110. Iu.M. Lotman (1922-1993) – filolog, semiotician, specialist în slavistică şi istoric al culturii estoniene. (N. tr.)

111. Murat I.I., *Mişcarea revoluţionar-democratică în Ucraina de pe malul stâng, în anii 1861-1891*, SPb, 1995. (N. a.)

17

În septembrie şi octombrie Soloviov a lucrat intens în arhive. A terminat capitolul despre prima jumătate a anului 1920 şi s-a apucat de a doua jumătate a aceluiaşi an. La 1 octombrie tânărul istoric a trecut la evenimentele din Războiul Civil petrecute în octombrie, şi asta i s-a părut că e un semn bun. Începea să intre în rezonanţă cu realităţile de atunci care făceau obiectul cercetării sale.

Luna octombrie, una dintre cele mai nenorocite luni pentru Rusia, s-a dovedit a fi la fel de nenorocită şi pentru Mişcarea Albilor din Crimeea. Armata Albă bătea în retragere. După ce suferise înfrângerea de la Kahovka, părăsea, nerenunţând la luptă, nordul Tauridei şi se îndrepta spre Perekop, de care erau legate unele planuri ale generalului Larionov.

Efectivul Armatei Albe care lua parte la defensivă era apreciat de Soloviov la circa 25 000 - 27 000 de oameni (în timp ce A. Dupont îl umfla nejustificat, vorbind de 33 000 - 35 000)[112]. Forţele soldaţilor roşii numărau, în opinia istoricului, circa 130 000 de oameni (A. Dupont vorbeşte de 33 000 - 35 000)[113]. Cifrele nu luau însă în considerare toate pierderile suferite de albi la apărarea nordului Tauridei, lucru asupra căruia Soloviov s-a oprit cu obstinaţie. Cercetătorul a subliniat că datele pot fi prezentate, cu un grad mai mare sau mai mic de precizie, numai pentru unele părţi din efectivul armatei:

Regimentul de gardă mixt – 400 de baionete şi săbii, 3 tunuri
Divizia 13 infanterie – 1 530 de baionete şi săbii, 20 de tunuri
Divizia 34 infanterie – 750 de baionete şi săbii, 25 de tunuri
Divizia Kornilov –1 860 de baionete şi săbii, 23 de tunuri
Divizia Drozdov – 3 260 de baionete şi săbii, 36 de tunuri
Divizia Markov – 100 de baionete şi săbii, 21 de tunuri

Faptul că soldaţii roşii erau de patru-cinci ori mai numeroşi decât albii se explica prin acordul de pace încheiat separat, fără ştiinţa generalului, între soldaţii roşii şi polonezi. Tratatul le-a dat roşiilor libertate de acţiune. Luând forţe considerabile de pe frontul de vest, ei le-au aruncat în sud împotriva Armatei Albe. Situaţia albilor a devenit critică.

Pentru Armata Albă rămânea din ţara imensă doar un petic de pământ înconjurat de mare. Îl lega de continent istmul îngust spre care se îndreptau trupele în retragere. De cel care avea să ajungă primul pe istm depindea soarta Armatei Albe: izolată de Crimeea, ea nu avea nici o şansă de salvare. Dar nu numai armata era problema, şi nu în măsură atât de mare. Odată cu nimicirea trupelor albilor, erau sortite pieirii miile de oameni care s-ar fi retras cu aceste trupe în Crimeea. Ei n-ar fi reuşit să fie evacuaţi.

Generalul se grăbea. Avea un mic avantaj ca timp şi se temea să nu-l piardă. N-a lăsat trupele să-şi tragă sufletul după luptele de la Kahovka, le-a deplasat prin nordul Tauridei spre sud-est. N-a stat cu

braţele încrucişate. Revăzând în gând episoadele luptelor de la Kahovka, se bizuia încă pe forţa disperării soldaţilor săi, pe curajul ieşit din comun al celor condamnaţi să moară. Dar când a început acest ciudat marş de abandonare a luptei, generalul a simţit pentru prima dată apropierea sfârşitului.

Spre Perekop nu se deplasa o armată. Pe întinderea îngheţată a nordului Tauridei se deplasau coloane dezordonate de somnambuli. Aplecat în şa, generalul se uita la feţele soldaţilor săi şi le vedea *oboseala de moarte*. Ştia prea bine cum arată un chip obosit de moarte. Îl văzuse la aceia care îngheţau în troienele de zăpadă. La aceia care, ridicându-se în picioare cât erau înalţi, se duceau în bătaia mitralierelor. Dar niciodată nu văzuse expresia asta pe feţele tuturor. Generalul începea să înţeleagă că acum nu pierdea o luptă anume, fie ea şi foarte importantă. Cu fiecare minut care trecea îi devenea tot mai clar că războiul era pierdut definitiv.

Armata lui nu mai putea să lupte. Cauza nu era faptul că era prost echipată (şi era într-adevăr prost echipată) şi că nu avea muniţie suficientă (şi era într-adevăr insuficientă). Nu constituia o problemă nici faptul că armata era demoralizată: generalul reuşise să reînvie spiritul de luptă al soldaţilor şi după înfrângeri mai urâte. Cauza era faptul că armata *îşi epuizase resursele*. Chiar aceasta era expresia folosită de general în telegrama către trimişii străini, expediată la jumătatea drumului către Perekop. În telegrama de răspuns, trimişii ceruseră o întâlnire de urgenţă. Aveau nevoie de explicaţiile generalului. Dar ce rost avea această întâlnire? Ce să le explice?

Dând drumul frâului, generalul a scos din porthart o foaie de hârtie şi un creion. Calul a trecut la pas. După ce s-a gândit puţin, generalul le-a scris că în ochii soldaţilor lui nu mai vede mânie. Nu vede nici bucurie. Nici spaimă. Nici măcar suferinţă. Nu vede în ei decât o infinită dorinţă de a fi lăsaţi în pace. Cum se face, se întreba generalul, că un lucru îşi pierde dintr-odată toate calităţile? De ce magnetul se demagnetizează? De ce sarea încetează să fie sărată? După ce a recitit cele scrise, generalul a împăturit cu grijă foaia în patru şi a rupt-o în bucăţi mici. Ele au zburat în spatele lui ca nişte fulgi mari de zăpadă.

Soldaţii nu se puteau încălzi. Îşi îndesau paie sub postavul subţire al mantalelor, dar nu ajuta la nimic. Uneori, soldaţii aprindeau bulgări de ciulini ca să-şi ţină măcar un minut degetele înţepenite deasupra lor. Rafalele de vânt rostogoleau ciulinii şi, în amurgul care se lăsa peste stepă, se vedeau zburând mici sfere de foc. Vântul arunca ţepi de gheaţă în feţele soldaţilor, se strecura sub mantale şi lua puţinul pe care-l mai aveau trupurile lor vlăguite.

Soldaţii aveau nevoie de somn. După două zile şi două nopţi de luptă necontenită, unii adormeau în mers. Legănaţi de mersul în cadenţă, ei închideau fără voie ochii şi continuau să mărşăluiască dormind. Artileriştii s-ar fi aşezat pe afeturi, dar generalul le interzisese să doarmă. Dacă adormeau, puteau să cadă de pe afeturi şi nimereau sub roţi.

Generalul le-a interzis să se culce în căruţe. Îi scula din căruţe pe răniţii care se mai puteau deplasa şi-i punea să meargă. Şi ei mergeau blestemându-l pe general cu tot cu ordinele lui. Se ţineau de marginile căruţelor, lăsau pe zăpadă o dâră de sânge, îşi târau bandajele, dar mergeau. Şi rămâneau în viaţă. Cei grav răniţi, cei care zăceau nemişcaţi, nu aveau cum să se încălzească. Strigau că îngheaţă. Îi acopereau cu mantale, cu saltele şi cu zdrenţe, şi tot nu puteau să se încălzească. La capătul marşului cei mai mulţi degeraseră.

Încercând să îndrepte o manta care atârna dintr-o căruţă, generalul s-a lovit de ceva lung şi dur. Era braţul unui soldat îngheţat. Ţinea mantaua în încleştarea morţii. Generalul s-a depărtat brusc şi, o

vreme, s-a uitat cum se târâia mantaua după căruţă.

Bucătăriile de campanie nu mai aveau provizii. Generalul a ordonat să le fie dat răniţilor din puţinul rămas. Dar nu rămăsese decât o supă chioară. Supa asta nu-i putea sătura pe răniţi. Zăceau în căruţe şi se uitau mereu în sus, nu simţeau nimic în afară de frig. Frigul acela era un frig cosmic, venit de la stelele nepăsătoare, aflate departe.

Era atât de frig, încât soldaţilor li se părea că nu se vor mai încălzi niciodată. Că nu se vor mai încălzi şi nu se vor mai sătura de somn. Mulţi voiau să moară, şi generalul ştia asta. Le-a interzis soldaţilor să se gândească la moarte.

— Care dintre voi va muri, a spus generalul, se va pomeni într-o groapă neîncălzită.

Nici un răspuns.

— Va îngheţa pentru vecie, a spus generalul.

Soldaţii mergeau într-o tăcere totală. Se temeau că odată cu ultimele cuvinte aveau să se ducă ultimele rămăşiţe de căldură. Se auzeau doar tropotele cadenţate al cailor, scârţâitul roţilor şi pârâitul poleiului sub roţile tunurilor. Şi gemetele răniţilor. După o vreme (le slăbise senzaţia scurgerii timpului), s-a adăugat un sunet slab de sticlă. Generalul s-a tras într-o parte şi a văzut cum pe pietrele de la mal gheaţa se fărâmiţa. Soldaţii în retragere ieşeau la Sivaş. Lacul sărat prinsese o pojghiţă subţire de gheaţă.

Undeva departe a răsunat o explozie. Apoi, mai aproape. Din nou, departe. Era tirul artileriei soldaţilor roşii. Părea că trag la întâmplare. Trupele în retragere n-au micşorat pasul. Uneori obuzele cădeau la câteva zeci de metri de coloane. Înălţau în mare trombe de apă care sclipeau scurt şi sumbru în lumina lunii. Din când în când se rupeau în bucăţi cu un pocnet uscat, asurzitor, şi generalul a înţeles că Sivaşul îngheţase pe alocuri până la fund. Descoperirea asta l-a descumpănit rău.

— Generalul Vinter, a şoptit Larionov. A apărut mai devreme cu o lună decât trebuia.

Pe la două noaptea au văzut focuri îndepărtate. Nu prevesteau nimic bun, şi generalul ştia asta. Focurile acelea însemnau că unităţile roşiilor reuşiseră să înconjoare armata lui dinspre est şi să ajungă primele la istm. Era posibil ca Sivaşul să fie îngheţat în unele locuri atât de tare, încât roşiii să-l traverseze dinspre satul Stroganovka. Şi să aştepte în drum trupele în retragere ale generalului Larionov. Focurile însemnau moarte, dar deplasarea soldaţilor lui a continuat.

Generalul nu excludea o asemenea evoluţie a evenimentelor, dar o socotea puţin probabilă. Ghicise că roşiii vor să-i ia prin surprindere, dar contase pe Sivaş, care în mod obişnuit nu îngheţa. Socoteala nu era bună. Îi rămânea speranţa că reuşise să traverseze Sivaşul doar un detaşament de avangardă al roşiilor.

Generalul nu şi-a putut imagina că pe gheaţa subţire, prima din anul acela, puteau traversa cavaleria, şi cu atât mai puţin piesele de artilerie. Nu şi-a putut imagina că, în timpul retragerii albilor în condiţii dezastruoase, reuşiseră să răzbească până acolo forţele cât de cât importante ale duşmanului. Şi totuşi – oricâţi vor fi fost –, roşiii ajunseseră primii pe istm. Cu tot gerul năprasnic. Traversând Sivaşul abia îngheţat. Armata lui arăta ca un cal istovit. O istovise el sperând că o va salva. Pentru prima oară în viaţă generalul îşi supunea soldaţii unor asemenea încercări. Pentru prima oară în viaţă simţea că înfrângerea era inevitabilă.

A câta oară cerceta cu atenţie chipurile soldaţilor, aşteptând parcă să i se sugereze o soluţie. Gerul le netezise trăsăturile, feţele nu mai exprimau nimic. Mustăţile şi bărbile erau pline de chiciură. În

ochii soldaţilor vedea numai focurile arzând în depărtare. Oare bănuiau ce înseamnă focurile acelea? Şi chiar dacă ghiceau, căldura focurilor îi ispitea într-atât, încât era imposibil să-i opreşti să se ducă într-acolo.

Generalul n-a încercat să-i oprească. Tot moarte însemna să-i ţină pe loc. Pe câmpul gol, fără nimic care să le apere, trupele lui ar fi fost măturate de forţele mai numeroase ale roşiilor. Singura şansă de salvare rămânea ocuparea poziţiilor în Perekopul bine întărit. Pentru asta era nevoie să recurgă la o acţiune imposibilă: atacul.

— La luptă, a spus generalul, şi cuvintele i-au fost înghiţite de viscol.

Generalul a spus tare ca să se audă şi nimeni nu l-a auzit. A înţeles că nu avea rost să repete. A dat pinteni calului şi a galopat spre coloana din frunte.

De ce aprindeau focurile soldaţii roşii? De ce nu continuau să înainteze spre Perekop? Nu puteau? Au făcut un scurt popas ca să se încălzească? Aceasta avea să rămână una dintre enigmele războiului. După părerea lui Soloviov, nici roşiii nu credeau că duşmanul va ajunge în zonă atât de curând. Potrivit tuturor calculelor făcute, generalul nu putea să apară cu armata lui mai devreme de dimineaţa următoare. Probabil că roşiii nu se aşteptau ca generalul să recurgă la acţiuni imposibile, şi îşi aprindeau liniştiţi focurile. Chiar şi neliniştiţi de-ar fi fost, fără focuri n-ar fi supravieţuit într-o noapte ca aceea.

Soloviov a pus nepăsarea incredibilă a soldaţilor roşii pe seama gerului: erau îngheţaţi tun. Li se îngustaseră vasele de sânge din creier. Aşa explica istoricul faptul că nu puseseră soldaţi de pază. Ei au văzut că au de-a face cu Armata Albă abia atunci când, în viforul dezlănţuit, le-a apărut în faţă silueta unui călăreţ.

— Cine eşti? au întrebat de lângă foc.

— Ai noştri, a răspuns generalul.

S-a apropiat încet de foc, şi l-au recunoscut. Nu puteai să nu-l recunoşti. Chiar şi atunci, în 1920, în absenţa televiziunii şi a revistelor lucioase, generalul era unul dintre puţinii oameni pe care îl ştiau toţi. Văzut de jos, părea un uriaş. O statuie.

Lângă foc nu s-a mişcat nimeni. Aşa îţi ţii respiaraţia când fulgeră. Aşa te prefaci că nu exişti, sperând că o să dispară. Dar generalul n-a dispărut. Creştea cu fiecare vâlvătaie a focului, el şi calul lui. Din întuneric a ieşit comandantul roşiilor. A încremenit. Braţul s-a întins de la sine ca să dea onorul.

— Excelenţa Voastră…

— Pe loc repaus, a spus generalul.

Prin spatele generalului trecea armata lui, iar el se uita la cei care şedeau lângă focuri. Aceştia nu s-au clintit, se uitau la general. La picioarele calului mişcându-se nervos, la crupa care îi tremura uşor. Calul murg s-a făcut alb sub ochii lor. Alb s-a făcut şi generalul: albe îi erau mantaua, gluga, frâul din mâini. Faţa era şi ea albă. Niciodată nu văzuseră un general atât de alb. Încet, parcă înaintând anevoie prin mâl, cavaleria trecea prin faţa ochilor soldaţilor. Trecea pedestrimea. Trecea armamentul greu. A durat mult, dar nimeni nu şi-a dat seama cât de mult. Timpul s-a oprit. Când a trecut ultimul infanterist, generalul a dat din cap în tăcere şi a pierit în întuneric.

De Perekop s-au apropiat în zori. Generalul a ordonat să fie dărâmate toate construcţiile rămase şi să se aprindă cu ele focurile. Din Djankoi venea pe calea ferată o garnitură cu alimente şi cu lemne.

Generalul a inspectat starea fortificaţiilor şi a ordonat să se întindă sârmă ghimpată în locurile unde fusese ruptă. Avea de gând să întindă o tabără de corturi, dar a înţeles că acum era cu neputinţă. A ordonat ca nimeni să nu se culce pe zăpadă. Într-o clipă au adormit toţi, în afară de cei puşi în posturile de pază, aceştia urmând să se schimbe la fiecare oră. Mai mult de atât nu mai aveau putere să facă.

La Djankoi, pe general îl aşteptau trimişii străini, pe care îi dispreţuia. Nu-şi punea mari speranţe în întâlnirea cu ei. Şi totuşi, s-a hotărât să meargă la întâlnire. Se gândea la evacuarea armatei. A plecat la Djankoi, lăsându-l în locul său pe generalul Şatalov.

Generalul a călătorit în vagonul blindat pe calea ferată construită de el. A simţit că ameţeşte din pricina căldurii din vagon şi a zgomotului făcut de roţi. Se simţea ca în copilărie. Era bucuros, simţea că e nemuritor.

— Bucurie şi nemurire, a rostit generalul.

În ultimul timp starea asta îl copleşise de câteva ori, şi se gândise că probabil avea să moară în curând. Ideea asta a fost ultima care i-a trecut prin minte înainte să adoarmă.

L-a trezit fluieratul prelung al unei locomotive. Era un tren care trecea pe lângă vagonul lui. Au oprit într-o gară.

— Djankoi? şi-a întrebat generalul ordonanţa.

— Djankoi, a răspuns ordonanţa.

Într-o mână ţinea o savonieră, în cealaltă un prosop.

Generalul s-a apropiat de lavoar. Deşi în vagon era cald, apa era rece, nu se ştie de ce, şi generalul şi-a amintit cum îşi turnau dimineaţa apă pe corp la şcoala de cadeţi. Li se făcea pielea de găină. Pe atunci corpul lui arăta altfel. A luat prosopul din mâna ordonanţei şi şi-a frecat faţa până s-a înroşit. Avea cu totul altă faţă.

Membrii misiunilor diplomatice străine s-au adunat în mica sală a Consiliului Municipal. Stăteau pe scaune vieneze de-o parte şi de alta a culoarului acoperit cu covor roşu. Culoarul începea de la uşi şi ducea la o masă lungă de stejar. Când a apărut generalul însoţit de escortă, toţi s-au ridicat în picioare. Escorta a rămas la uşă, iar generalul, fără să se uite la nimeni, a străbătut sala. S-a descheiat la manta şi s-a sprijinit de masă.

— Părăsim Crimeea, a spus generalul numai din buze. Vom ţine Perekopul atât cât va fi necesar pentru evacuarea totală.

Membrii misiunilor diplomatice s-au uitat cu o privire fără expresie la general.

— Trebuie să-mi salvez armata, a continuat generalul. Am nevoie de ajutorul dumneavoastră.

— Este de remarcat că luaţi deciziile fără să vă consultaţi cu aliaţii, a spus trimisul englez.

Generalul a scos din buzunar portţigaretul şi l-a deschis cu un sunet melodios.

— M-am adresat regelui dumneavoastră întrebându-l câţi oameni primeşte în cazul evacuării noastre.

Văzând că generalul a scos ţigara, ordonanţa a întins către el un chibrit.

— Nici măcar nu mi-a răspuns.

Cuvintele generalului s-au amestecat cu fumul ţigării.

Trimisul englez a vrut să riposteze, dar generalul a ridicat prevăzător mâna.

— Mă adresez dumneavoastră tuturor: primiţi-mi soldaţii. *Tovarăşii* nu vor lăsa pe nimeni viu. Generalul a stins ţigara în scrumiera masivă de marmură. Pe nimeni. Am onoarea.

A trecut încet pe culoarul cu covor, dar s-a oprit în uşă.

— Acum o jumătate de an, Anglia m-a împiedicat să pun câmpuri de mine în acuatoriul Odessei. De ce?

Stătea cu capul în jos. Fără să se întoarcă.

— Nu am cunoştinţă de acest lucru, a spus trimisul englez.

— Eu am. Acum transporturile engleze duc de acolo cereale cumpărate la un preţ de nimic de la bolşevici. Cerealele astea sunt îmbibate cu sângele ţăranilor ruşi.

Generalul s-a întors la Perekop seara târziu. Comandantul detaşamentului de recunoaştere i-a raportat că duşmanul reuşise cu o zi în urmă să desfăşoare forţe considerabile în direcţia Perekopului. Generalul a dat din cap. Simţea ritmul în care înaintau soldaţii roşii, iar în dimineaţa următoare se aştepta la un atac din partea lor.

Generalul a dat deşteptarea cu o oră înainte să se lumineze. Când a sunat deşteptarea, n-a ordonat soldaţilor să se adune. A ordonat doar să se înteţească focurile.

— Săriţi peste focuri! a strigat generalul, şi vocea lui a sunat ca un ecou slab în strigătele comandanţilor de detaşamente. Săriţi peste focuri! a strigat el încă o dată în liniştea care s-a lăsat.

Câţiva oameni au schiţat o mişcare slabă, care s-a pierdut imediat în încremenirea generală. Armata era cuprinsă de letargie. Generalul s-a repezit la focul cel mai apropiat şi a început să tragă de cei care şedeau lângă el. Unul după altul, ei se ridicau şi-l priveau prostiţi, cu ochii în lacrimi. Niciodată nu-şi văzuse armata *aşa*. L-a cuprins frica pentru prima oară în viaţă.

Umbla agitat printre focuri, încercând să-şi readucă armata la viaţă. Îi lovea pe soldaţi peste faţă şi în coşul pieptului. Le striga că o să-i înjunghie ca pe porci.

Le-a dat câte o jumătate de pahar de votcă, dar votca a avut asupra lor efectul unui somnifer. A ordonat să se cânte un marş, dar, din cauza gerului, muzicanţii nu-şi puteau mişca degetele. Şi-a acoperit faţa cu mâinile şi a dispărut în cortul lui.

Când s-au apropiat de cort ceilalţi generali, el a spus:

— Armata asta a murit. Şi nu va mai învia niciodată.

În timp ce vorbea, s-a auzit un tunet îndepărtat. Trăgea artileria roşiilor. Des şi prost. Obuzele cădeau ba în faţa fortificaţiilor, ba după ele, la distanţă mare. Nu era un tir concentrat de artlerie. Dacă generalul se temea de ceva, ăsta nu putea fi decât un obuz rătăcit.

Odată lupta declanşată, generalul s-a liniştit. Uitând parcă de izbucnirea lui de o clipă, i-a îndrumat pe artilerişti să calculeze corect direcţia loviturilor. Se orienta după unicul reper sigur: armamentul greu al roşiilor. L-a folosit la maximum. După douăzeci de minute, artileria roşiilor era terminată.

În liniştea care s-a lăsat, generalul a mai trecut o dată de-a lungul fortificaţiilor şi s-a convins că ordinul de refacere a lor fusese îndeplinit. Au fost smulşi parii rupţi şi s-au pus în locul lor unii întregi, aduşi chiar atunci din Armeansk. N-au apucat să scoată sârma ruptă, au pus alta nouă lângă ea.

— Totul e gata pentru primirea *tovarăşilor*, a spus generalul.

Tovarăşii nu s-au lăsat aşteptaţi. A apărut în depărtare primul şir cu soldaţi îndesaţi unul în altul din cauza viscolului, şi s-a apropiat de linia de apărare. Albii n-au tras, roşiii – nici ei. Mergeau cocârjaţi, cum merge omul care nu e în stare dimineaţa să-şi îndrepte spinarea. Erau zorii zilei, vremea era rece în golful jilav. Poate că aşa mergeau înainte la fabrică. Cu feţele pământii, nedormite. (Şi nimeni nu trăgea cu puşca nici acum, nici înainte). Unii aveau la brâu cleşti de tăiat sârma ghimpată, şi asta îi făcea să semene şi mai mult cu nişte meseriaşi. Nu erau însă meseriaşi.

După primul şir a apărut al doilea, după el al treilea, al patrulea… Generalul le-a pierdut socoteala. Părea că şirurile astea se desprindeau din orizont. Năvăleau ca lava vulcanică, fără să le pese de nimic. Nu alegeau ţinta, întocmai ca lăcustele. Era o forţă oarbă, ca un tot. Masa revoluţionară în forma ei supremă de manifestare. Se născuse într-o ţară mare, undeva, în profunzimea ei, şi se înghesuia acum pe istmul îngust. Generalul ştia că masa asta uriaşă face cât zece armate ale albilor şi că-i va face zob până la urmă şi sârma ghimpată, şi mitralierele.

Simţea, îndreptate asupra sa, privirile celor aflaţi în defensivă, aşteptând ordinele lui. I se părea chiar că, din cauza pericolului morţii, oştile lui se învioraseră puţin. Trăgătorii se instalaseră deja la mitralierele Maksim. Potriveau benzile şi mângâiau gura ţevii. În gesturile lor nu era încordare, ci, dimpotrivă, cumpătare, şi asta îl enerva pe general. Se uita la ceas, dar nu vedea ora. Nici nu era important.

Mitralierele băteau la două mii de paşi, iar roşiii erau deja mult mai aproape. Mergeau dezordonat, păreau că şchioapătează când puneau piciorul în iarba degerată. Soldaţii încercau să păcălească moartea instalată dincolo de plasa de sârmă. N-o priveau în ochi, ca să nu-i atragă atenţia, cum nu te uiţi în ochii nebunilor. Moartea îi aştepta pe cei tineri, şi soldaţilor li se părea că ea se smintise. O vedeau şi îşi întorceau privirea. Ţeava puştilor lor era pe jumătate lăsată. Ei nu se luptau, aveau altceva de făcut. Mergeau pur şi simplu, sărind peste moviliţe. Dinspre nord spre sud.

Generalul ştia că şirul acela de soldaţi era sortit pieirii. Voia să le dea soldaţilor un minut de viaţă în plus. Voia să-i vadă vii pentru ultima oară. Nu se sătura să-i privească. Să le urmărească înaintarea stângace, fiindcă mişcarea lor era un semn de viaţă. Chiar şi paşii lor ţepeni, chiar şi mişcările febrile ale mâinilor făceau diferenţa dintre viaţă şi moarte. Aveau să încremenească într-o clipă, aveau să fie înlocuite cu pacea deplină care deosebeşte moartea de viaţă.

Totul va începe la comanda lui. După primul şir veneau alte câteva zeci de şiruri sortite trecerii de la viaţă la moarte. Viteza de trecere depindea de viteza tirului mitralierelor. Încremenite în aşteptare. Totul avea să se producă şi fără ordinul lui. Cele două armate nu mai puteau trăi una fără alta.

Generalul încerca cu înfrigurare să-şi amintească de partea cui luptă. Ştia că e un truc inutil al conştiinţei, că fuge de cealaltă problemă, cea importantă, şi totuşi nu-şi putea aminti nimic. Cei din jur se uitau la el cu mirare, transformată repede în panică. Se uitau la el cavaleriştii şi infanteriştii. Se uitau artileriştii. Nu auzeau nimic în afară de zgomotul făcut de vânt.

— Foc, a zis în şoaptă generalul.

Ordinul lui a fost doar un norişor de abur. Nu i-au auzit glasul. În secunda următoare însă, mitralierele au lovit în şirurile din faţă ale soldaţilor roşii. În ariergardă artileria *începuse să lucreze*. Generalului i s-a părut ciudat că un cuvânt atât de scurt putea avea asemenea consecinţe. Doar nu auziseră ordinul. Şi-l dăduseră singuri. A văzut cu câtă dibăcie mânuiau puşcaşii benzile mitralierelor. Cu câtă concentrare aduceau servanţii, preocupaţi ca furnicile, lăzile cu obuze la tunuri.

O salvă urma alteia. Şi asta nu-l entuziasma. Nu mai era bucuros să lupte. Ştia (salvă de tun) că acum avea o altă armată. Dar poate (salvă de tun) că el era altul. Poate că armata îi împărtăşea golul din suflet (salvă de tun). Armata încetase să existe. Murise.

Toţi cei din primul rând au căzut fiecare în felul lui. Unii dând dintr-o mână. Alţii apucându-se de burtă. Se rostogoleau pe pământ cu urlete neomeneşti. Alţii înţepeneau şi, cuprinşi de o linişte nefirească, se prăbuşeau în tăcere la pământ. În golurile formate intrau alţi oameni. Primul şir nu mai era de mult primul. Pe măsura apropierii lui, mitralierele ocheau tot mai precis, nimicindu-l în întregime. În locul lui a venit primul şir cu oameni vii, un straniu triumf al vieţii, s-a gândit generalul.

Câţiva s-au desprins din şir şi au alergat la sârma ghimpată. Au încercat să-şi folosească cleştii, să taie măcar un fir de sârmă înainte să moară. N-au apucat s-o facă. I-au ucis focurile trase imediat din câteva puşti. Cei care trăseseră şi-au făcut semne. Au înţeles că cei ucişi erau eroi.

Chipurile mitraliorilor erau transpirate şi severe. Aşa trebuie că le aveau îngerii morţii, s-a gândit generalul. În orchestra asta îngrozitoare, mitraliorii erau vioara întâi. Turnau apă în gura mitralierelor, căuş după căuş, dar apa nu reuşea să răcească metalul. Temperatura lui se simţea chiar şi prin mănuşi.

Roşiii aveau mulţi oameni, nu-şi numărau pierderile. Generalul nu mai văzuse niciodată ca nişte comandanţi să-şi sacrifice cu atâta calm soldaţii. Timp de multe ore, roşiii au atacat frontal. Atacul a fost lipsit de sens din punctul de vedere al ştiinţei militare. Ce puteau face ei? Să primească toate gloanţele? Să acopere cu corpurile lor toată sârma? Din punctul de vedere al crudei realităţi, atacul n-a avut nici o lacună. Nu i te puteai opune la nesfârşit.

Soldaţii ştiau că sunt victime. Ştia şi generalul care nu-şi îngăduise vreodată să jertfească atâţia oameni. El înţelegea că odată cu roşiii vine o nouă realitate, construită pe alte baze. Cum n-o înţelegea sau o înţelegea prost, o respingea îngrozit din start. Şi a continuat să i se împotrivească.

Odată cu asfinţitul de toamnă, venit devreme, atacul roşiilor a încetat. S-a pierdut în semiîntuneric. Sunetele se destrămau ca zgomotul apei la reflux. Fără s-o auzi, fără s-o vezi. Dezvăluind tot ce se află în adâncul ei. În locul şirului soldaţilor roşii, zăceau trupuri peste tot – cât lăsa întunericul să se vadă. Zăceau în rând, unul câte unul. Unul peste altul. Zăceau atârnaţi de sârma ghimpată. Unii mişcau. Generalul a trimis o trupă cu sanitari să-i adune pe cei vii. A lăsat în seama soldaţilor roşii să-i îngroape pe morţi. Generalul se pregătea să cedeze Perekopul.

Soloviov a descris cât se poate de detaliat cum s-a pregătit generalul pentru ultima operaţiune militară condusă de el. Operaţiunea consta în asigurarea retragerii trupelor spre porturi. În cazul dat, nu mai era vorba de pregătirea unei victorii strălucite, ci de salvarea vieţii soldaţilor. Era – spunea istoricul – o organizare a înfrângerii cu pierderi cât mai mici, nu mai puţin strălucită în felul ei decât victoriile anterioare.

Înainte de orice, generalul a dictat un ordin prin care punea la dispoziţia Armatei Albe toată flota înregistrată în porturile Crimeii. De asemenea, stabilea cinci porturi din care urma să se facă evacuarea. Acestea erau Sevastopol, Ialta, Eupatoria, Teodosia şi Kerci. Dar lucrul cel mai important, şi care i-a zguduit pe toţi, a fost ordinul privind deplasarea infanteriei albilor spre sud.

Trebuia procedat fără întârziere – fără zgomot, fără stingerea focurilor, cu minimum de echipament. Infanteria, cu efectivul cel mai numeros şi cel mai uşor de deplasat, urma să se îndrepte pe ascuns spre porturi şi să înceapă să se îmbarce. Rămâneau cavaleria, servanţii de mitralieră şi o parte a

artileriei. Aceştia acopereau plecarea regimentelor de infanterie ale Armatei Albe. În momentul când ultimul regiment ajungea în port, apărătorii Perekopului urmau să părăsească poziţiile şi să plece în grabă spre porturi. Acesta era planul generalului. El l-a expus apropiaţilor săi şi nimeni n-a avut vreo obiecţie. Nimeni nu avusese niciodată vreo obiecţie.

Generalul umbla încet de-a lungul liniei de apărare privind de aproape feţele celor ce rămăseseră atârnaţi în sârma ghimpată. Pe feţele acestea se vedea încă suferinţa. Generalul ştia că peste câteva zile expresia asta va pieri. Va pieri orice expresie. Mai ales dacă vremea se va încălzi.

O stranie trecere în revistă şi un fel straniu de a sta în front, care contravenea disciplinei militare. Cei inspectaţi stăteau cu genunchii îndoiţi, cu călcâiele întoarse, cu braţele aruncate peste sârmă. Stăteau cum puteau, şi mai mult nu se putea cere de la ei. Generalului i se părea că oamenii aceştia nu erau încă morţi de tot, că de ei nu se atinsese încă descompunerea. Le cerceta feţele, sperând să găsească măcar o urmă din ceea ce desparte viaţa de moarte.

S-a oprit lângă un elev de şcoală militară, un soldat de şaisprezece ani. Gulerul mantalei îl împiedicase să cadă pe pământ, agăţându-i-se într-un ghimpe de sârmă. Generalul i-a îndreptat gulerul, aşa cum făcea la o inspecţie normală. Acum gulerul arăta aproape firesc: stătea ridicat. Obrazul şi bărbia elevului erau sfâşiate: înainte să rămână atârnat de guler, căzuse cu faţa în sârmă. În mâna dreaptă ţinea încă strâns cleştele.

Pe omul care stătea alături de elev l-a recunoscut imediat. Nu putea să nu-l recunoască, deşi se despărţiseră de zece ani. Îşi aminti vocea lui firavă, tonul calm, privirea lui plină de condescendenţă. Acum privirea aceea era mai degrabă mirată. Avea un singur ochi. În locul celuilalt ochi se căsca o gaură însângerată. Generalul şi-a amintit noaptea de iarnă la Petersburg, votca la cârciumă. Senzaţia de imponderabilitate, starea de bine pe care o degajau toţi. Complicitatea lor la bucuria petrecerii. Ruşinea insuportabilă a celui care îşi neglijează datoria. În faţa lui era Lanskoi.

Stătea cu capul lipit de un par. Cu amândouă braţele peste sârmă. Generalul le-a văzut atârnând fără viaţă. Ca într-un teatru de marionete. O păpuşă care vorbeşte cu spectatorul. Comaparţia i s-a părut nelalocul ei, dar exactă.

Ce putea comunica publicului Lanskoi? Că era erou? Că, dispreţuind moartea, se aruncase în sârma ghimpată? Dar nu ăsta era adevărul… Lanskoi se aruncase în sârma ghimpată fiindcă dispreţuia viaţa. Probabil că din aceeaşi cauză trecuse la roşii. Generalul s-a apropiat de Lanskoi şi a încercat să-i închidă ochiul. Genele i-au trosnit cu un zgomot abia perceptibil, dar ochiul nu s-a închis. Generalul l-a îmbrăţişat. S-a lipit de obrazul înţepenit. Pe obrazul lui Lanskoi a curs o lacrimă şi a îngheţat pe loc. Era lacrima generalului.

— Să fie îngropat, a ordonat generalul.

Trupele lui au plecat aproape pe neauzite. Scârţâit de cizme, înăbuşit de rafalele de vânt. Simfonie de rămas-bun, s-a gândit generalul. Cu singura deosebire, şi-a spus, că oamenii lui nu vor stinge focurile: numărul focurilor trebuie să rămână acelaşi cu cel dinainte[114]. Pentru ca numărul mic de soldaţi să nu fie descoperit prea devreme. Ăsta era în esenţă planul generalului.

S-a apropiat de unul dintre focuri. Căpitanul de la unitatea medicală, Kologrivov, întreţinea focul. Era unul dintre cei care rămâneau la Perekop până la sfârşit.

— Să trăiţi, Excelenţa Voastră, a luat Kologrivov poziţia de drepţi în faţa generalului.

— Pe loc repaus, căpitane.

S-a aşezat în faţa lui Kologrivov. A împins o bucată de lemn arsă pe o parte mai spre mijlocul focului.

— Mă interesează cum se trece de la viaţă la moarte, a spus generalul.

— E inevitabilă, Excelenţa Voastră.

— Asta ştiu. Cum se produce?

— Sunt două căi: naturală şi nenaturală. Cea naturală…

— Cea naturală nu mai e o ameninţare pentru noi acum, l-a întrerupt generalul. Vorbeşte-mi de a doua. Vino încoace.

L-a luat pe Kologrivov de cot şi l-a dus la sârma ghimpată. Trecând pe lângă cortul statului-major, generalul a luat felinarul cu gaz lampant. Un cerc larg de lumină pâcloasă înainta odată cu ei.

În partea grilajului de care s-au apropiat, atacatorii reuşiseră să doboare un stâlp. Atârna de sârmă aproape atingând pământul. Alături de el atârnau trei cadavre. Aparţineau unor elevi de şcoală militară din armata roşiilor (deja nu mai aparţineau, s-a gândit generalul). Alte câteva cadavre zăceau pe pământ. Pe porţiunea asta a liniei de apărare se vedea ce avea să urmeze.

Generalul a luminat unul dintre cadavrele de pe sârmă. Trupul atârna într-un fel deprimant – cu braţele desfăcute, cu capul aproape atingând pămîntul. Kologrivov a apucat umărul celui ucis şi l-a întors pe spate. Celelalte două trupuri s-au legănat cu un scrâşnet.

— E tăiată aorta, a arătat spre cadavru Kologrivov. A curs din ea nu doar un litru de sânge.

— Nu unul – asta ce înseamnă? a întrebat generalul. Trei? Cinci? Zece?

— Omul are în total cinci-şase litri de sânge. Din el au curs cel puţin doi litri şi jumătate.

Generalul a îndreptat felinarul spre pământul de sub sârmă. Pământul era roşu-purpuriu. Sângele îngheţase pe măsură ce se scursese. În cercuri concentrice. Ca o lavă. În corp era cald încă, dar pe pământ îngheţase.

— Sângele circulă prin vasele de sânge ale organismului viu, a spus Kologrivov.

— Ce-i lipseşte organismului ca să fie viu? a întrebat generalul.

— Sângele. Cam doi litri şi jumătate. Să vă spun cu ocazia asta că sângele reprezintă o treisprezecime din greutatea corpului omenesc.

— Poţi să vezi cum funcţionează organele în ansamblul lor, dar din asta nu rezultă viaţa. Generalul mişcă în cerc felinarul. Viaţa ca atare.

— Într-o sută de grame de sânge sunt şaptesprezece grame de hemoglobină.

— Dacă îi dai elevului ăstuia doi litri şi jumătate de sânge, el tot nu învie.

— Nu învie. Kolgrivov s-a lăsat pe vine în faţa unuia dintre cei care zăceau pe jos. Omul ăsta a fost lovit cu sabia în ţeastă. Puneţi lumina, Excelenţă… Aşa e, i-a fost spintecat lobul temporal drept.

— Dumneata mi-ai explicat cauza morţii lor, dar mie deocamdată nu mi-e clar… Generalul se chinuia să-şi găsească cuvintele. Poate că toată problema e că nu mi-ai explicat cauza vieţii lor.

— Nu se poate explica viaţa omului. Numai moartea poate fi explicată. Kologrivov l-a mângâiat pe cel ucis pe părul ca sârma. Sabia a intrat în lobul temporal vreo cinci centimetri. După părerea mea, n-a avut nici o şansă. E interesant că lobul temporal drept răspunde de libido, de simţul umorului, de memorarea evenimentelor, a sunetelor şi a imaginilor.

— Asta înseamnă că, murind, soldatul nu-şi mai amintea nici evenimentele, nici sunetele, nici imaginile?

— Nu mai avea nici simţul umorului. Şi-i lipsea libidoul. Moartea asta face parte din categoria celor nenaturale.

Undeva în depărtare, surd, parcă prin somn, a bubuit un tun. Ecoul lui s-a rostogolit pe cer şi a amuţit.

— De fapt, a spus generalul, cine ştie ce e natural şi ce nu e natural?

— Menţionez, apropo, că creierul omului cântăreşte în medie o mie patru sute şaptezeci de grame.

— Poate că naturală e moartea care îi vine omului când e în deplinătatea puterilor?

— În condiţiile în care volumul lui este de o mie patru sute cincizeci şi şase de centimetri cubi.

— Poate că moartea în punctul culminant are logica ei?

— Şi este făcut în proporţie de optzeci la sută din apă. Asta ca să ştiţi.

— De ce se aşteaptă momentul decrepitudinii, al descompunerii?

Căpitanul s-a ridicat în picioare.

— Pentru că, Excelenţa Voastră, de un astfel de corp nu-ţi mai e milă.

Generalul s-a uitat atent la Kologrivov. S-a apropiat de el şi l-a luat pe după umeri.

— Ei, sigur că da, moartea se lipeşte doar de corpul omului. Am uitat pur şi simplu ce-i mai important.

Note

112. A se vedea Dupont A., *Enigma generalului rus*, SPb, 1995, p. 237. (N. a.)

113. *Idem*, p. 238. (N. a.)

114. Vişnevski G.P., „Procedee cu efect extramuzical în creaţia lui J. Haydn“, în *Paza contra incendiilor*, nr. 2, 1980, pp. 27-49. (N. a.)

18

Soloviov continua s-o caute pe Liza. Complicaţiile neaşteptate de care se lovise la universitate nu erau o piedică pentru el, îl făceau însă să fie mai prudent. Îşi dădea seama că un contact direct cu deţinătoarele numelui drag lui ascunde unele pericole. Adresându-se altor instituţii de învăţământ, se folosi în primul rând de documente: analiza lor atentă îi permise să reducă contactele personale la minimum.

Fără să ştie în care dintre oraşele universitare se afla Liza, Soloviov hotărî să-şi încerce norocul la Moscova. Faptul că putea comunica prin poştă a înclinat balanţa în favoarea ei. Având în vedere experienţa deloc simplă a cercetărilor pe teren, calea aceasta i se păru tânărului istoric cea mai puţin riscantă.

Soloviov îi scrise rectorului Universităţii din Moscova o scrisoare lungă, prin care îl ruga să manifeste înţelegere faţă de cererea lui. Scrisoarea o compuse într-un stil neoficial, şi chiar povesti despre prietenia lui din copilărie cu cea pe care o pierduse (vai, în mare parte din vina lui!). Ca să fie mai convingător, Soloviov aminti şi de triunghiul de cititori format din el, Nadejda Nikiforovna şi Elizaveta (Liza, fata pe care o căuta). Nevrând să facă o impresie de om uşuratic, nu pomeni nimic despre cele petrecute între el şi Nadejda Nikiforovna.

Soloviov îşi punea mari speranţe, nu ştia nici el de ce, în cererea adresată Universităţii din Moscova şi aştepta cu nerăbdare răspunsul. Habar nu avea cât fac scrisorile de la Petersburg la Moscova, dar presupunea că nu foarte mult. Din cursul de literatură rusă de la universitate îşi amintea că scrisorile lui Dostoievski făceau din Germania vreo patru-cinci zile. Punea la socoteală şi revoluţia tehnică, aşa că se gândea că scrisoarea avea să facă vreo două zile de la Petersburg la Moscova şi tot atât pe drumul înapoi. Vreo trei-patru zile, cam atât îi lăsa timp rectorului să-i rezolve problema.

Spre mirarea lui, răspunsul n-a venit nici după zece zile. N-a venit nici după douăzeci de zile, nici după o lună. Soloviov avea de gând să trimită încă o scrisoare la Moscova, dar se temea să nu pară sâcâitor. Ca să nu piardă vremea, se hotărî s-o caute pe Liza la celelalte instituţii de învăţământ din Petersburg. Soloviov încremeni când deschise ghidul pentru admiterea la instituţiile de învăţământ superior. Numărul lor depăşea orice limită rezonabilă.

Mai întâi, Soloviov se adresă Universităţii Pedagogice „A.I. Herzen“, un simplu institut până nu demult. Instituţia, ale cărei posibilităţi se extinseseră după schimbarea titulaturii, nu numai că o descoperi printre studenţii ei pe Elizaveta Larionova, dar îi şi permise lui Soloviov să-i cunoască personal activitatea.

Când intră la decanatul Facultăţii de Filologie, Soloviov îşi auzi bătăile inimii. Ecoul lor răsună până la plafon, unde doi muncitori băteau în acelaşi ritm cuiele ca să fixeze un cablu. Soloviov fu rugat să aştepte. În cazul că era nevoie de o confruntare a datelor, el ştia anii când Liza începuse şi

terminase şcoala. Erau şi anii lui. Ce mai putea să cuprindă ancheta? El îşi încrucişă mâinile pe piept ca să-şi înăbuşe bătăile inimii. Muncitorii reduseră şi ei ritmul. Întindeau un cablu verde pe un perete roz, şi feţele lor erau triste. O persoană de la decanat aduse o mapă subţire şi i-o întinse lui Soloviov.

— Ea este?

Soloviov nu avu nevoie de rezultatele anchetei: în colţul stâng al formularului era lipită o fotografie. Era mică, dar nici nu trebuia mai mult ca să se edifice.

— Nu.

Soloviov nu-şi pierdu curajul. Se adresă tuturor institutelor, chiar şi celor unde era improbabil s-o găsească. Uneori îi dădeau informaţiile la telefon, alteori i se cerea să vină la faţa locului. Nu de puţine ori i-au spus să nu-i mai bată la cap şi i-au închis telefonul. În asemenea cazuri, Soloviov se ruga insistent. De câteva ori a cumpărat bomboane pentru funcţionarele de la rectorat. Una dintre ele l-a întrebat în glumă dacă nu poate ea s-o înlocuiască pe Liza. Soloviov avea impresia că lista instituţiilor de învăţământ nu se va sfârşi niciodată.

După alte două săptămâni, au găsit o Elizaveta Larionova, studentă la Institutul de Cultură Fizică „P.F. Lesgaft“. Auzind de numele ei la telefon, Soloviov luă un taxi şi se duse la institut. N-a avut timp să se gândească ce legătură avea Liza cu sportul.

La rectorat l-a întâmpinat o femeie în vârstă, lată în umeri, se vedea că e o fostă sportivă. Măsurându-l pe Soloviov cu privirea, îl întrebă de înălţime.

— Un metru şaptezeci şi nouă, răspunse Soloviov.

De când o căuta pe Liza, nu-l mai mira nimic.

— Înălţimea Elizavetei noastre e de doi metri şi patru centimetri, zise femeia. După o clipă de tăcere adăugă: Deci nu sunteţi sportiv?

După expresia feţei, Soloviov înţelese că nu glumea.

— Sunt istoric. Doi metri şi patru centimetri – asta era înălţimea lui Petru I. Elizaveta are un viitor măreţ.

— E o fată bună. Face parte din selecţionata oraşului la baschet.

Şi îndreptă lampa de pe masă. Faţa îi era la fel de serioasă ca înainte.

Abia la sfârşitul lui octombrie sosi avizul pentru scrisoarea recomandată de la Moscova. Întorcându-se de la bibliotecă, Soloviov o descoperi în cutia poştală. Era invitat la poştă cu cartea de identitate ca să primească scrisoarea. În timp ce închidea cutia, Soloviov se gândi că o astfel de formalitate exclude posibilitatea unui răspuns negativ, era totuşi vorba de o scrisoare recomandată.

Se înfiinţă la poştă cu zece minute înainte de deschidere. Inima destinatarului bătea să-i iasă din piept. După ce semnă de primire, rupse plicul chiar la ghişeu şi începu să citească. Era semnată de prorectorul pentru probleme administrative (numele era al unei femei) şi-i făcea cunoscut că, într-adevăr, Larionova Elizaveta Filipovna studia la Universitatea de Stat din Moscova. Urma informaţia – aici tonul scrisorii devenea mai puţin oficial – că aceasta nu era Elizaveta pe care o căuta istoricul din Petersburg. Elizaveta din Moscova avea treizeci şi nouă de ani şi era înscrisă la cea de-a doua facultate. În încheierea scrisorii, femeia-prorector îi ura lui Soloviov succes în căutările sale şi îşi exprima speranţa că avea s-o găsească negreşit pe Elizaveta lui. Judecând după data poştei, urarea fusese făcută exact cu o lună în urmă.

Soloviov avea de gând să iasă din clădire, dar se întoarse şi ceru să-l vadă pe dirigintele poştei. Când acesta apăru, Soloviov îi arătă în tăcere ştampila cu data expedierii. Din buzunarul halatului de lucru, dirigintele îşi scoase ochelarii şi studie cu atenţie ştampila.

— O lună, spuse dirigintele. Se întâmplă şi mai rău. Se-ntâmplă chiar să nu ajungă.

Soloviov se uită peste capul dirigintelui şi simţi ura clocotind în el. Ura şi disperarea. Acul ceasului din perete le învârtea în cerc.

— Scrisorile lui Dostoievski făceau din Germania cinci zile, îşi informă Soloviov interlocutorul.

— Dostoievski era un geniu, replică dirigintele.

După câteva zile, Soloviov recurse la o altă variantă posibilă. Se adresă succint Lizei prin mica publicitate din rubricile ziarelor din Petersburg şi din Moscova, rugând-o să-i telefoneze (dându-şi numărul de telefon). În zilele care urmară publicării au fost destul de multe telefoane. Au sunat patru Lize, dintre care două Larionove. A sunat Taisia Larionova, care a spus că este gata, dacă e cazul, să răspundă la numele de Liza. A sunat o femeie care nu şi-a spus numele. Ea i-a propus să cumpere cu reducere o doză de Herbalife. Cam după o săptămână, telefoanele au încetat.

Tot entuziasmul cu care sperase s-o găsească pe Liza şi toată obida acumulată în timpul căutărilor inutile Soloviov le folosi pentru cercetarea vieţii generalului, în vederea susţinerii disertaţiei. Nu mai lucrase niciodată cu atâta pasiune. Găsea document după document, dar asta nu-l apropia de Liza cu nici un pas. Surprinzându-şi gândul, Soloviov îşi dădu seama că, în subconştient, încă spera s-o găsească. De ce?

Într-una din zile se ciocni pe culoarul institutului cu Temriukovici.

— Dumneata te ocupi, pare-mi-se, de generalul Larionov? întrebă Temriukovici.

— Da, confirmă Soloviov.

Şi făcu câţiva paşi în direcţia lui Temriukovici.

— Am citit cândva un text din folclor, spuse Temriukovici. Şi mi-a venit în minte o idee ciudată: n-o avea vreo legătură cu generalul?

Temriukovici tăcu. Soloviov nu putea nici să confirme ideea academicianului, nici s-o infirme. Putea doar să dea din cap cu respect. Temriukovici veni chiar lângă el, şi Soloviov simţi că-i miroase gura.

— Ce atitudine ai faţă de ideile ciudate? întrebă Temriukovici.

— Bună… Soloviov se îndepărtă puţin. Vă amintiţi unde aţi întâlnit textul?

— Unde l-am întâlnit? izbucni pe neaşteptate în râs Temriukovici. Dacă îmi amintesc? Păi sigur că-mi amintesc: „Culegere completă a folclorului rus. Înregistrări 1982“. Partea a doua a volumului. Probabil pagina 95 şi următoarele.

Faţa lui Temriukovici deveni tristă. Se întoarse încet şi se îndepărtă pe culoar.

— Poate că indicaţia mea îi va fi de ajutor tânărului, auzi Soloviov.

În ciuda supoziţiei academicianului, tânărul se îndoia de utilitatea informaţiilor primite. Dar, aflându-se la biblioteca publică, îşi aminti de ele şi se hotărî să se uite prin „Culegerea completă a folclorului rus“. Nu mică i-a fost mirarea când, în partea a doua a volumului, cu înregistrările din 1982, descoperi într-adevăr textul pomenit de Temriukovici. Conform cu cele indicate de academician, textul începea la pagina 95 şi se termina la pagina 104. Fusese înregistrat şi transcris de

participanţii la o expediţie folclorică de la un bărbat cu numele de Timotei Jjenka, 89 ani, locuitor al satului Berezovaia Gat din raionul Novgorod-nord al regiunii Cernigovsk.

Timotei Jjenka povestise evenimentele dintr-un război de demult. În notele la text se vorbea despre imposibilitatea (aşa se întâmplă cu datele din folclor) de a lămuri despre ce război era vorba. Editorii înclinau să privească timpul acţiunii ca fiind unul folosit în epopei, deşi remarcau totodată cinstit că o asemenea concluzie întâmpină un anumit impediment.

Se avea în vedere faptul că era pomenită o cale ferată, ceea ce, de regulă, lipsea din textele asemănătoare cu acela. Mai mult decât atât, povestirea începea cu indicarea, neobişnuită în cazul folclorului, a unei gări – Gnadenfeld –, unde se desfăşuraseră evenimentele descrise. Numele gării l-a făcut pe Soloviov să apuce cu amândouă mâinile coperta cu motive în relief a „Culegerii complete a folclorului rus“.

Timotei Jjenka descria, folosind expresii dialectale ciudate, o noapte de vară în care la gara pomenită se opriseră aproape în acelaşi timp două trenuri blindate. Din cele două trenuri blindate – asta chiar că mirosea a folclor – ieşiseră doi generali. Fiecare credea că gara se afla în mâinile trupelor sale şi se plimba dus pe gânduri („aveau la ce să se gândească“, explica Timotei Jjenka) de-a lungul trenului său blindat. Dintr-o dată, la lumina felinarului din gară, un general („care era al nostru“, potrivit relatării seci a lui Timotei) l-a recunoscut pe celălalt. Fără să iasă din întuneric, i-a făcut semn ordonanţei care-l însoţea şi, pe sub un vagon, s-au strecurat spre cel de-al doilea tren blindat.

Între timp, al doilea general, după ce a stins ţigara cu vârful cizmei, s-a urcat în vagonul lui. Stând pe platforma vagonului, i-a dat voie soldatului de pază să se ducă să se culce. N-a fost nevoie să-i ceară de două ori, că acela a şi dispărut în vagonul vecin. Cel păzit a intrat la el în vagon. După un minut i-a bătut cineva la uşă.

— Ei, ce mai e?!

A dat brusc uşa de perete şi a fost împins înăuntrul vagonului.

— Ca să vezi că ne-am întâlnit totuşi, a zis cel care a intrat.

A dus ţeava revolverului la fruntea stăpânului vagonului şi i-a poruncit ordonanţei să-i ia arma.

— Nu mi-e frică de dumneata, a zis cel dezarmat.

— Stai jos.

Cel abia intrat a făcut semn cu capul spre scaunul care stătea lângă o măsuţă rotundă. Pe măsuţă, sub o călimară-care- nu-se-varsă, erau câteva foi de hârtie. Toc nu era, nu se ştie de ce. Stăpânul vagonului s-a aşezat lăsându-se cu stângăcie („şedea rău“, a zis Timotei) pe spătarul scaunului. Cum stătea pe marginea lui, a puse mâinile pe foi.

— N-ai să îndrăzneşti să tragi.

— De ce?

— Pentru că la auzul împuşcăturii o să alerge paza mea.

Fruntea i s-a acoperit cu broboane de sudoare.

— Nu cred. Cel care intrase a scos din buzunarul de la piept ceasul şi i-a deschis capacul cu un zgomot abia auzit. Foarte curând o să treacă prin gară un tren cu răniţii noştri. E un tren foarte lung…

— Tare te-aş scuipa.

— Nimeni n-o să audă.

După un păcănit, ceasul se afla din nou în buzunar. Sub picioare se simţea un tremur uşor.

— Simţi? Cu ăsta merg răniţii noştri. Sunt acolo, bineînţeles, şi mulţi morţi.

Zgomotul creştea. Ochii celui care şedea la masă au încremenit pe călimară. Trenul sanitar a ajuns în staţie, înecând-o în huruitul lui. Intrând în rezonanţă cu trenul, călimara aluneca încet pe masă. A început să tremure. S-a învârtit în jurul ei şi a pornit direct spre margine. Când era cât pe ce să cadă, cel care şedea la masă a luat-o şi a dat cu ea de perete cu toată puterea.

— De ce mă-ta nu tragi?!!

Cioburile s-au împrăştiat în toate părţile. Călimara a căzut pe jos în mii de fărâme de sticlă, acoperind zgomotul acela de nesuportat. Dincolo de fereastră, se auzea huruitul trenului sanitar. Generalul a răspuns foarte calm:

— Fiindcă moartea nu poate să te înveţe nimic.

A lăsat ordonanţa să treacă înainte şi a ieşit în urma ei. A închis uşa după el fără zgomot.

Odată ajuns în stradă, Soloviov se simţi copleşit de noutăţile aflate. Îi era frică să nu dea afară tot ce înghiţise. I se părea că e prea fragil, că nu poate suporta adevărul celor relatate şi că, asemeni călimării, se poate sparge în bucăţi.

Notat ca povestire din folclor, textul ca atare putea fi socotit ca aparţinând folclorului: totul depindea de aşteptările pe care le aveai. Naraţiunea folosea o limbă populară adecvată. Repetarea multiplă îi dădea ritm. La drept vorbind, ce se mai putea înregistra, în afară de folclor, în satul Berezovaia Gat?

Aşa gândeau cei care redactaseră textul. În comentariul la ediţie, ei îndemnau cititorul să nu fie deranjat de unele detalii, existente în naraţiune, care ţineau de timpurile noi. Cercetătorii afirmau că subiectul este cât se poate de vechi. Ca să-şi precizeze ideea, au recurs la povestea uciderii de către judecătorul israelit Aon a regelui moabit Eglon.[115]

Deşi povestirea lui Jjenka se încheia fără curgere de sânge, autorii comentariului atrăgeau atenţia asupra asemănării ei cu povestea biblică şi dădeau ca exemplu rangul înalt al personajelor, felul cum s-a pătruns în locuinţă şi neimplicarea pazei. Ar fi o naivitate să se creadă, arătau autorii comentariului, că un text atât de vechi n-a suferit, când a fost redat cu cuvintele altuia, nici un fel de modificări.

Raţionamentul era just. El putea satisface, după cum s-ar părea, cei mai exigenţi cercetători, fără a mai vorbi de numeroşii specialişti în domeniul *deconstrucţiei* textului. Pe Soloviov nu l-a satisfăcut. Istoricul ştia ce nu ştiau folcloriştii care scriseseră comentariul: în anul 1920, Timotei Jjenka era ordonanţa generalului Larionov.

Soloviov se duse acasă pe jos. Îşi tot frământa mintea întrebându-se dacă textul putea fi considerat un document istoric. Strict vorbind, era un text istoric? Astfel pusă problema, însemna că folclorul intră în domeniul ficţiunii. Soloviov se opri în Piaţa Palatului, urmându-şi firul gândurilor. Se întrebă în ce măsură istoria este ficţiune. În cea mai importantă piaţă a imperiului, o astfel de întrebare părea absolut firească.

Vântul era cald pentru începutul lui noiembrie. Cald şi umed, cum e de obicei la Piter. Cu capul plecat, îngerul se uita la o pavelă strălucitoare. Soloviov se uită la înger. În razele reflectoarelor îndreptate spre coloană tremura o pâclă argintie. Faptul că Timotei Jjenka, prudent, nu dădea numele personajelor nu făcea din povestea lui o poveste fictivă. Poate că Timotei nu era deloc un personaj

atât de simplu. Cine să facă publice în Rusia sovietică memoriile unei ordonanţe de ofiţer? (Ordonanţa îşi scria memoriile? Scria el, în general?) Se pare că Timotei Jjenka găsise un procedeu ingenios de a povesti urmaşilor cele văzute de el. Era sigur că viaţa generalului avea să fie cândva studiată. Soloviov îşi deschise umbrela râzând de ce putea să-i treacă prin minte. *Sapienti sat*[116]. Cam aşa s-o fi gândit şi Timotei.

Când Soloviov se apropie de casă, ploaia se înteţi. Curgeau şiroaie lungi şi reci, răpăiau în tabla cornişelor şi ţâşneau vuind din burlanele cu anunţuri lipite pe ele. Umbrela îl ferea cât de cât, dar nu-l apăra de vântul îmbibat cu apă. Vântul se năpusti asupra lui, rafalele îl şfichiuiră plesnindu-l ca nişte cârpe ude, îi răsuciră braţul cu umbrela, spiţele se îndoiră şi se întoarseră pe dos atacând partea ei uscată. La colţul splaiului Jdanovski cu prospectul Bolşoi, umbrela fu cât pe ce să zboare, şi Soloviov se văzu nevoit s-o închidă. Simţea şiroaiele reci sub cămaşă şi auzea prin zgomotul ploii torenţiale clefăitul respingător din pantofi. Nu-i rămânea decât s-o ia la fugă.

Ajuns acasă, se dezbrăcă şi se băgă sub duş. Ce diferenţă! Apa curgea în şiroaie fierbinţi şi prietenoase, îmbrăţişările erau delicate şi duioase. Semănau cu mângâierile Lizei. Soloviov îi simţi acut lipsa: ea nu ştia ce aflase în ziua aceea, iar pentru el era atât de important să povestească cuiva ce descoperire făcuse.

Ieşi din baie, aruncă halatul şi formă numărul profesorului Nikolski. La celălalt capăt al firului nu răspunse nimeni. Soloviov mai formă numărul o dată şi aşteptă mai mult timp. Auzea aparatul vechi ţârâind pe coridorul din casa profesorului. Îşi închipui că nu reuşise să ajungă la prima sonerie şi că se grăbeşte auzind-o pe a doua. Aşa se întâmplă cu bătrânii. Te roagă să suni cât mai lung. Profesorul se strecoară pe coridorul ticsit de vechituri. Îşi pierde în mers papucii. Îşi ţine ochelarii care îi alunecă pe nas. (Soloviov simte o uşoară nelinişte, dar nu închide). Mâneca i se agaţă de clanţa uşii. Se agaţă de cuiul care iese din raftul cu cărţi. Se împiedică de teancul de ziare de pe jos. Teancul se împrăştie formând un evantai care nu răcoreşte pe nimeni.

Profesorul nu răspunse până la urmă. Soloviov vru să mai sune pe cineva, dar nu mai avea pe cine. Înţelese asta când ţârâiturile lungi, obosite parcă, lăsară locul unora scurte. Nu voia să închidă, şi continuă să asculte ţârâielile scurte. Ca nişte semnale de pe Marte. Pentru casa de pe Jdanovskaia 11 o astfel de legătură era un lucru cât se poate firesc. Contactul cu planeta Pământ era întrerupt în seara aceea.

Soloviov nu-l găsise pe Nikolski şi era neliniştit. De dimineaţă plecă la universitate şi află că profesorul e în spital. O întrebă pe doamna de la decanat ce se întâmplase şi ea îi răspunse fără tragere de inimă. Nu obişnuia să dea astfel de informaţii.

— Ceva cu plămânii… E în investigaţii.

Spitalul în care era investigat Nikolski se afla în nordul oraşului. Pe drum, Soloviov cumpără portocale. Se mai gândi puţin şi cumpără în plus un pachet cu biscuiţi nemţeşti. Îşi imagină că produsele astea nu puteau dăuna plămânilor profesorului.

Soloviov găsi uşor secţia de pneumologie. Nu se simţea mirosul puturos din spitalele ruseşti. Poate că bolile de plămâni n-au miros. În capătul coridorului şedea sora medicală de serviciu şi nota ceva într-un registru scriind încet literă cu literă. Soloviov întrebă în ce salon se află profesorul. Sora răspunse fără să ridice capul. Lângă registru şedea tricoul la care lucra. După aerul ei gânditor, era limpede că tocmai făcea o pauză de tricotat.

— Ce are profesorul Nikolski? întrebă Soloviov.
Pixul ei se mişca liniştit, ca mişcările netulburate de nimic ale andrelelor.
— Nimic de bine.
Profesorul Nikolski stătea într-o rezervă. Când Soloviov bătu la uşă, nu răspunse nimeni. Apăsă pe clanţă şi întredeschise cu grijă uşa. Nikolski era culcat pe jumătate, o poziţie neobişnuită despre care povestise chiar el la cursul despre epoca lui Petru cel Mare. Se credea pe atunci că e bine să dormi culcat pe jumătate, pentru ca sângele să nu ajungă la cap. Avea ochii închişi.
Soloviov se uită ţintă la profesor, reuşind să-l facă atent mai bine decât dacă ar fi ciocănit la uşă. Profesorul deschise ochii. Poate că nici nu dormea. Mai degrabă auzise şi un ciocănit (Soloviov văzu asta după cât era de liniştit). Soloviov îl salută din prag.
— Intră, drăguţule.
Cu un gest abia perceptibil profesorul arătă spre scaunul de lângă pat. Făcu gesul cu blândeţea lui obişnuită, doar că acum i se adăugase ceva. Ceea ce Soloviov luase la început drept linişte era cu siguranţă altceva, pentru care cuvintele obişnuite nu se potriveau.
— Uitaţi, am aici… Am adus.
Soloviov scoase din geantă portocalele. Venise pregătit să-l întrebe pe profesor de sănătate, dar acum nu mai putea s-o facă. Îşi aduse aminte de biscuiţi şi-i scoase.
— Şi uitaţi…
Descurajat de bâlbâiala lui expresivă, Soloviov îi întinse profesorului pachetele.
— Mulţumesc.
Profesorul le puse pe pătură şi ele începură să se mişte odată cu pătura, în ritmul respiraţiei lui. Respira – aşa cel puţin i se păru lui Soloviov – repede, cu întreruperi. Pijamaua umflată lăsa să i se vadă pielea gălbejită, fără fir de păr. Pe piept strălucea o cruciuliţă de aluminiu. Soloviov se gândi că nu-l văzuse niciodată dezbrăcat. Nu şi-l amintea pe profesor fără cravată. Nikolski îi luă mâna.
— Cum stai cu disertaţia?
— E aproape gata.
— Bravo. Să mi-o aduci, bine?
Disertaţia era la Soloviov în geantă. El încuviinţă din cap.
— Cum vă simţiţi?
— Aşa şi-aşa… Şi totuşi – mai bine decât generalul dumitale. Profesorul încercă să se ridice puţin, şi portocalele se rostogoliră spre marginea patului. Ai reuşit să găseşti finalul memoriilor?
— Deocamdată nu. Dar am găsit altceva.
Şi Soloviov îi povesti despre descoperirea sa din ajun. Nikolski îl ascultă fără să-l întrerupă.
— Adevărul e mai ciudat decât fabulaţia…
În rezervă intră o asistentă şi-i întinse profesorului un căpăcel de plastic cu câteva tablete. Acesta îşi aruncă în gură cu o mişcare obişnuită, chiar voinicească, toate tabletele odată şi le înghiţi cu apă. Asistenta nu arăta impresionată.
— Ştiţi, Soloviov aşteptă puţin până când se închise uşa în urma asistentei, am un sentiment ciudat tocmai acum, când aproape totul e gata. Poate o insatisfacţie. Mi-e greu să exprim ce simt…
— Insatisfacţia e un sentiment *obişnuit*. Mai ales când termini lucrul.
Nikolski spuse asta moale, şi Soloviov se gândi că printre tabletele înghiţite era şi un somnifer.

— Nu despre asta e vorba. Insatisfacţie… în legătură cu viaţa generalului. Poate cu viaţa în general. Bun, astea sunt subiecte care…

— Nu, continuă.

Mâinile profesorului se strânseră într-un ghem pe pătură.

— Bun, închipuiţi-vă: există generalul. Un om deştept. Un erou. O legendă vie. Pe urmă – se-ntâmplă ceva cu soarta lui, ca un scurtcircuit. După o lumină puternică – întuneric. O pensie sovietică de nimic. Closet la comun. Chiar că e stupid.

— De ce?

Soloviov ridică din umeri.

— Mă gândesc că poate era mai bine pentru el să fie împuşcat, ciudat nu?

Intră din nou asistenta – de data asta cu o seringă pe o tavă.

— Întoarceţi-vă.

Profesorul se întoarse încet pe o parte şi îşi lăsă în jos pantalonul de pijama. Soloviov se duse la fereastră. În asfinţitul de noiembrie strada aproape că nu se vedea. În geamul prost spălat se oglindeau asistenta şi profesorul. Profesorul nu avea însă cum să ştie.

— Nu staţi încordat. V-am spus, lăsaţi fesa moale.

Pe Nikolski îl apucă tusea. Pe tavă zornăi un obiect de sticlă. Asistenta ieşi. Profesorul îşi şterse lacrimile provocate de tuse.

— Aş zice că şi eu trebuia să mor mai devreme, în vreun loc mai plăcut. Nu să dau ortul popii aici…

Soloviov vru să protesteze, dar profesorul îl ameninţă cu degetul arătător.

— Dar uite că nu zic. Şi nu fiindcă îmi place ce se petrece. Sensul vieţii nu e atingerea unei culmi, ci e chiar viaţa în întregul ei. Profesorul se sprijini cu palmele de saltea şi se întoarse şezând în capul oaselor. Despre ce scrie cel mai mult generalul dumitale?

— Nu ştiu. Despre copilărie, cu siguranţă.

— Ei, vezi. Asta-i departe de toate victoriile lui, pentru el e lucrul cel mai important. După aceea a măsurat totul cu întâmplările din copilărie… Nikolski ridică ochii la Soloviov. Ţi se pare ceva nefiresc?

Soloviov se apropie brusc de fereastră şi se aşeză pe pervaz.

— Nu, fi-r-ar al dracului… Iertaţi-mă. Am înţeles acum de ce seamănă cele două descrieri… Amintirile din copilărie ale generalului şi raportul lui Jloba despre intrarea soldaţilor roşii în Ialta – închipuiţi-vă că au coincis până la lucrurile cele mai mărunte! Am auzit asta în vară, la conferinţă… Trebuie să verific tot, dar înţeleg…

Nikolski şedea cu capul aplecat pe umăr. Lui Soloviov i se păru că profesorul nu mai e atent. Nikolski ridică capul, şi impresia dispăru.

— Adineaori mă gândeam la punctul culminant din viaţa generalului. Păi da, e ce-ai găsit ieri. (Profesorul începu să mormăie). Rezultă că a trăit mai bine de o jumătate de secol după aceea. După aceea sau drept urmare? Bună întrebare. Probabil, şi una, şi alta…

În uşa întredeschisă Soloviov o văzu pe asistentă. Se uita la el cu o mină severă şi clătina din cap. Soloviov îi răspunse prin semne că se va retrage. Se întoarse spre profesor ca să-şi ia rămas-bun, dar acesta dormea. Visa articolul pe care începuse să-l scrie înainte să ajungă la spital[117]. Articolul

analiza amănunţit progresul ca fenomen, dar nu lua în seamă caracteristicile lui în istorie. Perioade de avânt existau la toate popoarele, dar dezvoltarea lor se făcuse de regulă: a) pe seama altor popoare şi b) pentru un interval de timp foarte limitat. Interacţiunea suişurilor şi coborâşurilor a fost suma unor vectori care s-au înghiţit unul pe altul şi a constituit esenţa istoriei universale. Care n-a avut un vector comun. Aceasta fiind situaţia, rămâne neclar în ce constă progresul în istorie tratat azi ca o axiomă. Nu oare în ştiinţa – se întreba retoric în vis profesorul – de a distruge cu fiecare secol un număr tot mai mare de oameni? Nu considera necesar să răspundă la întrebare, dar chiar şi în somn nu uita să facă trimitere la studiile cu o problematică înrudită[118]. Aceasta fiind situaţia, profesorul Nikolski refuza să evalueze evenimentele din istoria universală după gradul lor de progres. Pentru evaluarea lor, el admitea un singur criteriu: criteriul moral. Declarând că noţiunea de progres este o ficţiune, profesorul adormit remarca faptul că viaţa unui popor seamănă foarte mult ca structură cu viaţa unui om şi că ea sfârşeşte, fără să fie un progres, în acelaşi fel: cu moartea. Argumentul acesta i-a îngăduit să analizeze problema raportului dintre istorie şi personalitate. Refuza să trateze rolul personalităţii în istorie conform concepţiei tradiţionale, preferând să analizeze modalităţile în care istoria permite personalităţii să-şi joace rolul. În modul cum gândea problema, istoria, în comparaţie cu personalitatea, reprezenta ceva secundar, într-un anumit sens – auxiliar. El vedea istoria ca pe o ramă – uneori sărăcăcioasă, alteori luxoasă – în care o personalitate şi-a pus portretul. Cercetătorul nu vedea altă menire a istoriei. Încercând să pipăie rama, degetele îi alunecară abia perceptibil pe cutele păturii. Trebuia să treacă la următorul punct al articolului, şi profesorul visă că n-o să-l termine de scris niciodată.

Note

115. *Cartea Judecătorilor*, 3: 16-30. (N. a.)

116. Pentru cel deştept e de-ajuns (lat.). (N. a.)

117. A se vedea Nikolski N.M., „Despre o înţelegere creştină a istoriei“, în Nikolski N.M., *Articole neterminate*, SPb, 2007, pp. 3-29. (N. a.)

118. A se vedea Berdiaev N.A., *Sensul istoriei*, Paris, 1969; Karsavin L.P., *Filozofia istoriei*, SPb, 1993. (N. a.)

19

În zori se auzi un fluierat liniştit. Soloviov întredeschise ochii. Îi întredeschise cât se poate de puţin – ca să nu-i scape visul. Poate că auzise fluieratul în somn. Îi plăcuse. Visul începu să se destrame, dar mai rămase o clipă agăţat de genele lui. Soloviov nu reuşi să pună cap la cap ce visase, nu reuşi nici măcar să-şi aducă aminte cu aproximaţie ce se întâmpla în vis, dar continuă să simtă ce simţise în timpul somnului. Atâta îi rămăsese din vis, şi îşi dădu seama că e treaz. Deşi era foarte devreme, în odaie nu era întuneric. Soloviov recunoscu lumina primei zăpezi. Mirosul de zăpadă proaspăt căzută pătrundea prin oberlihtul deschis de la bucătărie.

Fluieratul se auzea aievea. Un fluierat liniştit, precaut, ca o chemare a cuiva mai degrabă. Soloviov se ridică în coate şi se uită de jur împrejur. În odaie nu era nimic care să-i atragă atenţia. Soloviov se culcă iar, şi fluieratul reîncepu. Soloviov îşi vârî picioarele în papuci şi se duse la bucătărie. Se opri în uşă. Pe dulapul de vase şedea un piţigoi. Era clar că-i urmărea mişcările, dar stătea într-o parte faţă de Soloviov, nu se ştie de ce. I se vedea numai un ochi, parcă voia să-l impresioneze, lucru neobişnuit pentru o pasăre. Piţigoiul intrase prin oberlihtul care stătea deschis noaptea. De ce nu zbura prin oberliht? Nu-l găsea? Nu voia? Soloviov se gândi o clipă că puteau locui împreună. Făcu un pas către pasăre, dar ea ţâşni zburând pe lustră. În liniştea bucătăriei, zgomotul aripilor se auzi neaşteptat de tare. Îi veni în minte că „a ţâşni“ este cuvânt onomatopeic. Chiar aşa se auziseră bătăile din aripi.

Soloviov ridică din umeri şi se apropie de oberliht. Odată cu aerul îngheţat intră şi un răpăit de tobe. La început nu auzi decât ritmul lor, aproape lipsit de intonaţie, abia dacă putea să-l desluşească. Ritmul venea dinspre pasajul Ofiţerskaia. Acolo se afla Academia Militară pentru Domeniul Cosmosului, amplasată în clădirile fostului Corp de cadeţi nr. 2.

Soloviov îşi sprijini fruntea de geam, tot minunându-se că locuia în zona asta ciudată. Se uită cât de neverosimil de încet înainta coloana cursanţilor spre poarta casei lui. Probabil că voiau să salute locul unde se afla casa inginerului Los[119]. De vreme ce intraseră la Academia Militară pentru Domeniul Cosmosului, doreau cu ardoare, pesemne, să ajungă pe Marte.

Deşi se vedea că nu zoresc paşii (spectacol grandios al unei mase de oameni în mişcare), coloana din frunte reuşise să străbată o distanţă apreciabilă. Prin viscolul care ascundea totul Soloviov desluşi câţiva toboşari în fruntea coloanei. În faţa toboşarilor mergea un om cu steagul. Îşi ridica picioarele până la brâu şi, la fiecare pas întipărit în zăpadă, ciucurele din vârful steagului părea că vrea să-şi ia zborul. Probabil că voia şi el să ajungă pe Marte.

În spatele lui Soloviov se auzi din nou fluieratul. Piţigoiul şedea pe dulap. De data asta nu se mai uita la el dintr-o parte, ci stătea întors cu faţa spre el, arătându-şi pieptul viu colorat în galben. Soloviov se ridică pe vârfuri şi deschise mai mult oberlihtul. Cum nu ştia ce să facă, îi zise păsării cu voce tare:

— Zboară, dacă nu vrei să rămâi.

Se depărtă demonstrativ de fereastră şi arătă cu mâna spre oberliht. Şi intonaţia, şi gestul i se părură cât se poate de false. Piţigoiul preferă să nu se mişte (nici Soloviov n-ar fi zburat în locul lui). Când Soloviov încercă să se apropie de dulap din sensul opus, piţigoiul zbură la fereastră şi se lovi de geam de câteva ori cu un zgomot surd. Căzu pe podea, zbură şi se lovi din nou de geam. Soloviov alergă la fereastră, şi pasărea, după ce se roti jumătate de cerc, zbură din bucătărie în cameră.

Soloviov îl urmă în cameră cu pas încet. Pasărea stătea pe etajera cu cărţi şi era gata de o nouă întâlnire cu geamul. Se uita fix ca un kamikaze. Soloviov se opri în prag (sprijinindu-se de tocul uşii). Îi părea rău de pasăre. Îi părea rău de geamul care s-ar putea să nu reziste. Adevărul e că nu suporta zgomotul izbiturii. Ca un vuiet prelung. Era zgomotul făcut de o fiinţă care se izbeşte de un obiect fără viaţă.

— Ia ascultă, pasăre…

Crezu că ăsta era tonul potrivit cu care te adresezi cuiva care stă pe cornişă. Care a ratat explozia. Era un ton nefiresc de calm. Tonul pentru situaţii dificile.

— …fereastra e lipită pentru iarnă. O deschid ca să poţi zbura…

Pasărea asculta. Soloviov se mişcă încet de-a lungul peretelui opus. Ajunse la fereastră, desfăcu în forţă cremona şi trase de mâner. Cerceveaua se supuse cu un pârâit surd. Fâşia izolatoare dezlipită începu să fluture în vânt. Soloviov îşi ţinu respiraţia şi se furişă dezlipită înapoi spre uşă. Când începu să respire, îi ieşiră aburi din gură. Piţigoiul urmărea mirat cum se topeau fulgii pe parchet. Prima coloană de cursanţi reuşise să treacă pe sub arcada porţii şi acum tropăia pe lângă fereastra deschisă.

— Zbori?

Pasărea şovăi puţin şi zbură pe pervaz. Soloviov făcu câţiva paşi precauţi spre fereastră. Pasărea nu ştia să meargă. Ţopăi pe pervaz şi se îndreptă spre fereastra deschisă, înţepenind pe cadrul ferestrei ca în rama unui tablou. Încremeni ca un crochiu galben. În spatele păsării se mişcau stâlpii de iluminat în vârtejul curenţilor de aer, lângă ei se înălţau coloanele stadionului care imitau prost construcţiile clasice. Jos, chiar prin dreptul ferestrei, se scurgeau pe pod ca un jeleu coloanele cursanţilor. Mărşăluiau ignorând legea vibraţiilor. Pasărea îşi întoarse mirată capul. Zbură fără să mai aştepte ca podul să se prăbuşească.

Când Soloviov ajunse la institut, îi comunicară că o femeie din Moscova a întrebat de el şi că-l aştepta la biblioteca institutului. Soloviov porni spre bibliotecă, şi la jumătatea drumului dădu nas în nas cu Temriukovici.

— Ascultă, Soloviov… zise Temriukovici, dar îl întrerupse Tina Juk, care se apropiase din spate:

— Nu vă deranjez? Voiam doar să vă spun…

Palma lui Temriukovici acoperi brusc gura Tinei Juk.

— Asta ca să ştii: ai o voce stridentă, îngrozitor de stridentă pentru un salariat la un institut academic.

Temriukovici se întoarse şi porni cu paşi mărunţi pe coridor. Juk făcu o mutră înfiorătoare şi se repezi după Temriukovici.

— Stridentă şi dezagreabilă, scoase un oftat Temriukovici. Mai bine să taci cu vocea asta.

— Voiam să vă spun că v-a căutat secretarul ştiinţific, zise sfidătoare Juk.

Secretarul ştiinţific se afla însă aproape de Temriukovici. Îl luă pe academician de cot şi-i şopti înfierbântat ceva la ureche. Temriukovici continua să meargă şi arunca din când în când priviri feroce peste capul interlocutorului. Se opriră la uşa bibliotecii.

— Ai auzit cum a făcut-o de oaie ramolitul nostru la Casa Filmului? se interesă Tina Juk adresându-i-se lui Soloviov.

Ea nu se străduia să vorbească mai încet.

— Bine, şi ce vreţi de la mine? îl întrebă enervat Temriukovici pe secretarul ştiinţific şi îşi eliberă cotul.

Secretarul ştiinţific trecu în partea cealaltă şi-l luă de cot. Îi vorbea lui Temriukovici cu o răbdare înadins voită. Soloviov se gândi că nu are nici o şansă să ajungă la bibliotecă şi căută un mijloc să scape de Tina.

— S-a strecurat la o premieră la Casa Filmului unde se intra numai cu legitimaţie de membru… Ea îi făcu cu ochiul.

Când ajunse în dreptul toaletei pentru bărbaţi, Soloviov se scuză şi intră. Tina Juk rămase afară. Ce ciudat, se gândi Soloviov. Ce ciudat. Se opri lângă lavoar şi dădu drumul la apă. Se privi în oglindă în timp ce-şi spăla mâinile. Îşi îndepărtă părul de pe frunte. Dar când să iasă, Temriukovici dădu buzna înăuntru. Fără să-l vadă pe Soloviov, el năvăli în cabină şi trânti uşa.

— Singurul loc din institut unde se poate respira, se auzi din cabină.

Sfârşitul propoziţiei fu însoţit de un susur furios.

Soloviov ieşi de la toaletă şi se îndreptă spre biblioteca institutului. În afară de bibliotecara în vârstă (cât de departe era de Nadejda Nikiforovna!), în sala de lectură se afla doar Murat. Când apăru Soloviov, acesta înălţă capul, şi Soloviov îl salută.

— Cauţi pe cineva? întrebă Murat.

După ce ezită o clipă, Soloviov îi spuse despre cercetătoarea de la Moscova.

— A fost cineva, confirmă Murat.

Uşa sălii de lectură se deschise, şi apăru Temriukovici. Fără să dea drumul clanţei, încremeni în uşă şi nu scoase o vorbă. Bibliotecara zâmbi. Temriukovici ieşi lăsând uşa deschisă.

— Mi s-a povestit ceva tare despre el. Murat scoase din buzunar o cutie de caramele cu mentă. Vrei?

— Nu, mulţumesc.

— Stai să vezi: premieră la Casa Filmului. Îmbulzeală la intrare. Toată lumea arată legitimaţii de membru şi invitaţii… Precis nu vrei?

Soloviov clătină din cap. Cu trei degete groase, Murat scoase câteva caramele şi le băgă în gură.

— Deodată, de unde, de neunde… Pe scurt, apare Temriukovici. Intră fără nici o explicaţie. „Sunteţi de la Casă?“ strigă cineva după el. Şi el: „Nu, cu de la mine putere…“

Soloviov se uită la bibliotecară: râdea. Sunt bibliotecare şi bibliotecare.

— Nu ştiţi unde s-o fi dus cercetătoarea aceea? îi întrebă Soloviov pe amândoi.

Murat ridică din umeri.

— Cel mai probabil, să mănânce, zise bibliotecara. Geanta i-a rămas aici.

În drum spre bufetul institutului, Soloviov auzi vocea Tinei Juk şi se opri. Nu era sigur că avea nevoie de întâlnirea cu cercetătoarea de la Moscova. Şi totuşi intră.

Prima pe care o întâlni era Tina. Povestea ceva aşezată la o măsuţă cu agentul de pază al institutului şi cu două cercetătoare de la Secţia de istorie recentă. Cercetătoarele râdeau în hohote. Judecând după feţele lor, era vorba de o istorie recentă. Agentul de pază şedea întors pe jumătate spre Tina şi asculta serios, ca omul care îşi cunoaşte puterea muşchilor. Din când în când îşi scutura firimiturile de pe uniforma de camuflaj.

La masa de alături cercetătoarea din Moscova bea ceai. Era singura persoană de la bufet pe care Soloviov n-o cunoştea. Avea vreo cincizeci de ani. Vestă de jocheu. Pe cap purta fără rost o bentiţă. Când se apropie de masa ei, îl întrebă chiar ea dacă se numeşte Soloviov. El confirmă. Cercetătoarea se recomandă Olga Leonidovna (invitaţie să ia loc) şi spuse că lucrează la Biblioteca „Rumianţev". Şi că i-a adus nişte materiale despre Războiul Civil.

— Le am în sala de lectură. Olga Leonidovna zâmbi. Să-mi termin ceaiul, da?

— Nu-i nici o grabă.

Soloviov zâmbi şi el. Bentiţa asta de fapt nu-i stătea rău.

— Vi le-a trimis Liza Larionova. O cunoaşteţi, după câte înţeleg.

Un scaun de la masa vecină fu mişcat cu zgomot, şi Soloviov se gândi că are vedenii.

— Şi-n ce mă priveşte tot aşa – cu de la mine putere, zise ridicându-se agentul de pază.

Îşi îndreptă pantalonii şi le făcu cu ochiul femeilor. Imediat după el apărură alte două vecine ale Tinei Juk. Fereastra parcă o luase din loc şi plutea pe perete.

— Aţi văzut-o la Moscova pe Liza?

— Lucrez cu ea în aceeaşi secţie a bibliotecii.

— Şi… ce face?

— Anul trecut a dat la Facultatea de Filologie, dar n-a intrat. Lucra la o uzină…

— Lumea zice că dacă vrei să intri la Moscova, te costă opt mii de verzişori, spuse Tina Juk. Minimum.

Olga Leonidovna se uită mirată la Tina.

— N-a avut opt mii, bineînţeles.

— Bineînţeles. Tina se sculă de la masă şi îşi făcu buzele în faţa oglinzii. Salutare la toată lumea.

În sala de lectură nu mai era nimeni, dar Olga Leonidovna trecu la şoaptă.

— Anul ăsta Liza a intrat la fără frecvenţă şi şi-a aranjat să lucreze la noi. Pune în ordine intrările la secţia manuscrise. Scoase dintr-o copertă de plastic o mapă umflată şi i-o întinse lui Soloviov. E o copie xerox. E ceva care a intrat de curând ca manuscris ce trebuie păstrat.

— Mulţumesc.

Liza a ţinut mapa asta în mână. Liza.

Soloviov plecă de la institut şi se îndreptă spre gara Moskovski. Se urcă în troleibuz, dar coborî la prima staţie şi se întoarse la institut. Ceru la secretariat să i se dea o trimitere la Biblioteca „Rumianţev". Pentru orice eventualitate. Ajunse la gară şi află că primul tren pleca peste trei ore. Îşi cumpără bilet. Trenul venea de la Moscova foarte devreme, la ora 4:30, iar biblioteca se deschidea la 9, dar Soloviov preferă să aştepte la Moscova, nu la Petersburg. Lipsa de acţiune i se părea acum insuportabilă. În plus, a aştepta la Moscova însemna să aştepte ştiind că Liza e pe undeva pe aproape.

Acasă, Soloviov aruncă într-o geantă strictul necesar. După ce se gândi puţin, puse şi mapa primită: nici nu apucase s-o deschidă. Cumpără de la magazinul de alături o conservă de carne, în

amintirea voiajului în Crimeea. Avu pentru o clipă sentimentul că pleacă pentru totdeauna. Soloviov se uită în jur. Luase tot şi nu mai avea nevoie de nimic. După ce trânti uşa, întoarse de două ori cheia în broască. Închise uşa din faţă cu zgomot de împuşcături îndepărtate. Ca un ecou al acţiunilor hotărâte ale lui Soloviov. Zdrăngănitul cheii avea semnificaţia sa, chiar ireversibilitatea sa – desigur, în măsura în care o astfel de semnificaţie poate fi aplicată unei chei. Pe stradă, Soloviov prinse un taxi. Ajunse la gară cu o jumătate de oră înainte de plecarea trenului.

După ce intră în hol, cumpără un ziar. La ieşirea din hol îl puse în coşul de gunoi. Scoase din geantă conserva şi o dădu unui amărât. Ajunse pe peron. În lumina reflectoarelor se vedea fumul ieşind năvalnic de sub vagoane. Sau aburul. Mai degrabă, aburul: dispărea într-o clipă deasupra acoperişurilor vagoanelor, pe care gheaţa le făcea strălucitoare. Conductorii, în pâslari negri, stăteau la uşi. Din când în când, suflau în mănuşile cu un deget, lipindu-şi buzele de încheietura mâinii. Uneori îşi loveau pâslarii unul de altul cu zgomot surd. După ce-şi prezentă biletul, Soloviov intră în compartiment. Acolo erau trei femei, şi el le salută. Femeile răspunseră în cor. Se bucură că nu călătoreşte cu bărbaţi în compartiment. Trenul se urni din loc.

Soloviov se căţără în cuşeta de sus, şi abia acolo îşi aminti de mapă. Coborî, scoase mapa şi urcă la loc cu ea. Aprinse lumina deasupra capului. Odată obişnuit cu lumina tulbure, deschise mapa. Şi rămase încremenit.

După toate cele auzite peste zi, s-a mai găsit ceva care să-l dea peste cap. Acolo, pe cuşeta slab luminată, Soloviov ţinea în mâini finalul amintirilor generalului. Soloviov i-ar fi recunoscut scrisul oriunde. Da, era dat peste cap. Dar nu mirat.

În mapă se afla copia xerox a caietului luat cândva de Filip şi apărut în chip de manuscris *nou intrat* la bibliotecă. Rămânea neclar unde se afla Filip şi, în general, dacă mai exista pe lume, în cazul în care manuscrisul *intrat* venise de la el. În afara cotei de raft, manuscrisul nu era semnalat prin nimic.

Era un caiet în pătrăţele, în care se puteau nota de toate. Nu încăpuse deschis în copiator şi, fiind copiat pagină cu pagină, avea multe pagini. La drept vorbind, caietul ar fi încăput şi deschis, fără margini, dar pe ele erau însemnări din loc în loc (marcate frumos cu creionul). Judecând după nuanţele diferite ale cernelii, însemnările fuseseră făcute în momente diferite. Era evident că generalul recitise nu o dată cele scrise şi făcuse observaţii şi completări. „Mort“. Sau „Totuşi încă viu“. Sau (în dreptul cuvintelor „Era frig“): „Era nu atât frig, cât umed“.

Era nu atât frig, cât umed când ce mai rămăsese din Armata Albă se retrăsese spre Ciongar. Unităţile importante părăsiseră Perekopul cu câteva zile în urmă şi acum se îmbarcau în porturi. Retragerea lor era acoperită de cavaleria rămasă la Perekop. Ea a fost menţinută acolo până când, într-o noapte, generalul a primit raportul că trupele sale se află deja în porturi. În aceeaşi noapte, cavaleria a părăsit pe tăcute Perekopul.

Armamentul greu a fost scos din funcţiune. I s-au demontat dispozitivele de blocare şi a fost lăsat pe poziţie. Focurile de campanie n-au fost stinse. Detaşamentul lui Kologrivov a avut grijă de ele până dimineaţă. Au fost o sută cincizeci de voluntari, chemaţi să rămână până dimineaţă. Aceştia au acoperit retragerea ultimilor apărători ai Perekopului.

Caii au fost duşi de dârlogi pe primele câteva sute de metri. I-au încălecat înainte să ajungă la Armeansk şi cavaleria a pornit la trap. În raionul Djelişnaia, o mică parte a trupelor a cotit spre

Eupatoria, iar ceilalţi au continuat să meargă spre Ialta şi Sevastopol. În timp ce urca defileul Ciongar, generalul se gândea la cei care rămăseseră la Perekop. Le-a cerut iertare în gând.

În defileu s-a pornit viscolul. Fulgii imenşi nu se depuneau pe pământ. Erau luaţi de vânt şi zburau razant. Acolo unde defileul începea să coboare, fulgii zburau în sus, ca şi cum erau aşteptaţi să vină înapoi, în norii întunecaţi, ameninţători. Se lumina încetul cu încetul.

Nemişcat în şa, generalul urmărea cum rămăşiţele armatei lui coborau anevoie din defileu. Pe drumul îngheţat caii alunecau. Dădeau neajutoraţi din picioare şi erau momente când se lăsau pe crupă. Se întorceau pe o parte, strivind picioarele călăreţilor de glodul îngheţat. Deasupra defileului răsunau strigăte şi sudălmi. Mulţi se grăbeau şi, ţinând caii de dârlogi, îi duceau cu grijă la vale. „Deplasare în pantă“ era scris pe margine.

La sosirea la Ialta, generalul le-a dat voie tuturor să se odihnească câteva ore. El s-a dus la hotelul Oreanda, la statul- major responsabil cu evacuarea. A citit atent listele cu cei evacuaţi şi lista vapoarelor. I-au repartizat pe răniţii transportabili pe vaporul *Ţarevici Gheorghi* (pe cei netransportabili i-a împuşcat Béla Kun după două zile). Mulţi răniţi au fost duşi pe vaporul *Kronstadt*. Spitalul marinei din Sevastopol şi Şcoala de Mine şi Artilerie au fost transportate cu acelaşi vapor. Ceilalţi au fost îmbarcaţi odată cu unităţile lor.

N-au fost suficiente vapoare. Li s-au alăturat în ultimul moment vasele de transport *Siam*, *Sedjet*, *Rion*, *Iakut* şi *Almaz*. Generalul a ordonat ca tot ce se putea ţine pe linia de plutire în porturile Crimeii – inclusiv şlepurile vechi – să fie pus la dispoziţia evacuaţilor. Au fost în total o sută douăzeci şi şase de vase mari şi mici. Cele mai multe dintre ele erau gata de plecare şi stăteau în rada exterioară.

După amiază s-a anunţat la Oreanda sosirea unei vedete a armatei, şi generalul, însoţit de locţiitorul său, amiralul Kutepov, a plecat în radă. Vedeta a trecut pe lângă vapoarele înţesate de oameni, pe lângă un şlep atât de încărcat, încât abia reuşeau să arunce apa peste bord. Era periculos să iasă în larg. Dar şi mai periculos – să rămână acolo.

Generalul a urcat pe scara de frânghie la bordul crucişătorului *General Kornilov*. Mulţimea de pe punte era atât de compactă, încât, la apariţia generalului, oamenii nu s-au putut da la o parte. El a traversat puntea şi abia a răzbit în urma cazacilor care îi făceau drum prin mulţime. Tot aşa de mulţi erau îngrămădiţi în cală. Acolo mirosea urât şi era ceva mai cald decât pe punte. În toată cala nu exista decât o toaletă. Compartimentul cel mai mare al calei era încuiat.

— Ce-i acolo? a întrebat generalul.

— Camera intendentului-şef, a spus amiralul Kutepov.

— Deschideţi-o.

Cheia o ţinea intendentul-şef, dar nu putea fi găsit în mulţime. Generalul le-a făcut cazacilor un semn din cap şi s-a pornit un potop de lovituri cu patul puştilor. Un minut mai târziu erau deja sparte lacătul şi balamaua de jos. Scârţâind jalnic, uşa s-a bălăngănit în balamaua de sus şi a căzut. Compartimentul intendentului era înţesat cu mobilă de preţ. Şifoniere de mahon înghesuite. Erau minunat de frumoase şi străluceau chiar şi în lumina chioară venită de la hublou, aşa cum le zăreau dintr-o parte cei care intrau. Lumina aceea se reflecta şi în câteva oglinzi veneţiene aşezate de-a lungul pereţilor. În colţurile compartimentului erau rânduite frumos lăzi mari pe care stăteau stivă, până în plafon, baloturi învelite în feţe de masă.

— Peste bord, a spus generalul.

A sfârşit de inspectat cala şi a ieşit din nou pe punte. Aduseseră primul şifonier. După ce au balansat obiectul, când au ajuns la „trei“, marinarii l-au aruncat în apă. Şifonierul a căzut împroşcând stropi ca o arteziană şi a rămas o clipă la suprafaţă. Apoi s-a scufundat greoi în aplauzele celor de pe punte. În vâltoarea apei, şifonierul scotea băşicuţe, ca o fiinţă vie. În timp ce generalul cobora pe vedetă, doi marinari l-au scos târâş pe intendent din cală:

— Tot peste bord?

— Las' să trăiască, a spus generalul.

După ce a mai inspectat câteva vapoare, a coborât pe ţărm. A întrebat despre cei rămaşi la Perekop, dar nimeni nu ştia de soarta lor. Se lăsa seara. La intrarea în Oreanda, generalul le-a dat drumul cazacilor. După ce a urcat la el în cameră, s-a uitat pe fereastră la mare. S-a aşezat la masă şi şi-a turnat coniac din carafă. A băut. A auzit un ciocănit în uşă. N-a avut putere să răspundă.

— Se poate?

În cameră a intrat amiralul Kutepov. Şi-a pus o mână pe umărul generalului.

— Trebuie să vă odihniţi. Dimineaţă ieşim în larg.

— Cei de la Perekop… N-au sosit nici acum, a spus generalul.

— Dacă mâine nu părăsim ţărmul, artileria roşie ne face zob… Permiteţi? Amiralul a luat carafa şi şi-a turnat coniac. În plus, cei despre care vorbiţi…

— Da?

— Eu cred că nimic nu-i mai ameninţă...

Amiralul a băut tot dintr-odată şi acum simţea savoarea băuturii. Şi-a lins buzele. A închis ochii. A băut şi generalul. A închis şi el ochii.

Când i-a deschis, în faţa lui stătea căpitanul Kologrivov. Generalul îl visa pe Kologrivov, şi în vis îi apărea că soarta lui e pecetluită.

— Ei, cum e cu voi acolo? a întrebat generalul ferindu-şi privirea.

— Pe noi nu ne mai ameninţă nimic, a spus Kologrivov şi, fără să ceară voie, şi-a turnat coniac. Păcat că n-aţi fost acolo. Era ultima dumneavoastră şansă să simţiţi cu adevărat ce s-a întâmplat la Termopile.

— Eraţi doar o sută cincizeci.

— Nici dumneavoastră nu sunteţi Leonidas. Acum ştiţi, toţi până la unul.

Generalul s-a trezit nu cu mult înainte să se lumineze. Confundase manşeta mânecii cu o pernă aspră. Sub ea a pipăit catifeaua cu care era capitonată masa. A văzut pe fereastră cum clipeau luminiţele pe Marea Neagră nemişcată: vapoarele din radă erau gata să ridice ancora. Generalul s-a uitat la ceas. Peste o oră trebuia să înceapă pe chei slujba dinaintea plecării.

La slujbă au venit comandanţii marilor unităţi care plecau din Ialta. Cheiul era plin de lume. Când a auzit primele cuvinte din rugăciune, generalul a îngenuncheat, iar după el – toţi ofiţerii. Mulţimea a îngenuncheat şi ea. Vântul umed de pe mare răsucea patrafirele preoţilor, izbea suportul pavilionului tricolor. Generalul încerca să se pătrundă de fiecare cuvânt al slujbei, dar, fără să-şi dea seama, se gândea la altceva. Se gândea că evacuarea putea să se facă foarte bine şi fără el.

Slujba s-a sfârşit. Episcopul l-a binecuvântat şi l-a stropit cu apă, câteva picături nimerind sub gulerul generalului. Asta i se mai întâmplase şi altădată. Ca multe alte întâmplări de neuitat. Îi fusese

dat să le încerce pe toate. Simţise şi altădată picăturile de ploaie sub tunică. Stătuse, pe jumătate adormit, pe mal la Jdanovka. În semiîntuneric. Acelaşi vânt umed. Apa de atunci era şi ea sfinţită? Cădea direct din cer. Generalul a dat de un creion în buzunarul mantalei. Era mai bine dacă rămânea la Perekop. Poate că acolo a şi rămas.

Generalul s-a ridicat încet. A înţeles că era aşteptat după chipurile celor care stăteau în picioare.

— Binevoiţi să rostiţi cuvântul de rămas-bun, i s-a adresat Kutepov.

Generalul s-a uitat cum se zbăteau în vânt pletele cărunte ale episcopului. Îl şfichiuiau peste ochi, peste gura deschisă din cauza dispneei, iar el nu încerca să-şi strângă buzele. Mai văzuse asta în viaţa lui. Un om tot atât de bătrân şi aceeaşi zbatere a pletelor cărunte. Numai locul nu şi-l putea aminti. Viaţa începea să se repete. Episcopul nu se uita la nimeni anume, şi pauza nu-l supăra. Chipul lui nu exprima nerăbdare. Generalul şi-a amintit: era scripcarul din copilăria lui. Cânta tot aici, lângă grilajul de la Ţarski Sad.

— N-am ce să spun.

Amiralul Kutepov şi-a netezit părul şi a făcut câţiva paşi spre mulţime. Şi-a dres glasul. S-a auzit nechezatul unui cal în spatele celor care stăteau în picioare.

— Am făcut tot ce-am putut…

Kutepov s-a întors către general, părea că-şi caută cuvintele. Generalul tăcea. Kutepov s-a gândit puţin şi a cerut ieratre tuturor. Generalul a încuviinţat din cap: a găsit că era exact ce trebuia spus. Kutepov a cuprins cu privirea mulţimea, a tras aer în piept şi a strigat:

— Rămas-bun!

— Rămas-bun, i-a spus generalul lui Kutepov. Misiunea mea a luat sfârşit.

— Ne aşteaptă o vedetă, a făcut semn cu capul spre mare Kutepov.

— Eu am comandat operaţiunile de pe uscat, acum începe operaţiunea pe apă. Dumneavoastră sunteţi amiral, nu eu.

Amiralul s-a uitat la ceas.

— Nu mai putem zăbovi.

Cu o expresie nedumerită, el a luat totuşi din mâinile generalului mapa cu vulturul bicefal.

— Asta vă va fi necesară la Constantinopol, a spus generalul.

— Oricum, n-o să staţi să-i aşteptaţi pe roşii.

— În mapă e corespondenţa pentru primirea refugiaţilor şi raportul final al vistieriei.

— Au murit cei de la Perekop, ştiţi asta.

— Nu ei sunt problema.

— Domnule general, o să vă omoare soldaţii roşii, şi nu aşa pur şi simplu, o să vă taie în bucăţi.

— Nu merită să pierdem timpul cu vorbe. Vă aşteaptă o sută patruzeci şi cinci de mii de oameni. Asta spune lista. În realitate cred că sunt mult mai mulţi.

După ce şi-a trecut mapa din mâna dreaptă în cea stângă, amiralul Kutepov şi-a dus mâna la chipiu. A făcut mişcarea asta atât de încet, încât a reuşit să-şi învârtă degetul la tâmplă. Sau doar i s-a părut generalului.

Cheiul s-a golit destul de repede. Au rămas acolo numai caii părăsiţi. Cu şeile pe ei, stăpânii nu apucaseră să le scoată. Caii s-au împrăştiat pe străzile din jur. Nu mai erau de folos. Nechezau de

foame. Se întorceau iar pe chei în aşteptarea stăpânilor şi se frecau de felinarele îngheţate. Erau părăsiţi, îşi ziceau poate că e o neînţelegere.

Vântul lipea foile volante, împrăştiate doar cu câteva zile în urmă, pe grilajul de la Ţarski Sad. Generalul a ridicat o foaie. Pe ea stătea scris că tovarăşul Frunze chema locuitorii Ialtei să nu opună rezistenţă. El le garanta amnistia generală. Generalul a desfăcut degetele şi cocoloşul de hârtie a zburat pe cheiul pustiu. Locuitorii oraşului nu se pregătiseră să opună rezistenţă.

Ialta se pregătise altfel pentru intrarea soldaţilor roşii. Au astupat vitrinele magazinelor. Au ascuns proviziile şi tacâmurile de argint. Măsurile au fost justificate, dar, după cum s-a dovedit ulterior, insuficiente. Când, după o zi, oraşul a încremenit de groază, li s-a părut că şi proviziile, şi argintul nu mai folosesc la nimic. În teroarea care s-a dezlănţuit, locuitorii Ialtei nu şi-au amintit de ele, după cum nimeni dintre roşii nu şi-a amintit de foile volante ale tovarăşului Frunze.

Când fumul ultimului vapor a dispărut la orizont, în oraş a intrat detaşamentul căpitanului Kologrivov. El, retrăgându-se sub ploaia de gloanţe a roşiilor, reuşise să-şi păstreze cea mai mare parte din detaşament. Îi salvase cel mai puternic viscol dezlănţuit pe neaşteptate peste Perekop. Viscolul făcuse posibil ca detaşamentul să plece şi-i buimăcise pe urmăritori. Viscolul însoţise detaşamentul o jumătate de zi, acoperindu-l cu un văl dens de zăpadă. Detaşamentul lui Kologrivov nu pierise. Se rătăcise.

În loc s-o pornească spre Ialta, în direcţia indicată de generalul Larionov, din cauza viscolului năprasnic, o luaseră într-o direcţie greşită, spre capătul estic al peninsulei. Greşeala s-a văzut abia în toiul nopţii, la nodul de cale ferată Vladislavovka. În loc să meargă spre Teodosia, portul cel mai apropiat, şi să se îmbarce acolo, detaşamentul, respectând ordinul, a luat-o înapoi spre nord. Ca să ajungă la Ialta, au luat-o pe drumul deja parcurs o dată spre centrul peninsulei şi abia după aceea au luat-o spre sud. Detaşamentul căpitanului Kologrivov a ajuns la Ialta abia în seara zilei următoare.

Generalul Larionov a întâmpinat detaşamentul, dat nu l-a trimis în cazărmi, ci a instalat soldaţii în casele care, potrivit informaţiilor lui, se eliberaseră la evacuare. După marşul istovitor, soldaţii aveau nevoie de odihnă. Trebuiau mai întâi să-şi ardă uniforma. Generalul a dat ordin să se înceapă cu arderea uniformei.

S-a dus el însuşi la teatrul oraşului. După o scurtă consfătuire în sala costumelor, i-au fost aduse toate costumele specifice tătarilor (în jur de douăzeci) şi toate costumele de meseriaşi (opt bucăţi). Cu hainele de tătari a fost totul în ordine, dar soldaţii îmbrăcaţi în costumele de meseriaşi (erau lucrate în Italia) arătau clar a străini. În afară de asta, nu arătau curate, aşa cum le îngrijeau cei din partea locului. După ce a chibzuit puţin, generalul nu le-a respins, dar a cerut nişte fracuri şi jobenuri, pentru care a fost scoasă recuzita de la *Văduva veselă*. Au găsit şi câteva costume de coşar cu scări uşoare, de butaforie, dar generalul le-a refuzat. A spus că el nu încurajează cabotinismul. A întrebat dacă nu există în teatru costume de oameni săraci, dar nu s-au găsit decât nişte zdrenţe de om sărac cu duhul (*Boris Godunov*), inacceptabil de subţiri pentru luna septembrie. Generalul a luat din garderoba teatrului, ca să fie de rezervă, şi alte lucruri de îmbrăcăminte, inclusiv o duzină de chimire şi de şepci. A dat ordin ca lucrurile să fie încărcate într-o căruţă şi duse la Oreanda. În dreptul relatării întâmplărilor de la teatru, pe marginea caietului era scris de mâna generalului: „Idee reuşită“.

Nu toţi au considerat că e o idee reuşită. Asta s-a văzut în zori, când detaşamentul care întârziase s-a aliniat lângă Oreanda. Soldaţii au ascultat explicaţiile generalului şi au confirmat posomorâţi că sunt gata să se supună ordinelor lui. De fapt, nu erau nici explicaţii, nici ordine. Generalul n-a explicat nimic, şi nici n-a dat ordine. A arătat pur şi simplu ce era mai bine de făcut, după părerea lui, în acel moment. Soldaţii înţelegeau prea puţin ce se petrecea, era greu să ghiceşti *ce* gânduri le umblă prin cap în legătură cu starea în care se afla comandantul. Erau posaci, asta li se citea pe faţă, dar respectul din inerţie pentru general îi reţinea de la nesupunere. La urma urmelor, nu aveau în minte alte planuri de salvare.

Împreună cu un grup de călăreţi îmbrăcaţi în costume tătăreşti, generalul s-a îndreptat spre intrarea în Ialta. Călăreţii se legănau frumos în şa, cum le şedea bine celor deprinşi cu caii din copilărie. Generalul şi-a amintit că un cal lovise cu copita şi stârnise o ploaie de pietricele care căzuseră în defileu. Unul dintre cavalerişti îşi îndemnase imediat calul să bată din copită, şi generalul îi aprobase iniţiativa dând din cap. Recunoscuse şcoala petersburgheză de dresaj. Lovind în stâncile ieşite în afară, pietricelele zburau mai ceva decât în copilăria generalului. Ceilalţi călăreţi mergeau liniştiţi la trap. Generalul asculta atent zgomotul copitelor. Ţăcănitul răsunător pe drumul pietros alterna cu bătaia surdă pe marginea acoperită cu iarbă. Ritmul acesta trebuia să ascundă agitaţia oamenilor. Era ritmul liniştit al unora care nu aveau de-a face cu războiul. În seara aceea urma să li se aducă kumîs dintr-un sat tătăresc din apropiere. Generalul voia ca soldaţii să aibă kumîsul la ei. Avea impresia că prevăzuse totul în detaliu. Oamenii se uitau la el şi nu-şi ascundeau mirarea. Dar când generalul s-a îndepărtat puţin, căpitanul Kologrivov le-a explicat soldaţilor:

— Odată spus ce are de spus, înseamnă că-i lucru verificat. Faceţi ce vă ordonă.

— Nu poţi înota de două ori în aceeaşi apă, a obiectat sublocotenentul Sviridov.

Plecase la război din anul trei la Facultatea de Filozofie.

— Nu-i important în ce apă înotăm, a spus căpitanul Kologrivov. Important e să nu ne înecăm.

Dând pinteni calului, a pornit la galop în urma generalului. În ziua aceea avea multe de făcut. În primul rând, la colţurile câtorva străzi fuseseră instalate gherete nou-nouţe pentru lustragii (cele dinainte fuseseră făcute lemne de foc când dăduse frigul). Ghereta de pe Morskaia a fost mutată din ordinul generalului la cincizeci de metri de colţ: exact acolo stătea în copilăria lui.

În gherete au fost plasaţi lustragiii, care au învăţat urgent meseria. Amintindu-şi cum învăţase singur să-şi facă pantofii la şcoala de cadeţi, generalul le-a arătat cum se lustruieşte corect încălţămintea. I-a îndemnat să nu folosească mult vacs, fiindcă nu se obţine un lustru de calitate. Vacsul trebuie luat din borcan numai cu marginea periei. Generalul le-a arătat cum trebuie lucrat corect cu peria, cum se lustruieşte încălţămintea cu o bucată de pluş. Pentru nişte oameni care timp de doi ani ţinuseră în mână doar puşca n-a fost deloc rău lustrul obţinut.

Un grup de oameni au reparat pavajul de pe Autskaia. La cererea generaluilui, autorităţile locale au trimis pe Autskaia (în faţa bisericii Sf. Teodor Tiron) două căruţe cu bolovani, dar nu din cei rotunzi şi neprelucraţi (se numeau „capete de pisică“). A comandat pavele de cea mai bună calitate, piatră cubică din granit.

Au încercat cei din Consiliul Municipal să-i atragă atenţia că în zona bisericii Sf. Teodor Tiron pavajul fusese reparat nu de mult şi i-au propus să repare partea de jos a străzii Autskaia, distrusă

zdravăn. Generalul şi-a amintit din copilărie că locul de reparat era cel ales de el şi nu le-a acceptat argumentele. A recomandat să fie scoase din pavaj pietrele vechi, înainte să fie puse cele noi.

Generalul a redeschis două magazine părăsite de stăpâni – unul de încălţăminte şi o cofetărie. Zece oameni au fost detaşaţi acolo. Nu aveau ce vinde, producţia de încălţăminte şi cea de dulciuri fusese întreruptă. Şi nici pe ce: banii se transformaseră cât ai bate din palme în simple hârtii. În scurtul cuvânt de rămas-bun, generalul a subliniat că lipsa mărfii era un fenomen temporar, întrucât şi încălţămintea, şi dulciurile sunt cerute în orice orânduire. Nu avea de unde să ştie dacă vor fi şi bani în noua orânduire. În cinstea deschiderii cofetăriei, i-au făcut cadou generalului o acadea care, dacă o priveai atent, avea forma unui cocoşel. Era singura marfă găsită în magazin. Cocoşelul mirosea a zahăr ars şi nu era colorat. Ieşind pe stradă, generalul i l-a dat unui băieţel, vânzător de ziare.

După-amiază au deschis frizeria. Dându-le îndrumări scurte viitorilor frizeri, generalul le-a spus că şi atunci când ţin ridicat foarfecele deasupra capului clientului, nu trebuie să înceteze să-şi mişte mâinile. Adevăraţii frizeri, potrivit observaţiilor generalului, obişnuiau să tundă şi aerul. Generalul a ascuţit briciul pe curea şi, după ce l-a bărbierit pe unul dintre ucenici, a şters bine lama cu prosopul. Le-a arătat apoi câteva mişcări pe care le observase la bărbierii din copilăria lui, a căror măiestrie era apreciată după precizia gesturilor. I-a avertizat să nu-şi facă o imagine aproximativă despre gesturile frizerilor şi a spus că în acest domeniu lucrurile mărunte nu trebuie neglijate. I-a sfătuit să ia ţigara din scrumieră cu degetul inelar şi cu cel mic, fiindcă numai ele nu sunt ude de spumă de săpun. Tot cu ele trebuie să se scarpine în cap. Le-a recomandat ca în timpul tunsului şi bărbieritului să discute despre noutăţile din oraş, lucru obişnuit în frizerii. În rest, el şi-a pus toată nădejdea în intuiţia lor.

Generalul i-a instalat pe soldaţii Şulghin şi Nesterenko într-o casă cu două apartamente, care fusese eliberată. Temându-se că traiul de burlaci al soldaţilor ar putea trezi bănuieli asupra trecutului lor, a ordonat să le fie aduse două femei dispuse să simuleze căsnicia. Generalul şi-a amintit vag că într-o casă asemănătoare locuiseră mulţi ani două familii prietene. Nu era sigur dacă era sau nu casa aceea, fiindcă nu-şi amintea nimic în afară de scara de la intrare.

Pe o asemenea scară urcaseră el şi tatăl lui. În salon jucau şah doi bărbaţi. Erau din familiile prietene. Unul din ei ţinea în mâini calul (piesa asta n-ar fi confundat-o cu nici o altă piesă) şi din când în când îl lipea de buza de jos. Urechile calului intrau cu totul în buza cărnoasă a şahistului. Celălalt repeta dus pe gânduri nişte cuvinte. Îi răsunaseră de multe ori în minte, dar generalul nu reuşea să şi le amintească. Oare aici jucaseră şah?

Generalul a avertizat familiile nou create (era convins că seamănă cu cele vechi) că e imperios necesar să se împrietenească. În dreptul acestei menţiuni era specificat pe margine că, aşa cum era de aşteptat, prietenia se închegase şi că fusese atât de bine simulată căsnicia, încât apăruseră copii în ambele cupluri. Băieţi: Şulghin junior şi Nesterenko junior.

Generalul a adunat cele două familii în salonul unuia din apartamente şi i-a îndemnat pe bărbaţi să joace şah. Şulghin şi Nesterenko au fost aşezaţi pe scaune faţă în faţă. Între ei, pe un taburet, era pusă tabla de şah. Ca să dea un aer degajat începutului de partidă, Şulghin şi-a încrucişat braţele pe piept, iar Nesterenko a fost rugat să-şi sprijine palmele pe genunchi. Jocul era vioi, dar fără grabă inutilă. Uneori, în spatele jucătorilor apăreau femeile şi îşi aruncau calme privirea pe tabla de şah, fără să priceapă ceva. Generalul le-a sfătuit ca în astfel de momente să-şi şteargă mâinile pe şorţuri. Sau să

se înfăşoare zgribulite în broboade. Când femeile păşeau pe podeaua din scânduri, se auzea vesela zdrăngănind încet în bufet. Generalul savura atmosfera plăcută din casă.

— Ziceţi ceva, le-a cerut jucătorilor. „Să intrăm cu piesele uşoare.“ Aşa se vorbeşte în astfel de situaţii.

— E musai? s-a interesat Şulghin.

Generalul s-a gândit puţin şi a răspuns:

— Nu, nu-i musai. Puteţi doar să lipiţi calul pe buza de jos şi să ziceţi ceva de la voi. Important e s-o ziceţi arătând că vă frământaţi mintea. S-o ziceţi de câteva ori.

După aceea au plecat la biserică, unde generalul aranjase săracii în ordinea cuvenită. Unul dintre ei semăna foarte bine cu Gorki, era un atu în plus în situaţia dată. Asemănarea era atât de mare, încât după aceea omul chiar a pozat pentru o statuie a scriitorului proletar. I s-a cerut altui sărac, care nu semăna deloc cu Gorki, să simuleze că nu are un picior. Numai aşa putea, după părerea generalului, să-şi asigure oarecare imunitate la apariţia roşiilor.

Generalul i-a instruit pe cei cinci muzicanţi lângă grilajul de la Ţarski Sad. Unul dintre ei nu cânta la nici un instrument, dar avea ureche muzicală, după cum i s-a părut lui Larionov. În timpul interpretării pieselor muzicale, el avea sarcina să asculte atent şi să redea prin mimică esenţa bucăţii cântate. Muzicantul avea un breton lung, cărunt, pe care trebuia să-l înlăture de pe ochi printr-o mişcare bruscă a capului. I s-a dat şi o vioară şi i s-a cerut să plimbe arcuşul aproape de strune, dar să nu le atingă.

Spre sfârşitul zilei, generalul a ordonat să se scoată din casa lui şifonierul. Un şifonier mare din stejar, cu vulturi bicefali. Generalul a poruncit să se aducă o căruţă şi i-a postat pe hamali lângă ea. Hamalii tocmai se întorseseră de la Perekop şi nu prea aveau habar cum să procedeze cu un obiect atât de greu. În afară de asta, nu pricepeau ce trebuie să facă, nu ştiau unde şi de ce trebuiau să care şifonierul. Amintindu-şi o cunoscută lozincă social-democrată, generalul le-a făcut cunoscut că nu contează scopul final, importantă e mişcarea. Deplasarea lipsită de scop a şifonierului nu contrazicea noua ideologie, ocupaţia nu prezenta nici un pericol. La plecare, generalul i-a sfătuit pe hamali să nu se abţină de la expresii tari, să le dea drumul fără jenă. Dacă se întâlneau cu soldaţii roşii, asta putea să creeze o atmosferă prietenoasă, de apropiere între clase.

Abia seara târziu, când spectacolul jucat de soldaţi era pregătit, generalul şi căpitanul Kologrivov au plecat la farmacie. Generalul s-a sprijinit obosit de felinarul de la intrare (pe timpuri funcţionase cu gaz). Scotocindu-se în buzunare, a scos cheile şi, în lumina gălbuie de mort, a început să caute lacătul. Un minut mai târziu, uşa s-a deschis şi a zornăit clopoţelul. Generalul a pipăit cu plăcere marginile geamurilor bombate de la uşi. În prismele lor se reflectau ultimele lumini ale serii şi, odată cu ele, trăinicia vieţii dinainte. Chiar în zilele acelea de noiembrie se împlineau trei ani de când nu se mai făceau asemenea geamuri.

Au intrat în farmacie şi s-au uitat de jur împrejur. Spre deosebire de multe locuri părăsite, farmacia nu fusese jefuită. Înăuntru toate lucrurile erau la locul lor. Luându-l pe Kologrivov de umeri, generalul l-a aşezat într-un fotoliu.

— Principalul e să fii liniştit în sufletul tău. Să vorbeşti pe un ton calm. Scârţâitul uşii de stejar, mirosul picăturilor de mentă – nu-i nevoie de altceva. Aşa poţi trăi într-o farmacie.

— Sunt liniştit, a spus Kologrivov. Şi vorbesc calm.

Generalul a desfăcut un flacon şi i-a amestecat conţinutul cu un pisălog de sticlă.

— Pe drumul Aluştei am pus observatori. La vederea soldaţilor roşii vor trage cu tunurile în aer. Acesta va fi semnalul pentru noua viaţă. Mai mult n-am să vă instruiesc, am şi eu treburile mele. Asta-i tot.

Când generalul a ieşit, felinarul era stins. A început o ploaie rece de toamnă. Fereastra farmaciei era singura care nu lăsa strada Morskaia să se cufunde în întuneric.

Tunul a bubuit la 9:30 dimineaţa. Odată cu bubuitul lui, lângă gardul de la Ţarski Sad a început să se cânte *Poloneza* de Oghinski. Pe drumul Aluştei a ieşit un detaşament de tătari, iar lângă biserica Sf. Teodor Tiron a început pavarea cu avânt şi energie a străzii Autskaia. Tot atunci s-au deschis gheretele lustragiilor în diferite locuri din oraş. Cu numărul mare de lustragii, de perii şi creme de pantofi se puteau lustrui pantofii tuturor celor aflaţi pe litoral, dar în ziua aceea locuitorii Ialtei au preferat să nu iasă din case. Nici magazinele nu s-au deschis în dimineaţa aceea – excepţie au făcut magazinul de încălţăminte şi cofetăria. Ialta a încremenit în aşteptarea roşiilor.

Primul a intrat în oraş un automobil blindat pe care scria cu litere inegale „Anticrist“. Acesta n-a observat detaşamentul de tătari şi a trecut pe lângă el cu toată viteza. S-a tras în aer din maşina blindată. Spre mirarea celor din detaşament, maşina n-a observat că drumul coteşte. A frânat în locul unde drumul cobora în pantă abruptă. Roţile din faţă au luat-o în jos şi marşarierul n-a fost de nici un ajutor. Izbindu-se cu blindajul de stâncile ieşite în afară, maşina s-a rostogolit ca o sfârlează în defileu. Când a încetat ecoul ultimei bubuituri, din defileu s-au auzit gemete. Localnicii, oameni simpli şi cu frica lui Dumnezeu, au înconjurat maşina. Nu-i iubeau pe roşii, dar nu aveau de gând să le refuze ajutorul. Văzând inscripţia de pe maşina blindată, localnicii au ţinut sfat: ce oameni erau aceia care trebuiau salvaţi? Iarba uscată foşnea în vânt. Nu se hotăra nimeni să se apropie de maşina cu nume escatologic. Curând, gemetele au încetat.

Chiar atunci au intrat în oraş unităţile armatei roşiilor. În frunte, pe cai bine hrăniţi, mergeau tovarăşii Jloba, Kun şi Zemliacika. S-au întâlnit cu detaşamentul tătarilor şi au primit kumîs. Zemliacika le-a turnat kumîs cadrelor de comandă, iar ce-a rămas le-a dat soldaţilor de rând. Toţi l-au lăudat, deşi i-au remarcat gustul puternic. Doar Kun nu l-a lăudat. Mirată de tăcerea lui, Zemliacika a întrebat dacă i-a plăcut kumîsul. Drept răspuns, Kun a vomitat, aşa călare cum era, şi a spus că nu-i obişnuit gustul băuturii. Jloba i-a sugerat să-şi facă spălături la stomac la spitalul din oraş. Au început toţi să râdă ca să nu-l jignească pe Jloba. Kun s-a înroşit şi a spus că oricum avea de gând să facă o inspecţie la spital. Zemliacika i-a recomandat să înregistreze rezervele de sânge proaspăt. Văzând un lustragiu, Kun a rugat avangarda să-l aştepte ca să-şi cureţe cizmele stropite de noroi. Pe cizmele lui se vedeau pete de kumîs, resturi de vinegretă şi de carne de viţel prost digerată. Cizmele lui Jloba nu erau murdare, dar s-a grăbit să şi le cureţe şi el.

Şi-a lustruit cizmele şi generalul Larionov. Asta s-a petrecut la celălalt capăt al oraşului, lângă biserica Sf. Teodor Tiron. La o sută de paşi de biserică se vedea mezaninul casei lui Cehov. Maria Pavlovna Cehova deschidea obloanele. Privind cu câtă iscusinţă mânuia lustragiul peria, generalul a zis:

— Cehov a murit cu doar şaisprezece ani în urmă, dar s-a dus o întreagă epocă.

Nu departe de biserică se repara pavajul. Zgomotul făcut de maiurile de lemn se propaga pe toată strada. Pavelele erau stivuite în evantai pe un pat de nisip. Vântul smulgea din copacii grădinii

ultimele frunze. Înnegrite şi zdrenţuite. Se rostogoleau pe pavajul nou şi ajungeau în şanţul de scurgere.

Coborând pe Autskaia, generalul s-a oprit lângă o casă. Vântul înţepător de noiembrie ajungea şi aici, făcând să scârţâie arcul portiţei şi trântind covoraşul pus pe gard. În casă era linişte. Se juca şah. Aşezaţi pe scaune vieneze, doi bărbaţi îşi cântăreau în gând poziţiile pe tablă. Fără să scoată o vorbă. Li se simţea calmul. Pe treptele de la intrare cobora o femeie cu o găleată. Femeia a dat colţul casei, şi generalul n-a mai văzut-o. A auzit zgomotul capacului dat la o parte şi al lanţului coborât în puţ. A auzit pe urmă apa gâlgâind în găleata scoasă fără grabă şi bătaia de perete a găleţii pline. Generalul şi-a sprijinit obrazul de gard. Foşnet uşor într-un copac. Femeia s-a şters pe picioare şi a intrat în verandă. A turnat apă în lavoar. În spatele perdelei cineva a început să tuşească. Sunetul cristalin al lavoarului şi răpăiala apei pe fundul lui. Totul autentic, nimic în plus: mai întâi un tril subţire (puţin isteric), iar pe măsura umplerii – liniştit şi surd. Lătratul îndepărtat al unui câine. Nu avea de ce să fie neliniştit generalul în privinţa casei.

A cotit pe Botkinskaia şi a ieşit spre dana de lângă scuarul Aleksandrovski. A început să ningă cu fulgi mari. Erau umezi, dar nu reci. Marea izbea pietrele ţărmului. Nici urmă de gheaţă în ea, dar mirosea a iarnă, fără doar şi poate – de la talazurile din depărtare până la stropii împrăştiaţi pe zăpadă. Ciufurile ei cărunte se împleteau în jurul stâlpilor danei. Generalul trase aer pe nări: aşa mirosea marea doar în timpul iernii.

Lângă gardul de la Ţarski Sad îi zări pe muzicanţi şi se opri. Contemplă dus pe gânduri cum îi acoperea zăpada în timp ce cântau. În cutia deschisă a viorii generalul şi-a pus toţi banii – câteva milioane. Rarii trecători le dădeau şi ei bani. Cutia s-a umplut treptat cu zăpadă şi cu bancnote pestriţe, care nu apucaseră să se învechească. Valoarea zăpezii şi a banilor era cam aceeaşi.

Pe trotuarul de la hotelul Franţa, generalul a mai scos un milion şi l-a dat portarului. Vizitiul de pe capra unei trăsuri l-a salutat. În ţăcănitul surd al copitelor, roţile prefăceau zăpada în apă, iar în urma trăsurii se întindeau făgaşuri negre, cu margini neregulate. Pe cerul plumburiu s-a format o mică pată albastră. Imprevizibila vreme a Ialtei. Viscolul a început să se domolească.

Când generalul s-a apropiat de dig, a apărut soarele. Generalul s-a oprit, a închis ochii şi a simţit pe faţă căldura soarelui. A stat puţin locului, apoi a păşit pe dig. Zăpada căzută pe beton se topea peste tot. A ajuns mergând agale la far. Printr-o crăpătură a soclului crescuse un copăcel. Frunzele îi zburaseră, nu putea să-şi dea seama ce fel de copac era. Generalul şi-a pus palma pe pietrele soclului de un cenuşiu închis. Începeau să se încălzească. Era ca o întoarcere la viaţă. Generalul a închis din nou ochii şi şi-a imaginat că era vară. Marea înăbuşea zgomotele de pe chei. Roţile trăsurilor, strigătele vânzătorilor de cvas, plânsetele copiilor. Foşnetul palmierilor. Era cald.

A deschis ochii şi a văzut oameni venind spre el. Veneau fără grabă, erau paşnici parcă: Zemliacika, Kun şi un pâlc de marinari. Feţele lor nu erau victorioase, erau mai degrabă îngrijorate. Aşteptându-se la o uneltire, nu-şi dezlipeau ochii de locul din marginea digului unde stătea generalul. Cei care se apropiau ştiau că generalul e cât pe ce să facă un pas iremediabil, şi se temeau de pasul ăsta. Se temeau că generalul îşi va face dreptate pe cont propriu.

Au schimbat câteva fraze în timp ce se apropiau. Acum nu se mai uitau în direcţia unde se afla generalul. Le băteau inimile, mai să le sară din piept. În fruntea tuturor mergea Zemliacika. Îşi ţinea uşor cu o mână scurta de piele pe jumătate descheiată, cu pulpana fluturându-i în vânt. Ceva mai în

urmă – în cizme lustruite lună – mergea Kun. Mersul înţepenit se datora platfusului. Avea în dinţi o ţigară stinsă. Mergea şi dădea cu piciorul în pietricele, dar nu pentru că se gândea aiurea. Mersul lui nu semăna nici cu mişcările de felină ale marinarilor. Toţi erau vânători adevăraţi, şi nu puteau ascunde lucrul ăsta.

Generalul nu s-a mişcat. Aşezat pe jumătate pe soclul farului, se uita la pescăruşii care se plimbau pe dig şi scoteau sunete stridente, semănând ba a măcănit de raţă, ba a ţipăt de copil. Pescăruşii căutau ceva printre pietrele ude, îşi curăţau penele, îşi înălţau capetele şi priveau gânditori marea fără nici un vapor pe ea. Când grupul s-a apropiat de general, pescăruşii nu s-au sinchisit. Nu se temeau de oameni.

Prima s-a apropiat de general Zemliacika. S-a apropiat fără grabă, dar i se vedea pieptul zbătându-i-se sub scurta de piele. Sprijinit în mâini, generalul a rămas pe loc, aşezat pe soclu. De la cei sosiţi venea miros de năduşeală de cal şi de murdărie de om nespălat. Marinarii au încremenit în aşteptarea ordinului. Kun şi-a scuipat mucul de ţigară. Zemliacika a scos un briceag şi l-a înfipt în tăcere în mâna generalului. Clocotea de furie.

Pe dealul Polikurovski a bătut un clopot. Era al clopotniţei de la Ioan Gură-de-Aur. Zemliacika şi Kun se ciorovăiau cu jumătate de glas. Marinarii au observat cum generalul mişca uşor din buze şi li s-a făcut milă de el. El continua să stea pe soclu. Prin crăpăturile pietrei şerpuia un pârâiaş roşu aprins. Zemliacika insista ca execuţia să fie în chinuri. Kun obiecta că execuţia trebuie să demonstreze umanismul puterii sovietice. Răspunsul Zemliacikăi a acoperit dangătul clopotului. Sunetul lui a plutit pe deasupra mării şi a umplut tot golful Ialtei. Când cearta a luat sfârşit, generalul a fost dus spre capătul dinspre mare al digului. L-au pus pe margine şi i-au legat de picioare un rest de ancoră găsit acolo.

— Împuşcaţi-l în stomac, nu în inimă, i-a sfătuit Kun pe marinari. Ca să nu se ducă imediat la fund.

Marinarii au dat din cap a încuviinţare.

— O să trag eu, a spus Zemliacika. În vintre.

Marinarii au dat din nou din cap a încuviinţare. Jos, departe, pe pietre, alge brune unduiau în ritmul valurilor. Sub soarele strălucitor, apa căpătase culoarea smaraldului. Nu te mai respingea cu înfăţişarea ei încruntată iarna, şi în depărtare părea chiar caldă. Ca să nu ameţească, generalul s-a gândit să privească drept înainte. În spatele capetelor marinarilor vedea o parte din chei. Pe chei mergeau trăsuri, umblau oameni. Cheiul continua să-şi trăiască viaţa, dar viaţa asta nu mai era viaţa generalului. Îl despărţea de ei o fâşie îngustă de apă şi grupul de vânători de pe dig. Deasupra cheiului se înălţa amfiteatrul Ialtei. Din coşurile câtorva case ieşea fum. Fumul se înălţa spre cer şi se amesteca cu norii chiar lângă vârful Ai-Petri. Marinarii s-au dat deoparte. Nimic nu mai acoperea priveliştea minunată. Norii păreau nemişcaţi, dar în realitate pluteau încet pe Ai-Petri. Şi li s-au văzut mai bine mişcările, când pe vârf a apărut umbra unui nor mare, de forma unui triunghi. Norul nu atingea încă vârful. Se mişca mai încet decât umbra lui. Când i-a apărut în faţă scurta de piele a Zemliacikăi, generalului i-a trecut prin minte că norul nu va apuca să se agaţe de vârf în timpul vieţii lui. Că ar face bine să se grăbească – dacă, fireşte, toţi spectatorii erau la fel de importanţi pentru el. Dar norul nu se grăbea. Era cât se poate de evident că imita norul văzut de viitorul comandant de oşti în anul 1889, din adâncul parcului Voronţov. În jur de ora trei după-amiază, când tatăl pasionat de fotografie hotărâse să-i facă o poză. Momentul era tocmai bun pentru ca fotografia să iasă bine.

Soarele era încă strălucitor, dar umbrele se aşterneau deja frumos pe iarbă. Băiatul stătea în picioare în poiană, printre cedrii libanezi. Aparatul era aşezat ceva mai jos, pe cărare, pe un stativ masiv din lemn. Tatăl întorsese picioarele stativului în aşa fel încât băiatul să fie prins cu vârful Ai-Petri în fundal. Deasupra aparatului zbura o libelulă neastâmpărată care îşi găsise un moment de linişte. Nu ieşea din obiectiv, stătea pur şi simplu suspendată într-un loc. Aripile nu i se distingeau, părea că aerul din jurul ei e mai dens. Tatăl voia ca vârful Ai-Petri să fie scăldat în soare, dar pe el se ivise umbra unui nor. Tatăl se uita întruna de sub mantela neagră, dar norul n-avea de gând să se mişte. Se deplasa doar umbra lui. Luneca tot mai mult pe Ai-Petri, lipsind vârful de ultimele semne de lumină. Zemliacika a scuturat energic palma mâinii stângi. În anul 1889, lui Larionov i se găsise poziţia potrivită, la fel ca acum. Numai că atunci stătuse cu spatele la Ai-Petri. Urmărea şi atunci norul şi se uita tot timpul în spate. Vedea cum ramurile cedrilor se legănau în vânt. Simţea cum se amesteca prospeţimea îngheţată a munţilor cu miresmele parcului. Băiatul inspira aerul tare şi nările îi fremătau. Din copaci atârnau omizi de fire subţiri, unele se transformau în fluturi. Tufişurile erau presărate cu boabe roşii, coapte. Din coroanele cedrilor zburau încet conuri. Se loveau surd de iarbă, ridicau arteziene de cosaşi şi, după ce săltau de câteva ori, încremeneau. Când el se întorcea, conurile îşi schimbau pe furiş locul. Pe genunchiul lui umbla încet o furnică. Zemliacika a ridicat mâna cu revolverul. Generalul a încercat să se vadă cum arată dintr-o parte, dar imaginea s-a dovedit a fi un negativ. Împuşcătura a răsunat din partea opusă a digului. Pescăruşii au zburat ţipând, dar s-au lăsat imediat la loc. Generalul a întors capul şi l-a văzut pe Jloba. Cu gesturi rezervate, Jloba îi invita pe Kun şi pe Zemliacika să se apropie de el. Ca omul pe care îl întrerupi în punctul cel mai interesant, Zemliacika şi-a exprimat nemulţumirea. A împuns cu revolverul în direcţia generalului, dar Jloba a clătinat din cap în semn că nu acceptă. Dezamăgiţi, Kun şi Zemliacika s-au îndreptat fără grabă spre Jloba. Marinarii au scos din buzunare nişte seminţe şi le-au aruncat pescăruşilor. Le plăcea să se uite cum se bat cu aripile ca să apuce seminţele. Discuţia lui Jloba cu tovarăşii de luptă lua o turnură complicată. Se vedea asta din gesturile lor şi din exclamaţiile aduse de vânt. Jloba a scos din porthart o hârtie împăturită în patru. A despăturit-o, a arătat-o pe rând fiecăruia dintre interlocutori şi a pus-o la loc în porthart. Marinarii râdeau de instinctele rele ale păsărilor. Într-un fel, spectacolul cu tovarăşii de luptă îi înălţa în ochii lor. Jloba începea să-şi piardă răbdarea. A scos încă o dată hârtia, a lipit-o zdravăn de faţa lui Béla Kun şi a ţinut-o aşa câteva secunde. Béla Kun n-a făcut nici un gest de împotrivire. Zemliacika s-a întors brusc şi a părăsit digul. După ea s-au mişcat şi bărbaţii. Generalul s-a uitat în urma lor, dar nici unul nu s-a întors. Marinarii nu pricepeau nimic. După ce le-au aruncat pescăruşilor seminţele rămase, au luat-o încet după comandanţi. Unul dintre ei s-a întors, i-a dezlegat generalului picioarele şi a alergat să-i ajungă pe ai lui. Generalul a făcut câţiva paşi depărtându-se de margine. Vântul s-a înteţit. Mantaua s-a desfăcut în întâmpinarea vântului cum se desfac mâinile din îmbrăţişare. Cum e întâmpinat cel de care te-ai despărţit pentru totdeauna, de care te bucuri numai pentru că există. Generalul s-a uitat la soare fără să mijească ochii. Din pricina razelor portocalii, dar încă strălucitoare, ochii i s-au umplut de lacrimi. Soarele atârna pe cealaltă parte a cheiului şi lumina mormanele de gheaţă încremenite pe felinare după furtuna de noaptea trecută. Străluceau ca o ghirlandă orbitoare de Crăciun. Dimensiunile soarelui depăşeau limitele raţionalului. Mişcându-se parcă îmboldit, se ducea după munte cu o iuţeală uimitoare. Soarele a apus cu el de faţă.

Notă

119. Mstislav Sergheevici Los – inginer din Petersburg, erou al romanului *Aelita* de Aleksei Nikolaevici Tolstoi, având ca subiect călătoria unor pământeni pe Marte. (N. tr.)